

**ЗБІРНИК
МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
НАУКОВО-
ПРАКТИЧНОГО
ЮРИДИЧНОГО
ФОРУМУ**

ПРИСВЯЧЕНОГО СВЯТКУВАННЮ
ДНЯ НАУКИ ТА З НАГОДИ
ПРОГОЛОШЕННЯ ООН 2023 РОКУ
МІЖНАРОДНИМ РОКОМ ДІАЛОГУ
ЯК ГАРАНТІЇ МИРУ

**Національна
парадигма
правового розвитку
сучасної України**

18 травня 2023 року

м. Дніпро

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Юридичний факультет
Кафедра адміністративного і кримінального права

НАЦІОНАЛЬНА ПАРАДИГМА ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Збірник тез
Всеукраїнського науково-практичного
юридичного форуму

(м. Дніпро, 18 травня 2023 р.)

УДК 34(062.552)

Н 35

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ ФОРУМУ:

Соколенко Ольга Леонідівна – деканеса юридичного факультету, докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри адміністративного і кримінального права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Корнякова Тетяна Всеволодівна – завідувачка кафедри адміністративного і кримінального права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, заслужений юрист України, докторка юридичних наук, професорка

Юзікова Наталія Семенівна – професорка кафедри адміністративного і кримінального права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, докторка юридичних наук, професорка

Дриголь Олександра Олександрівна – викладачка кафедри адміністративного і кримінального права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, заступниця декана з навчальної роботи

Н 35 Національна парадигма правового розвитку сучасної України: збірник тез Всеукраїнського науково-практичного юридичного форуму (Дніпро, 18 травня 2023 р.). Дніпро: Ліра, 2023. 328 с.

ISBN 978-966-981-766-2

У тезах доповідей представлені сучасні наукові досягнення в галузі адміністративного, кримінального, цивільного, трудового, господарського, європейського, міжнародного, конституційного права. Наведені правові досягнення стосовно методів боротьби з корупцією, в антикорупційній стратегії, розглянуті питання змін кримінальних та кримінально-процесуальних дій, реалізація валютного регулювання, судова практика Європейського суду, адміністративне регулювання процедур, правове регулювання трудових відносин, правове регулювання ІТ-сфери та інше.

Для наукових працівників, аспірантів, викладачів закладів вищої освіти, юристів та студентів.

УДК 34(062.552)

Матеріали викладено в авторській редакції з незначним редагуванням. Відповідальність за їхню якість, достовірність, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та інформацію для службового користування, несуть автори.

© Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 2023

© Кафедра адміністративного і кримінального права, 2023

© «Ліра», оформлення, 2023

ISBN 978-966-981-766-2

ЗМІСТ

<i>Петер Г. Г.</i>	<i>Вітальне слово.....</i>	<i>10</i>
<i>Літінська Я.</i>	<i>Вітальне слово.....</i>	<i>11</i>
<i>Алексєєнко І.Г</i>	<i>Правове регулювання трудових відносин в гіг-економіці: європейський та національний досвід.....</i>	<i>13</i>
<i>Артьомов К. Ю.</i>	<i>Незаконний обіг наркотиків в умовах воєнного стану</i>	<i>18</i>
<i>Артьомов К.Ю</i>	<i>Шляхи до подолання корупції</i>	<i>22</i>
<i>Балакша О. О.</i>	<i>Застосування технологій дистанційного навчання у юридичній освіті: переваги та недоліки.....</i>	<i>25</i>
<i>Бережна К. В.</i>	<i>До питання про особливості системи права Європейського Союзу</i>	<i>28</i>
<i>Бобріченко В. В.</i>	<i>Стамбульська конвенція: питання змін кримінально-процесуальних норм у законодавстві України.....</i>	<i>34</i>
<i>Бондаренко В. Г.</i>	<i>Антикорупційні засади Конституції України</i>	<i>39</i>
<i>Вовк А. С.</i>	<i>Організаційно-правові засади запобігання і протидії корупції у сфері освіти</i>	<i>42</i>
<i>Гальчук Н. О.</i>	<i>Незаконне використання інформації: адміністративна та кримінальна відповідальність.....</i>	<i>46</i>

Гетьман Є. С.	<i>Національна модель екологічної безпеки в контексті глобалізаційних викликів.....</i>	<i>49</i>
Гладченко Д. М.	<i>Щодо новел законодавства про кримінальну відповідальність, пов'язаних зі змінами умов призначення покарань за окремі військові кримінальні правопорушення.....</i>	<i>55</i>
Горячов І. Д.	<i>Чинники корупції у сфері адміністративно-правового регулювання патентної діяльності в Україні</i>	<i>60</i>
Демченко С. В.	<i>Інформаційні технології як обов'язковий інструмент у професійній діяльності адвоката в умовах воєнного стану.....</i>	<i>65</i>
Демченко С.В	<i>Засади та пріоритети Української державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки</i>	<i>71</i>
Доценко О. Є.	<i>Поняття і класифікація основних принципів запобігання та протидії корупції</i>	<i>75</i>
Драган О. В.	<i>Докази у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією.....</i>	<i>78</i>
Дриголь О. О.	<i>Шляхи вдосконалення боротьби з корупцією у сфері вищої освіти в Україні</i>	<i>83</i>
Жданова А. В.	<i>Антикорупційні стратегії в Україні</i>	<i>87</i>
Живова Ю. В.	<i>Допомога міжнародних організацій в боротьбі України з російською агресією</i>	<i>90</i>

Заворотченко Д. О.	<i>Участь громадськості у заходах щодо запобігання корупції</i>	95
Івашина Т. І.	<i>Щодо доцільності легалізації зброї цивільного призначення в Україні з урахуванням міжнародного досвіду</i>	100
Ігнатенко Є. О.	<i>Судова практика європейського суду з прав людини</i>	104
Киричок В. О.	<i>Запобігання корупції: сучасні стандарти та принципи</i>	108
Коваль Т. В.	<i>Роль сім'ї у запобіганні злочинності неповнолітніх</i>	113
Кондратьєва А. Г.	<i>Політика та стратегії у сфері запобігання наркозлочинності</i>	118
Кондратьєва А. Г.	<i>Сучасна антикорупційна стратегія України</i>	122
Конєв І. Є.	<i>Інтеграційні процеси міжнародних стандартів із захисту прав людини у площині національного права України</i>	128
Корнякова Т. В., Юзікова Н. С.	<i>Кримінологічні риси сучасної антикорупційної політики в Україні</i>	133
Корнякова Т. В., Юзікова Н. С.	<i>Формування антикорупційної політики відповідно до ACQUIS COMMUNAUTAIRE Європейського Союзу</i>	140
Кошовий О. Г.	<i>Інволюція інституту протидії зловживанням ринком Vs імплементація ACQUIS EC: шляхи виходу з кризи</i>	146

Куліковська А. О.	<i>Проблеми практики примусового виконання рішень.....</i>	<i>153</i>
Лалуєва А. О.	<i>Право природокористування.....</i>	<i>158</i>
Лахова О. В.	<i>Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти здоров'я особи: імплементація міжнародного законодавства.....</i>	<i>161</i>
Липеса О. А.	<i>Роль корупційної свободи у сучасних процесах державотворення в Україні</i>	<i>165</i>
Литвин О. П.	<i>Безоплатна правова допомога в умовах воєнного стану.....</i>	<i>168</i>
Лонгиненко Т. В.	<i>Новації у сфері публічних закупівель в умовах воєнного стану у першому кварталі 2023 року.....</i>	<i>173</i>
Максіменцева Н. О.	<i>Доброчесність політичних партій та виборчих кампаній: подолання корупції чи виклики народовладдя....</i>	<i>177</i>
Масенко А. О.	<i>Ефективність протидії корупційним та фінансовим правопорушенням у контексті імплементації міжнародних норм та стандартів.</i>	<i>181</i>
Меркулов С. О.	<i>Аналіз вразливих до корупції сфер діяльності Міністерства внутрішніх справ України.....</i>	<i>186</i>
Меркулов С. О.	<i>Вплив діяльності тоталітарних сект на формування протиправної мотивації</i>	<i>192</i>
Меркулов С. О.	<i>Боротьба з корупцією: зарубіжний досвід</i>	<i>198</i>

Мерцалов Д. Ю.	<i>Корупція як наслідок прогаліни в законі.....</i>	202
Миронова В. В.	<i>Особливості застосування запобіжних заходів в порядку дізнання</i>	205
Нєгіна В. Р.	<i>Наркотичні засоби як предмет кримінальних правопорушень під час військових дій: вплив та обіг.....</i>	209
Олійник Д. А.	<i>Чинники корупції в судовій системі України</i>	214
Павлушкова О. І.	<i>Застосування тимчасового доступу до речей і документів з метою досягнення дієвості кримінального провадження в умовах дії воєнного стану</i>	218
Патерило І. В.	<i>Основні види валютних інтервенцій як інструменти валютної політики</i>	222
Патерило С. Д.	<i>Валютне регулювання як інструмент регулювання національної економіки.....</i>	227
Подорожна Н. В.	<i>Витоки корупції: історичний екскурс.....</i>	232
Радченко Д. О.	<i>Особа злочинця та її кримінологічне вивчення.....</i>	235
Радченко Д. О.	<i>Як наймати працівників у бізнесі, щоб мінімізувати корупційні ризики?</i>	238
Рафальський М. Ю.	<i>Корупційні чинники в органах місцевого самоврядування</i>	241

Рябець Р. В.	<i>Кримінологічна характеристика злочинності у сфері земельних відносин України</i>	<i>245</i>
Самойленко С. О.	<i>Класифікація заходів державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки</i>	<i>253</i>
Сачко О. В.	<i>Правові принципи регулювання електронної торгівлі: досвід США..</i>	<i>257</i>
Сіньова Л. М.	<i>Щодо надання відпустки при народженні дитини батьку чи іншим родичам</i>	<i>261</i>
Сіренко С. В.	<i>Зміни в процедурі примусового виконання рішень суду під час воєнного стану в Україні</i>	<i>265</i>
Соколенко О. Л.	<i>Адміністративний аспект захисту прав громадян в умовах воєнного стану</i>	<i>270</i>
Соломонович К. В.	<i>Антикорупційна політика та концепція формування державної антикорупційної політики у 2021–2025 рр.</i>	<i>276</i>
Таран А. В.	<i>Інститут IN ABSENTIA в антикорупційному судочинстві.....</i>	<i>281</i>
Тронько О. О.	<i>Організаційна структура Африканського союзу в сфері безпекової політики та забезпечення миру.....</i>	<i>285</i>
Хандога А. В.	<i>Захист прав інвесторів з боку національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та боротьба з сумнівними інвестиційними проектами.....</i>	<i>290</i>

Хандога В. В.	<i>Процесуальні особливості процедури розірвання шлюбу</i>	<i>295</i>
Хмеловський Б. Д.	<i>Механізми протидії корупції та внутрішні антикорупційні реформи Служби безпеки України в умовах воєнного стану</i>	<i>301</i>
Хом'яченко С. І.	<i>Програмні заходи тривалого втручання у загальнодержавній превенції фонових явищ</i>	<i>306</i>
Чепеленко А. К.	<i>Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють екологічні злочини</i>	<i>310</i>
Чепіга Д. О.	<i>Корупційні дії як держзрада під час воєнного стану.....</i>	<i>315</i>
Чмух Ю. В.	<i>Правові аспекти використання файлів cookies: імплементація в національне законодавство</i>	<i>319</i>
Щербак В. М.	<i>До питання періодизації розвитку правового регулювання міжнародної електронної торгівлі.....</i>	<i>324</i>

Вітальне слово!

Шановні учасники Молодіжного всеукраїнського наукового юридичного форуму, який проводиться з нагоди святкування Дня науки та проголошення ООН 2023 року Міжнародним роком діалогу як гарантії!

Впевнений, що юридична наука не розвивається без обміну досвідом між різними науковими школами та пошуку можливостей для апробації та впровадження результатів досліджень. Сучасне наукове життя не може існувати без молодих науковців, у тому числі студентів та аспірантів, які тільки починають свій шлях на науковій ниві.

Хочу побажати, щоб сьогоднішній форум посприяв формуванню і вдосконаленню наукової думки, так як я упевнений, що в збірник увійде велика кількість цікавих та оригінальних доповідей молодих талантів, яким в майбутньому стовідсотково вдасться приєднатися до спільноти видатних українських науковців в галузі права.

Я бажаю усім учасникам форуму плідної роботи, приємного та результативного наукового спілкування, творчих успіхів, здоров'я, та найскорішої перемоги України!

Слава Україні!

***Герман ПЕТЕР,
проректор з правових питань та розвитку
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара, викладач кафедри
адміністративного і кримінального права
ДНУ ім. Олеся Гончара***

Вітальне слово!

Шановне панство! Можу з гордістю повідомити що я є випускницею 2009 року юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Сьогодні я маю честь та приємність привітати моїх колишніх вчителів, моїх колег та студентів з Днем української науки! Вітаю вас, шановні студенти!

Я хочу звернутися саме до вас, бо ви – є майбутнє України. Чим є наука, чим займаємося ми і ви молоді науковці? Ми систематизуємо і структуруємо знання про світ. Ми як юристи, часто займаємося систематизацією і структуризацією знань про правові системи. Ми спостерігаємо, тестуємо, експериментуємо, шукаємо відповіді на актуальні юридичні запитання. Правознавці опрацьовують величезну кількість джерел та питань, ми їх вивчаємо, аналізуємо, застосовуємо та адаптуємо до розуміння широкої громади, суспільства.

Хотіла б вам побажати, шановні молоді науковці.

По-перше, будьте уважними і завжди запитуйте чому. Чому це одне з найважливіших запитань для нас науковців. Чому існують певні правила, чому існують саме ці, а не інші правила яку функцію вони виконують як вони будуть застосовуватися до інших груп населення?

Запитуйте, шукайте, відповідайте та знову запитуйте, знову шукайте, знову відповідайте!

По-друге, я бажаю вам бути сміливими. Наука справжня наука – це справа сміливих. Наука народжується там, де ми намагаємося знайти нові відповіді на старі запитання або на питання які раніше не ставилися. Наука це там де застосовуються нові методи. Похід в нове середовище в пошуках відповідей та все нове і невідоме. Ми не знаємо чи отримаємо відповіді чи ні.

Наука вимагає вашої сміливості. Здійснювати науковий пошук у дисциплінах і пробувати нові методи робити те чого ніхто раніше не робив.

Буває страшно, справді страшно але дуже необхідно. Будьте сміливими бо якщо не ви, то ніхто! Мрійте але мрійте будь ласка масштабно! Наука здатна змінити систему і суспільство на краще. Кожний важливий прогрес у науці і походить зі сміливої мрії. Мрійте масштабно про краще суспільство, про кращу систему та втілюйте свої мрії. Все можливо, але на все потрібен час.

Наостанок я би хотіла побажати вам робочої етики, взаємоповаги, відкритості та взаємоприслуховування один до одного. За наукою сьогодні все ще стоять науковці. Ми всі люди і всі мої колеги, і кожний з нас відповідає за те, що важливі аргументи не тільки наші але і наших колег були почуті, розглянуті й приймалися серйозно. Всі ми стоїмо на плечах гігантів тобто ми використовуємо знання тих хто був до нас, для того щоб здобути нові знання. Нові відповіді ми маємо знати, аргументи ми маємо знати теорії які були до нас але кожний з нас відповідає за те в якому середовищі ми живемо, а отже якщо ми хочемо підтримки то ми також маємо підтримувати один одного.

Отже, я бажаю вам бути допитливими сміливими та відкритими для один одного... мрійниками.

Зі святом!!!

Яна ЛІТІНСЬКА,
доктор юридичних наук,
лектор з адміністративного права та процесу
Упсальського університету (Швеція) та
дослідниці з публічного права
Лундського університету (Швеція)

Алексєєнко І. Г.

*кандидат юридичних наук, доктор політичних наук, професор
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В ГІГ-ЕКОНОМІЦІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД

Гіг-економіка – відносно нове явище в економіці, бізнесі, менеджменті, хоча її перші «зародки» з'явилися близько двадцяти років тому, коли люди стали активно використовувати Інтернет не тільки для обміну інформацією, але також і для її отримання та обробки.

Згідно одного з «робочих» визначень вказаного економічного феномену, котре міститься в заключному звіті дослідницької групи, яка вивчала його під егідою Департаменту бізнесу, енергетики й індустріальної стратегії уряду Великої Британії, «гіг-економіка (gig economy) передбачає обмін праці на гроші між окремими особами або компаніями через цифрові платформи, котрі активно полегшують взаємоузгодження між поставщиками та клієнтами на короткотерміновій основі зі сплатою за виконання задач» [1, с. 13]. Власне, цифрові платформи можна вважати відмінною ознакою, *differentia specifica*, системи гіг-економіки, котра відрізняє її від інших форм атипової й нестандартної зайнятості. Тому в системі гіг-економіки стандартне трудове відношення з двома сторонами – роботодавцем і найманим працівником (*employee*) – замінюється на тристороннє – «робітник (*worker*) – платформа – споживач (*consumer*)».

Зазвичай, трудове право визначає мінімальні стандарти названих умов (наприклад, мінімальну заробітну платню, строк щорічної оплачуваної відпустки, стандартну тривалість робочого дня й тижня, тощо), надаючи сторонам можливість у договірному порядку на колективному та індивідуальному рівні встановити і більш високі їх стандарти (у індивідуальних трудових та колективних договорах). В системі гіг-

економіки платформи намагаються, щоб робітник (worker) мав, принаймні формально, статус самостійного підрядника (contractor) чи фізичної особи – підприємця, з яким вони перебувають, знову ж таки – формально, у рівноправних відносинах, котрі регулюються приватним правом. Самі онлайн-платформи, в свою чергу, не є типовими роботодавцями. Нерідко без реальних активів, з мінімальною кількістю постійно зайнятих співпрацівників і бюджетом, переважна частина котрого спрямовується на розробку пошукових систем і маркетинг, цифрові платформи – це компанії, які складно визначити з юридичної, інституціональної та фінансової точок зору.

У Франції, наприклад, відома платформа Uber фахівцями Національного інституту статистики та економічних досліджень віднесена до підгрупи «підприємства, не класифіковані в інших рубриках». Директори цієї компанії, в свою чергу, називають її сервісним чи технологічним підприємством, а судді Європейського суду – транспортною компанією [2]. Таким чином, проблема застосування норм трудового права торкається відносин між платформою та робітниками або виконавцями чи поставщиками (послуг). Платформи, котрі намагаються представити себе ринковими посередниками, що поєднують замовника (споживача) і поставщика, підрядника, отримуючи за свої інформаційно-посередницькі послуги лише комісійні, на практиці нерідко набувають можливість встановлювати контроль над робітниками, котрі зараз визначаються як «платформні». Ці можливості саме й впливають з інформаційних ресурсів щодо попиту на певні роботи й послуги.

Питання стосовно правового регулювання відносин в гіг-економіці засобами законодавства про працю, як зазначають О. Лук'янчиков і Д.Новіков, у світі вирішується наступними способами: створенням нової категорії працівників, її включенням до сфери регулювання трудовим законодавством та створенням для неї специфічних норм права з урахуванням характеру праці; створенням спеціально-правового регулювання праці співробітників Інтернет-платформ із їх виключенням зі сфери дії трудового права, але із наданням певного рівня правового захисту;

наділенням самих Інтернет-платформ можливістю розробляти власні правила використання найманої праці на основі базових засад цивільного законодавства [3, с. 223]. Треба зазначити, що питанням регулювання трудових відносин присвячена й значна кількість директив ЄС. Для нас в аспекті регулювання трудових відносин у гіг-економіці особливий інтерес становить Директива (ЄС) 2019/1152 Європейського Парламенту та Ради про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі [4]. Порівняно з попередніми актами вторинного права ЄС вона містить три нововведення: перше – обов’язок роботодавця проінформувати робітника у письмовій формі про всі найважливіші аспекти трудових відносин; друге – стосується визнання додаткових мінімальних прав робітника, між якими право вимоги більш передбачуваних та безпечних умов праці через 6 місяців після її початку, і останнє: директива покладає на роботодавця нові зобов’язання відносно навчання та випробувального терміну. Варто зазначити, що названа Директива 2019/1152 містить таку формулу: «трудовий договір або трудові відносини, визначені законом, колективними угодами або практикою, діючою в кожній з держав-членів, з урахуванням прецедентного права Суду ЕС».

Повертаючись до України, варто зазначити, що, як і раніше, компанії з онлайн-платформами намагаються вступати у договірні відносини з робітниками в статусі ФОП (фізичної особи-підприємця). До речі, часто надаючи їм допомогу в його набутті. А нерідко працюють і без будь-яких формальних відносин. Тобто, праця тут регулюється умовами самих платформ, які довільно застосовують юридичну термінологію, але по факту не вступають у будь-які правовідносини [5, с. 75]. В останні роки стали помітними спроби надати правової форми вказаним відносинам. Зараз на розгляді у Верховній Раді України перебувають декілька законопроектів, з яких безпосереднє відношення до регулювання трудових відносин у гіг-економіці має законопроект «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо визначення поняття трудових відносин та ознак їх наявності» від 9 лютого 2021 р. В ньому, наприклад, передбачено, що «...до відносин, за якими робота виконувалася без укладення трудового договору

та які в установленому порядку визнано трудовими, застосовуються норми законодавства про працю» [6]. Необхідно вказати, що крім названого законопроекту Верховна Рада України вже розглянула й прийняла Закон «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15 липня 2021 року. Він ще на стадії законопроекту був підданий аналізу й критиці з боку науковців і фахівців, отже це позбавляє нас необхідності повторювати їх висновки. Можна погодитися з І.Кудінською та Г.Сандулом про те, що цей акт так само, як і всі законопроекти стосовно внесення змін і доповнень до законів про працю, страждає між іншим і низьким рівнем підготовки в умовах «турборежиму» та низькою юридичною якістю [7]. В цілому Закон спрямований на створення особливого економічного середовища з власною чи автономною правовою системою, потужного ІТ-центру не тільки в Україні, але й у всій Східній та Центральній Європі, т.зв. «Дія Сіті», де не будуть існувати межі для інвестицій, створення нових робочих місць та розробки новітніх технологій. Варто зазначити, що стосовно регулювання відносин у цьому віртуальному середовищі, серед яких і трудові, Закон вводить нові поняття, котрі відсутні в національному праві інших держав так само, як і в праві ЄС.

Таким чином, викладене дозволяє зробити висновок, що у спробах створити механізм правового регулювання трудових відносин у гіг-економіці законодавець дещо відхиляється від загальноєвропейських тенденцій до чіткого розмежування між дійсно незалежними підрядниками (*independent contractor*) на основі визначених критеріїв і робітниками, котрі фактично є залежними, тобто перебувають у трудових відносинах, а не в цивільно-правових. В розглянутому Законі простежується, використовуючи спостереження Д.Новікова, «тенденція до легалізації обмеження трудових прав громадянина до повного їх нівелювання у локальних нормативних актах роботодавця» [8]. В Європейському Союзі, слід зазначити, Комісія також наполягає на створенні локальних актів, але шляхом угод між роботодавцями (платформами) і профспілками та їх об'єднаннями з дотриманням норм законодавства ЄС і врахуванням судової практики Суду ЄС, а не роботодавцями в односторонньому порядку. Задля подальшого

вдосконалення правового механізму регулювання трудових відносин в гіг-економіці України, на думку автора, варто було б доповнити трудове законодавство концепцією робітника, розробленою Судом ЄС, основними положеннями вказаної вище Директиви (ЄС) 2019/1152, а також включити в Кодекс законів про працю України норму, за якою трудова діяльність через додатки платформи (applications, apps), коли вона висуває вимоги до того, як робота має виконуватися, розглядається еквівалентом праці за трудовим договором. Дослідження цих та інших питань може скласти напрямки подальшої розробки теми.

Література

1. The characteristics of those in the gig economy. Final report. February 2018 URL: [http:// service.gov.uk](http://service.gov.uk). 48 p.
2. Dienaide P., Azais Ch. Platform of Work, Labour, and Employments Relationship: The Grey Zones of a Digital Governance URL: <http://www.frontiersin.org>
3. Новіков Д., Лук'янчиков О. Про перспективи трудового права в гіг-економіці//Проблеми реалізації прав громадян в сфері праці та соціального забезпечення: тези доповідей та наук. повідомл. Харків: Право, 2019. С. 220–224.
4. Directive (EU) 2019/1152 of the European Parliament and the Council of 20 June 2019 on transparent and predictable working conditions in the European Union. URL: [http:// eur-lex.europa.eu](http://eur-lex.europa.eu)
5. Сахарук І. Перспективи правового регулювання трудової діяльності працівників цифрових платформ// Науковий вісник публічного та приватного права. Вип.6, т. 2, 2020. С. 72–79.
6. Проект Закону «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо визначення поняття трудових відносин та ознак їх наявності» URL: [http:// zakon1. rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua)
7. Kudinska I., Sandul G. Labor law reform in Ukraine: key points. URL: [http:// trudovi.org/](http://trudovi.org/)
8. Новиков Д. А. Трудовое право в цифровой экономике. URL: [http:// mitso.by](http://mitso.by).

Артёмов К. Ю.

*аспірант кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ НАРКОТИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Незаконний обіг наркотиків є глобальною міжнародною проблемою, для перемоги над якою законодавцями та правоохоронними органами усього світу невпинно ведеться боротьба, яка втілена у доробках законодавства, розробках нових і покращенню існуючих методик виявлення та припинення злочинів пов'язаних із наркотиками.

Із ратифікацією: Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1961 року, Конвенції про психотропні речовини 1971 року, Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року, – Україна доєдналася до кола міжнародних держав, які провадять боротьбу з явищами обігу наркотичних засобів.

Також боротьбі з наркотичними засобами, у Кримінальному Кодексі України присвячено цілий розділ, що охоплює статті з 305 по 324. А затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 р. № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів. Психотропних речовин і прекурсорів» передбачає певний перелік заборонених речовин, у вигляді чотирьох таблиць, що постійно актуалізуються та доповнюються.
[3]

Крім цього, в Україні діє окремий Закон «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» – який закріплює ряд визначень такого обігу: 1) незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – діяння з: культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, розроблення,

виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, збуту, ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюються з порушенням законодавства про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори; 2) незаконне вживання наркотичних засобів або психотропних речовин – вживання наркотичних засобів або психотропних речовин без призначення лікаря; 3) зловживання наркотичними засобами або психотропними речовинами – умисне систематичне незаконне вживання наркотичних засобів або психотропних речовин; [2].

Уже майже рік, як в Україні запроваджено воєнний стан, який вимагає внесення певних коректив, з метою адаптації функціонування законодавства у сучасних умовах.

Однією з таких реформ стало нещодавнє вдосконалення Кримінального Кодексу України. Зокрема 24.01.2023 Президентом було підписано законопроект 8271 від 08.12.2022 «Про внесення змін до Кримінального кодексу

України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці», згідно якого Кримінальний Кодекс України доповнюється статтею 266–1, «Огляд військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців Збройних Сил України на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції» [4].

Даною статтею передбачається, що військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також військовослужбовці Збройних Сил України, щодо яких є підстави вважати, що вони перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, підлягають огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння

або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також надання повноважень Військовій Службі правопорядку у Збройних силах України здійснювати огляд уповноваженими посадовими особами військових, військовозовоб'язаних та резервістів під час проходження зборів на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння з використанням технічних засобів та тестів.

Однією із нагальних проблем на сьогодні є відсутність контролю та можливостей припинення вчинення злочинів пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів і речовин на тимчасово окупованих територіях. Наразі здійснюються усі можливі засоби для найшвидшого урегулювання цієї складної ситуації.

Щодо заходів боротьби із незаконним обігом заборонених речовин та засобів – у більшій мірі методи залишаються такими ж, як і до запровадження воєнного стану. Заходи боротьби, зазначені у Законі України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», а саме у статтях: Стаття 4. Контрольована поставка; Стаття 5. Оперативна закупка; – операція щодо придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів. Стаття 6. Конфіскація; Стаття 7. Запити правоохоронних органів про розміщення коштів, одержаних від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів Стаття 8. Огляд транспортних засобів, вантажів і особистих речей громадян; Стаття 9. Зупинення та припинення діяльності закладів масового перебування громадян, у яких виявлені факти вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; Стаття 10. Заходи протидії незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин; Стаття 11. Здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі [2] -є досить ефективними.

На наш погляд, метод оперативної закупи – є найбільш дієвим, оскільки дозволяє правоохоронцям успішно викривати злочинну структуру.

Література

1. Кримінальний Кодекс України;
2. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» (Редакція від 03.07.2020);
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 р. № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів. Психотропних речовин і прекурсорів»;
4. Законопроект 8271 від 08.12.2022 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці».

Артёмов К. Ю.

*аспірант кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

ШЛЯХИ ДО ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ

Томас Гоббс колись сказав: «корупція є коренем, з якого виростають у всі часи, та при усіх спокусах, презріння до всіх законів». Та і дійсно, сама можливість надання неправомірної вигоди робить закони не діючими, правопорушник не отримує покарання, а разом з цим, усі учасники процесу розуміють безкарність і уседозволеність. З латині слово «корупція» означає «псувати». Ніщо так не псує суспільство та моральні устої, як можливість «грати не за правилами».

Тож як зупинити корупцію? Посилити покарання? Досвід Китаю показав, що застосування до винних у неправомірній вигоді найвищої міри покарання – страти – не мало абсолютної дієвості. Навіть не дивлячись на страшенну суворість покарання, люди все одно вчинювали дане правопорушення, сподіваючись на відвернення покарання, що їх не затримають. Так, корупційних злочинів поменшало, але вони не зникли зовсім. Страх покарання не впливає належним чином на свідомість майбутнього злочинця.

Іншим методом впливу на свідомість став постійний контроль за особою. Приміром, у Данії існує онлайн сервіс-платформа, на якій кожен житель міста може зайти та подивитись стан доходів та витрат кожного державно службовця окремого міста. Крім того, є розвинута система громадських організацій та спеціальних контрольно-наглядових органів, що функціонують відкрито і публікують інформацію про діяльність та фінансовий стан компаній в Інтернеті. Такі заходи покликані в першу чергу на виведення корупції із категорії латентних злочинів. Коли прибрати тінь, у якій ховається корупція, освітивши її, виводячи усі фінансові операції на огляд необмеженому колу осіб, корупція зникає сама собою.

Країна у якій перемогли корупцію є Сінгапур. Першим кроком на шляху до перемоги стало створення міцного антикорупційного органу, на роботу до якого відбирались люди з непохитними моральними якостями та чесністю. Такий орган було наділено безмежними повноваженнями. Вони мали змогу самі, не дожидаючись рішення суду, проникати до приміщень, затримувати підозрюваних у корупції осіб, відправляти правосуддя. Покарання були суворими, та навіть поширювались на сім'ю отримувача неправомірної вигоди, приміром, якщо чиновник обіймаючи посаду був пійманий на правопорушенні, що пов'язано із корупцією, то не лише йому було заборонено обіймати дану посаду, але і числу його близьких родичів доступ до служби був заборонений.

Дал, другим кроком стало введення жорсткого контролю за рівнем життя посадовців: коли витрати перевищують доходи, вважалось, що усе, що куплено зверх зарплати – то є корупційними доходами.

Ще одним доповнення до цього стала так звана «презумпція винуватості» – тобто саме на винну підозрювану особу покладался обов'язок доведення своєї невинуватості.

Також спочатку вважалось так, що підвищення заробітних плат державних службовців – то запорука забезпечення їх від спокуси отримувати неправомірну вигоду. Але із бурхливим розвитком економіки таку систему у Сінгапурі визнали неефективною і було прийнято таке рішення: рівень заробітної плати державного сектору співвідносити з рівнем доходів приватного сектору у відношення 2/3 доходів працівників приватного сектору відповідного рангу, що зазначались у податкових деклараціях. Таким чином, державну службу порівняли з приватним бізнесом, де, як приклад, державний службовець нижчого рангу відповідав менеджеру, керівник – старшому менеджеру, а міністр – відповідав посаді генерального директора. [1]

Ще одним аспектом стала медійність корупційних випадків. Було створено дійсно непідкупні агентства, які повністю та без прикрас освідчували усі випадки корупції, показуючи винну особу, розповідаючи про міру його покарання та показуючи як воно до них застосовується. Це усе підвищує рівень довіри населення до держави, впевненість, що будь які злочини будуть припинені і виникає почуття безпеки.

Тож модель Сінгапурської антикорупційної тактики довела свою ефективність на практичному досвіді. Але і у неї свої недоліки: вона вимагає наявності великої кількості моральних, совісних та непідкупних людей, а також ще більшої кількості ще більш непідкупних людей, що будуть контролювати перших. Усі перевіряючі, або контролюючі органи дуже уразливі, та мають найбільший корупційний ризик. Одна людина контролює людину, а хто буде контролювати такого контролера? Дуже влучний вираз Марка Тулія Цицерона, є актуальним і у наш час: «хабарники повинні боятись, якщо вони вкрали лише для себе самих, а коли набрали достатньо аби можна було поділитись із іншими – то їм нічого більше боятись». Тож, хто може ефективніше проконтролювати людину за людиною? Непідкупні системи та неупереджені роботи. Отже ще одним кроком для подолання корупції є скорочення випадків контакту людина-людина у сфері якомога ширшій за соціальні та адміністративні державні послуги.

Поява вітчизняного додатку «Дія» – є дуже важливим кроком до створення саме цифрової держави. Залишилось лише покращувати та доповнювати існуючі платформи державних послуг. У судовій системі, приміром, зробити достатнім для визнання чинності документа наявність електронного підпису судді на рішенні, а не звертатись до суду особисто із заявами чи для отримання певного документа, чекати збору усіх необхідних підписів та печаток, стикаючись з різного роду елементами бюрократизму. Усі повідомлення «Дії» правового характеру, будь то судова повістка чи повідомлення про відкриття виконавчого провадження, наявність штрафу – прирівняти до статусу офіційного повідомлення особи державним органом, а не так, що особу поштовим зв'язком повідомляють про певні події, а листи або не знаходять адресата, або просто отримувач їх не забирає.

Введення усіх цих заходів у сукупності приведе законодавче регулювання суспільством до потреб сучасного світу.

Література

1. Нонік В. В. Сінгапурська антикорупційна історія: досвід для України. Державне управління: удосконалення та розвиток № 10, 2017

Балакша О. О.

*аспірантка 2 курсу кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЮРИДИЧНІЙ ОСВІТІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. [1] Тому вона повинна відповідати тим вимогам які перед нею ставлять реалії сьогодення. Дистанційне навчання у теперішніх умовах стає невід'ємною частиною нашого життя, зокрема й у сфері вищої освіти.

П. 4. ст. 9 Закону України «Про освіту» визначає, що дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. [1]

Проте актуальною характеристикою сучасного стану дистанційного навчання в галузі юридичної освіти є наявність як позитивних аспектів, так і невирішених проблем. З одного боку, онлайн спілкування певним чином ускладнює діалог між суб'єктами навчання, але з іншого – дає можливість для спілкування людей, позбавлених безпосередньої взаємодії. Зокрема, виділяють труднощі та переваги впровадженого дистанційного навчання, серед недоліків якого: [2, 182]

1. Технічні питання. Реальність показала, що не всі заклади вищої освіти технічно підготовлені, викладачі не мають досвіду використання освітніх платформ.

2. Психологічні проблеми. Студенти зазначили відсутність живого спілкування й обмежений доступ до комп'ютера [2, 182]

До позитивних аспектів юридичної дистанційної освіти можна віднести такі можливості, як:

- здобуття освіти особами, які за тих чи інших обставин не в змозі отримати її іншим способом;
- здобуття освіти без відриву від виробництва, місця проживання, а також здобуття одночасно декількох освіт у різних навчальних закладах;
- здобуття освіти в зручний для студента час, у зручному місці та зручному темпі навчання;
- одночасне спілкування студентів із викладачами та між собою незалежно від місця їх перебування та часу входження в інформаційну та телекомунікаційну мережу;
- підвищення якості освіти за рахунок використання сучасних засобів, великих електронних бібліотек тощо;
- використання найсучасніших досягнень інформаційних та телекомунікаційних технологій в освітньому процесі тощо. [3, 143]

У свою чергу негативними аспектами юридичної дистанційної освіти можна вважати:

- слабка швидкість Інтернету під час проведення навчальних занять, заліково-екзаменаційних сесій, різноманітних відеоконференцій;
- низький рівень забезпечення мультимедійним обладнанням навчальних закладів;
- відсутність нормативно – правової бази існування та подальшого вдосконалення дистанційної освіти.

Також слід зазначити, що для підготовки юристів необхідним є проведення аудиторних практичних занять з прикладних юридичних дисциплін, а саме: криміналістика, судова медицина та судова психіатрія, кримінологія, юридична психологія, оскільки саме вивчення перелічених дисциплін у аудиторній формі дає змогу засвоїти їх на належному рівні, у студентів відбувається формування практичних навичок.

Наразі заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку юристів, створюють власні сайти, освітні платформи на яких розміщують наукову, навчально-методичну літературу, відео-лекції навчальних дисциплін, які таким чином підвищують професійну підготовку майбутніх юристів та формують їх професійні навички. В умовах сьогодення дистанційна освіта має певні переваги, хоча для цього їй потребується подальше її вдосконалення, окремі форми дистанційної освіти можливо та необхідно використовувати, але при цьому не порушувати баланс між дистанційним та аудиторним навчанням.

Література

1. Закон України «Про освіту». Документ № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2017. – № 38–39, ст. 380.
2. Смокович М. Юридична освіта в умовах дистанційного навчання // Підприємництво, господарство і право. – 2021. – № 2. – С. 181–184
3. Маньгора В. В. Розвиток дистанційної юридичної освіти на сучасному етапі в Україні // Інформація і право. – 2022. – № 2 (41). – С. 138–148.

Бережна К. В.,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри європейського та міжнародного права юридичного факультету, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара м. Дніпро, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейський вибір України закономірно породжує необхідність розробки і втілення у життя ефективних механізмів входження в правовий простір Європейського Союзу (далі – ЄС). Реалізація визначеного курсу пов'язана з виконанням вимог ЄС, однією з яких є розвиток національного права відповідно до Копенгагенських і Мадридських критеріїв членства. Визначальна роль у цьому процесі належить імплементації європейських принципів та норм в національне законодавство, що в кінцевому підсумку має сприяти впровадженню системи належного урядування в нашій державі за європейським зразком. Розглянуті чинники зумовлюють актуальність дослідження сутності права Європейського Союзу.

Загальні для всіх держав Союзу правові норми, прийняті інститутами ЄС, які отримали назву «наднаціональне право», могли бути сформульовані лише на зрілому етапі розвитку національних правових систем. Передумовами

формування наднаціонального права стали порівняльно-правові дослідження галузей і інститутів права окремих держав Європи.

Утворення системи права ЄС починається 18 квітня 1951 року, коли в Парижі було підписано Договір про створення Європейського об'єднання з вугілля і сталі між Бельгією, Нідерландами, Люксембургом, Францією, Західною Німеччиною та Італією. Договір передбачав створення організації нового типу, у якій дві ключові промислові галузі: виробництво вугілля і сталі, перебували би під владою органу, незалежного від урядів держав-членів. Таким чином, було сформовано першу в світі наднаціональну організацію.

В даний момент право ЄС являє собою сукупність правових норм, що регулюють взаємини, які існують в рамках європейського інтеграційного об'єднання Європейській Союз. Ці правила поведінки розосереджені по великій кількості нормативних актів та мають різну юридичну силу. Значні перетворення відбулися в згаданій системі і з прийняттям Лісабонського договору, відомого також як «Договір про реформу», офіційна назва – «Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community» («Лісабонській договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз і Договору про заснування Європейського співтовариства»), підписаного на саміті ЄС 13 грудня 2007 року [1, с. 306].

Характеризуючи право ЄС, необхідно зауважити, що воно не є окремою галуззю права держав-членів поряд з конституційним, адміністративним, цивільним або фінансовим правом. Право Союзу виступає як особлива самостійна система права, що існує поряд з національними системами країн інтеграційного об'єднання.

Ми схильні підтримати точку зору Л. Г. Фалалєєвої, яка характеризує право Європейського Союзу як новий за своїми ознаками правовий порядок та стверджує: «Право ЄС – особлива правова система, котра відрізняється як від системи міжнародного права, так і від правових систем держав, і, маючи наднаціональні елементи, регулює інтеграційні відносини держав-членів у межах ЄС. При цьому право ЄС забезпечує прогрес у сфері розвитку інтеграції та сприяє належному функціонуванню інституційних органів, особливо тандему виконавчих органів: Європейська Комісія – Рада ЄС. Воно слугує основою правового регулювання взаємовідносин між ЄС та Європейськими співтовариствами, ЄС та державами-членами, ЄС та міжнародними організаціями, ЄС та третіми країнами» [2, с. 9].

Враховуючи такі критерії, як умови і порядок формування, місце, займане в загальній ієрархії норм європейського права, усі правила поведінки, що пов'язані з організацією і функціонуванням Європейського Союзу, можна підрозділити на чотири, хоча не цілком рівні за обсягом і

значенням, групи: норми первинного (основного) права; норми вторинного (похідного) права; норми третинного (додаткового) права; інші джерела права.

Норми первинного права – це правила поведінки, що закріплені в установчих угодах, які утворюють конституційну основу – фундаментальну базу Європейського Союзу. Установчі договори встановлюють мету, принципи й завдання Європейського Союзу, сферу його ведення, порядок формування та функціонування інститутів, умови здійснення членства.

До реформи, яку запровадив Лісабонській договір, система джерел первинного права була достатньо складною за структурою. Крім цього, незважаючи на багаторічну діяльність Суду ЄС із тлумачення, існували численні проблеми із застосуванням положень актів Союзу в державах-членах. До переліку установчих угод належали:

1. Договір про Європейське об'єднання з вугілля і стали (далі – ЄОВС) 1951 р.
2. Договір про Європейське економічне співтовариство 1957 р.
3. Договір про Європейське співтовариство з атомної енергії 1957 р.
4. Договір про злиття 1965 р.
5. 7 угод про приєднання до ЄС нових держав-членів 1972, 1979, 1985, 1995, 2003, 2006, 2013 рр.
6. Єдиний Європейський акт 1986 р.
7. Договір про Європейський Союз 1992 р.
8. Амстердамський Договір 1997 р.
9. Договір, підписаний у Ніцці 2001 р.

Лісабонський договір був покликаний замінити собою всю вказану вище систему нормативних актів. Із набранням ним чинності 1 грудня 2009 року систему «первинного» права становлять: Договір про Європейський Союз – на основі положень договору 1992 року [3, с. 13] та Договір про функціонування Європейського Союзу – в його основі текст однієї з Римських угод 1957 року, а саме Договору про Європейське економічне співтовариство [3, с. 47]. Крім того, чинними залишаються всі договори про

приєднання та Договір про Європейське співтовариство з атомної енергії 1957 року, що регулює співробітництво держав Союзу у сфері мирного використання та дослідження атомної енергії.

На відміну від вказаної «старої» системи актів, що мали однакову вищу юридичну силу у системі джерел європейського права, між ДЄС та ДФЄС встановлено певну ієрархію: Договір про Європейський Союз має вищу юридичну силу по відношенню до Договору про функціонування Європейського Союзу.

Можна констатувати, що Лісабонський договір є результатом кодифікації «первинного» права Європейського Союзу та докорінно змінює систему управління ЄС, принципи, що визначають порядок створення і діяльності інститутів інтеграційного об'єднання. Із набуттям ним чинності був суттєво полегшений процес правозастосування, мова європейського права стала більш доступною не лише для держав-членів, але й для громадян Європейського Союзу. Разом із цим неможна не враховувати той факт, що положення договору надали Європейському Союзу ще більших ознак федеративної держави.

Завершуючи огляд установчих угод, зупинимося на вивченні особливостей їхньої сутності. Норми первинного права, що містяться в установчих договорах, встановлюють мету, принципи і завдання Європейського Союзу; сферу його ведення; порядок формування і функціонування інститутів ЄС; умови здійснення членства в інтеграційному об'єднанні.

Норми первинного права визначають основні параметри права Європейського Союзу, його особливості, умови і порядок застосування. Вони мають верховенство стосовно норм вторинного і третинного права. Термін дії установчих угод не обмежений. Виключення складав Договір про ЄОВС, що був укладений на 50 років і втратив чинність у 2002 році.

Для зміни розглянутих джерел права встановлена особливо складна процедура, що вимагає проведення міжурядових конференцій і одноголосної ратифікації актів, які вносять зміни і доповнення державами-членами.

Ініціатива внесення змін до установчих угод може походити від однієї з держав-членів або від Європейської Комісії. Пропозиція направляється в Раду ЄС, яка приймає рішення про скликання міжурядової конференції держав-членів. Рішення на конференції вважаються чинними за умови загальної згоди.

Що стосується норм вторинного права, то вони формуються і вводяться в дію на базі правових установлень актів первинного права. До «вторинних» відносяться правові норми, що містяться в актах, які видають інститути Європейського Союзу. Ці правила поведінки регулюють у рамках компетенції Союзу відносини між суб'єктами права ЄС. Вони адресуються і є обов'язковими не лише для держав-членів ЄС, але і для приватних – фізичних і юридичних осіб.

Вторинне право традиційно складає основний масив норм права інтеграційного об'єднання. Головні особливості його правового режиму полягають у верховенстві стосовно національних правових актів держав-членів, прямій дії на всій території ЄС та інтегрованості у національне право країн-учасниць.

Наведені вище аргументи дають змогу визначити систему права Європейського Союзу як значну за обсягом та неоднорідну за структурою сукупність правових норм. Її суттєві особливості полягають у дії європейських норм на національній території держав-членів ЄС [4, с. 378].

Крім цього норми первинного та вторинного права мають властивість, яка відсутня у правових встановлень, прийнятих в рамках будь-якої іншої міжнародної міжурядової організації світу – вони наділені верховенством по відношенню до норм права держав-членів ЄС та мають пряму дію на всій території Союзу. Таким чином, Європейський Союз дійсно має унікальний правовий статус, який дає можливість визначати його як першу і єдину в світі наднаціональну організацію.

Література:

1. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community dd. 13.12.2007 // Official Journal of the European Union – 2007. – 17.12.07. – С 306/1.
2. Фалалєєва Л. Г. Механізм прийняття рішень у рамках Європейського Союзу / Л. Г. Фалалєєва // Держава і право: Зб. наук. праць. Вип. 6: Юридичні і політичні науки. – Спецвипуск – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2008. – С. 327–331.
3. Консолідовані версії договору про Європейський Союз та договору про функціонування Європейського Союзу // Офіційний вісник Європейського Союзу. – 2010/С 83/01. – 30.03.2010. – 403 с.
4. Бережна К. В. Актуальні проблеми функціонування системи права Європейського Союзу / К. В. Бережна // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Спецвипуск – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2012. – С. 374–378.

Бобріченко В. В.,

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ: ПИТАННЯ ЗМІН КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

22 червня 2022 року було завершено майже десятирічний процес ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульської Конвенції). Домашнє насильство є надзвичайно поширеним правопорушенням у світі – за даними, наданими ООН, 736 мільйонів жінок у світі хоча б раз у своєму житті страждали від фізичного/сексуального насильства, як зі сторони своїх партнерів, так і інших осіб (тобто 30% жінок або кожна третя жінка планети у віці від 15 і вище)[1]. Тому ратифікація Конвенції є важливим кроком для захисту прав, свобод і інтересів жінки. Водночас з цим, положення Конвенції піклуються не тільки про становище жінки, а й чоловіка і дитини, бо загалом передбачають заходи для захисту жертв домашнього насилля. З метою запровадження дієвого механізму попередження випадків домашнього насильства, країни, які ратифікували Стамбульську конвенцію мають вжити заходів для приведення її положень до життя.

Загалом Конвенція висуває такі вимоги до кримінального процесу при вирішенні питання винуватості або невинуватості особи, що підозрюється:

- 1) Розумність строків розгляду справи. Даний принцип вже передбачений у КПК України, і визначається, як строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень [2, 5].

- 2) Врахування остаточних вироків, які були винесені іншою Стороною стосовно правопорушень [2]. В КПК України, виділена ціла глава для врегулювання цього питання, а конкретно ст. ст. 602–614 КПК.
- 3) Подовжені строки давності для правопорушень, пов'язаних з а) сексуальним насильством, у тому числі зґвалтуванням, б) примусовим шлюбом,
- 4) в) каліцтвом жіночих геніталій, г) примусовим абортom або стерилізацією. Зокрема, аби жертва могла захистити свої права і інтереси вже після досягнення нею повноліття. Дана норма частково відображена у КК України, зокрема відповідно до ч. 6 ст. 49 КК за кримінальними правопорушеннями у вигляді примушування до шлюбу та всіх кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (ст. 151²–156¹) обчислення строків давності починається з дня, коли така потерпіла особа досягла повноліття або, у разі її смерті, мала б досягти повноліття. Проте такого правила не передбачено для каліцтва статевих органів (ст. 121 КК) і незаконного проведення абортu або стерилізації (ст. 134) [3]. Стамбульська конвенція передбачає, що продовження строків має відповідати вчинюваному злочину, і, на нашу думку, кримінальні правопорушення передбаченні статтями 121 і 134 відповідають цьому критерію. В проєкті нового КК України міститься норма, яка встановлює, що у разі вчинення кримінального правопорушення щодо дитини обчислення будь-якого строку давності розпочинається з дня, коли потерпіла людина досягла повноліття або, у разі її смерті, мала б досягти повноліття [4]. Ми вважаємо, що така новація доцільна, оскільки по-перше захищає права потерпілої дитини, незалежно від виду правопорушення, а по-друге, поширюватиметься і на злочин, у вигляді домашнього насильства, що включає фізичне, психологічне і економічне насилля, які можуть мати різні ступені прояву (в тому числі такі,

які вимагатимуть подальшої допомоги дитині у подоланні наслідків насилля).

- 5) Можливість розслідування і переслідування фізичного насильства, сексуального насильства, у тому числі зґвалтування, примусового шлюбу, каліцтва жіночих геніталій, примусового аборту або стерилізації, має бути незалежно від повідомлення особи про таке правопорушення, а також незалежно від того, чи відкличе потерпіла особа у подальшому свою заяву/скаргу [2] Тобто ці види кримінальних правопорушень мають не відноситися до сфери приватного обвинувачення, а їх розслідування і вирішення повинно забезпечуватися інтересом держави у цьому. КПК ж навпаки встановлює, що всі ці правопорушення відносяться до приватного
- 6) обвинувачення, і якщо особа забирає заяву, то кримінальне провадження закривається, що взагалі не відповідає запобіганню таким злочинам, оскільки кривдник не зазнає покарання [4].
- 7) Заборона на обов'язкові альтернативні процесу з вирішення спорів, у тому числі обов'язкове посередництво та примирення, стосовно всіх форм насильства, які перелічені вище [2]. Тобто Конвенція вимагає аби будь-які процеси примирення при домашньому насильстві та інших кримінальних правопорушеннях, які з ним пов'язані, відбувалися лише з ініціативи потерпілої сторони. Водночас КПК встановлює таку можливість тільки для домашнього насильства, що не відповідає положенням Конвенції. З аналізу КК України та положень Стамбульської Конвенції можна дійти висновку, що окрім домашнього насильства, Конвенція містить перелік також таких кримінальних правопорушень, як: 1) примушування до аборту, стерилізації (ст. 134), 2) примушування до шлюбу (ст. 152–2), 3) зґвалтування (ст. 152), 4) сексуальне насильство (ст. 153) 5) примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154), і 6) каліцтво жіночих геніталій передбачена як частина ст. 121 КК України (каліцтво статевих органів) [2,3]. Тому перелік

кримінальних правопорушень у яких ініціатором примирення може бути лише потерпілий має бути розширений.

З моменту ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами вже були зроблені спроби, аби привести національне законодавство у відповідність до міжнародного договору. Наприклад, до Верховної Ради України було внесено законопроект № 9093 від 13.03.2023 – Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо укладення угоди про примирення та кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Цей Законопроект передбачає внесення зміни до КПК саме стосовно виведення з-під приватного обвинувачення кримінальних правопорушень зі сфери домашнього насильства, а також запровадження до життя вимоги Конвенції щодо можливості примирення лише за ініціативи потерпілого [6].

Загалом Кримінальний процесуальний кодекс України не потребує радикальних змін, бо побудований з урахуванням міжнародної практики і загальноприйнятих принципів судочинства. Наприклад, розумність строків і врахування вироків іноземних судів щодо особи давно вже є усталеною практикою в українському законодавстві. В свою чергу є необхідним внесення змін саме стосовно специфічних питань, пов'язаних з домашнім насиллям. Тобто таких як: 1) виведення з-під приватного обвинувачення, кримінальних правопорушень у сфері домашнього насильства, 2) встановлення можливості примирення, при розгляді справ щодо вчинення даних злочинів, лише за ініціативи потерпілого і 3) продовження строків, для забезпечення можливості дитини захистити свої права і інтереси у майбутньому (наприклад, якщо за допомогою вона зможе звернутися лише після настання повноліття). Разом з тим законотворцем вже були прийняті кроки для впровадження у життя перших двох пунктів, тому відкрите

питання залишається щодо прийняття цього законопроекту і продовження строків давності для правопорушень, які вчиняються стосовно дітей.

Література

1. Endemic violence against women ‘cannot be stopped with a vaccine’ – WHO chief (2021). URL: <https://news.un.org/en/story/2021/03/1086812>
2. Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Конвенція) № 994_001–11 (2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001–11#Text
3. Кримінальний кодекс України (Закон України) № 2341-III (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14#Text>
4. Контрольний текст проекту Кримінального кодексу України (2023). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30–01–2023.pdf>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України (Закон України) № 4651-VI (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651–17#Text>
6. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо укладення угоди про примирення та кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) 9093 від 13.03.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41491>

Бондаренко В. Г.

*аспірант кафедри адміністративного і кримінального права
IV року заочної форми навчання Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара*

АНТИКОРУПЦІЙНІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Виміри концептуалізації корупції в сучасному конституціоналізмі виходять з того, що корупція посягає на певні ідеали чи цінності, зокрема, використання влади виключно в публічних інтересах та рівні можливості всіх громадян брати участь у політичному процесі. І в цьому полягає системний зв'язок між антикорупційним виміром конституціоналізму і принципами і цінностями Конституції, адже як підсумував Конституційний Суд Південно-Африканської Республіки, корупція «є антитезою засадничим цінностям конституційного порядку». В іншій справі – *South African Association of Personal Injury Lawyers v Heath and Others* – Конституційний Суд ПАР таким чином окреслив зв'язок між антикорупційним виміром Конституції і конституційними принципами і цінностями: «Корупція і неналежне урядування несумісні з верховенством права та засадничими цінностями нашої Конституції. Вони підривають конституційні зобов'язання щодо поваги до людської гідності, дотримання рівності та сприяння правам і свободам людини. Вони є антитезою відкритому, відповідальному демократичному урядуванню, яке вимагається Конституцією».

Оскільки корупція становить серйозну загрозу верховенству права, демократії та правам людини, нівелює соціальну справедливість та перешкоджає економічному розвитку, Конституція не може тлумачитися у спосіб, що дозволяв би патології корупції підривати основи конституційного ладу. І у цьому відношенні важко не погодитися з думкою суддів Мозенеке і Камерона з Конституційного Суду Південно-Африканської Республіки, що «... корупція загрожує поставити на коліна практично все, що є дорогим і цінним в нашому важко вибороненому конституційному правопорядку. Вона кричуще підриває демократичний етос, установи демократії, верховенство

права та засадничі цінності нашого тільки народженого конституційного проекту. Вона підживлює неналежне урядування та публічне шахрайство і ставить під загрозу здатність держави дотриматись своїх зобов'язань щодо поваги, захисту, сприяння та виконання всіх прав, закріплених в Білі про права. Коли корупція і організована злочинність процвітають, сталий розвиток і економічне зростання залишаються занедбаними. І в свою чергу стабільність і безпека суспільства знаходяться в зоні ризику».

Конституція України не містить спеціальних положень щодо боротьби з корупцією. Але не можна вважати, що конституція є нейтральною по відношенню до такої патології. Принципи демократичної, соціальної, правової держави, проголошені Конституцією України в статті 1 містять важливий антикорупційний елемент, який може вважатися конституційним принципом. Зміст цього принципу можна навести за аналогією з позицією Конституційного Суду Литви: «В демократичній державі, що керується верховенством права, всі державні установи і посадовці повинні дотримуватись Конституції і законів. Відповідальність державної влади перед суспільством є невід'ємною складовою конституційного принципу правової держави, ця відповідальність конституційно консолідована у положеннях, якими державні установи слугують людям, владні повноваження обмежені Конституцією, а державні службовці, які порушують Конституцію і закони, надають перевагу особистим чи груповим інтересам, а не інтересам суспільства, своїми діями дискредитують державну владу і тому можуть бути усунуті зі своїх посад в порядку, передбаченому законом».

Задля гарантування стабільності та ефективності демократичної системи, перед державою може постати необхідність запровадити такі заходи, які б забезпечували ці цінності; це особливо актуально для нових демократичних держав і одним з найважливіших обов'язків цих держав є забезпечення довіри і упевненості громадян в державних інституціях, адже це є суттєвою передумовою демократичної стабільності. Як підсумував Верховний Суд США у справі *United States v. Miss. Valley Generating Co.*,

«демократія є ефективною, тільки якщо народ довіряє тим, хто урядує, а ця довіра невідворотно втрачається, коли високопосадовці та їх призначенці займаються діяльністю, що викликає підозру у злодіянні та корупції».

Стаття 3 Конституції України передбачає, що «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Як зазначалося, корупція в демократичній державі підриває цілу низку конституційних прав і свобод людини, зокрема право на рівність, право на повагу людської гідності, свободу, різні соціально-економічні права, гарантовані Розділом II Конституції України. Попередження цієї загрози, яку становить корупція для конституційних прав і свобод, не тільки підпадає під такий обов'язок держави, визначений останнім реченням частини другої статті 3 Конституції, але й вимагає від держави запровадження ефективних механізмів попередження, розслідування і покарання за корупційні злочини і діяння.

Антикорупційний принцип статті 3 Конституції, звичайно, не встановлює конкретні вимоги щодо антикорупційних інституцій чи законодавчих положень. Однак в силу самої своєї природи такі інституції мають користуватися достатнім ступенем незалежності для належної реалізації обов'язку держави, встановленого статтею 3 Конституції.

І оскільки Розділ I Конституції України визначає загальні засади конституційного ладу держави, інші положення Конституції мають тлумачитися у системному зв'язку з його положеннями, які мають засадничий характер.

Вовк А. С.,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара м. Дніпро, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ОСВІТИ

Україна, як країна, що активно бореться з корупцією, приділяє велику увагу створенню та ефективному функціонуванню антикорупційних органів державної влади. Головною метою цих органів є реалізація загальнодержавних антикорупційних стратегій, а також забезпечення посиленого контролю за виконанням антикорупційних програм. Ініціаторами створення таких органів можуть бути Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України. Варто відзначити, що рівні реалізації національної антикорупційної політики включають три категорії органів державної влади в системі публічного управління. Перша категорія органів державної влади охоплює органи публічного управління загального спрямування, такі як центральні органи виконавчої влади та місцеві державні адміністрації. [3; с. 182].

Забезпечення ефективності роботи антикорупційних органів державної влади є важливою передумовою для досягнення успішних результатів у боротьбі з корупцією. Тому в Україні створюються всі необхідні умови для ефективного функціонування таких органів. Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національна поліція та інші органи, всі вони працюють на різних рівнях та забезпечують системну боротьбу з корупцією в Україні. Важливо зазначити, що створення таких органів є необхідною умовою для ефективного боротьби з корупцією в сфері державного управління. Однак, їх успішна робота залежить від підтримки та співпраці з іншими органами влади та громадськістю. Тому необхідно забезпечити комплексний підхід до протидії корупції, що передбачає

не лише створення відповідних органів, але й посилення міжвідомчої та громадської співпраці, запровадження прозорих механізмів фінансового контролю, розширення доступу до інформації тощо. Лише комплексний підхід та взаємодія всіх зацікавлених сторін може забезпечити успішну боротьбу з корупцією та підвищення довіри громадян до державних органів та інституцій.

У сучасних умовах, коли проблема корупції є актуальною в Україні, державні органи антикорупційного напрямку активно працюють над запобіганням та протидією цьому негативному явищу. Один зі способів ефективної роботи цих органів – це обмін інформацією між ними, що здійснюється в межах їх компетенції. Важливо зазначити, що такий обмін є необхідним, оскільки корупційні схеми та способи діяльності злочинних груп можуть бути складними та різноманітними.

З метою формування єдиних засад запобігання та протидії корупції, органи антикорупційного призначення здійснюють обмін інформаційними базами. Це дозволяє виявляти та запобігати корупційним проявам у різних галузях державного управління, зокрема у сфері освіти, охорони здоров'я, будівництва тощо. Одним з результатів такого обміну інформацією є виявлення та припинення діяльності корупційних схем та злочинних груп, що ведуть свою діяльність на території України. Такий підхід до боротьби з корупцією є важливим елементом національної антикорупційної стратегії та сприяє підвищенню рівня довіри громадян до державних органів влади та інших інституцій [4; с. 113].

Нами проаналізовано, що проблемою корупції у сфері освіти, насамперед, займається Національне агентство з питань запобігання корупції. Прийнята агентством програма ставить за мету розв'язання проблем, які були визначені в Антикорупційній стратегії на період з 2021 по 2025 роки, що була затверджена Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» [1]. Виходячи з цієї стратегії ми маємо отримати наступні результати: 1) Зачислення учнів до навчальних закладів, навчальний

процес та оцінювання результатів здобуття освіти здійснюються чесно та на основі об'єктивних критеріїв відкрито та прозоро. 2) Підготовка кваліфікаційних робіт, включаючи дисертації, здійснюється з великою самостійністю та відповідальністю, академічна нечесність не допускається, розроблені ефективні методи боротьби з нею. 3) Функції з формування та реалізації державної політики у сфері освіти і науки, включаючи управління державною власністю, проведення інспекцій та надання адміністративних послуг, розподілені між різними інституційними структурами. 4) Розподіл державних коштів між закладами освіти та науки відбувається прозоро та ефективно за допомогою об'єктивних критеріїв та показників результативності їх діяльності, які заздалегідь визначені процедурами.

Для вдосконалення цих результатів НАЗК співпрацює з іншими органами та структурами для забезпечення ефективної боротьби з корупцією у сфері освіти, а саме:

- Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – відповідає за розслідування корупційних злочинів на рівні державних органів та вищих навчальних закладів.

- Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) – забезпечує обвинувальний процес в суді щодо корупційних злочинів у сфері освіти та науки.

- Міністерство освіти і науки України (МОН) – координує та контролює роботу інших органів у сфері освіти, забезпечує відповідне законодавче регулювання, реалізує заходи щодо запобігання та протидії корупції у системі освіти.

- Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (ДССЗІ) – здійснює заходи щодо захисту інформації у вищих навчальних закладах та наукових установах від несанкціонованого доступу

Таким чином, організаційно-правові засади запобігання і протидії проявам політичної корупції у сфері освіти – це комплекс правових та організаційних заходів, спрямованих на запобігання та протидію проявам

корупції в освітній сфері з метою забезпечення високої якості освіти та розвитку суспільства в цілому.

Література

1. Закон України "Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки" від 20 червня 2022 року № 2322-IX // Про засади державної антикор... | від 20.06.2022 № 2322-IX (rada.gov.ua)
2. Комісарчук Ю. А., Франчук В. І. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження. Львів, 2011. 220 с.
3. Трепак В. М. Особливості дефініції поняття «Корупція». Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 4 (97). С. 181–196.
4. Яковенко С. Б. Сутність корупції та її класифікація. Серія: Державне управління. 2017. № 1. С. 109–114

Гальчук Н. О.,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ: АДМІНІСТРАТИВНА ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Інформаційний простір охоплює усі сфери життя людини. У бурхливому потоці інформації, у процесах глобалізації і швидкій появі все нових технологій з'являється загроза стати жертвою в інформаційному суспільстві. Зумисне розголошення персональних даних про особу тягне за собою відповідальність.

У роботі надається стислий аналіз закону про незаконне використання інформації та виявляється приклади порушень прав на інформацію у воєнний час. Для досягнення мети було опрацьовано матеріали новітніх ЗМІ, підручників, а також використано методи теоретичного узагальнення та аналізу.

Отже, гарантії прав і свобод людини у сфері інформації однаковою мірою можуть стосуватись і реалізації прав, що дають змогу людині бути повноправним суб'єктом інформаційних відносин, і тих, що захищають людину від неправомірного інформаційного втручання [3, с. 107]. Інформація – це будь-які дані, що містяться матеріально (наприклад, папери) чи в електронному вигляді (наприклад, база даних). Звісно, за законом людина має право на вільне користування, збереження й володіння інформацією, проте мова йдеться про той вид інформації, розголошення чи користування якою є незаконним. Це про такі види інформації: конфіденційна (про особу), таємна (державна/банківська таємниця), службова (службова кореспонденція).

Розголошення чи використання (без згоди власника) будь-якої із вищенаведених видів інформації в усному вигляді, письмово чи за

допомогою ЗМІ тягне за собою адміністративну відповідальність. Згідно із статтею 172–8 Кодексу України про адміністративні правопорушення незаконне використання інформації тягне за собою накладення штрафу [2]. Сума штрафу залежить від шкоди нанесеної у разі використання/розповсюдження інформації та статусу особи (особа владних повноважень, посадова особа, уповноважена на виконання функцій держави, відповідальна з питань доступу до інформації, судді, народні депутати тощо). До того ж, за незаконне використання і умисне розповсюдження комерційної інформації тягне за собою кримінальну відповідальність.

Питання розголошення і використання інформації набуло актуальності у воєнний час. Не лише підлітки залежні від соціальних мереж, але й подекуди дорослі повністю поглиблені в інформаційний простір. З початку російського повномасштабного вторгнення виникла проблема з поширенням розміщення військових. Українці свідомо робили фото блокпостів, колони воєнної техніки та інше й розміщували в Інтернеті, тим самим роблячи «послугу» ворогу. Чимало відео розповсюдились у твіток, фейсбук, телеграм та інстаграм навіть із позначкою геолокації.

Верховна Рада у березні 2022 року запропонувала запровадити покарання за поширення інформації про розміщення ЗСУ (новина від 22 березня 2022 р) [4]. Комітет вирішив запровадити кримінальну відповідальність за публікації про переміщення ЗСУ у воєнний час. Розголошення цієї інформації може бути використане ворогом, тому вона не підлягає розповсюдженню.

Багато скарг серед людей виникло з питанням прослуховування телефонних розмов, що з однієї сторони є особистою інформацією, а з іншої – інформацією, яка може бути використана в неблагих цілях. Тож у воєнний час допускається прослуховування телефонних розмов.

Отож за порушення щодо розголошення незаконної інформації суб'єкта, який досягнув 16-річного віку може бути притягнуто до кримінальної відповідальності. Таке зухвале діяння з корисливих мотивів

карається позбавленням волі від 8 до 12 років [1]. Державна військова таємниця повинна залишатись таємницею.

Таким чином, не має значення, із яким видом інформації особа має справу, поводитися із даними потрібно дуже обережно, особливо це стосується суб'єктів владних повноважень, службових осіб, які мають доступ до закритої інформації. Наразі йде війна, тож люди повинні розумітися, що можна публікувати в Інтернеті, а що ні. У новинах неодноразово застерігали та висували обвинувачення про незаконне поширення інформації. За усіма пильно стежать, тож щоб не бути причетним до відповідальності за порушення, ні в якому разі не розголошувати комерційну інформацію, у час війни не розповсюджувати відомості про перебування/переміщення військових. Незаконне використання інформації є серйозним порушенням законодавства України.

Література

1. Закон України Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану / Режим доступу: [Про внесення змін до Криміна... | від 24.03.2022 № 2160-IX \(rada.gov.ua\)](#)
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення / Режим доступу: [Кодекс України про адміністра... | від 07.12.1984 № 8073-X \(rada.gov.ua\)](#)
3. Кормич Б. А. Інформаційне право. – Підручник. Бурун і К, 2011.334ст.
4. URL: [У ВР пропонують запровадити покарання за поширення інформації про розміщення ЗСУ \(radiosvoboda.org\)](#)

Гетьман Є. С.,

*здобувач вищої освіти третього (науково-освітнього) рівня,
Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара
м. Дніпро, Україна*

НАЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

В реаліях сьогодення інтенсифікація глобалізаційних процесів виступає невід'ємним фактором, що впливає на реалізацію правової, економічної, екологічної, соціальної політики національних держав.

Явище глобалізації охарактеризовують як процес міжнародної інтеграції, що є результатом обміну світових поглядів, продукції, ідей та різних аспектів культури. Це визначення відносять до різних сторін суспільних відносин [1, с. 13].

Глобалізація вбудовує державу в складніші структури міжнародних відносин та правил, ставить перед нею вимоги щодо соціально-економічної спроможності та реальної міжнародної відповідальності за її внутрішньодержавну діяльність [2, с. 75].

У той же час, глобалізація, як об'єктивний процес сучасності, не може успішно продовжуватися без ризиків завдати непоправної шкоди докільню без здійснення адекватних загальноприйнятих концепцій сталого розвитку («Ріо-92»), радикальних змін в економічній політиці природокористування на рівні світового господарства та національних економік [3, с. 11].

1. Одним із результатів пошуку вирішення глобалізаційних викликів стала концепція сталого розвитку.

2. Основними складовими сталого розвитку є поєднання інтересів суспільства, економіки та екології. При урахуванні всіх складових уможлиблюється підвищення рівня суспільного добробуту. Головною метою сталого розвитку є, насамперед, підвищення якості життя [4, с. 64].

3. На рівні Організації Об'єднаних Націй концепція сталого розвитку у сфері екології була закріплена у Декларації Конференції Організації

Об'єднаних Націй по проблемам оточуючого людину середовища, прийнятої у Стокгольмі 16.06.1972 [5, с. 188–189].

4. Актуальним програмним документом, який висвітлює світові тенденції питання забезпечення сталого розвитку, є Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/70/1 від 25.09.2015 «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» (далі – Резолюція A/RES/70/1), яка переслідує, серед іншого, мету захисту планети від деградації, зокрема шляхом раціонального споживання і виробництва, раціонального використання її природних ресурсів та вжиття невідкладних заходів щодо зміни клімату з тим, щоб планета могла задовольняти потреби нинішнього і прийдешніх поколінь [6].

На підтримку проголошених Резолюцією A/RES/70/1 цілей сталого розвитку Указом Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (далі – Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019), та з урахуванням специфіки розвитку України було окреслено цілі, у тому числі, у сфері екології [7].

Від стану досягнення цілей сталого розвитку безпосередньо залежить забезпечення національної екологічної безпеки.

Дослідники визначають екологічну безпеку як здатність зберігати рівновагу і збалансованість у тріаді «екологія-економіка-соціум», що створює потенційні можливості для протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам і викликам, забезпечує стійкість соціально-економічного розвитку [8, с. 163].

Нормативне визначення терміну «екологічна безпека» міститься у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-ХІІ, відповідно до статті 50 під екологічною безпекою розуміють такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей [9].

Згідно рейтингу екологічно чистих країн світу, який щороку укладається Yale Center for Environmental Law and Policy, у 2020 році Україна зайняла 60 місце з індексом 49,50 [10, с. 68].

За результатами соціологічного дослідження «Екологічні тренди в Україні. Погляд громадян», оприлюдненого у 2021 році та проведеного Інститутом Горшеніна та Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, 40,9% респондентів оцінили екологічну ситуацію, як точно погану, а 46,5%, як скоріше погану [11].

З вищенаведеного можна зробити висновок, що існуюча національна модель екологічної безпеки в Україні не є достатньо ефективною.

Слід відмітити, що були взяті дані досліджень до 2022 року, оскільки наслідки повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну матимуть вплив на навколишнє природне середовище ще не одне десятиліття, та потребуватимуть ґрунтового аудиту.

Наприклад, за інформацією Держекоінспекції, лише станом на 03.03.2023 Оперативним штабом при Держекоінспекції було розраховано збитків докiллю внаслідок збройної агресії РФ за період з 24.02.2022 по 03.03.2023 на загальну суму 1900524976,467 тис. грн. [12].

Для дослідження питання національної моделі екологічної безпеки можна використати запропоновану ученими Власюком О. С. та Кононенко С. В. трискладову теоретико-методологічну схему розуміння й розбудови сфери національної безпеки «базис – система – інструмент» [13].

За прикладом такої схеми «базисом» виступатиме суспільство з високим рівнем розвитку екологічної культури та відповідальності.

До «системи» можна віднести суб'єктів державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища – органи державної влади, місцевого самоврядування, які наділені інституційною спроможністю до виконання завдань у сфері екологічної безпеки, та представників громадянського суспільства.

У якості «інструменту» екологічної безпеки можуть виступати відповідні правові, адміністративні та економічні заходи.

У підсумку, Україна, як невід’ємний учасник глобалізаційних процесів, вбудована у світову структуру міжнародних інституцій у сфері захисту довкілля, має розвинуту нормативно-правову базу та систему органів центрального і регіонального рівня, необхідних для формування і реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

У той же час, національна модель екологічної безпеки України характеризується нездатністю у повній мірі стримувати погіршення екологічної обстановки та запобігати виникненню небезпеки для здоров’я людей.

У якості можливих шляхів вирішення проблеми можна розглядати вжиття сукупності заходів правового, адміністративного і економічного характеру, спрямованих на вилучення дисфункціональних ланок в системі охорони довкілля в Україні та їх заміні на інститути, що відповідають викликам сучасних цілей сталого розвитку.

Література:

1. Білоусов Є. М. Глобалізаційні виклики та їх подолання в контексті забезпечення економічної безпеки держави. *Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, м. Київ, 20 жовт. 2017 р.) / редкол.: С. В. Глібко, О. Д. Крупчан, С. А. Бука. Харків: Право, 2017. С. 12–20. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/Bilousov.pdf> (дата звернення: 10.05.2023).
2. Новоскольцева, Л. (2020). Україна в сучасних глобалізаційних процесах: виклики національній державі. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, (42), 70–76. URL: <https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/248/214> (дата звернення: 10.05.2023).
3. Туниця Ю. Ю., Семенюк Е. П., Туниця Т. Ю. Діалектика глобалізації в контексті екологічного імперативу. *Вісн. НАН України*. 2008. № 2. С. 8–24. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/08/vpanu_2008_2_2.pdf (дата звернення: 10.05.2023).
4. Чабанюк О. М., Лобода Н. О. Основні принципи концепції сталого розвитку. *Тези Всеукраїнської науковопрактичної конференції*

- здобувачів вищої освіти і молодих учених «Сталий розвиток країни в рамках Європейської інтеграції», (м. Житомир, 7 лист. 2019 р.). Житомир, 2019. С. 64–65. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/64.pdf> (дата звернення: 10.05.2023).
5. Суєтнов Є. П. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища, Стокгольмська декларація (1972). Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків, 2018. Т. 14: Екологічне право. – С. 188–189. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18638/1/Suyetnov_188-189.pdf (дата звернення: 10.05.2023).
 6. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/70/1 від 25.09.2015. ПРООН в Україні: вебсайт. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/перетворення-нашого-світу-порядок-денний-у-сфері-сталого-розвитку-до-2030-року> (дата звернення: 10.05.2023).
 7. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. Законодавство України: офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
 8. Варламова І. С. Теоретичні підходи до визначення поняття «Екологічна безпека». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 23. Ч. 2. С. 161–164. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_23/2/39.pdf (дата звернення: 10.05.2023).
 9. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ Законодавство України: офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
 10. Rosokhatska, M., Marchenko, O., Kraus, K., & Kraus, N. (2022). КОНЦЕПЦІЯ “ЗЕЛЕНОГО” БІЗНЕСУ – ДАНИНА МОДІ ЧИ ВИКЛИК ЧАСУ?. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2 (10), 65–76. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/166> (дата звернення: 10.05.2023).
 11. Екологічні тренди в Україні: погляд громадян. Звіт за результатами соціологічного дослідження. Фонд ім. Фрідріха Еберта: вебсайт. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17805.pdf> (дата звернення: 10.05.2023).

12. Оперативним штабом при Держекоінспекції було розраховано збитки завдані довкіллю внаслідок збройної агресії рф на загальну суму майже \$52 млрд. Державна екологічна інспекція України: вебсайт. URL: <https://dei.gov.ua/post/2573> (дата звернення: 10.05.2023).
13. Власюк О. С., Кононенко С. В. Актуальні аспекти вдосконалення моделі національної безпеки України. Стратегічна панорама. 2017. № 1. С. 17–23 URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/dr_Vlasiuk_Oleksandr/Aktualni_aspekty_vdoskonalennia_modeli_natsionalnoi_bezpeky_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=d6pc13m18r19tnqcdq59nlscr3 (дата звернення: 10.05.2023).

Гладченко Д. М.

*аспірант 2-го року денної форми навчання юридичного факультету
ДНУ ім. О. Гончара*

ЩОДО НОВЕЛ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗМІНАМИ УМОВ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАНЬ ЗА ОКРЕМІ ВІЙСЬКОВІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Жорстока і кривава агресія, розв'язана російською федерацією проти України, порушила мир в нашій державі та спричинила виникнення перманентного процесу пристосування українського національного законодавства до тих реалій та викликів, що виникають внаслідок збройного конфлікту. Зазначений процес першочергово торкнувся саме законодавства про кримінальну відповідальність, яке послідовно доповнюється новими нормами та отримує зміни до вже існуючих положень Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Так, підбурювання та підтримка проявів сепаратизму в Україні з боку держави-агресора, використання нею терористичних організацій, розв'язування та ведення агресивної війни проти України, порушення законів та звичаїв війни, здійснення рф окупаційних заходів на тимчасово окупованій території України (зокрема із залучення допомоги деяких громадян України) зумовили вдосконалення змісту норм кримінального права, якими здійснюється правове забезпечення охорони прав і свобод людини, конституційного устрою України, громадського порядку від кримінально-протиправних посягань.

Однак в постійному фокусі уваги законодавця перебуває забезпечення належної кримінально-правової реакції держави не тільки на діяння окремих осіб та організацій, безпосередньо спрямовані проти національної та громадської безпеки України, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, але й на суспільно небезпечні посягання на правовідносини,

що виникають в межах діяльності сектору безпеки і оборони України з боку осіб, що проходять службу у його складових частинах. Зокрема ідеться про *кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення або проходження військової служби (військові кримінальні правопорушення)*, визначені статтями розділу XIX Особливої частини КК України [1].

Так, з метою посилення додержання військового правопорядку та дисципліни Законом України (далі – ЗУ) від 12.02.2015 № 194-VIII в новій редакції було викладено ст. ст. 402–405, 407–411, 413, 418–421, 425, 426, 428 розділу XIX Особливої частини КК України [2]. Водночас ЗУ від 07.04.2015 № 290-VIII розділ доповнено ст. 426–1, яка криміналізує перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень [3]. Всі вищенаведені статті об'єднує поява у їх змісті нових кваліфікованих складів військових кримінальних правопорушень: вчинення діянь, визначених базовими складами таких статей, в умовах особливого періоду, крім воєнного стану.

Санкції норм кримінального права, що визначають такі кваліфіковані склади правопорушень, передбачають покарання виключно у виді позбавлення волі на певний строк. Водночас серед них тільки правопорушення, передбачені ч. 2 ст. 403, ч. 2 ст. 413 та ч. 2 ст. 421 КК України є злочинами невеликої тяжкості (раніше – середньої тяжкості, відповідно до кваліфікації злочинів, визначеної ст. 12 КК України до викладення її в новій редакції ЗУ від 22.11.2018 № 2617-VIII), а всі інші кваліфікуються як тяжкі та особливо тяжкі злочини [1].

Закріпленням в нормах КК України наявності умов особливого періоду як кваліфікуючої ознаки законодавець вирішив посилити відповідальність за вчинення значної частини військових кримінальних правопорушень за такої обставини їх вчинення, коли в Україні не було введено правовий режим воєнного стану (вчинення протиправних діянь в умовах якого є окремою кваліфікуючою ознакою цілої низки військових кримінальних правопорушень, визначеною ще у первинній редакції діючого КК України

від 05.04.2001 № 2341-III [1]), але держава вже фактично брала участь у збройному конфлікті.

Однак, навіть попри суворі законодавчі заходи щодо запровадження нових кваліфікованих складів військових кримінально-протиправних діянь та встановлення тяжких покарань за їх вчинення, значного поширення отримало активне застосування судами кримінально-правових інститутів призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК України) та звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України) під час призначення покарань за військові кримінальні правопорушення, зокрема і за наявності ознак повторності кримінальних правопорушень.

Наочним прикладом застосування судами такого підходу є зміст постанови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС) від 13.04.2021 у справі № 708/1077/19 (№ в ЄДРСР 96377367). Так, ККС ВС залишив без змін судові рішення попередніх інстанцій, якими засудженого визнано винуватим за ч. 4 ст. 407 КК України, з призначенням покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки – за найнижчою межею покарання, передбаченою санкцією цієї норми. Водночас варто зауважити, що засуджений за попередні три роки був двічі судимий за аналогічною нормою закону про кримінальну відповідальність – ч. 4 ст. 407 КК України: перший раз – 2018 року, із призначення покарання у виді штрафу (тобто більш м'якого покарання, ніж передбачено ч. 4 ст. 407 КК України); вдруге – вже наступного 2019 року, із призначенням покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки (за найнижчою межею санкції) зі звільнення від його відбування на підставі ст. 75 КК України [4].

Вищезгадана практика правозастосування норм розділу XIX Особливої частини КК України, яка послідовно формувалася протягом останніх семи років, не спонукала законодавця до внесення законодавчих змін. Однак російське повномасштабне вторгнення та виникнення внаслідок цих подій такої обстановки вчинення військових кримінальних правопорушень як **УМОВИ ВОЄННОГО СТАНУ** докорінно змінили погляди на забезпечення

правової регламентації порядку призначення покарань за вчинення окремих військових кримінально-протиправних діянь. Так, ЗУ від 13.12.2022 № 2839-ІХ, який набрав чинності 27.01.2023, внесено зміни до ст. ст. 69, 75 КК України та фактично визначено **пряму заборону на призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом та звільнення від відбування покарання з випробуванням** у випадку засудження за військові кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 403, 405, 407, 408, 429 КК України, вчинені за наявності кваліфікуючої ознаки **«в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці»** [5].

Варто зауважити, що вже на етапі попереднього обговорення та прийняття вищенаведених змін до КК України їх зміст викликав резонанс у суспільстві, зокрема через окреслений у новелах перелік військових кримінальних правопорушень.

Водночас фахові зауваження проєкт вищевказаного ЗУ отримав і з боку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, експерти якого, серед іншого, зазначили, що: «доповнення положень Загальної частини КК різноманітними вказівками на ті чи інші кримінальні правопорушення, скоєння яких виключає можливість застосування певних інститутів кримінального права, **розбалансовує норми кримінального законодавства** та створює прецеденти для подальшого розширення переліку суспільно небезпечних діянь, у разі вчинення яких ті чи інші інститути кримінального права (особливо ті, які пов'язані зі звільненням від покарання чи його пом'якшенням) не застосовуються» [6].

Отже, оскільки окреслені новели, якими змінено встановлений КК України порядок застосування кримінально-правових інститутів призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом та звільнення від відбування покарання з випробуванням під час призначення покарань за вчинення окремих військових кримінальних правопорушень, мають безпосередній вплив на забезпечення ефективної діяльності сектору безпеки та оборони України в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України і викликають суспільний резонанс –

науковою правовою спільнотою України має бути здійснення ретельний аналіз правозастосування норм ст. ст. 69, 75 КК України, збір виявлення недоліків та опрацювання обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення положень законодавства про кримінальну відповідальність в цій частині.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 21.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.05.2023).
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини: Закон України від 12.02.2015 № 194-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-19#n5> (дата звернення: 11.05.2023).
3. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень: Закон України від 07.04.2015 № 290-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/290-19#n5> (дата звернення: 11.05.2023).
4. Постанова ККС ВС 13.04.2021 у справі № 708/1077/19: судове рішення Верховного Суду. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96377367> (дата звернення: 11.05.2023).
5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці: Закон України від 13.12.2022 № 2839-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#n63> (дата звернення: 11.05.2023).
6. Висновок ГНЕУ ВРУ на проект Закону України від 08.12.2022 р. № 8271: висновок управління апарату Верховної Ради України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/xi08493a> (дата звернення: 11.05.2023).

Горячов І. Д.,

*аспірант першого року навчання
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ЧИННИКИ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПАТЕНТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Патентна діяльність в Україні регулюється Законом України "Про охорону прав на винаходи та корисні моделі", який встановлює порядок надання патентної охорони на винаходи та корисні моделі.

Україна є учасником Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІС), що дозволяє українським винахідникам отримувати міжнародну патентну охорону.

Для отримання патенту в Україні необхідно подати заявку до Державної служби інтелектуальної власності України (ДСІВ). У заявці необхідно надати повну інформацію про винахід, а також провести пошук за аналогами. Далі проводиться експертиза заявки на відповідність критеріям патентної охорони. Якщо заявка отримує позитивне рішення експертів, то видається патент на винахід або корисну модель [4].

Термін дії патенту на винахід у Україні становить 20 років від дати подання заявки, а на корисну модель – 10 років. Патентна охорона може бути продовжена за умови сплати відповідного збору.

Патентні права дозволяють власнику патенту виключне право виробляти, реалізовувати, використовувати та інших дій з предметом патенту, а також перешкоджати іншим особам використовувати винахід без дозволу власника патенту [3].

У разі порушення патентних прав власник патенту може звернутися до суду для захисту своїх інтересів та отримання відшкодування збитків.

Корупція у сфері адміністративно-правового регулювання патентної діяльності в Україні є серйозною проблемою. Це може включати такі

практики, як хабарництво, вимагання неправомірних платежів за оформлення патентів, надання пріоритетних термінів або переваги в експертизі заявок на патент.

Корупція у сфері адміністративно-правового регулювання патентної діяльності в Україні може бути спричинена наступними чинниками [5–6]:

1. Недостатня прозорість процесу видачі патентів. Українська система патентної охорони може бути недостатньо прозорою і відкритою, що створює можливості для корупції. Наприклад, можуть існувати випадки підкупу експертів з метою отримання позитивного рішення про видачу патенту.

2. Недостатнє врегулювання правових відносин. Законодавча база щодо патентної діяльності може бути недостатньо розвиненою або недосконалою, що може призводити до недоліків у процесі видачі та охорони патентів. Це може сприяти створенню умов для корупції.

3. Бюрократія та високі вимоги до документів. Процес видачі патенту може бути дуже бюрократичним та вимагати великої кількості документів. Це може створювати можливості для корупції, оскільки люди можуть намагатися скоротити цей процес, заплативши хабар.

4. Недостатній контроль та відповідальність. Недостатній контроль та відповідальність у системі патентної охорони можуть створювати можливості для корупції. Наприклад, можуть виникати випадки, коли посадовці патентного відомства несуть відповідальність за отримання хабарів та інших форм корупції.

Щоб запобігти корупції в сфері адміністративно-правового регулювання патентної діяльності в Україні, необхідно зробити систему більш прозорою, покращити законодавчу базу, спростити процедуру видачі патентів, знизити кількість документів, які потрібно надати для отримання патенту, та забезпечити більш ефективний контроль за діяльністю посадовців, які працюють у сфері патентної охорони.

Зазначимо, що є декілька заходів, які можуть сприяти зменшенню корупції у сфері патентної діяльності в Україні. Зокрема [1–3]:

1. Запровадження електронних послуг та зменшення кількості контактів з посередниками. Наприклад, у разі онлайн-реєстрації патентної заявки підприємець може уникнути звернення до посередників, які можуть

2. Намагатися скористатися своїм впливом на посадових осіб для швидшої реєстрації заявки.

3. Проведення перевірок на предмет корупції серед посадових осіб, які відповідають за патентну діяльність. Це може включати як звичайні перевірки декларацій про майно та доходи, так і більш складні розслідування корупційних схем.

4. Залучення до процесу реєстрації патентів представників громадськості, а також фахівців з академічного середовища та бізнесу. Це може сприяти підвищенню прозорості та відповідальності в процесі видачі патентів, а також покращенню якості оцінки патентоспроможності інноваційних розробок.

5. Забезпечення високого рівня незалежності патентних органів від політичних та економічних впливів. Це може забезпечити більш об'єктивне розглядання патентних заявок та зменшити ризик прихованої корупції.

Отже, корупція в сфері патентної діяльності може бути зменшена за допомогою комплексного підходу, який включає в себе заходи щодо забезпечення прозорості та доступності інформації, відповідальності посадових осіб, залучення представників громадськості та фахівців до процесу реєстрації патентів та забезпечення незалежності патентних органів. Для цього можуть бути розроблені та впроваджені спеціальні програми та проекти, які забезпечать ефективне впровадження цих заходів [4].

Важливим кроком у боротьбі з корупцією в сфері патентної діяльності є також створення свідомої громадськості, яка розуміє важливість інноваційного розвитку країни та виступає за чесність та прозорість у патентній сфері. Для цього можуть бути проведені інформаційні кампанії, тренінги та семінари для бізнесу та громадськості, а також проведені консультації та публікації у ЗМІ [5].

Загальна мета зменшення корупції у сфері патентної діяльності полягає в створенні конкурентоспроможного інноваційного середовища, яке сприятиме розвитку науки, технологій та економіки країни. Це може забезпечити залучення інвестицій, створення робочих місць та покращення якості життя населення.

Отже, можна зробити декілька висновків з приводу корупції у сфері патентної діяльності в Україні:

1. Корупція є серйозною проблемою в патентній сфері України, яка погіршує стан інноваційного розвитку країни та завдає шкоди бізнесу та науково-технічному прогресу.

2. Основними причинами корупції є недостатній рівень заробітної плати у патентних органах, складність процедур отримання патентів та недостатній рівень контролю за діяльністю посадових осіб.

3. Для боротьби з корупцією в сфері патентної діяльності потрібно прийняти комплекс заходів, які будуть спрямовані на покращення рівня оплати праці посадових осіб, спрощення процедур отримання патентів, залучення громадськості та фахівців до процесу реєстрації патентів та забезпечення незалежності патентних органів.

4. Важливим кроком у боротьбі з корупцією є створення свідомої громадськості, яка розуміє важливість інноваційного розвитку країни та виступає за чесність та прозорість у патентній сфері.

5. Зменшення корупції у сфері патентної діяльності має на меті створення конкурентоспроможного інноваційного середовища, яке сприятиме розвитку науки, технологій та економіки країни.

Література

1. Дубасенюк О. Аналіз системи правового захисту інтелектуальної власності в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 2(41). С. 239–242.
2. Ковальчук Л. М. Корупційні ризики у сфері інтелектуальної власності в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 7(2). С. 45–49.

3. Некрасова Н. В. Адміністративно-правове регулювання захисту прав на інтелектуальну власність в Україні. *Юридична Україна*. 2018. № 3. С. 103–106.
4. Прокопенко І. О., Солоп С. В. Корупційні ризики в сфері інтелектуальної власності в Україні: огляд проблеми та шляхи її подолання. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. Право*. 2020. № 93. С. 292–302.
5. Серода Н. В. Проблеми захисту інтелектуальної власності в Україні. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Юридичні науки*. № 5(90). С. 56–63.
6. Шульженко І. Корупційні ризики в сфері інтелектуальної власності та шляхи їх запобігання. *Бізнес Інформ*. 2019. № 8. С. 64–67.

Демченко С. В.

*аспірант третього року навчання Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ІНСТРУМЕНТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний світ змінюється і такі зміни не завжди пов'язані із позитивними чинниками. В умовах злочинної збройної агресії Російської Федерації, перед українською адвокатурою постав виклик – невідкладне опанування сучасними інформаційними здобутками у сфері юриспруденції.

При цьому, опанування такими технологіями здійснюється не стільки з метою підвищення якості представництва, а задля збереження існуючого рівня такого представництва. Так, перед інститутом адвокатури постали ряд проблем, таких як доступ до інформації в умовах небезпеки ракетних обстрілів, постійних відключень електропостачання, швидкої та повної фіксації вчинених державою-агресором злочинів проти людяності та доказів порушень міжнародного гуманітарного права для формування доказової бази у національних та міжнародних судів тощо.

Крім того, глобалізація, яка супроводжується швидким розвитком інформаційних технологій, інтенсивним і необмеженим інформаційним обміном, сама по собі постійно вимагає від адвоката покращення його навичок у користуванні інформаційними технологіями.

На думку всесвітньо відомого ІТ-експерта, представника Deloitte UK, радника з інформаційних технологій головного судді Англії і Уельсу Річарда Саскінда, для того, щоб домогтися успіху в майбутньому, молоді адвокати повинні більш уважно вивчити такі професії (і мати набір навичок, пов'язаних з ними), як інженер з правових знань, аналітик з юридичних процесів або консультант по правовому управлінню [6].

За твердженням А. М. Бірюкової, професійна діяльність адвоката проявляється в тому числі із позиції споживання інформації та використання інформаційних технологій, включає в себе наявність навичок роботи з електронними пошуковими системами та базами та позиціонування себе в інформаційному просторі через соціальні мережі, віртуалізацію надання правової допомоги тощо [4, с.39].

При цьому, на нашу думку, слід розглядати адвоката не як кінцевого споживача правової інформації, а особу, яка споживає, аналізує та використовує в подальшому таку інформацію з метою захисту законних прав та інтересів клієнта. В даному випадку під правовою інформацією слід розуміти зміст даних (повідомлень), використання яких зумовлює вирішення тієї чи іншої правової задачі або сприяє її вирішенню [5].

В умовах воєнних дій найбільшою проблемою постає питання правильного та оперативного формування електронних доказів – графічних зображень, планів, фотографій, відео- та звукозаписів, що відображають сліди злочинів (правопорушень) та докази понесеної матеріальної шкоди, завданої юридичним, фізичним особам, які можуть бути в подальшому втрачені в ході бойових дій. Відповідно до норм українського законодавства, електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги». Законом може бути визначено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу. На учасника справи,

який подає копію електронного доказу, покладено обов'язок повідомлення суду про місцезнаходження оригіналу такого електронного доказу (стаття 99 КАС України).

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс не містить суворих вимог до фіксування електронних доказів та взагалі відносить матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані) до документів, а оригіналом електронного документа вважає його відображення, якому надається таке ж значення, як документу. У випадку зберігання електронного документа на кількох електронних носіях інформації кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа. Таке ототожнення електронного доказу як засобу доказування та матеріального носія документа виглядає непослідовною позицією законодавця та не відповідає міжнародним стандартам.

Так, згідно з приписами Закону «Про електронні довірчі послуги» використання електронного підпису, який відповідає вимогам до кваліфікованого електронного підпису, дозволяє забезпечити електронну ідентифікацію підписувача і гарантує цілісність підписаних даних, а також має презумпцію відповідності особистому підпису (статті 14, 18, 23 Закону). Водночас, відсутність кваліфікованого електронного підпису викликає сумніви у достовірності певних даних в електронній формі.

Одним із додатків, який вирішує проблему фіксування правової інформації для адвоката, виступає додаток «EyeWitness to Atrocities», який допомагає фіксувати фото- та відеодокази воєнних злочинів, які в подальшому передаються до національних державних органів України та міжнародних судових установ (в тому числі до Міжнародного кримінального суду). Фотографії, зроблені за допомогою eyeWitness to Atrocities, вже використовувались, щоб викрити переміщення палестинських громад, засудити воєначальників у Демократичній Республіці Конго та задокументувати екологічні злочини в Гамбії. Створений у 2015 році додаток eyeWitness to Atrocities був ініціативою Міжнародної асоціації

юристів (ІВА), щоб допомогти правозахисникам знімати та використовувати перевірені кадри в судових процесах.

Так, за інформацією Міжнародної асоціації юристів (ІВА), тільки станом на кінець травня 2022 року українські правозахисники завантажили програму для камери EyeWitness to Atrocities і надіслали більше 10 000 перевірених відео, фотографій та аудіофайлів імовірних військових злочинів Російської федерації [8].

Розвиток та проникнення новітніх інформаційних технологій у професійну діяльність адвоката є своєрідною діджиталізацією. Діджиталізація розвиває право, даючи йому нові форми та джерела. Право стає не тільки засобом, інструментом, що забезпечує цифровізацію економіки, управління та інших сегментів соціального буття, але й об'єктом впливу діджиталізації, в результаті якого право зазнає змін своєї форми, змісту, системи, структури, механізму дії і демонструє тенденцію до посилення трансформацій, що намітилися.

Святоцькою В. О. сформульовано процес діджиталізації наступним чином: «Діджиталізація адвокатури як важливий стандарт функціонування цього інституту передбачає насамперед застосування сучасних електронних технологій у роботі адвоката й органів адвокатського самоврядування. Діджиталізація роботи адвоката має на меті спрощення доступу адвоката до державних баз даних, необхідних для виконання його професійних обов'язків й інтеграції адвоката до сервісів електронного правосуддя» [7]

Стратегію розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021–2025 роки передбачено запуск процесу діджиталізації адвокатської діяльності (спеціальних програм, консультаційних послуг та інноваційних сервісів для членів НААУ). Така процес, на думку Національної асоціації адвокатів України, полягає у:

1. посиленні управління інформаційними системами для більшої залученості адвокатів у наданні послуг "електронного правосуддя", участі у розробці Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи ЄСІТС шляхом надання пропозицій, у тому числі отриманих

від адвокатів, технічному втіленню та запровадженню всіх необхідних функціоналів;

2. розширенні можливостей доступу до державних реєстрів та баз даних при здійсненні адвокатської діяльності.
3. створенні онлайн бібліотеки сучасної юридичної літератури та можливості її замовлення через "особистий кабінет" адвоката на офіційному веб-сайті НААУ [1].

Як висновок слід констатувати, що українська адвокатура зазнає змін та пришвидшується її діджиталізація. Так, набуло розповсюдження проведення судових засідань за допомоги власних технічних засобів, почалось на практиці впровадження ідей електронного суду та документообігу, фіксування злочинів збройної агресії перейшло у цифрову площу тощо. Така цифрова трансформація зумовлена необхідністю забезпечення ефективного захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які проживають або перебувають на території України в умовах воєнного стану та пандемії та відбувається із урахуванням досвіду європейської спільноти.

Лтература

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131
2. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. Законотворчість: база даних / Верхов. Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>.
3. Стратегія розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021–2025 роки (затверджена рішенням № 38 НААУ 02.07.2021 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr038871-21>;
4. Бірюкова А. «Правовий статус адвоката і адвокатури: вітчизняна модель у контексті процесів глобалізації» (дис докт юрид наук, Київ 2019) 322.
5. Бисага Ю.М., Заборовський В. В., Манзюк В. В. Інформація та інформаційні технології як невід'ємна частина професійної діяльності

адвоката. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 5. С. 104–114.
<https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.4/104-114>

6. Susskind, Richard, *Online Courts and the Future of Justice*, Oxford: Oxford University Press, 2019, 368 pp. URL: https://www.researchgate.net/publication/343277985_Review_of_Online_Courts_and_the_Future_of_Justice_by_Richard_Susskind_Oxford_University_Press_2019;
7. Святоцька В. О., автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
8. доктора юридичних наук «Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження», Харків, 2021.
9. EyeWitness to Atrocities app reaches 10,000 milestone of verifiable photos and videos relating to war in Ukraine [Електронний ресурс]: сайт Міжнародної асоціації юристів (ІВА) – Режим доступу: <https://www.ibanet.org/eyeWitness-to-Atrocities-app-10000-milestone-reached-of-verifiable-photos-and-videos-relating-to-war-in-Ukraine>

Демченко С. В.

*аспірант третього року навчання
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ЗАСАДИ ТА ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА 2021–2025 РОКИ

Сучасний етап розвитку українського суспільства потребує вдосконалення організації та функціонування багатьох важливих інститутів громадянського суспільства. Подальший розвиток демократичного суспільства неможливий без функціонування дієвого механізму реалізації закріплених прав та свобод. Необхідною умовою формування правової держави і громадянського суспільства є низький рівень корупції – негативного явища, яким «хворіють» усі держави в більшій чи меншій мірі. Слід зазначити, що саме корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів в Україні.

Корупція є живильним середовищем для організованої злочинної діяльності з її різнобічними методами і формами насильства, протекціонізму. Це є комплексним, багаторівневим та широкомасштабним явищем економічного, соціального і політичного характеру складність якого обумовлена різними причинами економічного, інституційного, законодавчого, політичного, соціального і морального характеру. Морально-психологічні наслідки корупції проявляються в тому, що вона є потужним фактором деморалізації суспільства, девальвації моральних цінностей, деформації індивідуальної та суспільної психології, нищить духовні та моральні цінності, сприяє поширенню у суспільстві кримінальної психології, тощо [1, с.5].

Звичайно, що саме держава визначає свої ціннісні орієнтири, в тому числі визначає свої пріоритети під час боротьби з корупцією. Однак, Україна взяла на себе зобов'язання щодо виконання вимог Конвенції

ООН проти корупції, розробляти й здійснювати (проводити) ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності.

Відповідно до ст. 5 цієї Конвенції кожна Держава-учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності. Кожна Держава-учасниця прагне встановлювати й заохочувати ефективні види практики, спрямовані на запобігання корупції. Кожна Держава-учасниця прагне періодично проводити оцінку відповідних правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їхньої адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею.

Корупція без постійної протидії їй має властивість поширюватися та розширюватися у всі сфери управління державною. Ось чому для будь-якої розвиненої та демократичної держави все важливішим стає здійснення постійної антикорупційної політики, оскільки саме ця стратегія на сьогодні здається єдиною ефективною в сучасних реаліях.

Засади державної антикорупційної політики на відповідний період визначаються Верховною Радою України в Антикорупційній стратегії, проект якої попередньо розробляє Національне агентство з питань запобігання корупції.

Взагалі, під стратегією розуміють загальний, недеталізований план, що охоплює довготривалий проміжок часу, спосіб досягнення важливої мети.

20 червня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 2322-ІХ «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки», яким затверджено Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки (далі – Стратегія). Метою цієї Антикорупційної стратегії задекларовано

досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Відповідно до розділу 3 Антикорупційної стратегії пріоритетними сферами запобігання корупції визначено: справедливий суд, прокуратура та органи правопорядку; державне регулювання економіки; митна справа та оподаткування; державний та приватний сектори економіки; будівництво, земельні відносини та інфраструктура; сектор оборони; охорона здоров'я, освіта і наука та соціальний захист. При цьому, визначення таких пріоритетних сфер відбулося з огляду на підсумки опитування щодо рівня корупції в Україні, проведеного у 2020 році (опитування підприємців, експертів та населення в цілому), інших досліджень щодо стану, динаміки та поширеності корупції в Україні, а також за результатами аналізу ефективності реалізації антикорупційної політики.

Основними принципами антикорупційної політики на 2021–2025 роки визначено: 1) оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування, реалізація чого передусім передбачає: усунення дублювання повноважень різними органами; тимчасове припинення реалізації малоефективних повноважень, що супроводжуються високим рівнем корупції, до запровадження належних процедур, які мінімізуватимуть відповідні корупційні ризики; усунення випадків реалізації одним і тим самим органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики; 2) цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності; 3) створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб; 4) забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів

правовідносин; 5) формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури добросовісності та поваги до верховенства права.

Отже, антикорупційна політика – це постійне розроблення, удосконалення та здійснення різноманітних заходів від держави і суспільства в цілому з метою усунення причин та умов, які створюють (породжують) та живлять корупцію в різних сферах життя.

Розробка антикорупційної політики держави – це показник її прагнення до розвитку та удосконалення, зміцнення та покращення рівня життя її громадян.

Звісно, що жодна стратегія не може бути швидкоплинною та потребує часу, а також коштів з державного бюджету для її здійснення. Проте, антикорупційна політика, при її вірному впровадженні та здійсненні, є найбільш ефективною стратегією в тому сенсі, що лише вона здатна впливати на рівень корупції в країні, а саме – знижувати його. Окрім того, вказана політика має довготривалий ефект і може діяти навіть тоді, коли вона в певний проміжок часу через певні обставини активно не проводиться.

Література

1. Вольний В. І. Антикорупційна політика в Україні: Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: ТНЕУ. – 2013. – 241 с.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_с16#o57.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України від 05.12.2014–2014 р., № 49, стор. 3186, стаття 2056
4. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX// Голос України від 09.07.2022 – № 141.

Доценко О. Є.,

*студент 2 курсу юридичного факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара*

ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Принципи запобігання і протидії корупції – керівні ідеї, основні засади, які напрацьовані практичною діяльністю суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності, закріплені в нормативно-правових актах, регулюють суспільні відносини у даній в сфері між її учасниками.

У відповідності до вимог Закону України «Про запобігання корупції» діяльність із запобігання та протидії корупції ґрунтується на принципах:

- верховенства права;
- законності;
- комплексного здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів;
- пріоритетності запобіжних заходів;
- невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень;
- відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу у здійсненні таких заходів;
- забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» основними принципами діяльності Національного бюро є:

- 1) верховенство права;
- 2) повага та дотримання прав і свобод людини і громадянина;
- 3) законність;

- 4) безсторонність та справедливість;
- 5) незалежність Національного бюро та його працівників;
- 6) підконтрольність і підзвітність суспільству та визначеним законом державним органам;
- 7) відкритість для демократичного цивільного контролю;
- 8) політична нейтральність і позапартійність;
- 9) взаємодія з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями.

Принцип верховенства права – це правова норма, яка передбачає, що жодна людина не може діяти поза законом, ніхто не може бути покараним державою, крім як за порушення закону, і ніхто не може бути засудженим за порушення закону іншим чином, ніж у порядку, встановленому законом.

Принцип законності є складовою принципу верховенства права і передбачає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Отже, Закони України «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про оперативно-розшукову діяльність» та інші закони, що регламентують цей вид правоохоронної діяльності, крім принципів, раніше зазначених, вказують і на інші принципи, які закріплені в оперативно-розшуковому законодавстві та відомчих нормативних актах, які є галузевими (спеціальними), так як вони притаманні саме такій галузі правоохоронної діяльності, як оперативно-розшукова.

Такими принципами є конфіденційність, конспірація, наступальність (оперативність), поєднання гласних та негласних заходів боротьби зі злочинністю.

Принцип конфіденційності – це вимога нормативно-правового характеру, що зобов'язує оперативного працівника, а також осіб, які беруть участь в ОРД, не розголошувати конфіденційні відомості про осіб, які

співробітничать з оперативними підрозділами, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій.

Принцип конспірації – полягає в організації діяльності ОРД таким чином, щоб зберегти в таємниці від сторонніх осіб (перш за все від тих, хто вчинив злочин чи підозрюється у його вчиненні) тактику, зміст, форми, заходи, сили і засоби здійснення конкретних оперативно-розшукових заходів.

Принцип наступальності (оперативності) – напрацьований практикою, передбачає швидке і систематичне проведення оперативно-розшукових заходів, що випереджають дії осіб як при підготовці ними злочинів, так і після їх вчинення.

Принцип поєднання гласних та негласних заходів боротьби зі злочинністю – впливає зі змісту самого поняття ОРД, яка являє собою систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, а саме дає можливість реалізувати результати негласної роботи в інтересах кримінального судочинства.

Отже, проаналізувавши засади запобігання та протидії корупції ми можемо дати основні поняття з цієї теми та за принципами характеризувати дії державних органів.

Література

1. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції».
2. «Корупційна злочинність: витоки, сучасний стан, стратегія протидії: монографія» Т. В. Корнякова, О. Л. Соколенко, І. Г. Алексєєнко та ін.

Драган О. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
професор кафедри НАУ, м. Київ*

ДОКАЗИ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ

В Україні 24 лютого 2022 року Указом Президента України, схваленим Верховною Радою України, введено воєнний стан, умови якого визначені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [1] та деякими іншими законодавчими актами.

Під час збройних конфліктів, особливо коли нації борються за своє виживання, питання боротьби з корупцією зазнає певної депріоритизації (Словник іншомовних слів: пріоритет (*від лат. prior – старший*): переважне, провідне значення когось, чогось; перевага над ким-, чим-небудь; Префікс «де» у іншомовних словах вказує на віддалення, видалення, виділення, скасування, припинення, тощо [2]. Очевидно, що наразі усі людські та матеріальні ресурси зосереджені на захисті країни, а надважливими у такі часи є лише досягнення військових у захисті країни.

Водночас, потреба в жорстких антикорупційних заходах в умовах війни лише зростає, адже українська система боротьби з корупцією вже зіткнулася з низкою нових викликів, які є результатом значного надходження до України матеріальної та фінансової міжнародної підтримки для гуманітарних цілей і для відбудови країни [3].

Дослідження, результати якого опубліковано в журналі «Academic Journal of Interdisciplinary Studies», засвідчило, що амбіції державних службовців швидко збагатитися, їх низька самооцінка, психологічна залежність, відчуття безкарності є основними психологічними аспектами підштовхування людей до корупції в Україні [4].

Одним із напрямків розвитку правової системи України є посилення захисту прав і свобод особи в сфері розгляду справ про адміністративні

правопорушення. На цьому шляху послідовно удосконалюються форми і методи діяльності органів, уповноважених на складання протоколів про адміністративні правопорушення та їх розгляд, утверджуються демократичні стандарти, набуває визначеності судова практика та формується соціальний досвід.

Відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, кожен має право на його розгляд справи судом, встановленим законом [5]. Розгляд справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, передбачений Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі- КУпАП) [6].

Статтею 251 КУпАП передбачено, що доказами в справі про адміністративні правопорушення є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган/ посадова особа/ встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи[6].

Обов'язок щодо належного складення протоколу про адміністративне правопорушення, який в порядку ст. 251 КУпАП є одним з доказів в справі про адміністративне правопорушення, та надання доказів на підтвердження викладених в протоколі відомостей, покладається на особу, уповноважену складати відповідний протокол. Разом з тим, Кодекс України про адміністративні правопорушення фактично не передбачає процесуальних норм, які регламентують визнання недопустимими доказів, добутих не уповноваженими особами, під час складання протоколу про адміністративне правопорушення і не містить спеціальних норм, що передбачають для учасників судового розгляду можливість заявити відповідне клопотання.

Згідно ст. 252 КУпАП орган/ посадова особа/ оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом і правосвідомістю [6]. Зазначені обставини свідчать про наявність прогалин в праві стосовно процесуального врегулювання порядку оцінки

та визнання неприпустимими доказів, добутих в порушення повноважень посадової особи під час складання протоколу про адміністративні правопорушення.

Між тим, згідно ч. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року, кожен кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку [5].

У рішеннях ЄСПЛ значну роль у розширенні сфери застосування ст. 6 Конвенції грає тлумачення двох ключових понять цієї статті – «кримінальне обвинувачення» і «суперечки про права цивільного характеру».

У справі «Кадубец проти Словаччини» (Eur. Court H. R. Kadubec v. Slovakia Judgment of 2 September 1998. Reports, 1998 VI) представник держави-відповідача наполягав на тому, що в цій справі йдеться про адміністративний проступок, а не про кримінальне звинувачення і, отже ст. 6 не може бути застосована. Однак, Європейський суд з прав людини не погодився з аргументом відповідача, хоча і визнав, що внутрішнє право країни не вважає кримінальним діяння, за вчинення якого був покараний заявник. Проте ця обставина, на думку Суду, не має великого значення, так само як і те, який державний орган розглядав справу. Таким чином, зазначена міжнародно-правова норма гарантує кожній людині доведення її вини тільки в законному порядку на підставі законно здобутих доказів.

Законом України від 17.07.1997 № 475/97 ратифіковано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (далі – Конвенція) та Перший протокол до Конвенції, а відтак в силу ст. 9 Конституції України вони є частиною національного законодавства України.

У рішенні ЄСПЛ по справі «Швидка проти України» від 30.10.2014 вказано, що провадження у справах про адміністративні правопорушення вважається кримінальними у розумінні Конвенції. У справі «Надточій проти України» ЄСПЛ зазначив, що Уряд України визнав кримінально-правовий характер КУПАП.

Варто вказати і на рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України», в якому наголошено, що питання, яке Суд має вирішити, полягає у визначенні,

чи було справедливим провадження у справі загалом, включаючи спосіб, у який були отримані докази [7].

ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що допустимість доказів є прерогативою національного права і, за загальним правилом, саме національні суди повноважні оцінювати надані їм докази (параграф 34 рішення у справі Тейксейраде Кастро проти Португалії від 9 червня 1998 року, параграф 54 рішення у справі Шабельника проти України від 19 лютого 2009 року), а порядок збирання доказів, передбачений національним правом, має відповідати основним правам, визнаним Конвенцією, а саме: на свободу, особисту недоторканність, на повагу до приватного і сімейного життя, таємницю кореспонденції, на недоторканність житла (статті 5, 8 Конвенції), тощо [8].

Враховуючи вищевикладене, суди при розгляді справ даної категорії вважають правомірним і доцільним застосування аналогії процесуального закону за правилами, закріпленими в Кримінальному процесуальному кодексі України.

Конституційний Суд України 20.11.2011 року в рішенні по справі № 12-рп/2011 за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України "обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом", наголосив «...визнаватися допустимими і використовуватися як докази в кримінальній справі можуть тільки фактичні дані, одержані відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства. Перевірка доказів на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі та ухвалення законного і справедливого рішення у справі».

Відповідно до положень ст. 62 Конституції України, винуватість особи повинна бути доведена у встановленому законом порядку. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачиться на її користь.

Тож враховуючи викладені приписи діючого законодавства можемо зробити висновок: усі докази вини особи у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, слід визнавати недопустимими з підстав їх здобуття не на підставі та не в межах повноважень особи, яка складала протокол про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст. 250) (дата звернення 05.12.2022 р.).
2. Словник іншомовних слів: URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl> (дата звернення 05.12.2022 р.)
3. Драган О. В. Посилення відповідальності за незаконне збагачення під час дії воєнного стану в Україні /Драган О.В., Козачина С. С.// XXXI Міжнародна науково-практична конференція «Modern innovations and promising ways of development of culture and science», 09–12 серпня 2022 року, Бостон, США: матеріали XXXI Міжнародної науково-практична конференції, 2022, С. 96–101.
4. Dragan O. Psychological Aspects of Corruption in Public Administration: Case-Study of Ukraine /Dragan O, Ganna S. Yermakova, Andrii M. Chvaliuk, Oleg G. Kurchin, Oleg V. Karagodin// Vol. 9 No. 6 (2020): November 2020, с. 264–278
5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X/ URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>
6. Р.Кравець. Чи можуть протоколи Нацполіції бути доказом корупції: аналіз законодавства. URL: https://protocol.ua/ua/mogut_li_protokoli_natspolitsii_bit_dokazatelstvom_korrupsii_analiz_zakonodatelstva/ (дата звернення 05.12.2022 р.).
7. Рішення Конституційного Суду України по справі № 12-рп/2011 від 20.11.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11#Text> (дата звернення 05.12.2022 р.).

Дриголь О. О.,

*аспірантка 4 року навчання юридичний факультет,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Заходи щодо запобігання та протидії проявам корупції в сфері вищої освіти в Україні є необхідними та важливими для забезпечення ефективної роботи цієї галузі. Державні органи повинні забезпечувати належний рівень контролю за своєю діяльністю, а також сприяти формуванню та підтримці антикорупційної культури серед громадян та державних службовців. На нашу думку, у більш глобальному сенсі причини корупції в закладах вищої освіти можуть бути наступні: низька заробітна плата при великій кількості роботи, відсутність можливостей для самореалізації високоосвічених людей, що змушує їх шукати додаткові джерела доходу через академічну корупцію; незацікавленість частини студентів у навчанні та пошук легких шляхів отримати позитивну оцінку за екзамени, курсові роботи, дипломні проекти тощо, що спонукає їх до співпраці з викладачами; бездіяльність студентів, які мають свої причини для корупційних дій, наприклад, фінансові труднощі; перенасиченість ринку праці випускниками вищих навчальних закладів, низький попит на висококваліфікованих фахівців; руйнування зовнішнього та внутрішнього контролю корупції та загальне знецінення моральних цінностей, таких як саморозвиток та освіта. Навіть при спробах отримати інформацію через телефони довіри та скриньки анонімних повідомлень, а також уведення представників студентів до складу вчених рад та приймальної комісії, поки що не досягнуто значних результатів у боротьбі з корупцією в системі вищої освіти. Характерні риси корупції в цій системі включають системність, інституціоналізованість і вкоріненість, різноманітні форми, різні способи винагороди за корупційні послуги, що можуть бути не лише у формі хабара, залежно від рівня бюрократичної

системи, а також діяльність посередників. Основні причини корупції пов'язані з недосконалою системою ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів. Оцінювання діяльності навчальних закладів зазвичай здійснюється за кількісними показниками, які можуть бути досягнуті будь-якими шляхами, наприклад, орендою непотрібних приміщень, щоб відзвітувати про наявність площ, або збільшенням кількості викладачів з науковим ступенем та званням, не звертаючи уваги на рівень їхньої кваліфікації та професійної майстерності. Наявність наукового ступеня та звання також визначає статус викладача у виші, незалежно від його професійних якостей, і може призвести до прощення корупційних дій та уникнення звільнення навіть за наявності суттєвих недоліків у роботі. Однією з проблем української освіти є також відсутність прозорості та відкритості при розподілі коштів державного бюджету [2].

Прояви політичної корупції в сфері освіти можуть мати серйозні наслідки для розвитку суспільства і впливати на якість освіти. Щоб запобігти цим проявам, ми пропонуємо наступні шляхи для вдосконалення:

1. Створення ефективної системи контролю за фінансовими транзакціями в закладах освіти. Це допоможе уникнути необґрунтованого витрачання коштів, а також зменшить можливість корупційних схем.

2. Забезпечення прозорості у прийнятті рішень та управлінні закладами освіти. Такі заходи, як відкриті конкурси на посади, публічні звіти про діяльність закладів освіти та залучення громадськості до процесу прийняття рішень, допоможуть уникнути можливих проявів корупції.

3. Навчання студентів, вчителів та інших учасників освітнього процесу про корупційні ризики та про те, як звертатися у разі їх виявлення. Це збільшить усвідомленість про проблему та допоможе зменшити кількість корупційних випадків.

4. Заборона політичної діяльності в закладах освіти. Це допоможе уникнути впливу політичних сил на освітній процес та зменшить можливість корупційних схем.

5. Законодавче врегулювання питань, пов'язаних з дотриманням принципів прозорості та боротьби з корупцією в сфері освіти. Наприклад, можна ввести обов'язкову публікацію звітів про фінансову діяльність закладів освіти та залучення незалежних експертів до перевірки цих звітів.

6. Посилення моніторингу та контролю за дотриманням антикорупційного законодавства. Необхідно забезпечити ефективний моніторинг і контроль за дотриманням антикорупційного законодавства в усіх закладах освіти, а також серед органів управління системою освіти. Для цього можна використовувати різні інструменти, включаючи звітність закладів освіти, контрольні закупівлі, моніторинг відвідування політичних заходів учасниками освітнього процесу.

7. Забезпечення незалежності вищих навчальних закладів. Необхідно забезпечити повну незалежність вищих навчальних закладів від політичних тиску та впливу. Це можна зробити шляхом забезпечення автономії управління вищих навчальних закладів, зменшення ролі державних чиновників в управлінні ними, забезпечення фінансування з джерел, що не пов'язані з політикою.

8. Створення сприятливих умов для залучення студентів до демократичних ініціатив та формування активної громадянської позиції. Для цього можуть бути організовані дискусії, семінари та інші подібні заходи, на яких студенти матимуть змогу висловлювати свої погляди та думки з питань політики та корупції, а також брати участь у різноманітних проєктах та програмах з цих питань.

9. Створення системи моніторингу та контролю за проявами політичної корупції в освітніх закладах. Наприклад, можна створити спеціальну комісію або організацію, яка буде займатися контролем за проведенням виборів в студентських органах самоврядування, за витратами коштів студентських організацій тощо.

10. Розробка та впровадження етичних кодексів для студентів та викладачів, які б містили вимоги до дотримання принципів чесності, інтегритету та відкритості в політичній діяльності. Такі кодекси можуть

стати важливим інструментом для запобігання корупції та забезпечення вільної та відкритої політичної дискусії в освітньому середовищі.

11. Підвищення рівня юридичної грамотності студентів та викладачів, що дозволить їм краще розуміти свої права та обов'язки, а також правові механізми боротьби з корупцією та політичними зловживаннями.

Література

1. Корупційна злочинність: витоки, сучасний стан, стратегія протидії [Текст]: монографія / Т. В. Корнякова, О. Л. Соколенко, Н. С. Юзікової та ін.; за заг. ред. д-ра юр. наук, проф. Т. В. Корнякової. – Дніпро: ЛІРА, 2022. – 276 с.
2. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки” від 4 березня 2023 року // Режим доступу: [Про затвердження Державної антик... | від 04.03.2023 № 220 \(rada.gov.ua\)](#)
3. Формування та розвиток сучасних антикорупційних органів державної влади як основа запобігання та подолання корупції: теоретикометодологічний аналіз: монографія / О. І. Пархоменко-Куцевіл. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. 308 с.

Жданова А. В.,

студентка 6 курсу

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

АНТИКОРУПЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ В УКРАЇНІ

Попередня антикорупційна стратегія була зосереджена на пріоритетах, пов'язаних зі створенням сучасної системи антикорупційних інструментів (судових установ) та розвитком інституційної антикорупційної системи для забезпечення ефективної реалізації цих інструментів. Водночас, завдяки виконанню урядом інших програмних документів, завдяки проведенню галузевих реформ вдалося зменшити можливості для корупції в окремих секторах. [2]

Визначення пріоритетних напрямів запобігання та протидії корупції на період 2021–2025 років ґрунтується на результатах стандартизованого опитування щодо рівня корупції в Україні, проведеного у 2020 році (включно з опитуваннями підприємців, експертів та громадськості), було досліджено стан, динаміку та поширеність корупції в Україні, за результатами аналізу ефективності реалізації антикорупційної політики було складено стратегії.

Результати аналізу стану корупції в Україні, ефективності попередньої антикорупційної політики, міжнародних стандартів та передового світового досвіду у сфері запобігання та боротьби з корупцією дали змогу сформулювати основні принципи боротьби з корупцією, на 2021–2025 роки:

1) оптимізація роботи державної та регіональної автономії, реалізація якої передусім включає: уникнення дублювання повноважень різними інституціями; тимчасово призупинити неефективне застосування сили, пов'язане з високим рівнем корупції, до встановлення відповідних процедур для мінімізації пов'язаних з цим ризиків корупції; усунення випадків здійснення владних повноважень одним і тим же органом, сукупність яких створює більший корупційний ризик;

2) цифрова трансформація здійснення влади державними установами та муніципалітетами, прозорість діяльності та оприлюднення даних як основа для мінімізації ризиків корупції в їх діяльності;

3) створення більш практичного і законного способу задоволення природних і законних потреб людей порівняно з існуючими корупційними практиками;

4) гарантування невідворотності юридичної відповідальності за корупцію та злочини, пов'язані з корупцією, створюючи додатковий стримуючий ефект для всіх суб'єктів правовідносин;

5) створення громадської незгоди до корупції, створити культуру доброчесності та захистити верховенство права. [1]

Антикорупційна стратегія визначає ключові виклики в кожній сфері діяльності та формулює стратегічні результати, яких необхідно досягти для їх вирішення. Ці результати призначені для забезпечення чіткого розуміння дій, необхідних для їх реалізації.

Стратегія передбачає підвищення ефективності системи протидії та протидії корупції за такими напрямками:

- 1) розроблення та реалізація державної антикорупційної політики;
- 2) формування негативного ставлення до корупції;
- 3) вирішення конфлікту інтересів, дотримання загальних обмежень і заборон, правил етичної поведінки;
- 4) здійснення заходів фінансового контролю;
- 5) забезпечити доброчесність політичних партій та виборчих кампаній;
- 6) захист викривачів.
- 7) стратегія прагне виконати запобігання корупції в таких ключових сферах;
 - 8) правосуддя, прокуратура та правоохоронна діяльність;
 - 9) контроль за економікою держави;
 - 10) митні збори та податки;
 - 11) державні та приватні заощадження;
 - 12) у питаннях будівництва, земельних відносин та інфраструктури;
 - 13) оборонна промисловість;
 - 14) освіта і наука та соціального піклування. [3]

Загальна оцінка поточного стану реалізації антикорупційної стратегії ґрунтується на результатах оцінки заходів, вжитих державою для

протидії корупції, а також аналізу, соціального аналізу та дослідження характеру корупції, статистичний аналіз та аналіз практики застосування антикорупційного законодавства. Оскільки ця стратегія була проголошена та почала реалізовуватися в умовах воєнного стану, є надія, що вона буде реалізована і Україна зможе побороти корупцію.

Література

1. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. Нац. агенство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf> (дата звернення: 01.12.2022)
2. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України від 14.10.2014 р. № 1699-VII: станом на 10 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text> (дата звернення: 01.12.2022)
3. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 01.12.2022)

Живова Ю. В.

кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара м. Дніпро, Україна

ДОПОМОГА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В БОРОТЬБИ УКРАЇНИ З РОСІЙСЬКОЮ АГРЕСІЄЮ

Після початку повномасштабного російського вторгнення на територію нашої держави, міжнародна правоохоронна, наукова, консультативна і правнича спільнота об'єдналася навколо підтримки України в боротьбі проти воєнних злочинів та наданні допомоги постраждалим. Загальними серед всіх напрямів діяльності можна виділити:

1) надання рекомендацій щодо збору доказів воєнних злочинів, матеріально-технічна допомога по їх збиранню, навчання українських правоохоронців за методиками проведення розслідування тощо для подання Україною позовів проти Росії до міжнародних трибуналів;

2) збір інформації про благодійні організації, інформаційні та матеріальні ресурси для допомоги Україні;

3) допомога українським громадянам у пошуку віддаленої роботи в інших країнах;

4) надання рекомендацій щодо санкцій, накладених на Росію, її компанії та громадян;

5) надання юридичної та імміграційної допомоги українським біженцям, резидентам та іммігрантам у різних країнах світу;

6) координуванні великих груп волонтерів за безліччю проєктів, пов'язаних із вторгненням;

7) розробка загальної концепції забезпечення неможливості повторення в майбутньому агресії як проти України, так і зазіхання на світову безпеку загалом.

Розглянемо основні міжнародні органи та організації, які надають допомогу Україні.

1. Найважливішою на сьогодні є співпраця Офісу Генерального прокурора та Міжнародного кримінального суду (МКС). Україна підписала Римський статут Міжнародного кримінального суду 20 січня 2000 року, однак досі не ратифікувала його [1]. В березні 2023 року уряд України ухвалив проект Угоди між Кабінетом Міністрів України та Міжнародним Кримінальним Судом про створення Офісу Міжнародного кримінального суду в Україні. Угода має на меті сприяти процесу створення та належного функціонування Офісу Міжнародного кримінального суду в Україні, головним напрямком роботи якого є розслідуванням справ, що перебувають на розгляді Суду з початку збройної агресії Російської Федерації проти України у 2014 році. У компетенції Міжнародного кримінального суду є переслідування в судовому порядку конкретних осіб, відповідальних за воєнні злочини, злочин геноциду та злочини проти людяності. Важливість допомоги МКС важко переоцінити. Нагадаємо, що сталася історична подія, і прокурор МКС 17 березня 2023 року видав ордер на арешт президента Путіна та деяких його поплічників.

2. В перші тижні війни була створена Спільна слідча група (ЛІТ), яка об'єднала прокуратури України, Литви та Польщі. На сьогодні вже сім країн входять до її складу. В березні цього року Генеральні прокурори країн – членів спільної слідчої групи (ЛІТ), підписали додаток до Угоди про створення ЛІТ щодо початку роботи на базі Євроюсту Міжнародного центру з розслідування злочинів агресії РФ. Очікується, що центр запрацює вже цього літа в Гаазі. Також підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством юстиції США та країнами – членами спільної слідчої групи. Відтепер Сполучені Штати разом із ЛІТ працюватимуть над притягненням до відповідальності винних у воєнних злочинах в Україні [2].

3. До роботи ЛІТ долучається співпраця з Європол. Європол – лідер у сфері співробітництва правоохоронних органів ЄС. Його величезний досвід є неоціненною допомогою в розслідуванні міжнародних злочинів Росії. Європол вже проаналізував понад 7000 фото- та відеофайлів, ідентифікував

150 осіб, причетних до злочинів, вчинених під час російської агресії проти України.

4. Консультативна група з питань найтяжчих міжнародних злочинів – Atrocity Crimes Advisory Group (ACA) є унікальним багатостороннім партнерством. Вона була створена 25 травня 2022 року Сполученими Штатами Америки, Європейським Союзом та Великою Британією для підтримки Офісу Генерального прокурора у розслідуванні та судовому переслідуванні воєнних злочинів та порушень міжнародного гуманітарного права, скоєних внаслідок неспровокованої та незаконної російської війни. Мета ACA – сприяти досягненню справедливості та притягненню до відповідальності осіб, винних у скоєнні найтяжчих міжнародних злочинів. ACA координує діяльність партнерів для забезпечення ефективного та оперативного спрямування фінансових ресурсів та кваліфікованого персоналу для сприяння роботі підрозділів з розслідування воєнних злочинів Офісу Генерального прокурора [3].

5. Постійно діючий міждержавний форум «Група друзів». Group of Friends of Accountability after the aggression against Ukraine (Група друзів) – це неформальний форум держав, який має на меті забезпечити відповідальність за міжнародні злочини, скоєні внаслідок російської агресії проти України. Група була заснована в березні 2022 року і базується у Нью-Йорку та Женеві. Її цілі включають: обмін інформацією між державами та відповідними міжнародними організаціями, інститутами та громадянським суспільством для вдосконалення механізмів правосуддя; залучення невеликих держав, які високою мірою зацікавлені у дотриманні принципів верховенства права.

6. Міжнародні конференції та інші форми науково-практичного співробітництва. Для прикладу можна назвати Міжнародну конференція високого рівня “United for Justice” (U4J) – «Об’єднані заради справедливості», яка відбулася у Львові 3–5 березня 2023 року [4]. Провідні правники з усього світу, експерти в галузі міжнародного права, генеральні прокурори, представники законодавчої та виконавчої влади й дипломати

зібралися на цьому «юридичному Рамштайні», аби об'єднати зусилля для притягнення до відповідальності всіх винних у вчиненні міжнародних злочинів проти України. Конференцію відвідало вище керівництво держави: Президент України, Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України та інші. З-поміж іноземних гостей були присутні Президент Латвії, заступник Прем'єр-міністра Нідерландів та Міністр закордонних справ країни, Генеральний прокурор США, Єврокомісар з питань юстиції, Прокурор Міжнародного кримінального суду, Гендиректор Директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи, Спеціальна представниця Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства в умовах конфлікту, генеральні прокурори Іспанії, Англії та Вельсу, Естонії, Латвії, Литви.

Головною темою конференції є невідворотність притягнення до кримінальної відповідальності за ведення агресивної війни проти України всіх винних осіб. Обсяг вчинених злочинів є неймовірним. Доказова база, яку належить зібрати, має всі шанси стати безпрецедентною за обсягом. Одне із найскладніших запитань, і саме у юридичному контексті, є питання, хто судитиме за злочин агресії та чи буде спеціальний трибунал. На жаль, обсяг злочинів, що вчиняють російська держава, її політичне керівництво й армія, є просто колосальним. До розслідування російських воєнних злочинів в Україні вже долучилися 21 держава. І кожна з країн – учасниць такої своєрідної коаліції запустила роботу також і в рамках своєї національної системи юстиції. Координація такої роботи, включно з міжнародними судами, – дуже непростий виклик. І особливо великим буде виклик, зрозуміло, для української юстиції. Очевидно, що вище політичне та військове керівництво Росії має постати перед міжнародним судом. Проте кожен російський командир, кожен російський солдат, які вчинили злочин у цій війні, мають отримати вирок у суді. І ці вирoki в 90% випадків виноситимуть саме українські суди.

Дуже важливим є акцент, який робили чимало поважних спікерів. Виклик полягає не лише в тому, щоб притягнути до відповідальності всіх

винуватців. А в тому, щоб переглянути правове регулювання та міжнародні інституції, аби зробити неможливим у майбутньому повторення подібних трагедій будь-де у світі. І, мабуть, цей виклик є найскладнішим для всіх.

Література

1. <https://sud.ua/uk/news/publication/265095-kakie-strany-priznayut-yurisdiktsiyu-mezhdunarodnogo-ugolovnego-suda-i-priznayut-li-ee-v-ssha>
2. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3593612-kostin-u-spilnij-slidcij-grupi-z-rozsliduvanna-tazkih-miznarodnih-zlociniv-uze-sim-krain.html>
3. <https://www.gp.gov.ua/ua>
4. <https://rm.coe.int/programme-u4j-lviv-conference-3-5-march-2023/1680aa72e0>

Заворотченко Д. О.

*студентка Дніпровського національного університету
2 курсу юридичного факультету*

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАХОДАХ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

В умовах сьогодення все більших масштабів набуває таке негативне явище як корупція, яка в свою чергу перешкоджає формуванню правової держави та ставить під загрозу існування громадянського суспільства в цілому. Корупція не лише істотно знижує рівень довіри громадян до органів державної влади і соціальних інститутів, а й породжує зневіру в суспільстві. Терпимість громадян до корупції робить корупційне коло замкненим. Якщо в суспільстві відсутній запит на боротьбу з корупцією й громадяни сприймають її як цілком допустиму, то це породжує ще вищий рівень корумпованості державного апарату. Європейське співтовариство наголошує на тому, що реформи в Україні гальмуються саме через високий рівень корумпованості державної влади. В цьому контексті важливу роль мають відігравати інститути громадянського суспільства, зокрема громадські організації, які декларують свою антикорупційну спрямованість.

Перш за все, слід наголосити на тому, що корупція – соціальне явище, яке проявляється у багатосторонніх вертикально горизонтальних зв'язках в суспільстві та державі. Особливістю сучасної корупції в нашій державі є її інституціональний характер, формування корупційних «ланцюжків» і мереж, проникнення в усі сфери державного управління (судова система, правоохоронні органи, поліція, армія, освіта, медицина тощо), в результаті чого ставиться під загрозу діяльність державних інститутів і забезпечення національної безпеки.

Не так давно в Україні постало питання щодо проведення антикорупційної реформи. Суспільство і влада задекларували своє негативне ставлення до корупції, Верховна Рада України приймала закони

України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні» та «Про запобігання корупції». Також були створені спеціальні інституції для запобігання корупції й боротьби з корупціонерами (Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), проте за період створення та діяльності таких інституцій протягом 2015–2019 рр. вони не виправдали очікувань суспільства. Однією з причин недовіри до вищезазначених органів став низький рівень комунікації та взаємодії громадськості та антикорупційних органів. На сьогодні, як показує досвід зарубіжних країн, ефективним та результативним у заходах із запобігання корупції є залучення громадськості як важливого елементу антикорупційної системи, а тому слід розглянути головні аспекти такої практики в Україні.

У статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» поняття корупції визначено як використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Стаття 21 Закону України «Про запобігання корупції» закріпила форми участі громадських об'єднань, їх членів або уповноважених представників, а також окремих громадян у заходах протидії корупції.

Щодо міжнародного досвіду, згідно зі ст. 13 Конвенції ООН проти корупції, кожна держава-учасниця повинна вживати належних заходів для сприяння активній участі громадянського суспільства у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпек корупції:

– залучення населення до процесів прийняття рішень та посилення прозорості їх прийняття;

– забезпечення ефективного доступу населення до інформації та проведення заходів щодо інформування населення;

– повага, заохочення та захист свободи пошуку, отримання, опублікування та поширення інформації про корупцію.

Участь громадськості в реалізації державної політики та доступу до інформації про діяльність органів державної влади також забезпечується дією частини 7 статті 55 Закону України «Про запобігання корупції». Вона передбачається можливістю проведення громадської антикорупційної експертизи чинних нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, спрямована на виявлення положень, які самостійно чи у поєднанні з іншими нормами можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією; вносити пропозиції суб'єктам.

Розглянувши різні підходи до вирішення наголошеної проблеми, можна запропонувати наступні пропозиції:

1. Однією з головних цілей моніторингу діяльності органів влади є забезпечення підзвітності уряду та бізнесових структур перед громадянами. Громадські організації можуть утримувати органи влади підзвітними суспільству за допомогою здійснення різних заходів, пов'язаних із підвищенням прозорості та відкритості влади, що могло б змусити органи влади публічно обґрунтовувати прийняті ними рішення і дії;

2. Досвід країн з усталеною демократичною системою свідчить, що захист прав та свобод громадян дозволяє посилити вплив громадян на процедури прийняття рішень органами влади, створити сприятливе інформаційне поле та тиск на владу з боку ЗМІ, підвищити рівень довіри населення до власної спроможності захисту прав і свобод;

3. Правова освіта громадян та захист їх прав є важливим етапом у процесі протидії корупції.

Існує кілька підходів до вирішення проблеми правового захисту та освіти громадян:

1) надання послуг усім категоріям населення за допомогою створення спеціалізованих юридичних служб;

2) надання послуг конкретним категоріям населення організаціями, що представляють їх інтереси (наприклад, асоціації підприємців або спілки людей з обмеженими можливостями).

4. Для протидії політичній корупції громадським організаціям важливо об'єднатися в структуру, здатну цілеспрямовано та послідовно займатися антикорупційною діяльністю. Створення та розвиток таких інститутів є важливою передумовою успіху, бо ці структури об'єднує загальна мета й вони мають у своєму розпорядженні різноманітні ресурси. Такі інституціональні об'єднання громадянського суспільства можуть спільно займатися просвітницькою діяльністю як своїх членів, так і суспільства в цілому, формувати громадську думку стосовно проблеми, а також бути єдиною силою на підтримку антикорупційних реформ.

Щодо загальної інформації стосовно статистики участі громадськості у запобіганні корупції, у 2019 році НАЗК оприлюднило статистику згідно якої кількість виявлених правопорушень збільшилася, що свідчить про досить активну участь громадськості у запобіганні та протидії корупції. Так, із початку 2019 р. НАЗК опрацювало 2646 повідомлень фізичних та юридичних осіб про неподання або несвоєчасного подання декларацій. Станом на 1 квітня 2019 р. НАЗК затвердило 114 обґрунтованих висновків за фактами умисного неподання декларацій. Крім того, з початку року складено 183 адмінпротоколи за порушення вимог фінансового контролю; 60 із цих протоколів складені за фактами несвоєчасного подання декларацій, а 123 – за фактами неповідомлення або несвоєчасного повідомлення про суттєві зміни у майновому стані.

Отже, участь громадськості є одним із важливих елементів механізму запобігання корупції, проте наразі існують і проблемні аспекти у даному напрямі. Серед перешкод участі, зокрема, громадських організацій у протидії корупції, як показують результати соціологічних опитувань, є наступні:

1) брак єдиної інформаційної платформи для зв'язку влади із громадськими організаціями, яка могла б налагодити діалог між цими двома сторонами;

2) неможливість існування організацій виключно за рахунок власних коштів – вони здійснюють свою діяльність переважно за кошти національних та міжнародних донорів;

3) недосконалість законодавства (зокрема, відсутність більш широких повноважень громадськості, недостатня захищеність викривачів корупції) і т.д.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що корупція є одним із негативних явищ, яке несе загрозу багатьом елементам суспільно-політичного ладу, гальмує демократичні перетворення в цілому. Залучення громадськості до протидії корупції є дієвим інструментом запобігання поширенню такого явища.

Івашина Т. І.,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня юридичного факультету, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара м. Дніпро, Україна

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗБРОЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Проблема легалізації зброї постала в Україні буквально з перших років незалежності, а особливо гостро вона відчулася після анексії Криму, початку російської агресії на Сході України й подальшого повномасштабного вторгнення. Чинне законодавство дозволяє купувати, тримати вдома й носити з собою короткоствольну вогнепальну зброю лише деяким категоріям громадян: працівникам судів і охоронних структур, журналістам і народним депутатам.

Влітку цього року в додатку «Дія» відбулося опитування серед громадян про легалізацію вогнепальної зброї. У ході опитування в українців запитували їхнє ставлення до легалізації короткоствольної зброї, зокрема пістолетів. У ньому взяло участь близько 1,7 млн громадян і 59% з них вважають, що українці повинні мати право на володіння пістолетом та носіння його з собою, ще 19% вважають, що громадяни повинні мати право на придбання пістолетів, але використовувати їх тільки за спеціальних потреб, тобто носити з собою їх не дозволяється, при цьому 22% проти права на володіння [1].

Кількість тих, хто підтримує надання громадянам України права на володіння вогнепальною зброєю зросла більш ніж удвічі, адже війна змінила сприйняття зброї, яка із категорії «загрози та ризику» перейшла до категорії «захист і безпека».

Варто для початку пояснити взагалі саму суть терміну «легалізація». «Легалізація» означає узаконення, адже походить від латинського «legalis» – законний. З цього можемо зробити висновок, що узаконити можна лише

те, що раніше заборонялося. Закону про зброю в Україні немає, є лише ст. 263 Кримінального кодексу України, яка посилається на закон, якого у свою чергу не існує, тому ми не можемо говорити про легалізацію того, що не перебуває поза межами закону [2].

Усі питання, пов'язані з обігом цивільної зброї, вирішуються виключно підзаконними нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України та інших міністерств і відомств. Також досі не функціонує єдиний державний реєстр власників зброї, немає класифікації сучасної цивільної вогнепальної зброї тощо. Своєю чергою, відсутність узгодженої термінології та класифікації призводить, з одного боку, до вільного трактування і неузгодженості, а з другого – створює підґрунтя для зростання корупції у цій сфері.

Ринок нелегальної зброї в Україні існував завжди, але початок бойових дій у 2014 році на сході України лише суттєво збільшив його масштаби. Купити нелегальну зброю в Україні зараз зовсім неважко. А тому прийняття закону – це привід знову наполегливо пропонувати людям або здати зброю, або поставити її на облік. Це реально вихід із ситуації, адже по-перше, поведінка людини повертається в легальне поле, а по-друге – з'являється чітка можливість «прив'язати» конкретну одиницю зброї до визначеної особи, яка відтепер відповідатиме за кожен постріл з неї. Іншими словами, вкрай необхідно легалізувати абсолютно всю наявну на руках зброю. Без цього неможливо контролювати її походження, зберігання, використання та утилізацію. Контроль за зброєю обов'язково має бути.

В Україні необхідно створити таку правову базу та механізми, які не тільки будуть врегульовувати питання обігу та застосування зброї громадянами, а й передбачатимуть відповідальність за недотримання цих норм. У цьому доцільно буде орієнтуватися на законодавство країн – членів Європейського Союзу, тому що в цих країнах 14% громадян придбали зброю саме для самозахисту, а провідною тенденцією для Євросоюзу є саме посилення відповідальності за нелегальне чи надмірне використання

вогнепальної зброї. Особливу увагу приділено профілактиці масових невмотивованих убивств та проявам тероризму [3].

Найяскравішим прикладом є Литва, яка займає перше місце в Євросоюзі за придбанням громадянами зброї для самозахисту. За даними поліції, майже 60 000 власників володіють понад 100 000 одиниць зброї. У рейтингу за кількістю зброї на 100 осіб Литва займає першу позицію з показником 0,7. В усіх країнах Балтії потрібно мати довідку про здоров'я, психологічну адекватність, відсутність судимості, скласти іспити на теорію та практику стрільби.

В Естонії збройне законодавство допускає купівлю зброї не тільки громадянами Естонії, а всім, хто має право на проживання в державі. У разі використання зброї для самозахисту, потрібно буде мати підтвердження необхідності таких заходів, тобто довести реальну загрозу власному життю.

У будь-якому випадку застосування зброї пов'язано з судовими процесами, які далеко не завжди можуть виправдати захисника. На відміну від Латвії, в Естонії потрібно реєструвати в поліції газову зброю. Після легалізації зброї штат поліції було скорочено вдвоє. За рік у цій країні від вогнепальної зброї гине не більше 100 чоловік і то у більшості від суїциду [4].

Наявність права на зброю у цивільного населення обґрунтовується, насамперед, природним та невід'ємним правом кожної людини на самозахист від злочинних посягань. До прикладу у штаті Вісконсин (США) також існує обов'язок громадян мати зброю для самооборони. Відсутність у громадянина зброї породжує у цьому штаті обов'язок сплати відповідного податку «на захист». При цьому презумується, що громадянин сам повинен себе захищати. Якщо він перекладає цю функцію на штат – він зобов'язаний сплачувати відповідний податок, розмір якого достатньо високий [5].

Підсумовуючи все вищесказане, можемо зазначити, що вільний обіг зброї та її носіння (скрите або відкрите) є фактором, що стримує насильницьку злочинність. Людина має право на необхідну оборону, право сама, власними силами захищати себе, своїх близьких, просто громадян,

майно та т. ін. від злочинних посягань. Це природне право людини. Чинна Конституція України в ч. 2 ст. 27 закріплює право «захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [6]. Тому підтримую прийняття закону про зброю для спрощення регулювання цієї сфери державою.

Ухвалення такого закону створить чітко діючу систему з підготовки власників зброї, обліку цивільної зброї через створення реєстрів, а також деякою мірою розширить права громадян для реалізації своїх конституційних прав, як це реалізовано в таких країнах як Литва, Естонія та Сполучені Штати Америки.

Література

1. «За вільну зброю виступає 58,75% українців – опитування в "Дії"» [Електронний ресурс]. Суспільне | Новини. 2022. Режим доступу до ресурсу: <https://suspihne.media/245619-za-vilnu-zbrouvistupae-5875-ukrainciv-opituvanna-v-dii/>.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс]. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Косиця О. О. ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПИ ТА США ЩОДО ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗБРОЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ. О. О. Косиця, Д. С. Ткачов. Правові горизонти. 2017. № 3. С. 30–31.
4. Герега Г. Ф., Зарбінський О. О., Петренко Б. М., Старовойтенко Р. В. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю. Г. Ф. Герега, О. О. Зарбінський, Б. М. Петренко, Р. В. Старовойтенко. К.: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2015. 152 с
5. Фріс П. Л. ПРАВО ГРОМАДЯН НА ЗБРОЮ – «PRO ET CONTRA». Павло Львович Фріс. Наше право. 2015. № 5. С. 80–82.
6. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. Відомості Верховної Ради України. 1875- IV [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.

Ігнатенко Є. О.,

*аспірант юридичного факультету Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара м. Дніпро, Україна*

СУДОВА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ) сформував архітектуру захисту прав, свобод та законних інтересів громадян після Другої світової війни. Ця подія стала відправною точкою для всеохоплюючого та якісного закріплення прав людини як вищої соціальної цінності. Формування ЄСПЛ відкрило нову віху, поклала початок для генерації нової правової практики у галузі захисту прав людини. Судова практика ЄСПЛ служить взірцем для світу, разом з тим стала частиною національного законодавства для країн-членів Ради Європи. Таким чином, судова практика ЄСПЛ стала джерелом права для України, а саме у процесі розгляду судових справ щодо чутливих питань, які стосуються захисту прав та свобод громадян. Однак, українське суспільство має різні точки зору щодо Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі Конвенція) та судової практики ЄСПЛ загалом. Враховуючи суспільну важливість даного питання, давайте здійснемо екскурс у площину судової практики ЄСПЛ.

Перш за все хочеться розпочати з того, що судова практика ЄСПЛ виступає у якості джерела права, що приймається ЄСПЛ та використовується задля захисту прав, свобод людини в ході судового розгляду. Відповідно до ст. 30 Конвенції, суд не може допустити при розгляді справи отримання результату, який буде несумісним із постановленим раніше рішенням суду [1]. Тобто судова практика ЄСПЛ виступає у якості судового прецеденту, оскільки нові судові рішення ЄСПЛ не можуть суперечити раніше прийнятим. Однак, в той же час бувають такі обставини, за яких суд змінює свою правову позицію. Більше того, ЄСПЛ наполягає, що такі зміни є

виправданими та необхідними, тому що сприяють розвитку механізму захисту прав та свобод людини.

Якщо розглядати роль судового прецеденту щодо країн-учасниць Ради Європи – то він виступає у якості переконливого прецеденту, і це пов'язане із наступними причинами. По-перше, судова практика ЄСПЛ використовується країнами-підписантами Ради Європи як із англосаксонською, так із романо-германською правовою системами. По-друге, країни-учасниці мають використовувати судову практику ЄСПЛ в процесі здійснення національного (внутрішнього) правосуддя, а також коли проти таких країн ухвалюються відповідні судові рішення ЄСПЛ.

Стосовно визначення ролі судової практики ЄСПЛ в Україні існують наступні підходи. Прихильники першого підходу виступають за обов'язкове використання судової практики ЄСПЛ національними судами, оскільки це дуже важливо з огляду на роз'яснення основних прав, гарантованих Конвенцією. В той же час прихильники альтернативної точки зору наполягають на тому, що судова практика ЄСПЛ має необов'язкову силу через те, що прецедентна практика є більш релевантною для країн англосаксонської правової системи, аніж для романо-германської.

Але незважаючи на різні точки зору судова практика ЄСПЛ є джерелом права України. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р, суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [2].

Крім того, враховуючи зміст статті 9 Конституції України та беручи до уваги ратифікацію Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і Першого протоколу та протоколів №№ 2, 4, 7, 11 до Конвенції та прийняття Закону України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди також повинні застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 4 листопада 1950 року; далі –

Конвенція) та рішення Європейського суду з прав людини як джерело права [3, с. 100–101].

Влучним прикладом використання Конвенції та судової практики ЄСПЛ є саме діяльність Конституційного суду України (далі КСУ) при формуванні правової позиції. Під час використання практики КСУ досягається певний баланс між національними та міжнародними органами правової системи. Створюється компромісне середовище, яке може гарантувати вироблення професійних, якісних та ефективних правових позицій, що може забезпечити захист прав, свобод людини.

Інформаційним листом від 18.11.2014 № 1601/11/10/14–14 головам апеляційних судів, встановлено, що Європейський суд з прав людини – це міжнародний судовий орган, юрисдикція якого поширюється на всі держави-члени Ради Європи, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, та включає всі питання, які стосуються тлумачення і застосування цієї Конвенції у міждержавних справах і справах за заявами окремих осіб. У зв'язку з таким національним врегулюванням і тим, що Україна є державою-членом Ради Європи, практика Європейського суду з прав людини є однією з основ правозастосування, тому рішення цього Суду застосовуються як джерело права під час вирішення адміністративних спорів [4].

Таким чином, судова практика ЄСПЛ є невід'ємною частиною національного законодавства України, а разом із тим виступає у якості джерела права. Крім того, Україна є державою, що орієнтується на Європейську спільноту та прагне подальшої інтеграції із Європою – тому застосування практики ЄСПЛ грає дуже важливу роль в цьому контексті. Тому поступова імплементація практики ЄСПЛ є дуже важливим євроінтеграційним складником, яка забезпечить практичні гарантії для захисту прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина.

Література

1. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
3. Сергієнко, Н. М. Застосування норм міжнародного права органами конституційної юрисдикції (європейський досвід) [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Н. М. Сергієнко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. с. 100–101
4. Інформаційний лист від 18.11.2014 № 1601/11/10/14–14 [Електронний ресурс] – Режим доступу: [Інформаційний лист від 18.11.2014 № 1601/11/10/14–14 \(baas.gov.ua\)](https://baas.gov.ua/info/1601/11/10/14-14)

Киричок.В.О.

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Дніпровський національний Університет імені Олеся Гончара
м.Дніпро*

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: СУЧАСНІ СТАНДАРТИ ТА ПРИНЦИПИ

Корупція є глобальною практично кожної країни світу. Про це свідчать дані світового дослідження корупції. Звіти міжнародної організації Transparency International [1], що займається дослідженням і боротьбою з корупцією, свідчать, що середній індекс корумпованості для Європи становить 65,4 бала, і підтверджується тенденція до стійкого зростання загальної оцінки регіону. У 2014 році Європейська комісія повідомила, що корупція є проблемою в усьому ЄС. 76% громадян ЄС вважають, що корупція є широко розповсюдженою проблемою в їхніх країнах. Хоча країни ЄС мають інструменти для боротьби з корупцією, вони не є послідовними у їх застосуванні. Саме тому щороку здійснюються нові кроки в державній та міжнародній політиці для подолання явища корупції. Дослідження принципів та стандартів на яких базуються заходи, що сприяють подолання корупції зумовлюють актуальність обраної теми.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають внаслідок реалізації принципів та стандартів подолання корупції під час розробки міжнародної та національної політики у сфері боротьби з корупцією.

Предмет дослідження – міжнародне законодавство, що містить приписи, які врегульовують політику із запобігання корупції на національному та/або міжнародному рівні.

Виклад основного матеріалу. Корупція сприяє організованій злочинній діяльності та перешкоджає кримінальному переслідуванню злочинців. Як повідомляється, організована злочинність користується захистом корупції в державному управлінні, судовій системі, поліції та митниці, а також має значний вплив на економіку. Практика показує, що

зусилля по боротьбі з корупцією не призводять до успішних і довготривалих результатів. Усвідомлюючи цю тенденцію, Організація Об'єднаних Націй прийняла Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб (1995) та Конвенцію проти корупції (2006). В рамках ООН було започатковано Глобальну програму протидії корупції.

Рада Європи (РЄ) проводить комплексну політику боротьби з корупцією. Вона вже підготувала Цивільно-правову конвенцію про боротьбу з корупцією (2000 р.), запропонувала каральні заходи та включила їх до Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію (2002 р.), наразі працює над створенням Програми дій проти корупції.

Держави-члени РЄ визначають двадцять керівних принципів у боротьбі з корупцією, які включають:

- 1) прийняття антикорупційного законодавства, заходи щодо запобігання та боротьби з корупцією,
- 2) підвищення обізнаності населення, незалежність судової влади та прокуратури,
- 3) обмеження імунітету посадових осіб,
- 4) прозорість та реформування державного управління, кодекси поведінки для працівників виборних посад,
- 5) регулювання фінансування політичних партій та інші.

Конвенції ООН та Ради Європи вимагають від держав-членів, відповідно до основоположних принципів своєї правової системи, гарантувати наявність органу/органів або осіб, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією через правоохоронні органи. Вони встановлюють мінімальні стандарти протидії корупції, заходи контролю та інструменти міжнародного співробітництва для боротьби з корупцією.

Антикорупційна політика Європейського Союзу спрямована на захист фінансових інтересів Співтовариства, нормального функціонування внутрішнього ринку та конкуренції. Конвенцією про захист фінансових інтересів Європейських Співтовариств (1995 р.) та наступними протоколами і угодами, прийнятими державами-членами, активна і пасивна корупція

посадових осіб Співтовариства, причетних іноземних посадових осіб та осіб з приватного сектору, а також відмивання грошей визнані злочином.

Боротьба з корупцією є ключовим компонентом усіх політик ЄС, як внутрішніх, так і зовнішніх.

На внутрішньому рівні це означає посилення співпраці між судами та поліцією, а також модернізацію правил конфіскації злочинних активів.

На зовнішньому рівні Європейська Комісія продовжує здійснювати моніторинг політики боротьби з корупцією в країнах ЄС, а також пропонує загальні антикорупційні заходи. У власному звіті (2021) ЄК пропонує шляхи покращення боротьби з корупцією в ЄС.

Вона закликає країни ЄС мати політичну волю до ефективної боротьби з корупцією та використовувати існуючі інструменти боротьби з корупцією, такі як Конвенція ООН проти корупції та Цивільно-правова конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, Двадцять керівних принципів боротьби з корупцією, а також належним чином імплементувати в національне законодавство ЄС у сфері протидії корупції.

Рекомендовано посилити співпрацю між ЄС та міжнародними організаціями, такими як Рада Європи, шляхом участі ЄС в її групі "Держави проти корупції" (GRECO). ЄК підтримує і антикорупційне співробітництво, що здійснюється в рамках ОЛАФ, Європолу та Євроюсту, а також мережі ЕРАС (Європейські партнери проти корупції).

Експерти ЕРАС розробили принципи та стандарти діяльності антикорупційного органу поліції та Критерії оцінки ефективності роботи керівників поліції. Серед принципів [2]: верховенство права, незалежність, підзвітність, добросовісність та неупередженість, доступність, прозорість та конфіденційність, ресурси, добір кадрів, кар'єра та навчання, співпраця, цілісний підхід до запобігання та протидії корупції.

Європейськими принципами [2] нагляду за діяльністю поліції є Високі стандарти поліцейської діяльності; повага до верховенства права та прав людини в усіх видах поліцейської діяльності; підвищення довіри населення до поліції; належні системи підзвітності поліцейських та інших

правоохоронних органів; ефективний правовий захист осіб, які стали жертвами поліцейських порушень; більша відкритість та розуміння поліції громадянами; системи, що забезпечують засвоєння уроків з інцидентів та помилок; велика повага до закону, поліції та зниження рівня злочинності та безладу.

В останні роки в рамках стратегії боротьби з корупцією в державному управлінні було здійснено низку ініціатив – підготовка секторальних планів боротьби з корупцією, реформування адміністративних інспекцій, вдосконалення системи державних закупівель.

На основі рекомендацій Європейської Комісії, використовуючи основні інструменти та механізми ЄС у сфері запобігання та боротьби з корупцією та застосовуючи європейський досвід, Міністерство внутрішніх справ Болгарії розробило та прийняло Національну стратегію запобігання та боротьби з корупцією в Болгарії на 2015–2020 роки, Комплексну стратегію боротьби з корупцією та організованою злочинністю, Концепцію запобігання та боротьби з корупцією в Міністерстві внутрішніх справ на 2016–2020 роки, Річні плани запобігання та боротьби з корупцією в Міністерстві внутрішніх справ на 2015 та 2016 роки, Щорічні звіти про виконану роботу та досягнуті результати за останні роки, а також створило Міжвідомчу раду з питань боротьби з корупцією.

Підхід, який має застосовувати Управління внутрішньої безпеки МВС у боротьбі з корупцією, є так званим "слизьким шляхом": якщо залишити безкарними дрібні порушення, то вони можуть призвести до більш серйозних злочинів. Звідси випливає необхідність політики нульової толерантності. Тому стратегія антикорупційного директорату зосереджена на запобіганні, перехопленні, протидії, співпраці та взаємодії.

Превентивний підхід полягає не в тому, щоб карати за корупційні дії, а в тому, щоб передбачити їх прояв. Цей підхід спирається на неявні та непрямі методи, які не є юридично обов'язковими (тести та бесіди), а також на частину явних методів.

Діяльність на перетині передбачає попередню підготовку, яка, в свою чергу, потребує допомоги в постійному вдосконаленні та оновленні законодавчих норм. Для успішної протидії необхідна оцінка корупційних ризиків, а також оцінка впливу превентивної роботи у сфері боротьби з корупцією.

Співпраця та взаємодія відбувається на міжвідомчому рівні (з іншими директоратами Міністерства), на місцевому – з іншими інституціями. На регіональному рівні ДВБ МВС є ініціатором підписання меморандумів про двостороннє співробітництво з відповідними структурами та підрозділами внутрішньої безпеки Румунії, Греції, Республіки Сербія, Македонії та засновником Мережі для поглиблення регіонального співробітництва з ними. Управління внутрішньої безпеки є членом європейських та міжнародних антикорупційних мереж та організацій.

Підсумовуючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що розробка сучасних принципів та стандартів базується, перш за все на верховенстві права. Це є основним принципом, на якому базується розробка усіх подальших стратегій, що впроваджуються в політику. Не менш важливу роль відіграють принципи незалежності, підзвітності, доброчесності, неупередженості, доступності та прозорості. Ці принципи є керівними в імplementації антикорупційного законодавства.

Література

1. Transparency International EU: офіційний сайт. URL: <http://transparency.eu> (дата звернення: 16.05.2023).
2. Рекомендації // ЕРАС: офіційний сайт. URL: http://www.epac-eacn.org/downloads/constitutionscouncil-decision/cat_view/3-recommendations (дата звернення: 16.05.2023).
3. Антикорупційний звіт ЄС: Брюссель, 2014 // Європейська комісія, з питань міграції та внутрішніх справ: офіційний сайт. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report_en (дата звернення: 16.05.2023).

Коваль Т. В.,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ
м. Вінниця, Україна*

РОЛЬ СІМ'Ї У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Велику роль у профілактиці злочинності серед неповнолітніх відіграє сім'я. Дослідження показують, що діти, які ростуть у здорових стабільних сім'ях, мають менше шансів стати злочинцями в майбутньому.

Основними чинниками, що впливають на роль сім'ї в профілактиці злочинності неповнолітніх, є:

1. Освіта: сім'ї повинні виховувати дітей відповідально та з повагою до закону. Це допоможе навчити дітей правильно оцінювати ризики та наслідки своїх дій.

2. Контроль: сім'ї повинні стежити за поведінкою дітей і вживати дисциплінарних заходів, якщо це необхідно. Важливо, щоб діти розуміли, що їхні дії мають наслідки і не можуть залишатися без належного нагляду.

3. Спілкування: відкрите та чесне спілкування між батьками та дитиною також важливо. Батьки повинні вміти вислухати своїх дітей і допомогти їм у вирішенні їхніх проблем.

4) Зразок для наслідування: батьки повинні бути прикладом для своїх дітей. Їх поведінка повинна відповідати етичним і правовим стандартам.

5. Підтримка: дітям важливо відчувати підтримку батьків. Це допоможе знизити ризик відчуття відчуженості та відкритості зовнішньому світу.

Тому сім'я є первинним соціальним середовищем, в якому виникають конкретні життєві обставини, що формують особу людини взагалі.

Злочин неповнолітнього – це специфічний показник несприятливих умов його життя та виховання в сім'ї. До найбільш поширених чинників, які негативно впливають на формування особи в сім'ї, відносять: виховання неповнолітнього в умовах неповної сім'ї (відсутність одного з батьків);

дефекти в сімейному укладі, головним чином у моральній атмосфері сімейних відносин; недоліки у взаєминах батьків і дітей, які виражаються найбільш яскраво в явищах бездоглядності [1, с. 34].

Порівнюючи за кількісними показниками злочинність підлітків зі злочинністю дорослих, слід виходити з того, що перша охоплює 4-річний період життя людини (14–18 років), а друга – десятиліття після 18 років. Злочинність неповнолітніх практично не стосується злочинів у сфері економіки, службових злочинів тощо.

Злочинність неповнолітніх характеризується підвищеною латентністю, оскільки багато злочинів, які вони вчиняють, дорослі вважають лихим через їхню недостатню соціальну зрілість (наприклад, крадіжки у сім'ї, сусідів, навчальних закладів, бандитські бійки, відбирання грошей і речей у молодих людей). Про таку поведінку часто не повідомляють органи внутрішніх справ через те, що їй не приділяють належної уваги, або через небажання виносити сміття з приміщень. Тому реальніше вважати тяжкими насильницькі та насильницькі корисливі злочини (вбивства, тілесні ушкодження, зґвалтування, хуліганство, крадіжки, розбій), вчинені підлітками [2, с. 1].

В Україні кримінальна відповідальність настає з 16 років. При вчиненні окремих видів злочинів цей вік знижується до 14 років. Складно говорити про гуманність чи жорсткість українського законодавства, коли йдеться про школярів середніх або старших класів. Але, порівняно з правовими системами інших держав, система покарань України видається досить гуманною. Наприклад, у 19 штатах США за вбивство засуджують до довічного ув'язнення, навіть якщо йдеться про неповнолітніх.

В Ірландії кримінальна відповідальність настає з семи років – найнижчий поріг у світі. При цьому країна вважається (зокрема, за даними ООН) однією з найбільш безпечних у світі.

На сьогодні найбільш схильні до вчинення злочинів вікові особи 16–17 років – це вікова категорія, де злочинність неповнолітніх становить 62% усіх злочинів. При цьому для неповнолітніх правопорушників немає жодних

обмежень чи виключень за соціальним статусом – це як безпритульні (без батьківського піклування та постійного місця проживання), так і вихідці з неблагополучних сімей, а також особи з цілком достатньою освітою та матеріальним становищем.

Злочинність серед неповнолітніх часто пов'язана з недостатнім або відсутнім піклуванням батьків про своїх дітей. Загальне зниження життєвого рівня, знедоленість сімей, втрата моральних цінностей через втрату доходів, відсутність нормальних умов життя – все це призводить до того, що діти, які прагнуть жити як усі, намагаються це зробити через крадіжки. [3].

За загальним правилом до кримінальної відповідальності притягується особи, які досягли 16-ти річного віку. Проте, відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України до кримінальної відповідальності за вчинення «кримінального хуліганства» можуть бути притягнені особи у віці від 14-ти до 16-ти років.

При призначенні покарання неповнолітньому суд повинен урахувати не тільки ступінь тяжкості злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання, а й умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості. Особі, яка скоїла злочин, має бути призначено покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та запобігання новим злочинам.

До неповнолітніх, визнаних винними в скоєнні злочину, суд може застосувати такі основні види покарань, як штраф, громадські або виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк і додаткові покарання у вигляді штрафу й позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [4, с. 4].

Що ж стосується відповідальності батьків, діти яких вчинили злочин?

Кримінальним кодексом України, а саме ст. 166 передбачено відповідальність за злісне невиконання батьками обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Ключовою складовою вказаного складу злочину є тяжкі наслідки. Тяжкі наслідки це оціночна категорія, яка не має чітко визначеного переліку. В

даному випадку до тяжких наслідків можна віднести вчинення суспільно небезпечного діяння, зокрема з заподіянням шкоди здоров'ю [5].

З вище сказаного, можна зробити висновок, що роль сім'ї в запобіганні злочинності серед неповнолітніх є важливою і необхідною. Сім'я є основною одиницею суспільства, де формуються моральні цінності, виховуються діти та навчаються навичкам життя. Від виховання в сім'ї залежить те, які цінності та навички будуть закладені в особистість дитини, і як вона буде поводитися у майбутньому.

Сім'я повинна вести діалог з дітьми та молоддю, розповідати про наслідки вчинення злочинних дій, вчити їх розв'язувати конфлікти мирним шляхом, розвивати у них відповідальність та самоконтроль. Також важливо контролювати діяльність дітей, знати, з ким вони спілкуються та як проводять свій час.

Батьки повинні бути прикладом для нащадків, вони повинні дотримуватися правил та законів, вести здоровий спосіб життя та розвивати позитивні цінності. Якщо батьки займаються злочинною діяльністю, то це може стати причиною для наслідування такої поведінки дітьми.

Отже, роль сім'ї у запобіганні злочинності неповнолітніх є надзвичайно важливою. Сім'я повинна бути зразком для дітей, розвивати в них позитивні цінності та навички, контролювати їх діяльність та дотримуватися правил та законів. Такий підхід може допомогти запобігти злочинності серед неповнолітніх і створити здорове суспільство в майбутньому.

Література

1. Полях В. Вплив сім'ї на формування особи неповнолітнього злочинця. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. с. 34. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6891/1/ВПЛИВ%20СІМ'Ї%20НА%20ФОРМУВАННЯ%20ОСОБИ%20НЕПОВНОЛІТНЬОГО%20ЗЛОЧИНЦЯ.pdf>
2. Хитрик Р. Сирітська доля. Закон і Бізнес. С. 1. URL: <https://zib.com.ua/ua/114975.html>

3. Дайко Н. О. Підліткова злочинність. м. Львів, 30 квіт. 2014 р. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1063/>
4. Хитрик Р. Сирітська доля. Закон і Бізнес. С. 4. URL: <https://zib.com.ua/ua/114975.html>
5. Приходько А. А. Підліткова злочинність. Приходько та партнери. URL: <https://prihodko.com.ua/my-i-zmi/my-i-zmi/stattya/pidlitkova-zlochynnist-z-yakogo-viku-mozhut-prytyagnuty-do-kryminalnoyi-vidpovidalnosti-chy-mayut-vidpovidaty-batky/>

Кондратьєва А. Г.,

*студентка 2 курсу юридичного факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара*

ПОЛІТИКА ТА СТРАТЕГІЇ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

Поширення, використання та зберігання наркотичних засобів наразі мають місце серед прогалін в Україні. Наркозлочинність особливо поширена серед молоді країни, що безпосередньо може вплинути на її розвиток. Вважаючи тему актуальною слід чітко сформулювати її проблематику та політику протидії, аби мінімізувати злочинність.

Під наркотичними правопорушеннями (наркопорушення) слід розуміти кримінальні правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. До основних чинників поширення наркотиків в Україні можна віднести загальні: економічні, соціальні, культурні та духовні, і особисті: недоліки у вихованні, відсутність певного виду занять, зняття стресового стану, вплив оточення, необхідність самоствердження тощо. Важливим моментом у складанні проблематики наркопорушення є застосування такої науки як віктимологія. Віктимологія є вченням про жертву. Розуміючи різні аспекти впливу на людину, можна зробити висновок чому вона чине те, чи інше діяння, пов'язане із станом жертви та наркотичними правопорушеннями. Жертвою наркотиків може стати кожен, незалежно від окремих рис та відрізняючих від інших людей факторів. Дослідження віктимологічних механізмів розширюють можливості моделювання систем попередження злочинності та забезпечить загальну безпеку країни.

Науковці звертають увагу на термін «наркотизм» як соціальне явище, що полягає у адиктивній поведінці особи, що в подальшому розвивається як масове явище, формування соціальних груп і субкультур, виникнення специфічних відносин і в результаті трансформації соціальної культури.

Цей процес є деструктивним і має негативні наслідки, оскільки під впливом наркотиків і зміни психічного стану людина чинить злочини, що несуть суспільну небезпеку: хуліганство, тілесні ушкодження, убивства тощо. Також аби задовольнити потреби наркомана особа може прибїгати до порушення закону з метою заволодіння засобами для придбання «дози». Виділяють взаємозалежність наркоманії та злочинності: протиправні дії, пов'язані з виготовленням і збутом наркотичних засобів, що має ознаки організованої злочинності. Більш того, зловживання наркотиками руйнує структуру сім'ї та суспільства. У стані наркотичного сп'яніння особа не здатна розуміти наслідки своїх дій та не мають змоги раціонально оцінювати ситуацію, що спричиняє підвищенню злочинності.

Американські лікарі із Нью-Йоркського центру дезінтоксикації вважають, що на формування особи наркомана впливають такі обставини:

- ринок, який вільно постачає наркотики;
- середовище, що сприяє чи допускає вживання;
- індивідуальний нахил особи.

На даний момент Україна переживає важкий історичний момент: вторгнення на терени країни-агресора. Тому психологічний стан багатьох громадян можна назвати нестабільним та більш піддатливим до стресу. Це є витоком збільшення вживання не тільки спиртвмісних, а і наркотичних засобів, що несе суспільну небезпеку. Особливо якщо тема торкається зловживанням серед військових. За звітними даними кількість зареєстрованих кримінальних проваджень у сфері обігу наркотичних засобів порівнюючи з минулим роком збільшилась на 66%. Збільшилась кількість кримінальних правопорушень щодо незаконного виробництва, виготовлення, придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту – на 42,7%. Це незважаючи на латентні випадки.

Якщо казати за проблематику виконання стратегії державної наркополітики, то маємо наступне:

1. Низький рівень профілактичних заходів щодо вживання наркотичних засобів та здійснення моніторингу роботи відповідних закладів.

2. Недотримання професійних обов'язків службовцями державних установ відносно контролю дотримання стратегії протидії наркоправопорушень.

3. Відсутність звітності, яка фіксована практично і доступна.

4. Суспільне відношення до зловживання наркотичними засобами, а саме сприйняття це як факт, який змінювати не треба.

Тому важливим фактором ліквідування наркоправопорушенням є державний захист. Концептуальна модель запобігання наркообігу та зниженням рівня вживання наркотиків включає:

1. Зайнятість молоді та підлітків (навчання, робота, організації дозвілля).

2. Ідеологічне та культурне виховання.

3. Підвищення ролі сім'ї. За Біблією не існує людини безгрішної. За природою успадковуються низменні принципи. Якщо вони будуть переважати над іншими поставленими життєвими ідеалами, суспільство поглине беззаконня.

4. Посилення роботи правоохоронних органів. Заохочення добросовісного виконання роботи у сфері притягнення до відповідальності та здійснення профілактичних заходів.

5. Створення системи центрів раннього виявлення та своєчасного лікування.

Важлива профілактична робота. У положеннях Стратегії державної політики щодо наркотиків мають бути положення про необхідні заходи з метою зменшення первинного вживання наркотичних засобів не за медичними призначеннями та відповідно попиту на них. З метою профілактики наркотичної залежності держава забезпечує:

1) надання пріоритету профілактичній роботі у наркополітиці;

2) здоровий спосіб життя та залучення населення до суспільно корисної праці, розширення кола життєвих інтересів;

3) розроблення заходів протидії поширення наркотичної субкультури;

4) проведення постійного моніторингу ефективності профілактичних заходів, і в разі необхідності внесення змін щодо тактики та методики їх реалізації;

5) забезпечення стабільного існування нації, збереження її фізичного та морального здоров'я;

6) зниження рівня загострення соціальних ризиків для особи, держави та суспільства;

7) контроль державними установами запроваджених профілактичних заходів, у тому числі в закладах медичного обслуговування (реабілітаційні центри, лікарні напряму наркології);

8) виявлення причин і умов зловживання наркотичними засобами не в медичних цілях тощо.

Важливий кожен пункт до виконання, адже без контролю на практиці стратегія губить свою значущість.

Отже, щодо висновків, на разі тема проведення політики та удосконалення стратегії протидії наркотизму актуальна, адже наявність здорового глузду серед населення країни є запорукою його прогресивного розвитку, бо нема нічого ліпшого, аніж чистий розум.

Кондратьєва А. Г.,

*студентка 2 курсу юридичного факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара*

СУЧАСНА АНТИКОРУПЦІЙНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ

Корупція стала однією з основних загроз національній безпеці України, провідним фактором стагнації економіки, збереження і розвитку вираженого соціальної нерівності всупереч зусиллям держави. У зв'язку з цим потрібно вироблення і здійснення цілеспрямованої антикорупційної політики держави. Корупція постійно еволюціонує і як будь-яке складне соціальне явище не має кордонів. Вона характеризується універсальністю – існує у всіх державах незалежно від ступеня соціально-економічного і політичного розвитку, набуває все нові транснаціональні форми. У зв'язку з цим протидія корупції та боротьба з нею придбали в Україні системний і наступальний характер. Антикорупційна стратегія сучасного правотворчості і правозастосування спрямована не тільки на невідворотність покарання за корупційні дії, а й на послідовну ліквідацію умов виникнення корупції. Антикорупційна політика полягає в розробці і здійсненні різнобічних і послідовних заходів держави і суспільства по усуненню (мінімізації) причин і умов, що породжують і живлять корупцію в різних сферах життя. З огляду на, що корупція без постійного протидії їй має властивість розширюватися, необхідно, щоб з часом була виділена антикорупційна функція держави як одна з його базових задач.

За історії незалежності України не з самого початку надавали перевагу до антикорупційної стратегії. Так, у 2009 році на вимогу Ради Європи UPAC на обговорення громадської ради було винесено проект антикорупційної стратегії. На засіданні Кабінету Міністрів України (15.10.2010 р.) цей проект було розглянуто та направлено для обговорення громадськістю у регіонах. Також було створено консорціум неурядових організацій, який вивчав та узагальнював пропозиції, які надходили до цього проекту з регіонів.

У подальшому на засіданні Національного антикорупційного комітету було затверджено проект антикорупційної стратегії держави. Практично цей документ не зрушив ситуацію щодо стану корупції в Україні. Про це продовжували наголошувати представники Європейського Союзу, Ради Європи та інші міжнародні організації.

З метою вдосконалення правових і організаційних засад, запобігання та протидії корупції в Україні Указом Президента України від 1 жовтня 2011 року було схвалено Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки. Метою стратегії мало стати зменшення рівня корупції шляхом усунення передумов її виникнення через впровадження превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування у суспільстві негативного ставлення до корупції, як суспільно небезпечного явища. Проте, ця стратегія так і не стала ефективним інструментом антикорупційної політики. Однією з причин її невиконання стала відсутність всупереч міжнародного досвіду чітких індикаторів стану та ефективності, відсутність механізму моніторингу та оцінки її виконання.

Найгірша ситуація з корупцією виникає в зоні взаємодії бізнес-олігархів та чиновників. Невелика група олігархів контролює 70% економіки України і за багато років захопила і корумпувала політичні та судові інститути країни. В результаті було створено «культуру безкарності», в якій політики, судді, прокурори і олігархи діють у таємній змові в системі, де процвітають усі, окрім простих громадян. Законом України «Про засади державної антикорупційної політики України на 2014–2017 роки» визначено основні системні проблеми антикорупційної політики. Рівень та масштаби корупції, ефективність протидії корупційним процесам значною мірою залежить від доброчесності виборних посадових осіб, демократичності політичної системи загалом і виборчого процесу зокрема. Спостерігаючи виборні процеси на яких грубо порушують демократичні принципи та стандарти доброчесності і подальший процес діяльності виборних посадових осіб, що супроводжуються корупційною поведінкою можна зазначити, що

основними причинами такого стану справ є слабкі інститути демократії України та недосконале законодавство.

Важливим кроком у протидії корупції є Постанова Верховної Ради України від 7 жовтня 2014 р., якою прийнято за основу проект Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом». Акт спрямований на забезпечення реалізації положень нових міжнародних стандартів у сфері відмивання коштів. Документом зокрема:

- запроваджено національну оцінку ризиків системи фінансового моніторингу та удосконалення ризик-орієнтовного підходу;
- вдосконалено законодавчі аспекти, які впливають на якість розслідування злочинів із легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;
- внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу України;
- встановлено поріг для міжнародних грошових переказів;
- поліпшено процедуру зупинення фінансових операцій, тощо.

Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р., який набув чинності 25 квітня 2015 р. можна вважати «революційним» у плані закріплених у ньому положень, зокрема:

1. Скасовано прокурорський нагляд за додержанням і застосуванням законів, який апріорі не властивий органам прокуратури у демократично розвинених країнах світу.

2. Ускладнено порядок добору кандидатів на посади місцевих прокурорів, який фактично включатиме в себе 13 етапів.

3. Створено кардинально нову систему місцевих прокуратур, що має сприяти розриву «корупційних зв'язків, які особливо характерні для невеликих населених пунктів, наприклад, між районним суддею, прокурором та начальником поліції.

4. Запроваджено чітку процедуру притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності.

На виконання оголошеної Президентом України «Стратегії сталого розвитку 2020» в Україні було на меті зміни в галузях, які вимагала Рада Європи. Це реформа судової системи, боротьба з корупцією, децентралізація влади та реформа правоохоронних органів. Стратегія реформ складалась з чотирьох векторів руху;

1. Сталий розвиток країни.
2. Безпека держави, бізнесу та громадян.
3. Відповідальність і соціальна справедливість;
4. Вектор гордості.

20 червня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки, розроблену Національним агентством з питань запобігання корупції. 310 народних депутатів проголосували за Закон, який затверджує Стратегію.

Мета Антикорупційної стратегії – запропонувати цілісне бачення розвитку й покращення української системи запобігання та протидії корупції, а також забезпечити злагоджену діяльність усіх органів державної влади, місцевого самоврядування та неурядового сектору в цьому напрямі.

Наявність Стратегії – один із факторів, про які Україна мала повідомити в анкеті-опитувальнику для отримання статусу кандидата на членство в Європейському Союзі.

«У Брюсселі відомо про проблему корупції в Україні, однак є прогрес у цьому питанні», – зазначила президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн.

Отже, Україна вже інтенсивно працює в напрямі боротьби з корупцією, проте Європа очікує посиленої діяльності. А це можливо зокрема завдяки реалізації Стратегії. Попередня Антикорупційна стратегія (на 2014–2017 роки) мала два пріоритети – створення системи сучасних антикорупційних інструментів та розбудова мережі антикорупційних органів. Коли профільні інституції були сформовані, період дії стратегії закінчився, а нової не ухвалили. Це призвело до не завжди послідовної антикорупційної діяльності публічних інституцій. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки розроблена з урахуванням інтересів усіх зацікавлених у боротьбі з

корупцією сторін. НАЗК провело численні консультації з громадянами, експертами та бізнесом. Проект погоджено з 37 органами влади.

5 основних принципів антикорупційної політики на 2021–2025 роки

- Оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування, зокрема усунення дублювання повноважень різними органами.
- Цифрова трансформація в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Забезпечення прозорості й відкритих даних.
- Створення на противагу корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб людей.
- Забезпечення невідвортної юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення.
- Формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права.

Антикорупційна стратегія насамперед покликана знизити рівень корупції у сферах, які українці вважають найбільш корумпованими. Пріоритети визначали за підсумками опитування щодо рівня корупції в Україні (2020 року), інших тематичних досліджень, а також за результатами аналізу ефективності реалізації антикорупційної політики.

Пріоритетні сфери нової Стратегії:

- митна справа та оподаткування;
- суди та органи правопорядку;
- державне регулювання економіки;
- будівництво і земельні відносини;
- сектор оборони;
- охорона здоров'я;
- соціальний захист.

Також Закон, яким затверджена Стратегія на 2021–2025 роки, передбачає певні зміни до нормативно-правових документів. Завдання – покращити роботу антикорупційних органів, наприклад, забезпечити невідвортність відповідальності за корупцію.

Отже, проаналізувавши введення антикорупційної стратегії України ми можемо побачити історію створення та реалізацію стратегії на теренах нашої держави, прогрес у боротьбі з корупцією та можливості до удосконалення.

Література

1. «Корупційна злочинність: витоки, сучасний стан, стратегії протидії». Т. В. Корнякова, О. Л. Соколенко, І. Г. Алексеєнко.
2. Антикорупційна стратегія 2021–2025. НАЗК.
3. Антикорупційна стратегія 2014–2017. НАЗК.
4. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р..
5. «Кримінологічна стратегія нової антикорупційної політики України». Т. В. Корнякова.

Конєв І. Є.,

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПЛОЩИНІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

На сьогоднішній день міжнародні стандарти відображають у собі найвищі досягнення цивілізації, всебічна співпраця країн світу та міжнародних організацій між собою сприяє консолідації всіх наукових здобутків для подальшого розвитку, вдосконалення і захисту основоположних прав і свобод людини. Так, вони становлять взірць законодавчого забезпечення прав людини для всіх демократичних держав.

Обраний стратегічний вектор розвитку української держави наразі ставить перед нею чимало завдань для досягнення поставленої мети до євроінтеграції. У сучасному житті, глобалізаційні та інтеграційні процеси набули великого розмаху, що в свою чергу, потребує від України проведення широкого спектру реформ у політичній, соціально-економічній та правових сферах. Приведення нашого законодавства відповідно до міжнародних стандартів, створення нових нормативно-правових актів, які б ґрунтувалися на загальноновизнаних світових принципах охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина, є запорукою успішного розвитку нашої держави, зміцнення співпраці з Європейською спільнотою, утвердження статусу країни на міжнародній арені. Імплементация головних норм щодо захисту прав людини у національне законодавство сприяє в розбудові демократичної, правової та соціальної держави, вдосконаленню нашої правової системи та подальшому її розвитку на загальноєвропейських принципах, зміцненню правових позицій особистості в середині країни.

Проблема імплементації міжнародних стандартів із захисту прав людини є вагомим питанням, яке на сьогодні стоїть не лише перед

Україною, але й перед всім Європейським співтовариством у цілому. Розробивши достатньо розгалужену систему нормативних приписів щодо основних прав і свобод людини, міжнародне право не створило дієвого механізму впровадження цих норм у національно-правову систему країни. У цьому полягає «парадокс міжнародного права», адже наявний розрив між правотворчістю і правореалізацією є суттєвим чинником, який не дозволяє швидкими темпами залучити міжнародні стандарти до законодавства будь-якої держави. Між тим, процес вдосконалення механізму імплементації цих норм проходить дуже повільно, хоча це є найпершою складовою для втілення міжнародних приписів із захисту прав людини у життя. Так само, досить важливим полягає аспект вдосконалення механізму реалізації міжнародних стандартів у середині національного законодавства, що слугує необхідною умовою для їх ефективної реалізації у внутрішньодержавному середовищі. Нажаль, згадані механізми імплементації наразі знаходяться у затяжному стані, і це є проблемою як для України, так і для всього Європейського співтовариства для подальших інтеграційних процесів між країнами Європейського союзу.

Відповідно до цього постає питання, чому міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини не спроможні функціонувати самі по собі? Це пояснюється тим, що загальновизнані норми міжнародного права за своїм характером сприймаються правовою системою будь-якої держави значно по-іншому, це і призводить до того, що регламентовані міжнародні норми виступають більше нормами-принципами, ніж нормами-регуляторами у національному законодавстві країни. Тому, щоб вони знайшли свій вияв і реалізацію у житті громадян, потрібно запровадити дієві механізми імплементації даних норм.

Спершу, спробуємо встановити ієрархічне положення міжнародних норм із захисту прав людини відповідно до внутрішньодержавного права нашої країни і підстави їх застосування. Точну відповідь на постале запитання зможе надати нам положення ч. 2 ст. 19 ЗУ «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року: «Якщо міжнародним договором

України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору» [1]. Виходячи з цього, беззаперечним є той факт, що міжнародні договори, які ратифіковані в установленому порядку Україною, мають вищу юридичну силу порівняно з іншими нормативно-правовими актами національного законодавства. Однак, вагомим аспектом є саме процедура ратифікації відповідних міжнародних договорів та ключове місце, яке в ньому посідає Основний Закон держави. Так, для повної ясності картини зауважимо на ч. 1 ст. 8 Конституції України: «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» та ч. 2 ст. 9 Конституції України: «Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» [2]. Тобто, ніякий нормативно-правовий акт національного законодавства або положення міжнародного договору не повинні суперечити головну закону країни, який має найвищу юридичну силу в державі.

Насправді, центральна роль у забезпеченні прав і свобод людини належить державі, оскільки багато аспектів щодо правових засобів захисту та їх впровадження у національну систему відноситься до її внутрішньої компетенції. Саме держава визначає порядок забезпечення міжнародних стандартів з прав і свобод людини. Реальна можливість здійснення основних прав людини конкретно особою насамперед гарантується юридичними механізмами, котрі наявні у державі. Якщо країна не передбачає у своїй правовій системі відповідних механізмів реалізації наданих нею прав, регламентованої процедури застосування тієї чи іншої норми, то їх втілення у практику стає неможливим. Тож, не дивлячись на всю впливовість міжнародної юрисдикції, можна констатувати той факт, що вирішальний крок щодо реалізації існуючих міжнародних стандартів із захисту прав людини залишається за державою і її внутрішніми механізмами забезпечення таких прав. Як стверджують де-які автори, існує дві основні

форми імплементації міжнародних норм і стандартів у правове поле країни [3]:

1. Створення, зміна чи відміна норми національного права з метою приведення її у відповідність із нормою міжнародного права.

2. Санкціонування державою застосування самих міжнародно-правових норм (пряма дія) для регуляції внутрішньодержавних суспільних відносин.

Також, слід зауважити на ролі судової гілки влади щодо реалізації міжнародних стандартів у сфері прав людини, яка на сьогодні є недооціненою. Адже суди відіграють вагомe значення у плані встановлення рівня ефективності імплементованих міжнародних норм та відповідності цих норм національним інтересам України. У своїй діяльності суди України все частіше використовують норми міжнародного права та рішення ЄСПЛ, що сприяє гармонійному впровадженню міжнародних стандартів з захисту прав людини у законодавство нашої держави [4]. Така загальновизнана практика національних судів сприяє залученню міжнародних стандартів щодо основних прав людини на первинних стадіях розгляду справи будь-якими судовими інстанціями, що заздалегідь виключає порушення прав особи і необхідності її звернення до міжнародних захисних органів. Важливим аспектом у діяльності українських судів є те, що застосування Конституції України відбувається з урахуванням практики Європейського суду та норм Конвенції 1950 р.

Спираючись на все вищенаведене можна зробити висновок, що міжнародне право у сфері захисту прав людини справляє великий вплив на всю правову систему України, їх імплементація в національне законодавство є запорукою для розбудови правової та демократичної держави. Саме відображення таких норм в національно-правовому форматі дозволить зміцнити правосуб'єктність індивіда в середині країни та запровадити розгалужену систему захисту основоположних прав і свобод людини. У даній роботі, дієву імплементацію фундаментальних принципів міжнародного права із захисту прав людини ми бачимо через

трансформацію міжнародних приписів світової спільноти у національне законодавство України, що дозволить приймати відповідні нормативно-правові акти, які будуть спрямовані на виконання міжнародної норми права і забезпечуватися ефективними механізмами реалізації в особі компетентних національних органів.

Література

1. Про міжнародні договори України: Закон України № 1906-IV від 29.06.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
2. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2018. 96 с.
3. Капустинський В. А. Вплив діяльності Європейського суду з прав людини на формування національних правозахисних систем і дотримання державами стандартів захисту прав людини: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / В. А. Капустинський. Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2006. 20 с.
4. М.В. Мазур, С.Р. Тагієв, А.С. Беніцький, В.В. Кострицький. [Відп. ред. канд. іст. наук, доц. В. М. Карпунов]. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 600с.
5. Колодій А. М. Принципи законотворчості в світлі вимог Конституції України. Конституція України основа подальшого розвитку законодавства. Інститут законодавства Верховної Ради України / Збірник наукових праць. Випуск 2. Київ. 1997.С. 64.

Корнякова Т. В.,

*завідуюча кафедрою адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара доктор
юридичних наук, професор*

Юзікова Н. С.,

*професор кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор
юридичних наук, професор*

КРИМІНОЛОГІЧНІ РИСИ СУЧАСНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Державна Антикорупційна політика націлена на забезпечення прав і свобод громадян, економічних та національних інтересів держави. Тому, головним завданням, яке ставить правова держава у сфері протидії корупції – це забезпечення прав і безпеки громадян. У контексті формування Державної Антикорупційної політики, - корупція оцінюється як одна із загроз у сфері забезпечення державної суспільної безпеки. Корупція, організована злочинність, інші форми криміналізації суспільних відносин мають як правовий, так і політичний напрямок та наслідки. Послаблення державної політики в цій сфері призводить до послаблення правового контролю за політичним станом у державі, зрощуванні окремих елементів виконавчої і законодавчої влади з кримінальними воєнізованими структурами та проникнення їх у сферу банківського управління, бізнесу, тіньових схем бюджетного регулювання, діяльності військових формувань, аграрного та енергетичного секторів економіки, юстиції та правоохоронних органів.

Досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування, належного прогресу післявоєнного відновлення та відбудови України –

є основною метою Державної Антикорупційної політики України. На її виконання прийнята Антикорупційна стратегія України на 2023–2025 роки та Державна Антикорупційна програма України. У свою чергу Програма спрямована на визначення проблем очікування стратегічних результатів, вплив розроблених заходів, стан, динаміку, результативності – як складової розв’язання проблеми корупції. Отримані очікувані стратегічні результати мають бути глибоко проаналізовані, як державними органами, органами місцевого самоврядування, так і всіма суб’єктами запобігання корупції.

Стратегія державної Антикорупційної політики полягає у мінімізації та попередженні корупції, економічному зростанні і розбудові демократичних інституцій нашої держави. Зокрема це оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування через усунення дублювання їх повноважень, цифрової трансформації їх діяльності. В першу чергу такі заходи націлені на задоволенні потреб фізичних і юридичних осіб більш зручними засобами. Робоча група при Національній раді з відновлення України від наслідків війни визначила пріоритети Антикорупційної політики які полягають у формуванні суспільної нетерпимості (суспільної моралі) до проявів корупції, задоволенні потреб населення через прозорі механізми

Ефективність національного антикорупційного законодавства полягає у системності протидії корупційним відносинам. Доктринальний вакуум у антикорупційній політиці веде до безсистемності та ескалації корупційних зв’язків. Слід відзначити що становлення та розвиток Державної антикорупційної політики в Україні, її стратегічна направленість хронологічно поділяється на п’ять етапів. Започаткування антикорупційної діяльності почалось у 2003 році зі створення Комітету по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю при Президенті України. Зокрема, на вимогу ФАТФ було створено орган по контролю за відмиванням брудних грошей, почалось прийняття та удосконалення антикорупційного законодавства. Слід відмітити що головним у цьому процесі є політична воля держави суспільства, громадянина.

Законом України «Про запобігання корупції» визначені Державні спеціально уповноважені суб'єкти. Проте, крім Державних спеціалізованих суб'єктів є і державні неспеціалізовані та державні суб'єкти запобіжної діяльності загальної компетенції, щодо запобігання корупції. Всі вони мають відношення як до розроблення заходів виконання Програми, так і є відповідальними виконавцями цих заходів.

Необхідно звернути увагу, що обов'язковими мають бути не тільки якісне, але і завчасне (з додержанням термінів) виконання цих заходів з боку всіх, без виключення, суб'єктів. До того ж обов'язковими є контроль за використанням погоджених фінансових ресурсів, які необхідні для виконання заходів.

Координація реалізації діяльності затверджених заходів та контроль за їх виконанням здійснюється Національним агентством з питань запобігання корупції як державним органом влади. Особливо відмічаємо координаційну функцію Робочої групи з питань розробки та втілення у реальну дійсність проєктів Антикорупційної політики, та окремо повноваження керівників, які за посадами відповідно є головою Національного Агентства та Міністром Кабінету Міністрів. Саме від їх професійної діяльності та організаторських здібностей залежить виконання конкретних заходів напрямів антикорупційної політики та її складових.

Для чіткого контролю, своєчасного втручання необхідно постійно здійснювати контроль (моніторинг) та аналізувати конкретні результати виконання заходів, які передбачені Програмою. Для цього вкрай важливо ефективно використовувати нову Інформаційну систему моніторингу, яка у свою чергу повинна знаходитись під постійним моніторингом наукової спільноти, суспільства, всіх зацікавлених осіб.

Новітнім у реалізації Державної Антикорупційної політики видається використання індикаторів для оцінки показників стратегічних результатів. Зокрема, станом виконання заходів передбачених Державною Антикорупційною Програмою.

На нашу думку важливим було б, використовуючи сучасну моніторингову систему, запровадити регулярне проведення аналізу причин виникнення корупційних чинників у різних галузях, які сприяють зростанню корупційних обставин, виступають умовами для існування, створюють можливості реалізації суспільно-небезпечних намірів. Цей аналіз висвітлить обставини виникнення корупційних ризиків та їх розвиток і розповсюдження. Результати таких досліджень необхідно обговорювати на міжвідомчих нарадах з запрошенням зацікавлених відповідальних учасників.

Через показники індикаторів можливо завчасно виявити причини, тобто зв'язки між корупційними явищами та умови, які сприяють їх реалізації. В цілому необхідно звернути увагу на так звані «больові точки» та природу їх виникнення: за направленістю та механізмом дії; за ознаками територіально- часової розповсюженості; за глибинною причин, умов та змістом самих корупційних проявів [стр. 26 «Кримінологія»].

Аналіз територіального розподілення корупційних проявів дозволить виявити не тільки регіональну (або галузеву) специфіку, але і конкретне відношення соціуму (цього регіону або галузі) до корупційних проявів. Важливим є завдання мінімізації як соціально-економічних наслідків (збитків), так і соціально-психологічних наслідків (зростання недовіри у населення). Ціна цього – це значні збитки державного бюджету, морально-психологічна деградація населення.

Результати соціологічних досліджень, які здійснюють Європейські моніторингові місії за останні роки свідчать, що не менше третини населення України сприймають корупцію керуючись доволі широкими соціальними критеріями кваліфікації. Тобто соціальний підхід домінує над правовими наслідками цього явища. Є висока ймовірність визнання корупцією поведінки, що не визначається за правовими критеріями. Поділяючи критерії максималізму розуміння корупції і кваліфікуючи (як корупційні) дії, що відповідно до Закону є корупційними, звичайні люди за оцінками окремих сфер чи конкретних ситуацій демонструють більшу

толерантність і не схильні визнавати такі дії корупцією. Це свідчить про той факт, що у своїй переважній більшості населення має певний корупційний досвід. Тобто конкретно ідентифікують та виправдовують корупційну поведінку, або вважають її нормальною. Таким чином у повсякденності соціальна реальність суттєво відрізняється від нормативної моделі Закону «Про запобігання корупції».

Людина, як суб'єкт суспільних відносин, відчуває зворотній вплив суспільства. У громадянському соціумі інтереси людини і самого суспільства повинні збігатись. Україна яка сьогодні, де-факто в силу складних обставин, є частиною європейського суспільства, намагається інтегрувати та запровадити у повсякденне соціальне життя, найкращі європейські стандарти. При цьому зберігаючи свою національну свідомість, звичаї, традиції. Проте, на жаль, реальністю є непорозуміння між інтересами конкретної людини і державними в цілому. Такий стан не сприяє об'єднанню держави та суспільства у боротьбі з корупційними проявами. Через визначені Державною Антикорупційною Програмою індикатори необхідно виявляти та усувати такі суперечливості, які у своїй більшості стосуються сфери надання публічних послуг та прагнення службових осіб отримати неправомірну вигоду для задоволення власних потреб. У межах реалізації Державної Антикорупційної політики такі факти необхідно завчасно викривати та примушувати таких осіб виконувати свою професійну службову діяльність лише законними способами.

Виходячи з цього, постійної модернізації вимагає система правових інституцій, яка тісно пов'язана з реалізацією захисту інтересів особи і суспільства. Адже, корупція має місце лише в тому випадку, коли зловживання що відбуваються у сфері службової діяльності та професійної діяльності пов'язаної із наданням публічних послуг поширюються, стають буденним (масовим) явищем. У формі хабарництва (одержання неправомірної вигоди) корупція існує в тому випадку, коли факти одержання хабарів службовцем не є таємницею для його колег та керівників, не сприймаються ними як надзвичайна подія, а у громадянина відсутня можливість оскаржити незаконні дії чиновника та контролюючі інстанції,

оскільки вони також корумповані Мінімізація проявів корупції, боротьба з нею є одним з головних напрямів у системі Державної Антикорупційної політики. Правове регулювання суспільних відносин – головний процес у формуванні системи національної безпеки України, складовий елемент Антикорупційної політики.

Пропонуємо висновок, що у сучасних умовах ефективність Державної Антикорупційної політики слід оцінювати через визначені засади віктимологічного запобігання корумпованості суспільних відносин а саме: законність (як дотримання антикорупційної політики державними та недержавними суб'єктами); комплексність антикорупційних заходів; соціальної справедливості; відкритості і залучення всіх верств населення до попереджувальної діяльності.

Пріоритетом має стати відповідальне ставлення з боку всіх суб'єктів, які здійснюють Антикорупційну політичну діяльність до виконання розроблених заходів та прогнозування наслідків їх застосування. До того ж необхідно здійснювати діяльність щодо об'єднування посадовців, науковців, студентів для обговорення важливості освіти в галузі протидії корупції, формування культури наукової толерантності до корупційних проявів в суспільстві. Необхідно продовжувати виконання законодавчих, адміністративних (управлінських) заходів. Законодавчий процес є закінченою стадією політичного процесу, націленого на закріплення всіх інтересів суб'єктів політичної системи у нормах права. Ефективність антикорупційного законодавства має полягати у його системності. Безсистемність веде до ескалації корупційних відносин. Головною ознакою корупційності відносин є протиріччя такої поведінки з існуючими моральними правовими нормами встановленими суспільством і державою. У цьому контексті корупція є явищем притаманним усім епохам та періодам історії держави. Проте, рівень корупціогенності відносин може бути різним. Його визначають безліч факторів, зокрема, стан економіки, право, політика та мораль.

Важливим фактором в становленні антикорупційної політики залишається чітка кадрова політика. Зокрема, призначення на відповідальні посади людей, які обов'язково мають бути фаховообізнаними у конкретному

напрямку діяльності, мати не тільки відповідну освіту, а й певний життєвий і виробничий досвід. Отже, якісне виконання службових обов'язків вимагає посилення професійного рівня юридичних кадрів, перш за все на рівні парламентських комітетів, куди бажано включити і фахівців з науковими ступенями. Обов'язковою нормою повинно стати проведення Антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів. Існування корупційних чинників в українському законодавстві та необхідність налагодити постійну та системну експертизу законодавчих актів були публічно обговоренні на Парламентських слуханнях ще у 2003 році, У подальших прийнятих Державних програмах боротьби зі злочинністю, у розділах щодо подолання корупції, визначались механізми проведення антикорупційної експертизи нормативних правових актів, як заходи щодо запобігання корупції. Антикорупційна політика має відображати законодавчий процес як складову політичного процесу. Демократія повинна бути гарантовано захищеною, це слід розуміти так: воля держави базується на розумінні національних інтересів, а закон відображає волевиявлення народу.

Підсумовуючи, зазначимо, що протидія корупції та корупційним відносинам є діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, громадян. Вона націлена на виявлення ефективних запобіжних заходів та усунення причин корупції, протидію корупції та мінімізацією її наслідків. Законодавство, яке формує правовий порядок у сфері протидії корупції та корупційних відносин та регламентує діяльність суб'єктів протидії корупції має відповідати *acquis communautaire* Європейського Союзу.

Література

1. «Кримінологія», Т. В. Корнякова, Н. С. Юзікова, 2022.
2. «Корупція в Україні: розуміння, сприйняття, поширення, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, 2017.

Корнякова Т. В.,

*завідувача кафедрою адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара доктор
юридичних наук, професор*

Юзікова Н. С.,

*професор кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор
юридичних наук, професор.*

ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ВІДПОВІДНО ДО ACQUIS COMMUNAUTAIRE ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Міжнародна спільнота та широка громада в усіх країнах світу 9 грудня відзначають Міжнародний день боротьби з корупцією. До цієї події приєдналась і кафедра адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара шляхом надання наукової платформи для обговорення різноманітних питань запобігання корупції в сучасних складних умовах воєнного стану. Саме 9 грудня 2003 року була відкрита для підписання Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003р. Україною вона була ратифікована 18.10. 2006 р. та набрала чинності для нашої держави 01.01.2010 року.

Державна Антикорупційна політика націлена на забезпечення прав і свобод громадян, економічних та національних інтересів держави. Тому, головним завданням, яке ставить правова держава у сфері протидії корупції – це забезпечення прав і безпеки громадян. У контексті формування державної антикорупційної політики, корупція оцінюється як одна із загроз національній безпеці у сфері забезпечення державної суспільної безпеки, а боротьба з нею входить в систему головних напрямків державної політики у цих сферах. Корупція, організована злочинність, інші форми криміналізації суспільних відносин мають як правовий, так і політичний напрямок та

наслідки. Послаблення державної політики в цій сфері призводить до послаблення правового контролю за станом у державі, зрощуванні окремих елементів виконавчої і законодавчої влади з кримінальними воєнізованими структурами проникнення їх у сферу управління банківського бізнесу, тіньовими схемами бюджетного регулювання, діяльності військових формувань, аграрного та енергетичного секторів економіки, юстиції та правоохоронних органів. Виходячи з цього, постійної модернізації вимагає система правових інституцій, яка тісно пов'язана з реалізацією захисту інтересів особи і суспільства. Адже, корупція має місце лише в тому випадку, коли зловживання що відбуваються у сфері службової діяльності та професійної діяльності пов'язаної із наданням публічних послуг поширюються, стають буденним (масовим) явищем. У формі хабарництва (одержання неправомірної вигоди) корупція існує в тому випадку, коли факти одержання хабарів службовцем не є таємницею для його колег та керівників, не сприймаються ними як надзвичайна подія, а у громадянина відсутня можливість оскаржити незаконні дії чиновника та контролюючі інстанції, оскільки вони також корумповані. Мінімізація проявів корупції, боротьба з нею є одним з головних напрямів у системі Державної Антикорупційної політики. Правове регулювання суспільних відносин – головний процес у формуванні системи національної безпеки України, складовий елемент Антикорупційної політики.

Ефективність національного антикорупційного законодавства полягає у системності протидії корупційним відносинам. Доктринальний вакуум у антикорупційній політиці веде до безсистемності та екскавацій корупційних зв'язків. Становлення та розвиток антикорупційної політики в Україні, її стратегічна направленість хронологічно поділяється на п'ять етапів. Започаткування антикорупційної діяльності почалось у 2003 році зі створення Комітету по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю при Президенті України. Зокрема, на вимогу ФАТФ було створено орган по контролю за відмиванням брудних грошей, почалось прийняття та удосконалення антикорупційного законодавства. Слід відмітити

що головним у цьому процесі є політична воля держави суспільства, громадянина.

Засади сучасної Антикорупційної політики визначаються в Антикорупційній стратегії яка прописана Законом України “Про засади державної Антикорупційної політики” від 2022 року.

Головними заходами протидії корупції мають стати законодавчі, адміністративні (управлінські) заходи. Законодавчий процес є закінченою стадією політичного процесу, націленого на закріплення у нормах права всіх інтересів суб’єктів політичної системи. Ефективність антикорупційного законодавства має полягати у його системності. Безсистемність веде до ескалації корупційних відносин. Головною ознакою корупційності відносин є протиріччя такої поведінки з існуючими моральними правовими нормами встановленими суспільством і державою. У цьому контексті корупція є явищем притаманним усім епохам та періодам історії держави. Проте, рівень корупціогенності відносин може бути різним. Його визначають безліч факторів, зокрема, стан економіки, право, політика та мораль.

Першочергову роль в становленні антикорупційної політики має відігравати чітка кадрова політика. Зокрема, призначення на відповідальні посади людей, які обов’язково мають бути фахово обізнаними у напрямку діяльності, мати не тільки відповідну освіту, а й певний життєвий і виробничий досвід. Отже, якісне виконання службових обов’язків вимагає посилення професійного рівня юридичних кадрів, перш за все на рівні парламентських комітетів, куди бажано включити і фахівців з науковими ступенями. Обов’язковою нормою повинно стати проведення Антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів. Існування корупційних чинників в українському законодавстві та необхідність налагодити постійну та системну експертизу були публічно обговоренні ще у 2003 році. У подальших Програмах щодо боротьби з корупцією визначені механізми антикорупційної експертизи нормативних правових актів, як заходи щодо профілактики корупції.

Питання відповідності національного законодавства *acquis communautaire* ЄС може бути розглянуто крізь призму змін щодо криміналізації протиправних діянь у сфері запобігання корупції. Враховуючи набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС (відповідне рішення було ухвалене лідери 27 країн-членів ЄС 23 червня 2022 року) Набуття такого статусу потребує відповідної трансформації інституцій та національного законодавства з урахуванням положень Директив та Рамкових рішень ЄС у означеній сфері. Так у Директиві (ЄС) 2017/1371 ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА РАДИ від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу (далі – Директива), кримінально-правовими засобами зазначено, що корупція становить особливо серйозну загрозу фінансовим інтересам Союзу та в багатьох випадках може бути пов'язана з шахрайськими діяннями. Оскільки всі особи, наділені публічними повноваженнями, зобов'язані виносити судження чи застосовувати розсуд неупереджено, надання хабаря з метою впливу на судження чи розсуд такої особи та прийняття такого хабаря має бути включено до визначення корупції незалежно від закону чи підзаконних актів, які діють у країні конкретної особи, наділеної публічними повноваженнями, або є застосовними до відповідної міжнародної організації.

У Директиві також наголошено, що на фінансові інтереси Союзу можуть негативно впливати певні форми поведінки особи, наділеної публічними повноваженнями, якій довірено розпорядження коштами чи активами, незалежно від того, чи така особа здійснює безпосереднє розпорядження або виступає в ролі керівника, коли така поведінка спрямована на неправомірне використання коштів та активів, що не відповідає визначеному цільовому призначенню, чим завдається шкода фінансовим інтересам Союзу. Тому необхідно запровадити точне визначення кримінальних правопорушень, що охоплює таку поведінку. Ці положення знайшли відповідне відображення у ст. 45 КК України, де було закріплено перелік кримінальних корупційних правопорушень. Також

було криміналізовано окремі діяння корупційно- фінансового характеру у
окремому розділі КК України.

Представляє інтерес акцентування уваги в Директиві на таких кримінальних правопорушень, як пасивна корупція та неправомірне використання коштів. Необхідно надати визначення осіб, наділених публічними повноваженнями, що б охоплювало всіх відповідних посадовців, які працюють на офіційних посадах у ЄС, державах-членах або третіх країнах. Приватні особи дедалі більше залучаються до управління коштами ЄС. Отже з метою належного захисту коштів ЄС від корупції та неправомірного використання визначення терміну «особа, наділена публічними повноваженнями» має також поширюватися на осіб, які не обіймають офіційних посад, але яким тим не менш доручено і які виконують у подібний спосіб функції публічної служби відносно коштів ЄС, зокрема на підрядників, залучених до управління такими коштами.

На реалізацію відповідності національного законодавства *acquis communautaire* ЄС спрямована Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. Вона базується на наступних принципах: оптимізація функції органів державного самоврядування; діджиталізація всіх процесів. Зокрема, побудова державного центру оброблення даних; добудова зручних альтернатив існуючих корупційних практик; формування нульової толерантності до корупції; невідворотність відповідальності за корупцію.

Стратегія державної Антикорупційної політики полягає у мінімізації та попередженні корупції, економічному зростанні і розбудові демократичних інституцій нашої держави. Зокрема це оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування через усунення дублювання їх повноважень, цифрової трансформації їх діяльності. В першу чергу такі заходи націлені на задоволенні потреб фізичних і юридичних осіб більш зручними способами. Робоча група при Національній раді з відновлення України від наслідків війни визначила пріоритети Антикорупційної політики які полягають у формуванні суспільної нетерпимості (суспільної моралі) до проявів корупції, задоволенні потреб населення через прозорі механізми.

Наразі Національне Агентство з питань запобігання корупції працює над прийняттям Державної програми по боротьбі з корупцією із залученням широкого кола громадськості у якій закладаються напрями діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, суспільства щодо виконання Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки.

Антикорупційна політика має відображати законодавчий процес як складову політичного процесу. Демократія повинна бути гарантовано захищеною, це слід розуміти так: воля держави базується на розумінні національних інтересів, а закон відображає волевиявлення народу.

Підсумовуючи, зазначимо, що протидія корупції та корупційним відносинам є діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, громадян. Вона націлена на виявлення ефективних запобіжних заходів та усунення причин корупції, протидію корупції та мінімізацією її наслідків. Законодавство, яке формує правовий порядок у сфері протидії корупції та корупційних відносин та регламентує діяльність суб'єктів протидії корупції має відповідати *acquis communautaire* Європейського Союзу.

Кошовий О. Г.,

*аспірант, Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна*

ІНВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ ПРОТИДІЇ ЗЛОВЖИВАННЯМ РИНКОМ VS ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ACQUIS ЄС: ШЛЯХИ ВИХОДУ З КРИЗИ

Відновлення України від наслідків агресивної війни, розв'язаної рашистським режимом, потребує залучення капіталу. Одним з найбільш ефективних механізмів залучення капіталу є інвестиції, що спрямовуються через організовані фінансові ринки інституційними та приватними інвесторами. Успішна діяльність організованих фінансових ринків у сучасному світі корелює до довіри до ринків загалом, яка складається з: 1) довіри до якості регуляторного законодавства, 2) довіри до регулятора та 3) довіри до юрисдикції, де існують такі ринки. В той же час, ані інституційний, ані приватний інвестор не стануть звертати власну увагу в бік певної юрисдикції або скеровувати до неї інвестиції, якщо вважатимуть її не вартої довіри або ненадійною в сенсі захисту від зловживань.

Справедливе ціноутворення щодо обігу фінансових інструментів на таких ринках є ціллю кримінально-правового захисту ринку та забезпечується якістю підходів. Отже, уможливлена законодавцем та відчутна інвесторові якісна протидія зловживанням ринком є необхідною складовою довіри до ринку.

Сьогодні серед основних факторів, що впливають на забезпечення кримінально-правового захисту від зловживання ринком, можемо виділити такі: 1) чинне законодавство, 2) процес імплементації законодавства ЄС, 3) створення нового Кримінального кодексу, 4) цифровізація, що обумовлює додаткові вимоги щодо захисту ринків від зловживань з огляду на додаткові аспекти розширення інструментарію організованих ринків.

Наразі маємо тенденцію щодо поступового *спрощення* окремих аспектів захисту ринку за рахунок *позбавлення якості* норм про зловживання

ринком, і яскравим прикладом цієї недоброї тенденції є кримінально-правова норма щодо маніпулювання ринком, що міститься наразі у статті 222¹ Кримінального кодексу України.

Її чинна редакція має ось такий базовий зміст [1]:

«Умисні дії фізичної особи, що мають ознаки маніпулювання на організованих ринках, визначені законом, що призвели до отримання такою особою або третіми особами прибутку у значних розмірах, або уникнення такими особами збитків у значних розмірах, або якщо це заподіяло значну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб..»

В той же час статтею 6.3.18. проекту нового Кримінального кодексу України [2] передбачено таку конструкцію заборонної норми: «Маніпулювання на фінансовому ринку». «Особа, яка здійснила маніпулювання на фінансовому ринку, – вчинила злочин 3 ступеня.»

І, зрештою для більш релевантного порівняння наведемо попередню до чинної редакцію аналогічної норми, що існувала до [3] часткової імплементації законодавства ЄС до кримінального законодавства України.

«Умисні дії службової особи учасника фондового ринку, що мають ознаки маніпулювання на фондовій біржі, встановлені відповідно до закону щодо державного регулювання ринку цінних паперів, що призвели до отримання професійним учасником фондового ринку або фізичною особою чи третіми особами прибутку у значних розмірах, або уникнення такими особами збитків у значних розмірах, або якщо це заподіяло значну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб..»

Бачимо, що з кожним кроком законотворення відбувається процес інволюції норми про маніпулювання. Так, спочатку, з внесенням змін до Кримінального кодексу Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» № 738-IX[4] норма позбулася бодай хоч якого зрозумілого відсилання до іншого акту, яким

установлені «ознаки маніпулювання» – раніше він був позначений як «закон щодо державного регулювання ринку цінних паперів». І ми, не без проблем, але могли спробувати посилатися на Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [5] в його колишній редакції, та стверджувати, що саме його правила порушуються. Тепер, після змін, вже у чинній редакції, акт, до якого здійснюється відсилання, позначений просто як «закон» – без назви та зрозумілих характеристик чи ознак, необхідних для ідентифікації. Якщо ж буде ухвалено запропоновану редакцію нового Кримінального кодексу, то норма, що забороняє маніпулювати, позбудеться рештків правової визначеності щодо власної точності та можливості визначити диспозицію норми та навіть гіпотезу. Не буде й законодавчо розкритого розуміння змісту забороненої поведінки, яка мала б кваліфікуватися як злочин. Так, наразі пропонується взагалі залишити нічим не розв’язане чи пояснене поняття «фінансового ринку», на якому не можна буде «маніпулювати». Не має жодного пояснення, в чому полягає «маніпулювання», чим воно є тощо – відсутні посилання ані до іншого акту, ані до частини акту, в якому розташовано нову норму – нового Кримінального кодексу. Відсутній зміст чи згадування про фінансові інструменти як такі.

Але ж, чи відповідає такий підхід критеріям спеціалізації норм щодо захисту від шахрайства, скоєного на організованому ринку, та, зрештою, чи відповідає він принципів *nullum crimen sine lege**, та більш деталізованому та застосовуваному в європейських країнах принципів *nullum crimen sine lege certa*?

Тенденція до спрощення кримінального законодавства на нашу думку не корелюється наразі з відображенням подібних складів як в законодавстві ЄС, вимогами актів ЄС [6,7], так і загалом не має логічних та, що більш важливо, законних пояснень.

Продемонстрований законодавцем підхід входить щодаля у супереч з принципом правової визначеності. Загалом, навіть якщо відкинути попередню і запропоновану редакції заборонної норми, все одно матимемо

* Немає покарання без закону (лат.)

чинне на сьогодні кримінальне законодавство щодо захисту ринку від маніпулювання, що не може вважатися ані імплементацією, ані не дозволяє ефективно захищати ринок, ба навіть кваліфікувати без порушення прав особи її дії в якості кримінально караного маніпулювання.

З ухваленням же нового законодавства, що врегульовує вже діяльність надсучасних фінансових ринків [8] ситуація щодо протидії зловживанням буде погіршуватися за відсутності релевантного реагування законодавця на виклики часу. Загалом пов'язаність фінансових ринків між собою, часткова імплементація законодавства ЄС в частині регулювання фінансових ринків та спроби рецепції суттєвих аспектів загальноєвропейського підходу щодо регулювання та захисту ринків від зловживань створюють чималий фронт робіт щодо того, як втримати фокус уваги щодо об'єкту захисту. Цей фокус не завжди вдається втримати. Так, згідно щойно ухваленого регламенту про ринки криптоактивів [9] «Законодавство Союзу про фінансові послуги не повинно надавати перевагу одній конкретній технології. Таким чином, криптоактиви, які кваліфікуються як «фінансові інструменти» відповідно до визначення статті 4(1), пункт (15) Директиви 2014/65/ЄС [7], повинні залишатися регульованими відповідно до загального чинного законодавства Союзу, включаючи Директиву 2014/65/ЄС, незалежно від технології, що використовується для їх випуску або передачі.» Тим самим європейський законодавець зазначає, що підходи до визначення інструментів не мають зазнавати преференцій чи утисків з огляду на форму існування та інші особливості інструментарію. Всі інструменти є однаковими з точки зору обігу та регулювання. Такий підхід з огляду на зобов'язання та устремління України щодо підготовки вступу в ЄС обумовлює необхідність додаткового осмислення у позитивному праві як феномену використання криптоактивів в аспекті протидії зловживанням ринком.

Водночас у прийнятому, але ще не чинному Законі України «Про віртуальні активи» [10]. питанням захисту ринку від зловживань не приділено достатньої уваги, наприклад поняття «зловживання» зустрічається 2 рази, натомість тільки у проекті регламенту ЄС (не рахуючи деталізацію в кожній країні-члені) – 19, а поняття «маніпулювання» взагалі

відсутнє в українському Законі (!), натомість застосоване 8 разів у проекті прийнятого регламенту ЄС.

Проблематика щодо визначеності понять є актуальним правовим питанням міжнародних інституцій. «Ситуація ускладнюється тим, що термінологія, яка використовується для опису різних видів діяльності, продуктів та зацікавлених сторін, не узгоджена на глобальному рівні. Сам термін «криптоактив» позначає широкий спектр цифрових продуктів, що випускаються приватно з використанням аналогічної технології (криптографія та часто розподілені реєстри) і які можуть зберігатися і торгуватися з використанням в основному цифрових гаманців та бірж.» [8]. І вже на прикладі цієї, на перший погляд, здавалося б, формальної відмінності у найменуванні інструментів в українському Законі [10] та регламенті ЄС [9] можна продемонструвати відмінність та неузгодженість у підходах і щодо регулювання, законотворення та захисту від зловживань. «Застосування існуючої нормативної бази до криптоактивів або розробка нових норм є складним завданням з низки причин. По-перше, криптомир швидко розвивається. Регулюючим органам важко залучати кадри і освоювати навички, щоб не відстати від змін, що відбуваються, через обмежені ресурси і наявність багатьох інших пріоритетів. Моніторинг крипторинків утруднений через розрізненість даних, і регуляторам складно стежити за тисячами суб'єктів, які можуть не підпадати під типові вимоги щодо розкриття інформації чи звітності.» [8]. Отже, питання регуляції та існування організованих ринків у цифровому сегменті та з обігом цифрових фінансових активів тягне за собою питання захисту таких ринків як диференційованого механізму справедливості у кримінально-правовому законі. Серед факторів, що мають забезпечувати нормальне функціонування щодо ціноутворення на організованих ринках криптоактивів, виділимо вимоги щодо наявності механізму захисту ринку, релевантні розмірам ринків та якості інструментів криптоактивів. Частково чинними актами Європейського Союзу, що стосуються діяльності фінансових організованих ринків, та які є нормами прямої дії, й становлять частину законодавства кожної з країн-членів, ці питання вирішені на фундаментальному рівні для

всіх подібних ринків[6,7]. У шойно прийнятому – REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937 [9] – питанням захисту ринку приділено достатню увагу та визначені всі необхідні рамки застосування відповідальності, а також зобов’язання країн-членів щодо деталізації на рівні власного законодавства.

Отже, з урахуванням специфіки підходу до протидії маніпулюванню ринком та з урахуванням розвитку цифрових технологій в сфері обігу фінансових інструментів контекст якості кримінально-правового законодавства України при захисті від зловживань має уможливити наступні аспекти:

1) уніфікація та гармонізація на законодавчому рівні підходів до визначення понять щодо регулювання фінансових ринків – з законодавством ЄС [6] [7] [10],

2) заміна редакції статті, що забороняє маніпулювання на фінансовому ринку у проекті нового Кримінального кодексу, редакцією, що забезпечить: а) вимоги імплементації *acquis* ЄС [6] [7] [10], б) правову визначеність та точність у поняттях, в) диференціацію в залежності від видів, обсягів ринків та якісних характеристик емітентів та інструментів,

3) впровадження на законодавчому рівні елементів диференційованого механізму захисту фінансових ринків від маніпулювання, релевантних цілям впровадження якісної заборонної норми про маніпулювання ринком.

Література:

1. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Новий Кримінальний кодекс України. КОНТРОЛЬНИЙ ТЕКСТ ПРОЄКТУ (станом на 30.01.2023 року) URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf> (дата звернення: 15.05.2023).
3. Кримінальний кодекс України, редакція на 11.06.2020 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20200611> (дата звернення: 15.05.2023).

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text> (дата звернення: 15.05.2023).
5. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» станом на 01.07.2020 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80/ed20200213#Text> (дата звернення: 15.05.2023).
6. Regulation (EU) No 596/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on market abuse (market abuse regulation) and repealing Directive 2003/6/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directives 2003/124/EC, 2003/125/EC and 2004/72/EC Text with EEA relevance URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0596> (дата звернення: 19.04.2023).
7. Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (recast) Text with EEA relevance URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0065> (дата звернення: 27.04.2023).
8. ADITYA NARAIN, MARINA MORETTI «The right rules could provide a safe space for innovation. Finance&Development. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2022/09/Regulating-crypto-Narain-Moretti> (дата звернення: 19.04.2023).
9. Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0593> (дата звернення: 19.04.2023).
10. Закон України «Про віртуальні активи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 19.04.2023).

Куліковська А. О.,

*аспірантка 2 року навчання юридичного факультету,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

На даний момент проблема примусового виконання рішень набула нового змісту в силу того, що прийняття нового законодавства про виконавче провадження не тільки не вирішило, а, навпаки, поставило блок нових питань, пов'язаних із подальшим удосконаленням норм законодавства про виконавче провадження. Недосконалість цілого ряду проблемних та спірних моментів, що виникають у практиці застосування законодавства про виконавче провадження, призводить до незахищеності прав власника та інших заінтересованих осіб і дорого коштує як окремим учасникам виконавчого провадження, так і державі в цілому, а тому потребує значного доопрацювання

Розглянемо основні перешкоди, які виникають на шляху здійснення діяльності державної виконавчої служби в Україні, зважаючи на діючу нормативну базу, подані законопроекти, архівні дані та думку фахівців.

Виконавче провадження складається з наступних стадій: відкриття виконавчого провадження, підготовка до виконання, застосування заходів примусового впливу, заключна стадія виконавчого провадження.

Відкриття виконавчого провадження розпочинається на підставі виконавчого документа за заявою стягувача або його представника про примусове виконання рішення, за заявою прокурора у випадках представництва інтересів громадянина або держави в суді, в інших передбачених законом випадках. Однак існували випадки коли державні виконавці не зважають на вказані обставини, і повертають виконавчі документи про стягнення коштів до державного бюджету на підставі відсутності відповідної заяви про порушення виконавчого провадження. Аналогічними є випадки, коли до виконавчої служби надходить виконавчий

лист суду з приводу стягнення грошових коштів на користь приватної особи та державного мита на користь держави. Отримуючи такий виконавчий лист виконавець порушує на підставі заяви, виконавче провадження про стягнення сум на користь приватної особи, а з-за відсутності заяви, не порушує виконавче провадження про стягнення державного мита і відповідно не надсилає до суду постанову про відкриття виконавчого провадження. Отже нечітке формулювання Закону України «Про виконавче провадження» дає можливість несумлінним службовцям порушувати свої обов'язки, що завдає шкоди інтересам держави.

В процесі застосування засобів примусового виконання головна проблема – це виявити майно та звернути на нього стягнення. Одним із засобів виводу майна боржника з метою уникнути звернення на нього стягнення є його застава за удаваною угодою. Якщо стягувач не потурбувався в процесі судового розгляду про вжиття запобіжних заходів або забезпечення позову, і арешт на майно накладено не було, після отримання судового рішення може виявитись, що все майно боржника знаходиться в заставі за удаваною угодою. Тому цілком доцільним буде до прав виконавця додати право оскарження до суду удаваних угод, шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про виконавче провадження».

Немає особливого прогресу в змінах і у нормах, які регламентують звернення стягнення на кошти та майно, що належить боржнику від інших осіб. Адже в умовах кризи неплатежів можливо встановити порядок звернення стягнення на дебіторську заборгованість боржника шляхом опису та вилучення документів, що її підтверджують та реалізувати права вимоги за цими документами шляхом укладення договорів цесії.

Статтею 12 Закону України «Про виконавче провадження» встановлено, що боржник зобов'язаний у строк, встановлений державним виконавцем, надати достовірні відомості про свої доходи та майно, своєчасно з'явитися за викликом державного виконавця, письмово повідомити його про майно, що перебуває в заставі або у інших осіб, а також про кошти та майно,

належні боржникові від інших осіб. Ця стаття на практиці є не досить дієвою, оскільки відповідальність, що передбачена за її порушення – виражається у штрафі, розмір якого є невеликим. Звичайно, боржнику вигідніше сплатити штраф, а не повідомляти державного виконавця про свій майновий стан, тому потрібні більш дієві засоби впливу, наприклад застосування заходів обмеження волі.

За даними різних авторів, частка невиконаних вироків у частині конфіскації майна в останні роки становить близько 80%.

Таке становище пояснюється кількома причинами. По-перше, слідчі і дізнавачі нерідко несвоєчасно вживають заходів щодо накладення арешту на майно підозрюваних й обвинувачених, що дає можливість приховати майно, яке підлягає конфіскації. По-друге, труднощі виконання покарання у вигляді конфіскації майна визначаються контингентом громадян, щодо яких признається це покарання. До цієї категорії нерідко належать особи без певного місця проживання, хворі на алкоголізм і наркоманію. У перерахованого контингенту майно, як правило, відсутнє. Крім того, до цієї категорії належать й особи, що професійно займаються комерційною або фінансовою діяльністю. Як правило, все майно цих осіб на законних підставах оформлено на родичів або на довірених осіб.

Показником заключної стадії виконання є не тільки стягнення у повному обсязі, а й проведення виконавчих дій у зазначений законом строк.

Дуже важко виявити кошти та майно, яке належить боржникові. Державний виконавець проводить виконавчі дії на адміністративній території, яка йому підпорядкована, наприклад у м. Києві, а майно, що належить боржникові, знаходиться в іншому місці, наприклад, в Одеській області. У деяких випадках, шести місячного строку на виконання, котрий передбачений ст. 30 ЗУ «Про виконавче провадження» може бути недостатньо, а тому законодавцю треба доопрацювати та вдосконалити дану норму права.

Таким чином, з вище викладеного видно, що саме по собі судове рішення, що винесене по результатам розгляду спірних правовідносин, без

встановленої законом процедури виконання, в тому числі і примусового, має чисто декларативний характер, хоча і носить найвищу юридичну силу понад інші рішення органів законодавчої та виконавчої влади. Реальні можливості владного впливу судового рішення наявні лише на завершальній стадії судового процесу – а саме при виконанні такого рішення. Виходячи з цього, дієвість виконуваних функцій судової влади можлива лише при тісній процесуальній взаємодії з діяльністю органів виконавчої влади за умов належного законодавчого впорядкування норм, що регламентують процедури розгляду справ, прийняття рішень та їх виконання. Але ж судовий контроль за виконання прийнятих рішень, як і порушення та розгляд справ, можливий лише при відповідній ініціативі заінтересованих осіб. Останні ж повинні дотримуватися принципів законності при реалізації своїх прав, не допускати зловживання цими правами, що є взагалі ідеальними, а тому неможливими умовами.

Література

1. Закон України "Про виконавче провадження" N 2453-VI від 07.07.2010 року. – Відомості Верховної Ради. – N 41–42. – С. 529. // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=60614&p=1289712924502639>
2. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар: У 2 т. / за заг. ред. Р. О. Куйбіди. – К.: Книга для бізнесу, 2014. – Том 1. – 552 с.
3. Комаров В. В. Цивільний процесуальний кодекс та Кодекс адміністративного судочинства України: проблема єдності та відмінностей / В. В. Комаров // Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України: тези доп. та наук. повідомлень учасників міжнародн. наук.-практ. конф. [25–26 січня 2015 р.] / за заг. ред. проф. В. В. Комарова. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2015. – С. 3–9.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України: від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

5. Про затвердження Інструкції про проведення виконавчих дій: наказ Міністерства юстиції України: від 15.12.1999 р., № 74/5 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 51. – С. 102.
6. Швед Е. Ю. Поняття процесуального акту-документу з виконавчого провадження / Е. Ю. Швед // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 278–282 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07sejzas.pdf>.
7. Шупеня М. М. Проблеми діяльності державної виконавчої служби та можливі шляхи їх врегулювання // Бюлетень Міністерства юстиції України.-2013. – Т. 4. – № 4. – С.5–12.

Лалуєва А. О.,

*студентка 4 курсу, факультету економіки, менеджменту та права
Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ*

ПРАВО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Конституція України надає громадянам та іншим особам для задоволення своїх потреб право користуватися природними об'єктами, що належать їм на праві державної, а іноді приватної та комунальної власності відповідно до закону, не погіршуючи природоресурсну ситуацію та їх природні якості [1]. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачає серед природоресурсних прав громадян право користування природними ресурсами [2].

Починаючи ще із 50–70-х рр. ХХ ст. науковці почали приділяти увагу до проблем правового регулювання природокористування. Сам термін «природокористування» був уведений у науковий обіг у 60-х рр. ХХ ст. Куражськовським Ю. М., який визначав це поняття як провідний процес у взаємодії суспільства і природи, а основними задачами природокористування розробку загальних принципів здійснення всякої діяльності, пов'язаної або з безпосереднім користуванням природою та її ресурсами, або з її впливами, що змінюються. Кінцева мета цієї розробки – забезпечити єдиний підхід до природи як до загальної основи праці [3, с. 104].

У подальшому у галузевій енциклопедичній та довідковій літературі дослідженням проблеми природокористування займалися науковці – представники природничих наук. Найбільшу увагу у своїх дослідженнях визначенню природокористування приділяв Котеньов О. Г., а саме у своїй дисертаційній роботі він визначив природокористування як юридично обумовлену, правомірну вольову діяльність людини або інших формувань у її особі, пов'язану з пошуком, вивченням та використанням природних ресурсів з метою задоволення своїх життєво необхідних та інших потреб. [4, с.208]

Виходячи із досліджень видатних науковців можна сказати, що під терміном «природокористування» розуміють використання корисних для людини властивостей довкілля – екологічних, культурних, оздоровчих та ін. Тому таке використання природних об'єктів і їх комплексів регулюється нормами природоресурсного права. Система цих норм називається **правом природокористування**, яке на даний час можна розглядати у трьох аспектах: як правовий інститут; як суб'єктивне право; як правовідносини.

Розглянувши систему права природокористування, можна виділити і його основні принципи, а саме: цільовий характер використання природних ресурсів; додержання екологічних і санітарно-гігієнічних вимог при використанні природних ресурсів; не порушення в процесі природокористування прав та інтересів інших власників природних ресурсів; безплатність загального і платність спеціального природокористування та деякі інші. [5, с.421]

Усі ці принципи знаходять свій розвиток в природоресурсному законодавстві України.

Право природокористування як комплексний правовий інститут здійснює класифікацію видів природокористування залежно від: підстав виникнення; об'єктів; строків та способів їх виникнення.

Наведена класифікація видів права природокористування не є вичерпною, але задля з'ясування суті і змісту природокористування як правової категорії необхідним є співвідношення визначеного поняття із суміжним поняттям, зокрема «використання природних ресурсів».

Законодавство України не надає чіткого визначення понять «природокористування» і «використання природних ресурсів», а регламентація тих чи інших видів природокористування здійснюється нормами окремих поресурсових актів. У науковій літературі також мало поданий аналіз розмежування цих понять, а підходи до такого розмежування різняться. [6, с.219]

Отже, під використанням природних ресурсів науковці розуміють врегульовану нормами права діяльність людей, яка полягає у вилученні

і споживанні корисних властивостей відповідних об'єктів та яка безпосередньо спрямована на таке вилучення й споживання; таке освоєння природних ресурсів, за якого дотримуються нормативи допустимого впливу на навколишнє середовище; отримання різними способами користі від природних об'єктів для задоволення соціально-економічних та інших потреб суспільства і людини. [7, с.152]

Література

1. Конституція України: 28.06.1996 року, документ 254к/96-ВР. Дата оновлення від 01.01.2020, підстава – 27-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.11.2022).
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України: від 25.06.1991 року № 1264-ХІІ. Дата оновлення: від 10.07.2022, підстава – 2321-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 08.11.2022)
3. Дейнега М. Наукова конференція: Природокористування як правова категорія: проблеми визначення і співвідношення із суміжними поняттями. Київ. 2018. 104 с.
4. Колодій А. М. Монографія: Принципи права України. Київ.1998. 208 с.
5. Комарницький В. М. Монографія: Право спеціального природокористування. Луганськ: 2011. С. 416–424
6. Котеньов О. Г. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ: Сучасний стан та проблеми законодавчого закріплення окремих принципів права природокористування. Харків. 2014. С. 215–223.
7. Шульга Є. В. Науковий вісник: Правове розмежування понять «раціональне природокористування» та «використання природних ресурсів» на прикладі лісового фонду. Київ. 2014. С. 150–154.

Лахова О. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
адміністративного і кримінального права юридичного факультету,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я ОСОБИ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Система кримінального законодавства кожної держави індивідуальна, хоча є деякі спільні риси, які є характерними для тих чи інших систем (сімей) права, обумовлені суспільним розвитком певних країн тощо. Характерним все ж таки є те, що в правових державах, в яких законодавство є досконалішим, тим досконалішою є і система кримінального законодавства. Характерною ознакою правових систем цих держав є значна імплементація норм міжнародного права в національну систему законодавства.

Радянська наука кримінального права розглядала зарубіжне право лише в негативному світлі, критикуючи їх правові системи, інститути, положення. Проте, десь з 80-тих років таке відношення змінилось і зусилля вчених були спрямовані на пізнання зарубіжного кримінального права. Досліджувалися в першу чергу правові системи: континентальна, до якої належать ФРН, Франція тощо, англо-саксонська – Великобританія, США та інші. Проте, сучасний світ складають більш як двісті держав, кримінальне законодавство яких має свою історичну і правову специфіку. Певні положення зарубіжного законодавства були враховані українським законодавством.

Порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства України, що передбачає відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи, з аналогічним зарубіжним законодавством міститься у працях таких вчених як М. А. Гельфер, В. О. Гороховська, А. Г. Гаркуша, С. Ф. Денисов,

В. О. Навроцький, Л. А. Наконечна, В. П. Панов, В. Ф. Примаченко, В. В. Шаблистий, Н. С. Юзікова.

Розглянемо кримінальне законодавство зарубіжних країн щодо відповідальності за легкі тілесні ушкодження, побої та мордування, поділивши його такі групи: кримінальне законодавство пострадянських країн; кримінальне законодавство окремих зарубіжних країн, що є членами Європейського Союзу та кримінальне законодавство окремих держав “Великої сімки”. Визначаючи такий підхід до порівняльно-правового дослідження, ми розділяємо позицію Н. О. Гуторової, В. П. Панова, Л. А. Наконечної щодо такого групування. Так, кримінальне законодавство пострадянських країн є близьким до вітчизняного з позиції спільного історичного підґрунтя формування основ побудови кримінального законодавства, спільного економічного простору. Вивчення кримінального законодавства зарубіжних країн, що є членами Європейського Союзу, обумовлене спрямуванням загальної зовнішньої політики України щодо гармонізації вітчизняного законодавства (в тому числі і закону про кримінальну відповідальність) із законодавством Європейського Союзу, чітко визначених орієнтирів до асоціації України та країн Європейського Союзу, наміру вступу України до ЄС. Маємо зауважити, що певні країни пострадянського простору є дійсними членами ЄС. Законодавство окремих держав “Великої сімки”, які належать до економічно найрозвиненіших у світі і мають визначальний вплив на іноземне право, містить певні позитивні надбання, що можуть бути враховані в подальшому процесі вдосконалення вітчизняного законодавства.

Порівняльно-правовий аналіз кримінальної відповідальності за побої та мордування за законодавством України та деяких зарубіжних країн показав, що країни по різному визначають ознаки мордування і побоїв, не всі кримінальні кодекси відносять до легких тілесних ушкоджень ті, що не спричинили розладу здоров'я.

В КК пострадянських держав є ознака, щодо якої практично немає розбіжностей – визначення родового об'єкта та видового об'єктів цих

злочинів. На відміну від КК України в КК пострадянських держав діяння, що мають характер мордування, здебільшого не визнається кваліфікуючою ознакою, а встановлюється окремою нормою в КК. При порівнянні санкцій за легкі тілесні ушкодження та побої згідно з КК пострадянських держав можна зробити висновок про те, що ці злочини практично всіма віднесено до категорії невеликої тяжкості. Проаналізувавши кримінальні законодавства другої групи зарубіжних країн, зокрема, КК Республіки Польща, Австрії, ФРН, Бельгії, Іспанії, Швейцарії, Швеції, Норвегії та Японії, можна зробити висновки, що в усіх розглянутих нами КК передбачена відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю осіб, але відповідальність за побої встановлюється тільки у деяких кримінальних законодавствах. Так, у КК Болгарії, Іспанії, Швеції є вказівка на заподіяння побоїв. Узагальнюючи це поняття, його можна визначити як дії, що не заподіюють шкоди здоров'ю, але викликають біль. У КК Польщі також є поняття побоїв, але воно має зовсім не таке смислове навантаження, як у КК України. Наслідками побоїв в будь-якому разі повинна бути небезпека для життя або спричинення тілесних ушкоджень. КК Австрії, ФРН та Іспанії обмежує коло можливих потерпілих від жорстокого поводження або заподіяння сильного болю, якими можуть бути малолітні, неповнолітніми, беззахисні, тощо.

Література:

1. Живова Ю. В., Лахова О. В. Міжнародне співробітництво у боротьбі з організованою, транснаціональною та терористичною злочинністю / Глобалізація і суспільство: національний, міжнародний та зарубіжний виміри. Монографія / Т. В. Корнякова, О. Л. Соколенко, Н. С. Юзікова та ін.; за заг. ред. д-ра. юрид.наук Т. В. Корнякової, д-ра. юрид. наук Н. С. Юзікової). Дніпро: ЛІРА, 2021. 492с. – С. 320–368.
2. Лахова О. В. Відмежування понять «тяжкі наслідки» та «істотна шкода» щодо кримінальних правопорушень, що наносять шкоду здоров'ю / Матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» 9–10 жовтня 2021 р.м. Дніпро, Україна. С. 148–150.

3. Наконечна Л. А. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за злочини, ознакою складу яких є насильство / Л. А. Наконечна // Вісник Національного університету «Львівполітехніка». – 2014. -№ 807. – С. 148–153.
4. Політика в сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25–26 лютого 2011 р. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2011. – С. 39–42.
5. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / М. І. Хавронюк. – К.: Істина, 2004. – 504 с.

Липеса О. А.,

студентка 1 курсу

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

РОЛЬ КОРУПЦІЙНОЇ СВОБОДИ У СУЧАСНИХ ПРОЦЕСАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Корупція вже тривалий час є однією з найбільш актуальних проблем сучасності. В Україні також доводиться вбачати корупційні правопорушення у державі. Це можна окреслити як соціальне явище, яке охоплює сукупність дій пов'язаних з неправомірним використанням посадових повноважень, які надані особі.

В Україні прояви корупції все більше замінюють правові та етичні норми. Вона почала поступово перетворюватися на норму суспільної поведінки. Є однією із реальних внутрішніх загроз національній безпеці. Це явище негативно впливає на різні сфери суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну та правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини.[1, 33 с,]

Сучасне становище України характеризується обмеженими можливостями щодо економічного і людського розвитку, недостатнім рівнем глобальної конкурентоспроможності, зокрема, за показником якості державних інституцій, внутрішньої та зовнішньої безпеки, високим рівнем корупції та низьким рівнем задоволеності громадян діяльністю органів державної влади. Цей стан нашої країни підтверджується заявами та звітами міжнародних експертів та організацій, які відстежують практику протидії корупції у світі.

Дослідники здебільшого звертають увагу на те, що причини та умови поширення корупції у країні перебувають у тісному взаємозв'язку з такими явищами, як криза і незбалансованість економічних відносин, високі податки, падіння продуктивності праці, зростання безробіття, бюджетний дефіцит, правовий нігілізм, погіршення виконавчої дисципліни [3, с. 11–12], Загальновідомо, що потужним фактором корумпування суспільних відносин

виступають криміналізація та тінізація економіки, хибна методологія і непрозора приватизація державного й комунального майна [4, с. 30–31].

В Україні політичні та громадські діячі декларували своє бажання подолати корупцію. Затверджувалися закони України із спеціальним спрямуванням на запобігання протидію корупції, нормативно-правові акти антикорупційної спрямованості, концепції протидії корупції, національні програми боротьби з організованою злочинністю та корупцією. Наша держава веде постійний діалог із міжнародною спільнотою з метою знаходження результативних рішень протидії корупції. Але рівень корумпованості українського суспільства не знижується.

Для вирішення проблеми корумпованості в Україні є необхідний науковий потенціал, готовий до подальшої активної роботи по удосконаленню та виробленню ефективного національного антикорупційного законодавства у відповідності до міжнародних норм та стандартів.[2]

У листопаді-грудні 2021 року відбулося третє національне опитування населення та представників бізнесу для комплексної оцінки корупційної ситуації в Україні, яке відбулося до повномасштабного вторгнення РФ в Україну[5, 5 с.]. За даними опитування, корупція посідає третє місце серед основних проблем[5, 14 с.]

Більша частка респондентів вважають три типи корупції серйозною проблемою для України. Зокрема, це політичну корупцію на найвищому рівні серйозною проблемою для України вважають 94,4% респондентів серед населення, тоді як у 2020 році таких було 87,1%. На наступному рівні респонденти вважають корупцію у бізнесі (85,3%) та повсякденну побутову корупцію (76,2%).[5, 17 с.]

Аналіз даних в динаміці свідчить, що наприкінці 2021 року, порівняно з результатами опитування 2020 року, проблема корупції перемістилася в рейтингу проблем з другого місця на третє на тлі зростаючих цін та очікування загострення воєнного конфлікту з РФ.[5, 14с.]

На сьогоднішній день держава має багато антикорупційних програм та проєктів, але їх ефективність достатньо знизилася у зв'язку з воєнним станом в Україні. В Україні у післявоєнний час на ринок вийдуть багато

міжнародних компаній, які вміють працювати без корупції і своїм прикладом допоможуть нашій державі звільнитися від корупції. Також будуть проведенні внутрішні реформи, які допоможуть подолати корупцію.

Список використаних джерел

1. Басанцов І. В., Зубарева О. О. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії. Монографія, 2016. 33 с.
2. О.М. Собовий. Міністерство Юстиції. Загальні аспекти проблеми удосконалення правового забезпечення боротьби з корупцією. https://minjust.gov.ua/m/str_1129
3. Клочков В. Г. Суть та заходи боротьби з корупцією. В. Г. Клочков. Прокуратура. Людина. Держава, 2005. № 7. С. 11–12.
4. Біленчук П. Д. Транснаціональна злочинність: стан і трансформація. С. Е. Еркенов, А. В. Кофанов. Київ: Атика, 1999. 30–31 с.
5. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2022. 5, 14, 17 с.

Литвин О. П.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного і кримінального права,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В першу чергу, слід визначити, що надання правової допомоги населенню з боку спеціалістів у галузі права є постійним процесом. Майже кожного дня у громадян можуть виникати правові проблеми, які потребують своєчасного або навіть негайного вирішення. Для представництва інтересів у різних державних інстанціях, для складання процесуальних документів, для правопросвітницької роботи та надання консультацій з правових питань громадяни України звертаються до правників, які надають професійну правову допомогу.

Водночас, як і в будь-якій іншій сфері життя, надання правових послуг розуміють під собою їхню подальшу оплату з боку особи, що за такою послугою звернулась. Та нажаль, на сьогоднішній день дуже багато випадків, коли особа потребує правової допомоги, але не має фінансової змоги її оплачувати. Це, здебільшого, малозабезпечені верстви населення або особи, які тимчасово знаходяться у скрутному становищі внаслідок непередбачуваних життєвих обставин. Саме для цих категорій громадян в Україні законодавчо і передбачена безоплатна правова допомога.

Законом України «Про безоплатну правову допомогу» (далі, ЗУ) передбачається наступне визначення «безоплатної правової допомоги», а саме: правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. В свою чергу, поняття правової допомоги, в цілому, визначається як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту

цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення [1, ст. 1]. Відповідно до ЗУ, послуги, які надаються населенню, це: забезпечення захисту осіб від обвинувачень; здійснення представництва інтересів особи в суді, органах місцевого самоврядування, інших державних органах, перед іншими особами; допомога в забезпеченні доступу до вторинної правової допомоги; медіація (вид альтернативного врегулювання конфліктних ситуацій за допомогою посередника).

Право кожного на правову допомогу та її безоплатне одержання у випадках, передбачених законом, гарантовано також Конституцією України (далі, КУ). Згідно з КУ таку допомогу можуть отримувати громадяни України, іноземці, особи без громадянства, у тому числі, біженці чи особи, які потребують додаткового захисту [2, ст. 59]. Ця норма запрацювала лише з прийняттям законодавчих норм щодо надання безоплатної правової допомоги.

Нарівні з цим, питання безоплатної правової допомоги регулюється низкою міжнародних нормативних актів. Згідно з Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення на захисника безплатно для нього в усякому такому випадку, коли у нього немає достатньо коштів для оплати цього захисника (ст. 14). Відповідно до Конвенції про статус біженців, передбачено право вільно звертатися до суду, зокрема з питань юридичної допомоги та звільнитися від забезпечення сплати судових витрат (ст. 16). Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод визначає право кожного при обвинуваченні у вчиненні кримінального правопорушення використовувати юридичну допомогу захисника безоплатно – за браком достатніх коштів для оплати, коли цього вимагають інтереси правосуддя, а також одержувати безоплатну допомогу перекладача у разі нерозуміння мови використання в суді (ст. 6). Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах визначає право громадян кожної з Договірних Сторін і осіб, що проживають на її території, на звільнення від сплати і відшкодування

судових і нотаріальних мит і витрат, а також користування безкоштовною юридичною допомогою на тих же умовах, що і власні громадяни (ст. 2), а також передбачає, що усі витрати, що виникли при наданні правової допомоги на території Договірної Сторони, несе ця запитувана Сторона, не вимагаючи відшкодування витрат від іншої (ст. 18).

Актуальність цих міжнародно-правових норм на сьогодні є беззаперечною, оскільки в Україні відбуваються бойові дії та введено військовий стан. Все це призвело до ситуації, коли з країни за кордон вимушені були виїхати мільйони українських громадян та мільйони людей є сьогодні внутрішньо переміщеними. Ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» біженцем вважається особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [3]. Що ж стосується українських біженців, то в цьому випадку є декілька визначень у міжнародно-правових актах та законодавстві кожної відповідної країни, яка приймає біженців з України, та кожне окреме законодавство, зазвичай, має свої особливості.

Говорячи ж про внутрішньо переміщених осіб (далі, ВПО), згідно з ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», цими особами є громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації,

повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [4]. Дана категорія громадян, відповідно до законодавчих норм, має право на безоплатну вторинну правову допомогу, яка передбачає складання процесуальних документів, захист, здійснення представництва інтересів осіб у судах та інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами.

В умовах воєнного стану більшість громадян потребує правової допомоги стосовно: правових консультацій щодо особливостей перетину державного кордону; правових підстав проведення або затримки фінансових операцій; отримання статусу ВПО та передбачених державних та соціальних виплат; отримання статусу біженця; порушень передбачених соціальних виплат; порушення трудових правовідносин та інше. Виникають також ситуація, коли громадяни потребують лише професійної поради чи проведення консультації, а в інших ситуаціях – правової підтримки та представництва інтересів. Також в умовах воєнного стану актуальною є дистанційна правова допомога населенню, яка стає в нагоді, коли громадяни знаходяться у віддалених районах від обласних центрів або за станом здоров'я, чи з інших особистих підстав не мають можливості на особисту зустріч. З цією метою створені спеціальні електронні застосунки, через які можливо проводити онлайн-консультації.

Варто зазначити, що сьогодні більшість громадян потребують саме безоплатної правової допомоги. І до цих категорій громадян відносяться вразливі верстви населення та малозабезпечені особи. В мирний час суттєву безоплатну правову допомогу таким особам надавали у всеукраїнських громадських організаціях, об'єднаннях адвокатів та юридичних клініках, які функціонують при закладах вищої освіти.

Нажаль, в умовах воєнного стану серед постраждалих дуже багато дітей, які залишилися дітьми-сиротами, які не мають ані рідних, ані власного житла, які потребують і соціальної, і психологічної, і правової допомоги. За статистичними даними, внаслідок воєнних дій багато дітей

отримали поранення, каліцтво, контузію, також серед дітей багато хворих на хронічні захворювання, зі стійким розладом функцій організму, вродженими вадами, безпритульних дітей та дітей-біженців – всі вони потребують негайного додаткового захисту з боку держави.

Тож як висновок, зазначимо, що основними категоріями громадян, які потребують безоплатної правової допомоги в державі, є малозабезпечені особи, вразливі верстви населення, багатодітні сім'ї, особи похилого віку, діти, ветерани війни. Законодавство передбачає наявність спеціальних координаційних центрів з надання правової допомоги, бюро безоплатної правової допомоги, адвокатських об'єднань, юридичних клінік.

Література

1. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3460-VI> (дата звернення 05.05.2023).
2. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1875-IV. Ст. 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV> (дата звернення 05.05.2023).
3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3671-VI> (дата звернення 05.05.2023).
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1706-VII> (дата звернення 05.05.2023).

Лонгиненко Т. В.,

*аспірант 3 року навчання, юридичний факультет,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

НОВАЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ У ПЕРШОМУ КВАРТАЛІ 2023 РОКУ

Триваючий в Україні правовий режим воєнного стану, а також реалії, у яких опинилася вітчизняна економіка за таких умов, вимагають від держави регулярного та оперативного врегулювання постійно мінливих економічних відносин як на законодавчому рівні, так і на рівні нормативно-підзаконних актів.

Не є виключенням зазначена ситуація і для сфери публічних закупівель, головною метою якої є прозоре, швидке, оперативне та економічно вигідне задоволення потреб держави та територіальних громад у різноманітних товарах, роботах чи послугах.

Передостанні офіційні зміни, яких зазначала сфера публічних закупівель, пов'язані з прийняттям Кабінетом Міністрів України Постанови від 30 грудня 2022 р. № 1495 «Про внесення змін до особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України “Про публічні закупівлі”, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» (далі – Постанова № 1495) [1].

Коротко нагадаю суть основних змін, внесених Постановою № 1495. Уряд визначив, зокрема, що для проведення процедури у формі відкритих торгів із застосуванням електронного аукціону має бути подано не менше двох тендерних пропозицій від учасників. Утім, якщо для участі в аукціоні було подана тільки одну пропозицію, то така пропозиція автоматична визначалася системою як найбільш економічно вигідна, а замовник приступав до її розгляду.

До Постанови № 1495 діяло правило за яким закупівлі проводилися взагалі без електронного аукціону у всіх випадках [2]. Навіть при наявності двох чи більше пропозицій учасників. Простими словами, це призводило до того, що найбільш економічно-вигідною пропозицією ставала пропозиція того учасника, який «на старті» зазначав найнижчу ціну. Торги фактично не відбувалися, тож знизити ціну у інших учасників опції не було. Перемогти вони мали можливість тільки у разі відхилення замовником найпершого учасника.

Зазначені зміни були введені в дію в грудні 2022 року, але буквально після спливу двох місяців, вже в лютому поточного року Уряд прийняв чергову Постанову від 17 лютого 2023 р. № 157 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2022 р. № 1178» (далі – Постанова № 157) [3], якою в черговий раз вніс уточнення до особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України “Про публічні закупівлі”, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування.

Постановою № 157 Уряд уточнив перелік осіб, у яких замовникам заборонялося здійснювати закупівлю товарів, робіт чи послуг, розповсюдивши його практично на всіх осіб, афілійованих із Російською Федерацією та Республікою Білорусь, а також на продукцію, що має походження із цих країн. Також було уточнено, що у разі здійснення закупівлі, вартість якої є меншою, ніж 50 тис. гривень, без використання електронної системи закупівель замовник не оприлюднює в електронній системі закупівель звіт про договір про закупівлю.

Багато змін стосувалося правил опублікування замовником звіту за результатами закупівель, а також внесення змін до укладеного договору. Важливі уточнення було внесено до положень, які дозволяли замовникам укладати прямі договори без проведення процедури закупівлі. Зокрема, Уряд уточнив окремі підстави, за яких замовникам дозволялося укладати із постачальниками прямі договори, а саме: якщо інформація, що повинна бути оприлюднена в оголошенні про проведення закупівлі, належить до

інформації з обмеженим доступом чи її розголошення може зашкодити національній безпеці і порядку; якщо замовник перебуває на території активних бойових дій; якщо товари, роботи чи послуги закуповуються замовником для захисту об'єктів підприємств, установ та організацій електроенергетичного, ядерно-промислового, вугільно-промислового та нафтогазового комплексів, а також для відновлення зруйнованих або пошкоджених внаслідок збройної агресії Російської Федерації таких об'єктів.

Зазначені зміни були введені в дію в лютому 2023 року, але вже в березні профільним міністерством було анонсовано черговий «пакет» змін до особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування.

Це свідчить лише про те, що економічна ситуація в країні постійно змінюється, і через це досконалі форми і правил забезпечення потреб держави та громад в умовах війни досі не винайдено. Очевидно, що ті правила, які діяли у мирний час, для цього не підходять. Очевидно, що мають бути особливості під час воєнного стану. Про нагальну потреби свідчить і той факт, що до Постанови Уряду № 1178, яка регламентує особливості здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування, з моменту її прийняття у листопаді 2022 року було внесено вже 8 змін. При цьому, що з дати її прийняття минуло лише шість місяців. Тож можна припустити, що це точно не останні зміни, які торкнулися зазначеної сфери.

Література

1. Про внесення змін до особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму

воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1495-2022-%D0%BF#Text>;

2. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України “Про публічні закупівлі”, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2022 р. № 1178: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1178-2022-%D0%BF#Text>;
3. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2022 р. № 1178: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2023 р. № 157: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/157-2023-%D0%BF#Text>.

Максіменцева Н. О.,

*докторка юридичних наук, доцент кафедри парламентаризму
навчально-наукового інституту публічного управління та державної
служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ: ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ ЧИ ВИКЛИКИ НАРОДОВЛАДДЯ

Боротьба з корупцією багато років визначається одним із найголовнішим напрямком державної політики та основним стриженом організації системи публічного адміністрування, політичної організації державі тощо. Антикорупційні заходи закріплюються у різних нормативно-правових актах різної юридичної сили та таких, що регулюють різні сфери життєдіяльності держави. Процес повоєнної відбудови держави, в першу чергу, має своєю метою формування такої системи держави, яка базується на мінімізації та ліквідації корупційних ризиків та побудові нової потужної розвиненої європейської держави. Крім того, держава буде потребувати формування оновленого складу народних представників, народних депутатів, депутатів місцевих рад, які дійсно представляють волю народу та є репрезентативними щодо реальних потреб та очікувань народу України, який пережив страшенну війну і хоче будувати нову, сильну і дійсно незалежну та конкурентноспроможну державу.

На сьогодні у державі є чинним прийнятий вже в період воєнного стану Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20.06.2022 № 2322-IX [1], яким затверджена Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки (далі – Стратегія), де визначено шляхи реформування та напрямки підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції, у тому числі, у сфері забезпечення доброчесності політичних партій та виборчих кампаній.

Однією із проблем зазначено обтяжливий та непрозорий механізм утворення, діяльності та припинення політичних партій, який, на думку

Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) як автора Стратегії, потребують удосконалення та перебудови, перш за все, шляхом створення сприятливих умов утворення політичних партій на законодавчому рівні, зокрема, спрощенням порядку створення та державної реєстрації таких партій. При цьому, у проекті Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки таким заходами визначено виключення вимоги про утворення політичної партії щодо збору підписів громадян на її підтримку [2].

Так доцільно з'ясувати поняття політичної партії, якою згідно зі ст. 2 Закону України «Про політичні партії» від 05.04.2001 № 2365-III є зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [3]. Положення ч. 2 ст. 36 Конституції України також закріплює, що політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах [4].

У свою чергу, рішення про створення політичної партії відповідно до ч. 1 ст. 10 вищевказаного Закону, приймається на її установчому з'їзді (конференції, зборах) та має бути підтримано підписами не менше 10 тисяч громадян України, які відповідно до Конституції України мають право голосу на виборах, зібраними не менш як у двох третинах районів не менш як двох третин областей України, міст Києва і Севастополя та не менш як у двох третинах районів Автономної Республіки Крим [5].

Отже можна визначити наступні основними ознаки, які відрізняють будь-яке об'єднання громадян від політичної партії: а) суб'єктами утворення є громадяни, які є прихильниками певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку; б) змістом діяльності є участь у політичних заходах, перш за все, виборах, вираження політичної волі громадян, з метою, фактично, реалізації положень такої програми; в) є засобом висунення кандидатів на вибори (поряд із самовисунанням), які у подальшому будуть

обрані представниками волі народу на різних рівнях управління державою; г) умовою утворення є наявність підтримки громадянами, яке реалізується через збирання підписів.

Отже, реалізація пропозиції НАЗК та виключення положення про порядок утворення політичної партії щодо збирання підписів на її підтримку порушує, на нашу думку, декілька засадничих положень конституційної моделі держави.

По-перше, обов'язок підтвердження громадянами своїми підписами підтримки політичної партії, як основна умова створення політичної партії, є гарантією реалізації основної ідеї утворення такого об'єднання. Тобто фактично можна говорити, що саме громадяни, які мають право голосу на виборах, надають свої підписи за ту чи іншу національну програму суспільного розвитку, яку пропонує та чи інша партія і заради реалізації якої вона фактично і створюється. В іншому разі спотворюється взагалі ідея утворення такого об'єднання громадян як політична партія.

По-друге, можна говорити про порушення основного конституційного принципу народовладдя, реалізації влади народу у державі.

Так ст.ст. 5, 38, 69 Конституції України визначено основні засади народовладдя в державі, а саме: а) носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ; б) народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії; в) громадяни мають право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [6].

Отже, виходячи з того, що політична партія за чинним Виборчим кодексом України є основним засобом висунення кандидатів на вибори різних рівнів, створення партій, ідеї та програми яких реально не підтримують громадяни (відсутність підтвердженої підписами реальної підтримки громадянами програми партії), створює підстави для маніпуляції результатами виборів, відсутності реального репрезентування політичними партіями інтересів громадян, а у подальшому, паплюження принципів парламентаризму щодо обрання політичного, соціально-економічного,

культурного курсу держави, органів публічного адміністрування, які реально відображають волю народу.

Отже можна говорити про фактичне порушення норм Конституції України щодо реалізації конституційних засад народовладдя, права громадян обирати органи влади, які реально відображають їх інтереси.

Таким чином, пропозиція НАЗК щодо так званого «спрощення» процедури утворення політичних партій порушує основні засади конституціоналізму у державі та має бути виключена із положень Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки.

Список літератури:

1. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20.06.2022 № 2322-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322–20#Text>
2. Проект НАЗК Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки. Підрозділ 2.5. «Забезпечення доброчесності політичних партій та виборчих кампаній» URL: <chrome-extension://efaidnbnmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/1.5.-Politychni-partiyi.pdf>
3. Закон України «Про політичні партії» від 05.04.2001 № 2365-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365–14?find=1&text>
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Закон України «Про політичні партії» від 05.04.2001 № 2365-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365–14?find=1&text>
6. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Масенко А. О.,

*аспірант кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ТА ФІНАНСОВИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ НОРМ ТА СТАНДАРТІВ

Сьогодні чимало уваги приділяється проблематиці протидії різним видам злочинної поведінки, серед яких запобігання корупції, шахрайству з фінансовими ресурсами, протидія відмиванню коштів здобутих злочинним шляхом становлять найбільшу небезпеку.

У доктрині кримінального права та судовій практиці останніх десятиліть конфіскація доходів, отриманих злочинним шляхом, зайняла чільне місце серед заходів боротьби з тяжкими злочинами, зокрема організованою злочинністю. Найпоширенішим і вагомим аргументом на користь конфіскації є те, що позбавлення порушника прибутку від злочинної діяльності є не лише належним покаранням, а й ефективним інструментом попередження. Конфіскація є сильним стримуючим фактором для злочинності, мотивованої отриманням прибутку, та ефективним механізмом вилучення з рук правопорушників фінансових та інших матеріальних ресурсів, які вони могли б використати для продовження вчинення злочинів. Більше того, конфіскація заважає даним особам реінвестувати незаконно придбані активи, тим самим значно допомагаючи у боротьбі з проникненням організованої злочинності у законний бізнес. Очевидно, що запобіжна функція конфіскації (включаючи, у зв'язку з цим, конфіскацію засобів злочину) є синхронізованою з політикою «протидії організованій злочинності». Позбавлення активів зазвичай шкодить організації в цілому, навіть коли активи належать окремим членам групи. У зв'язку з цим, якщо злочинна група стабільно та з діловим підходом здійснює свою незаконну діяльність, її учасники розглядають активи, безпосередньо придбані в

результаті вчинення правопорушень, як загальний резерв ресурсів для просування своєї незаконної та законної діяльності.

Ефективність протидії корупційним та фінансовим правопорушенням виявляється у законодавчому закріпленні заборон та обмежень, мінімізації корупційних проявів, застосуванні спеціальних заходів кримінально правового характеру, що унеможливають або роблять не вигідними корупційні дії та правопорушення фінансового характеру. Тому на сьогодні, ключовою стратегією протидії корупції та фінансовим правопорушенням виступає позбавлення правопорушників злочинних доходів. Така стратегія є провідною в усьому світі. Поряд з цим превентивного значення набуває застосування класичної форми конфіскації та спеціальної конфіскації. Хоча на думку окремих аналітиків така форма боротьби з корупцією як класична конфіскація є недостатнім та малоефективним заходом.

Останні десятиліття світові структури державного управління почали програвати темпам зростання економічної глобалізації, що стало початком стрімкого розвитку транснаціональної організованої злочинності. Транскордонна злочинність, сьогодні набула характеру міжнародної проблеми, що погрожує безпеці у бідних і воюючих країнах. Злочинність тісно пов'язана із корупцією, вона проникає до бізнесу та політики, перешкоджає розвитку держав. Це підриває державне управління, сприяючи виникненню цілої низки глобальних проблем. Необхідно стримувати негативний вплив окремих складових процесу глобалізації. Для цього доцільно дотримуватись ідей скептичного розвитку глобалізації, адже Україна у сучасних умовах трансформації та реформування різних сфер суспільного життя найкраще може реалізувати свої можливості на національному рівні, а не на світовому. При цьому, свої можливості можна використовувати шляхом соціального партнерства із країнами ЄС та іншими країнами зі спільними інтересами у протидії злочинній діяльності, у тому числі корупційного та фінансового характеру.

Ефективне міжнародне співробітництво сьогодні означає максимальне використання потенціалу існуючих структур та механізмів, об'єднуючи їхні зусилля з метою використання більш ефективних засобів проти корупції, шахрайству, фінансовим злочинам та іншим злочинам транснаціонального

характеру. Однією з головних цілей міжнародного співробітництва у сфері безпеки є формування національної моделі запобігання злочинності з урахуванням стандартів які є в Європейському Союзі.

23 червня, лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі. Це означає реформування правового поля та трансформація національної правової моделі відповідно до «*acquis communautaire*» Європейського Союзу. Таким чином, результативність процесу входження України до Європейського співтовариства залежить від якості реформування тих правових інститутів, які покликані забезпечити належний правовий захист прав і свобод людини та громадянина від злочинних посягань. Ваговою складовою цього процесу в кримінально-правовому аспекті є упорядкування кримінального законодавства України відповідно до Європейських стандартів.

Згідно з положеннями Маастрихтського договору 1992 (угода про утворення Європейського Союзу, підписаний 7 лютого 1992 у м. Маастрихт (Нідерланди) [1], нові країни-члени ЄС повинні адаптувати до норм національного права правові положення, на яких ґрунтуються розвиток і функціонування європейської інтеграції.

Ведучи мову про імплементацію у КК України положень міжнародних нормативно-правових актів, доцільно зауважити, що саме кримінальне законодавство держави посідає ключове місце в системі регулювання відносин у державі та суспільстві. Тому, у кримінальному законодавстві України в контексті протидії корупції та фінансовим правопорушенням відбулися значні зміни, що є відображенням підписаних і ратифікованих Україною міжнародно-правових актів, серед яких: Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року, яка набрала чинності 01.03.2010 [2], Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року, яка набрала чинності для України 01.01.2010 [3], Угода про Асоціацію між Україною та ЄС, яка була остаточно підписана 27 червня 2014 року [4].

Вимоги Європейського Союзу щодо удосконалення національного законодавства в питаннях протидії корупції, фінансовим правопорушенням

і застосування відповідних мір покарання та кримінально-правових заходів, у тому числі конфіскації закріплені у Директиві 2014/42/EU Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу від 3 травня 2014 року про замороження та конфіскацію засобів здійснення злочинів та доходів, отриманих злочинним шляхом [5], Директиві (ЄС) 2017/1371 Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, що завдає шкоди фінансовим інтересам Союзу за допомогою кримінального права [6]. Вказані директиви були ратифіковані Україною та становлять підґрунтя гармонізації національної концепції до «*acquis communautaire*» Європейського Союзу.

Результат національного законотворення є позитивним кроком у розвитку кримінального законодавства, адже удосконалення законодавства, що регламентує напрями протидії корупції та фінансовим правопорушенням, питання криміналізації та пеналізації суспільно небезпечних діянь, що загрожують національній безпеці країни та правам і інтересам громадян є підтвердженням євроінтеграційного курсу, посиленням міжнародних зв'язків України. Все це є відображенням необхідності формування наближених поглядів на сучасні виклики суспільного життя, а також виконання міжнародних договорів та домовленостей.

Від того наскільки кримінально-правові норми відповідають реальним потребам суспільства у протидії небезпечним явищам (корупції та фінансовим правопорушенням, транскордонній організованій злочинності тощо) залежить ефективність їх запровадження у законодавстві тієї чи іншої держави, а в кінцевому результаті – і розвитку самого суспільства.

Література

1. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія становм на 01.01.2005р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text
2. Кримінальна Конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_101
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995>

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/conv
5. Directive 2014–42|EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union EUR-lex. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT>
6. Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union’s financial interests by means of criminal law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017L1371>

Меркулов С. О.,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

АНАЛІЗ ВРАЗЛИВИХ ДО КОРУПЦІЇ СФЕР ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

В межах національного соціологічного дослідження «Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність», проведеного в грудні 2022 року соціологічною компанією Info Sapiens, було глибоко проаналізовано корупційний досвід населення і бізнесу, корупційних ситуацій, які можуть виникати під час звернення за послугами у різних сферах, а також визначено показники корупційного досвіду респондентів за сферами дослідження. Так, на думку українців, одними із сфер діяльності, які характеризуються найбільшою кількістю корупційних проявів, є діяльність правоохоронних органів (Національної поліції, Патрульної поліції) та діяльність сервісних центрів МВС, які в рейтингу найбільш корупційних сфер посідають, відповідно, перше та третє місце і мають такі показники корупційного досвіду: 32,7% в сфері діяльності правоохоронних органів та 26,7% в сфері діяльності сервісних центрів МВС. Тобто це означає, що майже кожен третій громадянин України стикається із корупцією, контактуючи з вищевказаними підрозділами Міністерства внутрішніх справ. Однак, слід зазначити, що порівняно з результатами соціологічного опитування 2021 року спостерігається значне зниження показників корупційного досвіду приблизно на третину, але пов'язано це може бути із повномасштабним вторгненням РФ та тимчасовою окупацією частини території України. Тому думка про реальність суттєвого зменшення рівня корупції в цих сферах також може виявитися хибною [1, с.12].

З метою вдосконалення системи запобігання і протидії корупції в апараті та Головному сервісному центрі Міністерства внутрішніх справ, а також закладах, установах, підприємствах та в інших органах, що належать до сфери

управління і системи Міністерства, відповідно до Наказу МВС від 28 лютого 2023 року № 136 і було затверджено Антикорупційну програму Міністерства внутрішніх справ України на 2023–2025 роки. Ця Антикорупційна програма покликана забезпечити злагодженість та системність антикорупційної діяльності в органах системи Міністерства, вона є логічним продовженням реалізації заходів попередньої Антикорупційної програми МВС на 2020–2022 роки задля подальшого впровадження механізмів прозорості, доброчесності, зменшення кількості порушень антикорупційного законодавства, а також зниження корупційних ризиків у діяльності МВС та підвищення рівня довіри суспільства до Міністерства.

Антикорупційна програма МВС на 2023–2025 рр. передбачає заходи з реалізації засад антикорупційної політики Міністерства (зокрема, за такими напрямками, як вдосконалення процесу надання послуг громадянам, нормативно-правового регулювання відносин з огляду на системність підходу до запобігання і протидії корупції, боротьба з корупцією у сфері управління матеріальними та фінансовими ресурсами і сфері публічних закупівель, посилення співпраці з міжнародними організаціями щодо здійснення антикорупційних заходів тощо); заходи з поширення інформації щодо програм антикорупційного спрямування і проведення навчання працівників МВС за цими програмами (наприклад, правилам етичної поведінки та заповнення декларацій). Також Антикорупційна програма містить Реєстр ризиків, який включає в себе ряд сфер діяльності, процесів та функцій Міністерства внутрішніх справ, які спеціально створена робоча група з оцінювання корупційних ризиків визначила як найбільш вразливі до впливу корупції, і окреслює заходи впливу на них, що спрямовані на мінімізацію корупціогенних факторів, відповідальних виконавців та строки виконання цих заходів.

Так, відповідно до Реєстру ризиків, найвищий рівень ймовірності реалізації корупційних ризиків, найгірші наслідки від такої реалізації, а відповідно і найбільший рівень корупційного ризику, що складає 16 балів і характеризується як «критичний», припадає на надання такої сервісної послуги МВС як проведення іспитів для отримання посвідчення водія на

право керування транспортним засобом. Причиною цього є недостатньо чітке нормативне визначення порядку прийняття іспиту з використанням відео- та аудіофіксації дій слухача іспиту та екзаменатора, що надає останньому можливість маніпулювати встановленими законодавством повноваженнями з метою отримання неправомірної вигоди. Крім того, велике значення має й технічний стан транспортного засобу, який використовується при складанні іспиту, оскільки досить поширеними є випадки, коли працівники сервісних центрів МВС можуть вимагати хабарі за надання автомобіля більш сучасного та в кращому технічному стані для проходження екзаменування.

Високий рівень корупційних ризиків (9 балів) має процес акредитації закладів, що здійснюють підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів. Через те, що нормативно-правовими актами не визначено процедуру внесення змін до матеріально-технічної бази автошкіл, ті, в свою чергу, змушені проходити акредитацію заново. Тобто, у випадках, коли виникає необхідність змінити майданчик, на якому відбувається навчання майбутніх водіїв керувати транспортними засобами, отримати можливість здійснювати підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації водіїв за новою категорією транспортного засобу або змінити максимальну кількість водіїв, які зможуть проходити підготовку одночасно – існуючі законодавчі недоліки дозволяють акредитаційним комісіям витребувати з автошкіл додаткову інформацію, відомості та документи, чим працівники сервісних центрів МВС активно і користуються задля отримання неправомірної вигоди грошового чи негрошового характеру під час прийняття позитивного рішення щодо акредитації закладу.

Однією з функцій Міністерства внутрішніх справ з підвищеними корупційними ризиками є також судово-експертна діяльність (6 балів), яка полягає у дослідженні технічного стану транспортних засобів на факт зміни ідентифікаційного номера кузова і видачі відповідних реєстраційних документів на підставі проведеної експертизи. Експертиза супроводжується можливістю позачергового оформлення заяви замовником для отримання

зазначеної послуги з метою економії часу, можливістю цілеспрямованої «недбалої» перевірки працівником сервісного центру МВС технічного паспорта транспортного засобу та інформації про нього в базах даних, невжиттям заходів при виявленні змінених ідентифікаційних номерів агрегатів автомобіля [2].

Якщо звернутися до того ж соціологічного дослідження «Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність», то 22,8% громадян, які отримували адміністративні послуги МВС, мали корупційний досвід саме під час перереєстрації транспортних засобів на нових власників. Ще 20,5% громадян стикалися з корупцією при вирішенні питань технічного контролю транспортного засобу (зокрема відповідності конструкції транспортних засобів установленим вимогам), а 17% українців опинилися в корупційних ситуаціях у зв'язку з видачею посвідчення водія та отримання довідок чи дублікатів документів з різних питань поза чергою або швидко. З огляду на таку статистику можна зазначити, що Антикорупційна програма МВС на 2023–2023 роки виправдано відносить надання адміністративних послуг сервісними центрами до сфер діяльності із найвищими рівнями корупційних ризиків. Проте, слід наголосити, що змушує турбуватися той факт, що в 2022 році зросла кількість громадян, які самі ж ставали ініціаторами корупційних правопорушень в цій сфері – 45% проти 29% в 2021 році. Але й зменшилася кількість ініціаторів-службовців – з 63,4% в 2021 році до 51,3% в 2022-му, що безумовно є тенденцією позитивною, та питання необхідності пошуку тієї прогалини в політиці держави, через яку нетолерування громадян до корупції послабилося, потребує відповіді і вжиття відповідних заходів [1, с.72].

Проблемним питанням в діяльності МВС з точки зору корупційних проявів є проведення закупівель. Дискреційні повноваження щодо розрахунку очікуваної вартості закупівлі, недоброчесність посадових осіб при формуванні тендерної документації, забезпеченні реалізації завдань замовника призводить до штучного завищення очікуваної вартості закупівлі в умовах попередньої змови з потенційним постачальником з метою

отримання неправомірної вигоди. Рівень корупційних ризиків – високий і оцінюється в 6 балів.

Наступна вразлива до корупції функція МВС – надання освітніх послуг. Зарахування на навчання до ЗВО, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ, на практиці досить часто відбувається на підставі внутрішніх вступних випробувань у формі простого письмового екзамену, який перевіряється і розробляється членами приймальної комісії без використання автоматизованих систем, внаслідок чого відкривається простір для суб'єктивного оцінювання вмінь і знань абітурієнтів, зловживання приймальною комісією повноваженнями і власним впливом на можливість «покращити результати» іспиту в обмін на отримання хабарів від вступників. Те ж саме стосується і механізму переведення курсантів (слухачів) з навчання за кошти фізичних і юридичних осіб на місця державного замовлення, коли зацікавлені особи – працівники ЗВО висувують свої додаткові «вимоги» студентам для участі в конкурсі з переведення на «бюджет».

До сфер діяльності МВС з найменшими рівнями корупційних ризиків, але таких, які однозначно потребують вжиття відповідних заходів впливу, належить діяльність з управління фінансами, призначених для оплати праці працівників апарату, закладів та установ, що знаходяться під управлінням МВС, управління міністерством і ліцензійна діяльність. Недоброчесність посадових осіб, бажання отримати особисту вигоду або сприяти отриманню вигоди за прийняття певних рішень, суб'єктивізм при перевірці документації і часто присутність конфлікту інтересів – це основні ознаки, якими наділені дані сфери діяльності.

Антикорупційною програмою МВС на 2023–2025 рр. передбачено комплекс завдань і заходів, які допоможуть якщо не викоринити корупцію, то хоча б суттєво знизити кількість умов і причин, які є живильним джерелом корупційних проявів. Ці заходи можна поділити на такі групи:

1) вдосконалення нормативної бази через внесення змін до НПА, які усунуть існуючі корупціогенні прогалини;

2) проведення обов'язкових інструктажів працівниками МВС, що сприятиме дотримуватися ними у своїй роботі принципів антикорупційної

політики Міністерства (верховенства права, доброчесності, нетерпимості до корупції, прозорості і відкритості, невідворотності покарання за корупцію тощо);

3) постійний моніторинг і контроль діяльності працівників.

За результатами аналізу Звіту про стан виконання у I кварталі 2023 року Антикорупційної програми Міністерства внутрішніх справ України на 2023–2025 роки, за 3 місяці поточного року різні підрозділи, органи/формування та установи МВС повинні були виконати всього 53 заходи. З цих 53 заходів вже виконано або постійно виконується 51 захід Антикорупційної програми, що становить 96%, на стадії виконання знаходиться 2 заходи (тобто 4%), невиконані заходи відсутні взагалі [3]. Тому можна зробити висновок, що зі збереженням такого ж темпу виконання заходів і політичної волі у керівництва МВС і державної влади загалом до боротьби з корупцією, вже зовсім скоро ми зможемо говорити про успішне досягнення цілей антикорупційної політики України в дружньому колі держав Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу.

Література:

1. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ. 2023. С. 172
URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/1f23b766-e031-4c3f-81a4-0167b4f93116.pdf>
2. Антикорупційна програма Міністерства внутрішніх справ України на 2023–2025 роки. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/prevention-corruption/onovlana-antikorupciina-programa-mvs-ukrayini-na-2020-2022-roki/antikorupciina-programa-ministerstva-vnutrisnix-sprav-ukrayini-na-2023-2025-roki>
3. Звіт про стан виконання у I кварталі 2023 року Антикорупційної програми Міністерства внутрішніх справ України на 2023–2025 роки. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/prevention-corruption/onovlana-antikorupciina-programa-mvs-ukrayini-na-2020-2022-roki/zvit-pro-stan-vikonannia-u-i-kvartali-2023-roku-antikorupciinoi-programi-ministerstva-vnutrisnix-sprav-ukrayini-na-2023-2025-roki>

Меркулов С. О.,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ ТОТАЛІТАРНИХ СЕКТ НА ФОРМУВАННЯ ПРОТИПРАВНОЇ МОТИВАЦІЇ

Протягом тисячоліть релігія відіграє важливу роль в житті суспільства і держави. Релігія формує систему моральних цінностей людини, допомагає регулювати суспільні відносини і поведінку індивідів, володіє значним антикриміногенним характером. З цією метою добра держава захищає релігію та підтримує свободу віросповідання, а хороша релігія спонукає людей бути добросовісними громадянами та дотримуватися законів держави, намагається переконати людей знайти бажання чинити порядно і високоморально задля досягнення спільного для всіх блага та соціальної стабільності. Проте завжди існували певні кола людей, які бажали використовувати релігію в якості специфічного інструмента досягнення різного роду власних інтересів, зокрема, для політичного чи економічного панування, самоствердження, бажання мати повний контроль над свідомістю осіб, тим самим скеровуючи їх дії, що досить часто носять суспільно небезпечний характер, на користь такого керівника. Так почали виникати тоталітарні секти – такі авторитарні організації, лідери яких за допомогою спеціальних психологічних (а інколи і фізичного насильства) прийомів, спрямованих на придушення волі людини, контроль її думок, почуттів та поведінки, прагнуть до влади над своїми послідовниками та їх експлуатації в своїх злочинних цілях.

Ці секти відрізняються від звичайних релігій тим, що вони вимагають від своїх послідовників абсолютного підкорення волі «духовних лідерів» і втрати особистої ідентичності, розірвання новонаверненими зв'язків зі своїм колишнім життям, а також рідними і близькими людьми, які не є учасниками секти. Лідер керує всіма сферами життя adeptів. Наприклад,

«свідкам Єгови» забороняється брати участь у політиці, нести військову службу, без дозволу лідера не можна одружуватися або розривати шлюб, змінювати роботу або купувати коштовні речі, обмежується перегляд телебачення та користування Інтернетом, забороняється вживати в їжу певні види продуктів, солодоші, не можна святкувати більшість звичних для інших людей свят, не допускається переливання крові в лікувальних цілях тощо. Але одна із найголовніших ознак практично кожної тоталітарної деструктивної секти – це акцент діяльності учасників на добування грошових коштів. Як правило, така мета організаторів на незаконне збагачення є прихованою, а нові учасники секти взагалі не знають про те, що згодом «десятина», а часом навіть «четвертина» та «третина» від загальної суми доходів стануть обов'язковими грошовими внесками, які повинен робити кожен член секти. Звідси випливає наступна ознака тоталітарної секти – зміщена система цінностей, коли будь-які засоби для досягнення цілей є належними і виправданими. Наприклад, адептам «Церкви саєнтології» віра дозволяє займатися шахрайством, вчиняти крадіжки та навіть вбивати людей заради здійснення так званої «плати за рай після настання Армагедону».

Пропагування організаторами тоталітарних сект та їх послідовниками фанатичної ідеології, фізичного та психологічного насильства безумовно призводить до вчинення різноманітних кримінальних правопорушень. Так, деякі тоталітарні секти можуть навчати своїх членів терористичним методам, щоб здійснювати акти насильства проти своїх ворогів, організувати масові заворушення із захопленням будівель, споруд, здійснювати опір представникам влади тощо. Тут варто згадати сумнозвісні події, які відбувалися в Україні на початку 1990-х рр. і пов'язані із діяльністю найрезонанснішої тоталітарної деструктивної секти – «Велике Біле Братство ЮСМАЛОС». Очолювали її Марина Цвігун і Юрій Кривоногов, які прийняли ритуальні імена Марія Деві Христос та Іоанн Свами. Спочатку члени їхньої секти повинні були розірвати всі старі соціальні зв'язки, обмежувати себе у сні, харчуванні та дозвіллі, займатися виснажливими

фізичними вправами та віддавати на потреби «Білого Братства» все своє майно: від зарплатні до автомобілів та житла. Секта навіть мала таємну групу агентів «Біла троянда», яка здійснювала суворий нагляд за виконанням адептами всіх поставлених перед ними правил. Найбільшим покаранням за непослух було вигнання з організації, на ґрунті чого було вчинено чимало самогубств. Проте кількість осіб, охочих приєднатися до «Білого Братства», невпинно зростала. Однією з причин виступала економічна криза, яка сталася в Україні після розпаду СРСР, зростання рівня безробіття і скорочення доходів населення, багато людей в таких умовах опинилися в стані невизначеності, невпевненості у завтрашньому дні. І «порятунок» від цього пропонували представники вказаної секти, які проповідували чи не в кожному громадському транспорті, які друкували і розповсюджували тисячами плакати, листівки і газети із закликами приєднуватися до них.

10 листопада 1993 року майже всі члени секти прибули до Києва, М. Цвігун, Ю.Кривоногов та ще кілька десятків їхніх послідовників намагалися захопити Софійський собор, щоб провести там свій «останній молебень перед кінцем світу», після чого провести акцію масового самоспалення обраних 666 членів «Білого братства», щоб «знищити диявола». Попри опір працівникам міліції, їм вдалося запобігти самогубств та затримати всіх причетних до цих злочинів. За вироком Київського міського суду від 09 лютого 1996 р. за захоплення державних або громадських будівель чи споруд (ст. 187–5 КК України 1960 р.), посягання на здоров'я громадян під приводом виконання релігійних обрядів (ст. 209 ККУ) та заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження працівнику міліції (ст. 187 ККУ) Марині Цвігун було призначено покарання у вигляді 4 років, а Ю. Кривоногову – 7 років позбавлення волі у виправно-трудовій колонії загального режиму. За організацію підготовки терористичного акту до відповідальності притягнуто не було через відсутність практики у органів прокуратури у напрямку попередження проявів тероризму [1].

Існує багато випадків, коли участь в тоталітарних деструктивних сектах є причиною вчинення адептами домашнього насильства щодо осіб, з якими вони перебувають у сімейних стосунках, але останні відмовляються брати участь в таких авторитарних організаціях. Найчастіше згубного і шкідливого впливу зазнають діти, їхнє фізичне та психічне здоров'я. Так, 12.04.2019 р. (Справа № 369/5219/19) із заявою про вчинення кримінального правопорушення звернувся батько двох малолітніх дітей, мати та бабуся яких вступили в секту «Нове покоління», вивезли дітей з постійного місця проживання та організували їм життя та виховання за правилами тоталітарно-харизматичної секти. В процесі спілкування з батьком діти повідомили, що протягом шести місяців вони утримувалися в жахливих умовах, над ними застосовувалося фізичне та психологічне насильство з боку рідної матері та бабусі, які їх били, принижували, після 20:00 не давали їсти і пити, посилаючись на те, що так сказав пастор секти. Інші особи, що оточували дітей, близькі родичі матері, являючись давніми адептами секти «Нове покоління», також застосовували насильство до маленьких дітей з метою підкоряння правилам секти, ставили дітей на коліна на тривалий час, заставляли піднімати руки догори, вивчати молитви, привчали до правил життя секти і всього іншого, чого діти самі не обирали. На даний час діти знаходяться під наглядом психологів [2].

Підтвердженням головної мети створення тоталітарної секти – отримання грошових прибутків, і доказом злочинної шахрайської природи таких організацій є численні випадки примушування адептів брати кредити в банках на потреби секти та скоєння інших пов'язаних зі збагаченням організаторів за рахунок пастви злочинів. Так, наприклад, ще на початку 2006 року в м. Черкаси (Справа № 1–9/11, провадження № 51–1857км18) Особа_1 створила злочинну організацію під прикриттям Християнської релігійної громади Повного Євангелія «Служіння Святого Духа» з метою заволодіння шляхом обману товарами і коштами в особливо великих розмірах та подальшої легалізації коштів із використанням підроблених документів. Згодом до керівництва організацією було долучено ще

кілька спільників. Особа_1 як організатор (пастор) очолювала секту, встановлювала правила поведінки, внутрішню дисципліну, яких його члени дотримувалися беззаперечно, та систему ієрархічних зв'язків. Співучасники Особа_2 і Особа_3 як помічники пастора за його інструкціями сприяли відчуженню, ізоляції від зовнішнього світу та інформації учасників секти, нав'язували набори певних нових норм моралі, забороняли будь-яке інакомислення і критику будь-чого, застосовували різні методи для досягнення повної покірності і підпорядкування пасторам, а також тлумачили Біблію навмисно таким чином, щоб змусити прихожан постійно брати у фінансових установах м. Черкас кредити, з яких у примусовому порядку сплачувати релігійній громаді «десятину», пожертвування та робити цінні подарунки. З метою приховування своєї злочинної діяльності, щоб не потрапити у списки недобросовісних боржників, учасники злочинного об'єднання вимагали від членів громади періодично частково погашати кредити. Організаторів цієї тоталітарної секти було притягнуто до кримінальної відповідальності за вчинення злочинною організацією кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 190, ч. 1,3 ст. 358, ч. 1 ст. 255, ч. 3 ст. 209 КК України [3].

Трапляються і такі ситуації, коли учасники сект вдаються до вчинення злочинів заради порятунку свого життя. Так, протягом 1 місяця – до 02.08.2017 року (Справа № 554/7319/17) чоловіка незаконно примусово утримували в одній з релігійних сект міста Полтави, де його катували, обмежували в нормальному харчуванні та примушували брати участь в релігійних обрядах. Коли йому вдалося втекти, він був голодний, в шоківому стані, не мав грошей та інших засобів для існування, тому вирішив заволодіти транспортним засобом щоб дістатися до себе додому, а потім його повернути. Неподалік однієї зі станцій шиномонтажу його затримали працівники поліції, а викрадений автомобіль вилучили [4].

Отже, з огляду на вищенаведені приклади, можна зробити висновок, що діяльність тоталітарних деструктивних сект з їхніми психологічними та фізичними методами впливу на поведінку і свідомість членів з метою

беззаперечного підпорядкування лідерам має значний вплив на злочинність в Україні та у світі загалом. Однак, через особливості взаємовідносин між адептами та організаторами і повний психологічний контроль з боку останніх, лише невелика частка злочинів, які скоюються на підставі членства в сектах, виявляється правоохоронними органами, що говорить про дуже високий рівень латентності у цій сфері. Аналіз судової статистики свідчить про недосконалість конструкції норми ст. 181 ККУ, дія якої не поширюється на створення сект з метою неправомірного збагачення, через що до відповідальності за останні 10 років було притягнуто всього 6 осіб, тоді як обліковано було 14 кримінальних правопорушень, але у зв'язку із відсутністю складу злочину більшість проваджень підлягали закриттю. Тому підкреслюється необхідність у внесенні законодавчих змін у відповідному напрямку.

Література

1. Кримінальна справа № 2–2/1996. Архів Апеляційного суду міста Києва за 1996 рік.
2. Справа № 369/5219/19. Номер судового провадження: 1-кк/369/1667/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86666464> (дата звернення: 30.04.2023 р.)
3. Справа № 1–9/11. Номер судового провадження: 51–1857км18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77009381> (дата звернення: 30.04.2023 р.)
4. Справа № 554/7319/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71875962> (дата звернення: 30.04.2023 р.)

Меркулов С. О.,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Корупційні прояви встигли стати буденністю для України, адже досить часто можна почути від звичайних громадян, що без хабаря проблему вирішити законним шляхом неможливо. Корумпованість бюрократичного апарату сприяє зниженню політичного інституту легітимності державної влади, руйнуванню основних суспільних відносин, зниження якості життя громадян, та збільшення кількості кримінальних правопорушень. Така тенденція є негативним проявом та знижує авторитет нашої держави на міжнародному рівні.

В розвинутих країнах світу також є прояви корупції, проте вони відразу присікаються і винні особи завжди несуть відповідальність, тому кількість корупційних правопорушень значно менша порівняно з Україною.

Насамперед, важливим аспектом у боротьбі з корупцією є визначення основних причин її виникнення. Здебільшого до основних причин корупції відносять: докорінну зміну суспільно-економічної формації, що створило сприятливі умови для систематичної злочинної діяльності як джерела постійного отримання прибутку; масштабний перерозподіл державної та комунальної власності, обумовлений приватизаційними процесами та трансформацією системи управління економікою; відверто низький рівень оплати праці державних службовців, поєднаний із можливостями для незаконного збагачення за рахунок наявних владних повноважень; недоліки чинного законодавства та поєднане з цим небажання законодавця брати до уваги результати наявних наукових розробок, що уможливили б їх усунення. Саме через наявні чинники більшість осіб, які наділені владними повноваженнями, користуються своїм становищем, намагаються взяти з цього вигоду та збагатитись за рахунок інших громадян [1, с. 116].

Щодо зарубіжного досвіду у сфері юридичної відповідальності за корупцію, можна наголосити, що головними напрямками протидії корупційним злочинам в зарубіжних країнах є: створення доброчесної публічної служби; запобігання виникненню корупції в діяльності органів виконавчої влади, у сфері державних закупівель, судовій системі, у приватному секторі та ін.

Більшість існуючих прецедентів успішної боротьби з корупцією у світі пов'язані із створенням незалежного органу, який проводить антикорупційну політику. Яскравим прикладом є Сінгапур з його Бюро розслідування випадків корупції, яке має політичну та функціональну самостійність. З метою виявлення «лівих» доходів державних службовців, агенти Бюро перевіряють банківські рахунки та майно не лише самих державних службовців, а й їхніх дітей, дружин, родичів та навіть друзів. Таким чином було знищено механізми кланових структур, експлуатації «дружніх зв'язків», блат, традицію «дарування» подарунків-хабарів.

Відбулося спрощення процедур прийняття рішень, було усунуто будь-яку двозначність у законах у результаті видання простих та зрозумілих правил. Відбулося скасування дозволів та ліцензування. Дії державних службовців було повністю регламентовано, бюрократичні процедури спрощено, було забезпечено суворий нагляд над дотриманням високих етичних стандартів. Заробітну плату державних службовців всіх рівнях державної ієрархії уряду Сінгапуру прив'язали до рівня зарплати у приватному секторі й у залежність від нього щорічно переглядають. І якщо люди у країні починають отримувати менші доходи – відповідно скорочуються зарплатня "слуг народу".

В Ізраїлі антикорупційна атмосфера забезпечується системою певного «дублювання моніторингу» за можливими корупційними діями. Він здійснюється урядовими організаціями та спеціальними підрозділами поліції, відомством Державного контролера, яке не залежить від міністерств та державних відомств, та громадськими організаціями на кшталт «Відомства за чистоту уряду». Ці організації досліджують можливі

корупційні точки, а у разі виявлення інформують органи розслідування. В Ізраїлі через значні соціальні пільги для чиновників та їх безжальне покарання при виявленні корупції низова корупція практично відсутня. Доведених до суду корупційних злочинів в Ізраїлі не більше 5%. Крім того, репутація людини, причетної до корупційного скандалу, вкрай небажана.

За даними досліджень Світового банку, у світі щорічно сума хабарів складає не менше 1 трильйона доларів. Корупцію мінімізували там, де відверто проти неї налаштували суспільство. Спроба підкупу правоохоронця, медика чи будь-кого в Данії, Нідерландах зазвичай закінчується тим, що суспільство морально розчавить і вас, і чиновника, коли дізнається про цей факт. І це спрацьовує навіть краще, ніж кримінальні та адміністративні покарання [2, с. 3–4].

Однією з найбільш корупційно незалежних визнається державна служба Канади. У Канаді надається велике значення етичним стандартам державної служби, у зв'язку з цим з погляду корупції державна служба у країні найбільш чиста. Законодавство про державну службу Канади містить комплекс адміністративних заборон, пов'язаних із сумісництвом на державній службі. Але заборони стосуються лише тих аспектів сумісництва, які можуть спричинити конфлікт інтересів на державній службі, а прийнятий ще 1985 року Кодекс поведінки державних службовців дозволяє окремим категоріям державних службовців займатися окремими видами підприємницької діяльності паралельно з державною службою [3, с. 190].

Також варто звернути увагу на вдалий досвід запобігання корупції у Південній Кореї, яка запровадила програму «OPEN». Ця програма знизила кількість безпосереднього контакту чиновника із громадянином. Вона дозволила громадянам через Інтернет контролювати у будь-який час доби та з будь-якого місця процес просування своїх звернень до державних службовців. Це дозволило запобігти зайвої тяганини та необ'єктивного розгляду службовцями справ громадян, що дало людям право стежити в режимі on-line за тим, як вирішуються питання про видачу, наприклад, певних дозволів чи санкцій, адже саме в таких випадках зазвичай

трапляються прояви корупції. З огляду на це, можна сказати, що український проєкт «Держава у смартфоні» є справжнім стрибком в сфері запобігання корупції, оскільки державні послуги та документи в електронному форматі дозволяють оптимізувати чимало бюрократичних процедур [2, с. 5].

Отже, проаналізувавши досвід зарубіжних країн у сфері запобігання корупційним діянням, необхідно вказати, що для того, щоб зменшити прояви корупції в нашій державі, насамперед має бути взаємодія між громадськістю та державними органами. Потрібно підвищувати рівень довіри громадян до влади, забезпечувати прозорість у діяльності осіб, які є суб'єктами корупційних правопорушень. І головним є зміна свідомості, адже жодні закони не зможуть забезпечити зникнення корупції, якщо саме суспільство не усвідомлюватиме важливість даної проблеми та не намагатиметься подолати її, починаючи з себе.

Література

1. Кулаківська Т. І., Супрун-Ковальчук Т. М. Корупційні правопорушення: Україна та світ. Актуальні проблеми прав людини, держави та вітчизняної правової системи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро, 2021. С. 115–119
2. Рижкова Л. Боротьба з корупцією не кампанія, а справжня війна. Урядовий кур'єр. 30 жовтня 2009. С. 6.
3. Нелезенко Н. П. Аналіз міжнародного досвіду попередження і боротьби з корупцією. Вісник державного і муніципального управління. Вип.4. 2013. С. 186–191

Мерцалов Д. Ю.

*студент VI курсу юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

КОРУПЦІЯ ЯК НАСЛІДОК ПРОГАЛИНИ В ЗАКОНІ

З початком несправедливого та невиправданого повномасштабного нападу Росії на Україну збільшилася кількість непередбачених випадків, коли чоловіки призовного віку грали за кордоном незвичайні ролі із сумнівними наслідками.

Як нещодавно повідомила Державна служба профілактики, Указ Президента України про запровадження воєнного стану в Україні від 24 лютого 2022 року містить положення про обмеження на виїзд чоловіків та осіб, які несуть військову службу за кордон. Заступник генерального директора Національного агентства боротьби з корупцією заявив, що наслідки корупції призвели до того, що влада діяла на свій розсуд на прикордонних переходах, що викликало корупцію в регіоні, «Корупція: як вилікувати непристойну хворобу сильної держави.» Андрій Вишневський [1].

Він наголосив, що Конституція України дає не лише главі держави разом із парламентом право обмежувати конституційні права своїх громадян, а й не всім їм [1].

Такий механізм є захистом від диктатури та чиновницького свавілля. Вже сьогодні відсутність законного рішення про обмеження права на вільний виїзд з території України спричинила свавілля чиновників у транскордонних питаннях та сплеску корупції в регіоні», – каже В. Щенський.

З 24 лютого по 1 квітня прикордонники орієнтувалися в цьому питанні лише на листи адміністрації Національного прикордонного агентства та його офіційне листування, а з 1 квітня введення воєнного стану до правил.

Народний депутат Василь Петівка також тричі за роки тотальної війни просив голову уряду Закарпатської області надати синові право безперешкодного виїзду за кордон. При цьому у кожному зверненні депутата

необхідність дозвільних документів обґрунтовувалась необхідністю отримання та доставки гуманітарних вантажів для потреб Верховного суду. А ось Андрій Петівка, який залишав Україну з квітня 2022 року, здійснив три поїздки в особистих цілях, а не для перевезення гуманітарної допомоги.

Проте Верховний суд України вже зробив низку заяв про відмову громадян від перетину кордону. Верховний Суд обґрунтовує своє рішення недосконалістю правового регулювання заборони на виїзд з території громадян України, встановленням категорій осіб, на яких ця заборона не поширюється, та різночитаннями, що випливають із цього. Законодавство громадян, органів Державної прикордонної служби та судів.

Питання, як встановити межі конституційних прав, перестав бути питанням юридичної чистоти конституційної теорії чи правового регулювання. Це принципове питання щодо практичного захисту основних прав громадян, гарантованих Конституцією України, а також про те, наскільки Україна може вважатися розвиненою та усталеною демократією [2].

Реальні заходи, спрямовані на боротьбу з побутовою корупцією, полягають у визнанні нашої відповідальності за ці проблеми та за подальший розвиток України як демократичної правової держави із усталеними інститутами. Інформувати зовнішніх партнерів. Фіксація законності суперечок з питань перетину кордону вищими громадянами.

Про це під час презентації дослідження «Корупційні плани та ризики при виході з України в умовах воєнного стану» заявив заступник генерального директора АПК Артем Ситник Президента України щодо запровадження воєнного стану в Україні 24 лютого. Указ забороняє чоловікам від виїзду із країни. Відповідно до конституційних положень, обмеження на виїзд за кордон не відповідають чинним законам. Основною причиною такого прогалини в Указі є непрофесійна робота співробітників Офісу Президента під час поспішної підготовки Указу [3].

Література

1. Андрій Вишневецький, заступник голови Національного агентства з питань запобігання корупції. Інтернет стаття «Корупція на кордоні під час війни: як вилікувати непристойну хворобу сильної держави» URL: https://ukrrudprom.com/digest/Koruptsya_na_kordon_pd_chas_vyni_yak_vilkuvati_nepriстойnu_hvorobu_silno_derzavi.html
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР//База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>
3. Національне агентство з питань запобігання корупції. Корупційні схеми та ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану – Київ, 2022. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Koruptsiy-ni_shemy_ta_ryzyky_pid_chas_vyi-zdu_z_Ukrai-ny_v_umovah.pdf
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022// База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

Миронова В. В.,

*аспірантка 3 року навчання юридичного факультету,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ В ПОРЯДКУ ДІЗНАННЯ

Однією з умов майбутньої євроінтеграції України є адаптація вітчизняного законодавства до вимог ЄС, де застосування будь-якого заходу забезпечення кримінального провадження є виключним, але водночас максимально ефективним і чітко регламентованим. Тому правове регулювання застосування запобіжних заходів є тим важливим елементом відповідності практично всього законодавства вимогам ЄС та його цінностям у правовому значенні.

Реформування чинного кримінального процесуального законодавства переважно було покликане реформуванням досудового розслідування кримінального провадження з метою створення дієвих механізмів дотримання прав і свобод людини та громадянина саме на цій стадії кримінального провадження.

Тому новелізація КПК України передусім стосується саме інституту заходів забезпечення кримінального провадження, що містять запобіжні заходи. Система таких заходів має бути індивідуалізована, варіюватися залежно від особливостей самої особи, а також від характеру вчиненого нею кримінального правопорушення та зважати на інші обставини, необхідність визначення яких закріплена у правових нормах КПК України.

Відповідно до державної політики, спрямованої на гуманізацію кримінального процесуального законодавства, виникла необхідність впровадження єдиних, наближених до європейських стандартів застосування запобіжних заходів.

Законодавець у чинному КПК України скоротив і оптимізував систему заходів забезпечення кримінального провадження, відмовившись від таких

архаїчних та малоефективних з них, як підписка про невиїзд, порука громадської організації та нагляду командування військової частини. Натомість було запроваджено такі прогресивні й перспективні запобіжні заходи, як домашній арешт та особисте зобов'язання, удосконалено положення щодо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Нами було розглянуто численну кількість варіантів класифікації запобіжних заходів за різними критеріями у кримінальному провадженні України.

Насамперед, хочемо наголосити на тому, що сам законодавець розташував запобіжні заходи у ч. 1 ст. 176 КПК України за ступенем суворості (від найбільш м'якого до найбільш суворого), а саме:

- 1) особисте зобов'язання;
- 2) особиста порука;
- 3) застава;
- 4) домашній арешт;
- 5) тримання під вартою.

Окрім перелічених вище запобіжних заходів, окремо виділений такий тимчасовий захід як затримання особи.

Відповідно до ч. 1 ст. 493 КПК України, до неповнолітніх також можуть застосовуватися, крім запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК України, передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передача їх під нагляд адміністрації цієї установи.

Згідно ч. 1 ст. 508 КПК України, до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, можуть бути застосовані судом такі запобіжні заходи:

- 1) передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом;
- 2) поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку [44].

Окрім цього, у Розділі 9 КПК України, яким визначено міжнародне співробітництво під час кримінального провадження вживаються терміни «екстрадиційний арешт» – запобіжний захід у вигляді тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі – екстрадиції, та «тимчасовий арешт» – взяття під варту особи, розшукуваної за вчинення злочину за межами України, на строк, визначений КПК України або міжнародним договором України, до отримання запиту про видачу – екстрадицію.

Під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий запобіжний захід застосовується затримання особи на підставах та в порядку, визначених КПК, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука.

Підозрюваному роз'яснюється його обов'язок з'явитися за першим викликом до дізнавача, прокурора або суду.

Отже, наявність системи запобіжних заходів забезпечує можливість ситуативного підходу до їх застосування в практиці досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень, що передбачає врахування не лише обставин учиненого, а й суворості запобіжних заходів.

Так, необхідно враховувати особливості кожного запобіжного заходу, застосовувати індивідуальний підхід до ситуації та ступеня тяжкості кримінального правопорушення. Адже одні запобіжні заходи створюють лише психологічні перешкоди ухилення від обов'язків (особисте зобов'язання, особиста порука), інші – частково або повністю позбавляють підозрюваного фізичної можливості ухилитися від слідства та суду (домашній арешт, тримання під вартою).

Література

1. Чухраєв Д. А. Поняття та класифікація запобіжних заходів. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності, 2009. № 4. С. 229.
2. Лахова О., Гердова К. Проблемні аспекти інституту спеціального досудового розслідування / Юридичний науковий електронний журнал. 2021 р. № 10. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/139.pdf

3. Фаринник І. В. Підстави та процесуальний порядок застосування запобіжних заходів у вигляді взяття під варту. Форум права, 2015. № 1. С. 329–336
4. Сачко О. В. Забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження: автореф. дис. Докт. юрид. Наук: 26.04.2019. Ірпінь, 20019. 39 с.
5. Проблеми допустимості обмеження конституційних прав громадян при застосуванні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту: Академія прокуратури України (збірник наукових праць). URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10095.htm>.

Негіна В. Р.,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

НАРКОТИЧНІ ЗАСОБИ ЯК ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ: ВПЛИВ ТА ОБІГ

Повномасштабна війна в Україні має негативний вплив не тільки на економіку держави через руйнування критичної інфраструктури, підприємств, блокування морських портів, а також тимчасову окупацію території. Постійні обстріли та бомбардування українських населених пунктів зі знищенням цивільної інфраструктури, до якої належать і заклади охорони здоров'я, призводять до погіршення ситуації з протидії незаконному обігу наркотичних засобів. Погіршення економічної ситуації всередині країни, коли різні групи населення втрачають роботу та житло, стають внутрішньо переміщеними особами та біженцями, що робить їх вразливими, призводить до зростання вживання наркотиків та їх поширення. Оскільки дослідження показують, що переміщення призводить до більш небезпечних форм вживання наркотиків, таких як спільні шприці. Алкоголізація та наркотизація населення є супутником будь-якої війни. Провокування гуманітарної кризи на тлі війни призводить до додаткового негативного фактору стимулювання незаконного виробництва та збуту наркотиків, а також збільшення кількості їх споживачів.

Історичні приклади свідчать про сприяння вживанню наркотиків в умовах бойових дій. Війна є надзвичайно стресовим та травматичним фактором для психіки людини і щоб впоратися зі сприйняттям нової реальності, люди звертаються до наркотиків. Спричиняючи стрес, травму та страждання, підвищується вразливість людей до зловживання психоактивними речовинами. Найбільшим підтвердженням є Другова світова війна, яка стала першим масштабним збройним конфліктом, під

час якого широко використовувалися синтетичні психотропні препарати. Відбувалася розробка та комерціалізація амфетамінів. Амфетамін зменшував втому та апетит і підвищував неспання. Існує думка, на основі обширних архівних досліджень, що метамфетамін був основним джерелом «палива» для німецької військової машини на початкових етапах Другої світової війни. Через що війська союзників були повністю застигнуті зненацька безпрецедентною швидкістю німецького просування до Франції в травні 1940 року. Генерал Граф фон Кільмансегг замовив 20 000 пігулок метамфетаміну для 1-ї танкової дивізії, яка взяла їх у ніч на 10 травня. Ніхто не спав тієї ночі, коли німці почали вторгнення. Німецьким солдатам знадобилося три дні, щоб дістатися до французького кордону, багато хто з них не спав з початку кампанії. У період з квітня по липень 1940 року німецькі військовослужбовці отримали понад 35 мільйонів таблеток метамфетаміну. У Третьюму Рейху виготовлялися шоколадні цукерки для військових, які містили 13 мг препарату, що набагато більше, ніж звичайні таблетки по 3 мг. Уряди країн-союзників також звернулися до амфетамінів, щоб не спати та підтримувати бадьорість своїх військ, не усвідомлюючи чи не маючи занепокоєння значною небезпекою для здоров'я. Під час війни Британські збройні сили розповсюдили 72 мільйони стандартних доз амфетаміну. Американці так само, як і британці, прагнули використати потенціал підвищення ефективності амфетаміну під час війни. Вони почалися з Військово-повітряних сил наприкінці 1942 року, а армія додала таблетки з амфетамінами до солдатських медичних аптечок у 1943 році.

Збройні конфлікти та нестабільність, як правило, приносять користь незаконній торгівлі наркотиками. У червні 2022 року Управління ООН з наркотиків і злочинності в аналітичній доповіді «Конфлікт в Україні: основні докази попиту та пропозицій на наркотики» заявило про можливість зростання та виробництва наркотиків після російського вторгнення. Україна має потенціал в якості виробника синтетичних наркотичних засобів, хоча країна не є основним джерелом наркотиків. У 2020 році Україна зареєструвала найбільшу у світі кількість ліквідованих

лабораторій з виготовлення амфетаміну. Але торгівля наркотиками через Україну також розширювалася до повномасштабного вторгнення. Через територію країни проходить один із шляхів контрабанди афганського героїну до Європи. Протягом багатьох років Україна залишалася важливим пунктом транзиту героїну, вилучення якого є досить значним. Героїн потрапляє на територію України через Балканський та Північний шляхи, перш ніж вийти до Західної та Центральної Європи, головним чином через Чорне море. На території Причорноморського регіону України вчиняється понад 15% від усіх наркотичних кримінальних правопорушень в країні. В умовах війни наркоторговці використовують різноманітні форми та способи ведення протиправної діяльності. Порти України, розташовані вздовж Чорного та Азовського морів, а також її розгалужена річкова система, прозорі північні та східні кордони роблять Україну привабливою для торговців людьми, які намагаються отримати доступ до наркотичних ринків ЄС. Торговці людьми тепер можуть скористатися хаосом для збільшення потоків наркотиків. Відповідно до звіту Глобальної ініціативи з протистояння транснаціональній злочинності війна тимчасово зруйнувала «транскордонне кримінальне співробітництво» між росіянами та українцями, а пов'язане з війною руйнування інфраструктури та закриття доріг «швидко вплинуло» на контрабанду афганського героїну до Європи. Також може статися і зміщення потоків торгівлі людьми до Туреччини. Але старі злочинні мережі з часом можуть відновитися.

Станом на березень 2023 року більше 1370 закладів охорони здоров'я пошкоджено або повністю зруйновано. Через руйнування закладів охорони здоров'я, війна негативно вплинула на можливість підтримки наркозалежних людей від вживання опіоїдів. Програма ЗПТ (замісної підтримувальної терапії) реалізується з 2017 року, під час лікування використовують лікарські препарати метадон та бупренорфін. У 2018–2020 роках чисельність дорослого населення, яке вживало ін'єкційні наркотики, переважно опіоїди, оцінювалася в 350 000 осіб, або 1,7 відсотка дорослого населення, ставши одним із найвищих показників поширеності

у світі. Але насправді ніхто не намагався підрахувати справжню кількість наркозалежних в країні, що може вказувати на їх значно більшу кількість. За оцінками, 22,6 відсотка людей, які вживають ін'єкційні наркотики, живуть з ВІЛ, а більше половини (55 відсотків) живуть з гепатитом С. Масштаби людей, споживаючих ін'єкційні наркотики та тих, хто живе з ВІЛ, залишився незмінним з 2011 року. МОЗ України видало Наказ № 409 від 04.03.2022 р. «Про надання паліативної допомоги та замісної підтримувальної терапії пацієнтам в умовах воєнного стану» у зв'язку з труднощами, пов'язаними із щоденним забезпеченням препаратами ЗПТ або перериванням лікування ЗПТ через неможливість дістатися до медичних центрів або через те, що лікарі виїжджають з медичних центрів. Наказ дозволяє відпускати препарати ЗПТ на строк до 30 діб наперед.

За даними дослідження «Правопорушення, пов'язані з обігом наркотиків в Україні у 2018–2022 роках», проведеного Інститутом психіатрії, судово-психіатричної експертизи та моніторингу наркотиків Міністерства охорони здоров'я:

- амфетамін посідає перше місце за обсягами виробництва в лабораторіях з часткою 82 %, 75 % і 71 % у 2020–2022 роках відповідно;

- зберігається тенденція до збільшення кількості правопорушень у сфері обігу наркотиків через високий попит на речовини, на 2022 рік припадає найбільша кількість зареєстрованих кримінальних та адміністративних правопорушень, що пов'язано із погіршенням соціально-економічної ситуації та зростанням безробіття, спричиненими війною в Україні.

- у 2019 році спостерігалось різке зростання обсягу вилучень речовин (на 53 %) із суттєвим зменшенням обсягу вилучень у 2020 році (на 81 %), а у 2022 році обсяги вилучених речовин впали на 44 % через війну в Україні;

- обсяги вилучення «транзитних наркотиків», таких як героїн і кокаїн, а також імпортованих речовин, таких як МДМА, зменшилися у 2022 році через руйнацію каналів наркотрафіку внаслідок війни в Україні;

- у 2022 році суттєво зменшилася кількість переглянутих в апеляційному порядку вироків у справах про кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотиків (на 28%).

Війна, що триває в Україні, може потенційно змінити торгівлю наркотиками та їх виробництво всередині та навколо держави. Дані минулого показують, що конфлікт потенційно може мати два протилежні наслідки для торгівлі наркотиками та виробництва в Україні:

1) зростання дестабілізації конфлікту посилює безкарність за незаконну торгівлю наркотиками та, зрештою, збільшує торгівлю та виробництво наркотиків. За цих умов існуюча торгівля героїном через Україну може посилитися, і країна може стати великим маршрутом відтоку поточного Балканського маршруту, тоді як виробництво метамфетаміну може досягти таких масштабів, що він постачатиметься в інші країни та регіони;

2) торгівля людьми через зони активних бойових дій може стати надто ризикованою для торговців людьми, вирішуючи перенаправляти потоки опіатів, які раніше проходили через Україну, альтернативними маршрутами. Торговці наркотиками можуть уникати ризику, коли йдеться про війну.

Література

1. Про надання паліативної допомоги та замісної підтримувальної терапії пацієнтам в умовах воєнного стану: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 4 бер. 2022 р. № 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0409282-22#Text>
2. Правопорушення, пов'язані з обігом наркотиків в Україні у 2018–2022 роках. URL: <https://cmhmda.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/pravoporushennya-u-sferi-obigu-narkotyktiv-v-ukrayini-2018-2022.pdf>
3. Мазуренко О. В. Запобігання збуту наркотичних засобів у Причорноморському регіоні України в контексті Євроінтеграції. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. Т. 4, № 2. С. 77–83. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.2.12>.

Олійник Д. А.,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ЧИННИКИ КОРУПЦІЇ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Корупція – це явище, яке мучить людство з самого початку його існування. Корупція пронизує всі сфери діяльності уряду і може загрожувати самому існуванню економічних систем і громадянського суспільства, що тільки зароджуються. Тому подолання корупції є дуже складною проблемою. Досить проблемним виступає питання, що стосується забезпечення повноцінної незалежності судової влади у форматі, що існує в більшості держав Європи.

На сьогодні в Україні ця проблема має два складники. Першим із них є факти неправомірного втручання сторонніх осіб у професійну діяльність суддів з метою схилити їх у той, чи інший спосіб, до прийняття бажаного для цих осіб рішення, а другим – прийняття суддями свідомо неправомірних рішень, вироків, ухвал, тобто фактично продовження протизаконної діяльності, розпочатої сторонніми зацікавленими особами. Очевидно, що в разі відсутності державного регулювання цієї проблеми повноцінна інтеграція України до національних європейських структур, насамперед вступ до ЄС, є неможливою.[3]

Таким чином, корупція в судовій системі є найбільш негативним фактором, що впливає на правосуддя. Він складається з двох компонентів

1) Злочинне використання суддями повноваження з метою особистого збагачення (здійснення суддями корупційних дій).

2) Корупція, зумовлена діяльністю кримінальних елементів та корумпованих чиновників, – злочинне використання чиновниками своїх службових повноважень або цілеспрямований злочинний вплив кримінальних елементів на суддів для прийняття вигідного судового

рішення, при цьому суддя не має можливості припинити вчинення корупційного діяння з об'єктивних причин.

Відповідно, другий підвид корупції зумовлює забезпечення ефективного захисту судді з боку держави. На сьогодні за для запобігання та зменшення проблеми з корупцією в Україні діє “Антикорупційна програма Державної судової адміністрації України”. Метою даної програми є

1) удосконалити систему протидії корупції та протидії корупції в Українській державній адміністрації, забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності структурних підрозділів та територіальних апаратів Української державної адміністрації;

2) подальше запровадження механізмів прозорості, доброчесності, зменшення корупційних ризиків у діяльності СБУ та підвищення суспільної довіри;[2]

Засади антикорупційної політики ДСА України реалізуються шляхом виконання завдань і заходів за такими пріоритетними напрямками:

1) забезпечення системного підходу до запобігання і протидії корупції;
2) реалізація антикорупційної політики в кадровому менеджменті, формування негативного ставлення до корупції;

3) здійснення заходів щодо дотримання вимог фінансового контролю, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;

4) запобігання корупції у сфері публічних закупівель, посилення ефективності управління фінансовими та матеріальними ресурсами, розвиток та підтримка системи внутрішнього аудиту;

5) забезпечення дотримання працівниками ДСА України вимог і обмежень, встановлених Законом України "Про запобігання корупції", запобігання порушенню етичних норм, скоєнню вчинків, які можуть підірвати авторитет ДСА України, негативно вплинути на репутацію працівника;

6) формування культури повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України "Про запобігання корупції";

7) співпраця з громадськістю та міжнародними організаціями щодо здійснення антикорупційних заходів. [2]

Також, данна програма оцінює корупційні ризики з метою встановлення ймовірності вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень працівниками ДСА України, її територіальних управлінь, встановлення причин, умов та наслідків можливого вчинення таких правопорушень, а також аналізу ефективності що чинних заходів контролю, спрямованих на запобігання реалізації корупційних ризиків прийнято провести оцінювання корупційних ризиків у форматі самооцінювання із залученням експертів згідно із наказом ДСА України "Про проведення оцінювання корупційних ризиків" від 28.09.2022 № 346, який оприлюднено на офіційному вебсайті ДСА України. Моніторинг виконання програми здійснюється не рідше ніж кожні 6 місяців, відділом (відповідальною особою), уповноваженим з питань запобігання та виявлення корупції ДДА України та, у разі необхідності, начальником ДДА. України або його відповідальна особа буде повідомлено. Заступник (перший заступник) про хід виконання програми згідно з затвердженими завданнями.

Оцінка виконання передбачених Програмою заходів визначається за такими критеріями:

1) «Виконано» або «Постійно виконується» – у разі якщо запланований захід у звітному періоді виконано або постійно виконується протягом звітного періоду;

2) «У стадії виконання» – у разі якщо у звітному періоді виконання заходу розпочато;

3) «Не виконано» – у разі якщо виконання заходу у звітному періоді не розпочиналося.

У разі якщо виконання заходу обумовлено певною подією, строк виконання заходу розпочинається з моменту настання цієї події. Формування сприйняття корупції у системі правосуддя, як запобіжна стратегія, включає створення відповідного мікроклімату у суддівському середовищі. Він передбачає моральне засудження будь-яких службових зловживань з боку

служителів Феміди, вчинення дій, що не відповідають суддівській присязі та закону. Безперечно, що указана стратегія буде малоефективною за сучасного рівня корупції у діяльності органів правосуддя, однак її результативність підвищуватиметься з активізацією інших напрямів протидії корупційним злочинам у розглядуваній сфері. Отже, запобігання корупції у судовій системі залежить від широти й повноти упровадження цілого комплексу загальних і спеціальних стратегій.

Література

1. Колодяжний М.Г “Корупція у судовій системі України: стратегії запобігання” кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, Харків, Україна
2. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014750-23#Text> “Антикорупційної програми Державної судової адміністрації України на 2022–2024 роки”
3. Національне агенство з питань запобігання корупції “Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки”
4. “Чинники негативного впливу на судову владу”, В’ячеслав Бойко, канд. юрид. наук, докторант наукового ступеня доктора юридичних наук Науково-дослідного інституту публічного права

Павлушкова О. І.,

*аспірантка 2-го курсу, Дніпровський національний університет
ім. О. Гончара, м. Дніпро, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ З МЕТОЮ ДОСЯГНЕННЯ ДІЄВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», введено воєнний стан на всій території України. В подальшому строк дії воєнного стану продовжено Указами Президента України № 133/2022 від 14.03.2022, № 259/22 від 18.04.2022, № 341/2022 від 17.05.2022, № 573/2022 від 12.08.2022 року, № 757/2022 від 07.11.2022, № 58/2023 від 06.02.2023 відповідно [1].

Враховуючи сьогоденні виклики національній безпеці, в науковій доктрині кримінального процесу тимчасовий доступ до речей і документів [2, с. 421], зокрема до тих, що містять охоронювану законом таємницю справедливо вважається одним із дієвих засобів кримінального процесуального доказування під час розслідування безлічі видів кримінальних правопорушень.

Необхідно зазначити, що згідно з нормативним положенням ч. 2 ст. 93 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [3] сторона обвинувачення як суб'єкт доказування у досудовому розслідуванні отримує докази шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей,

висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України. До інших процесуальних дій як засобів отримання доказів стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні законодавець відносить один із заходів забезпечення кримінального провадження, який має назву тимчасовий доступ до речей і документів, правове регулювання якого визначене главою 15 КПК України. Згідно зі ст. 131 Кримінального процесуального кодексу України тимчасовий доступ до речей і документів є одним із найпоширеніших заходів забезпечення кримінального провадження, застосовуваних для досягнення завдань кримінального провадження. У відповідності до ч. 1 ст. 159 КПК України тимчасовий доступ до речей і документів полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі й документи, можливості ознайомитися з ними, зробити копії та вилучити їх.

Питанням правової регламентації безпосередньо практичної сторони здійснення тимчасового доступу до речей і документів під час досудового розслідування присвячували свої наукові праці наступні правознавці: О. В. Капліна, Т. В. Аверьянов, М. В. Анчукова, Р. В. Бараннік, В. В. Бірюков, О. М. Ларін, В. П. Лавров, А. О. Ляш, П. Г. Назаренко, Г. І. Резнікова та інші.

Метою даного наукового дослідження є усунення нормативних колізій у чинному кримінально-процесуальному законодавстві задля удосконалення механізму здійснення тимчасового доступу до речей і документів стороною обвинувачення як суб'єкта отримання доказів у досудовому розслідуванні, враховуючи особливості правового режиму дії воєнного стану в нашій державі.

Проведеним системним аналізом положень чинного КПК України, що стосуються процедури здійснення тимчасового доступу до речей і документів, а також практики їх застосування сторонами кримінального провадження та судом, наявні підстави вважати, що в умовах сьогодення у практичній діяльності уповноважених суб'єктів сторони обвинувачення

виникає низка проблемних питань, пов'язаних із реалізацією тимчасового доступу до речей і документів.

Зокрема, слід окреслити проблемне питання щодо застосування Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» № 2137-XI від 15.03.2022 [4] у частині, що стосується положення п. 20⁷ розділу IX «Перехідних положень» Кримінального процесуального кодексу України [5]: «під час дії надзвичайного або воєнного стану на території України тимчасовий доступ до речей і документів, визначених у пунктах 2, 5, 7, 8 частини першої статті 162 цього Кодексу, здійснюється на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником прокуратури». Проте, у положенні п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України йде мова про те, що лише у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень, передбачених ст.ст. 163,164 КПК України такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури.

Отже, наразі не існує єдиної правозастосовчої практики стосовно реалізації вказаного вище положення, адже деякі підприємства, установи, організації в ході виконання таких постанов зазначають про існування колізії між п. 20⁷ розділу IX «Перехідних положень» Кримінального процесуального кодексу України та п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України та вбачають недоречним та проблемним виконання тимчасового доступу до речей і документів на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником відповідної прокуратури, за можливості виконання слідчим суддею повноважень та винесенням відповідної ухвали суду.

Таким чином, єдиним можливим шляхом вирішення вищезазначеного проблемного питання має бути внесення відповідних змін до КПК України в частині, що стосуються деталізації умов застосування п. 20⁷ розділу IX «Перехідних положень» Кримінального процесуального кодексу України.

Література

1. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573/2022#Text> дата доступу: 13.05.2023.
2. Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія. К.: «Алерта», 2017. 548 с
3. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> дата доступу: 13.05.2023.
4. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text> дата доступу: 13.05.2023.
5. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> дата доступу: 13.05.2023.

Патерило І. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, трудового та
господарського права (Дніпровський національний університет імені
Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна)*

ОСНОВНІ ВИДИ ВАЛЮТНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ

Одним з найбільш дієвих методів регулювання валютних курсів є девізна політика центрального банку, яка здійснюється шляхом проведення валютних інтервенцій. Хоча за останні роки роль і ефективність валютних інтервенцій у всьому світі помітно знизилася, проте, вони займають міцне місце в інструментарії центральних банків.

Вагомий вклад в дослідження проблем ефективності політики валютних інтервенцій центральних банків для країн з трансформаційною економікою внесли відомі учені і практики: Дж. Френкель, А. Гальчинский, А. Дзюблук, Є. Едісон, П. Кашин, С. Михайличенко, В. Стельмах, В. Ющенко та інші.

Отже, валютна інтервенція – значна разова цілеспрямована дія Національного банку на валютний ринок і валютний курс, здійснюване шляхом продажу або закупівлі крупних партій іноземної валюти. Валютна інтервенція здійснюється для регулювання курсу іноземних валют (імовірно, на користь держави). НБУ здійснює валютні інтервенції шляхом купівлі, продажу або обміну іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку. При покупці валюти Національний банк випускає в обіг гривну, при продажі валюти – зрозуміло, гривну з обігу вилучає[9].

Всі валютні інтервенції проводяться Центральними банками різних країн в даний час, можна класифікувати по декількох основних видах. Виділяють три основні види:

Відкрита валютна інтервенція. Заздалегідь оголошується намір Центробанку провести інтервенцію і визначається конкретна дата і час цієї події. Далі в призначений час відбувається покупка або продаж резервної

валюти за національну, що робить відповідний вплив на її курс. Проте сила і тривалість цього впливу не завжди передбачені (тут багато що залежить від тієї величини валютних резервів, які ЦБ готовий витратити) [5].

Вербальна валютна інтервенція. Центробанк оповістив намір провести валютну інтервенцію і цим все обмежується. Жодних реальних дій з боку ЦБ не відбувається, проте самого оголошення наміру вистачає для того, щоб вплинути на вирішення основної маси гравців ринку і, відповідно, на курс валюти. Як правило, не діждавшись реального вливання грошових коштів, ринок, після невеликого зрушення, відкатується назад[5].

Непряма валютна інтервенція. Проводиться Центробанком не безпосередньо, а через посередництво найбільших комерційних банків країни. Комерційні банки, як організації, залежні від ЦБ, вимушені підкорятися.

Кожен з цих трьох типів, у свою чергу, може підрозділятися ще на два види по напрямку:

– у напрямі цінової тенденції, що намітилася, для її прискорення і (або) зміцнення; – у напрямі проти цінової тенденції, що намітилася, для повернення курсу до колишнього рівня. Застосовується, наприклад, при виході курсу за межі валютного коридору (Валютний коридор є кордонами курсу національної валюти, встановленими Центробанком. Досягнення курсом одного з кордонів є сигналом на початок валютної інтервенції з метою повернути курс в межі коридору. Якщо курс досягає нижнього кордону валютного коридору, то ЦБ починає скуповувати національну валюту за резервну (долари і Євро) стимулюючи тим самим її зростання. Якщо курс досягає верхнього кордону коридору, то ЦБ починає скуповувати резервну валюту за національну валюту.) [6].

Окрім цього всі інтервенції класифікують по мірі залучення в них інших учасників:

Однобічні валютні інтервенції проводяться з боку Центробанку однієї лише країни. Успіх такого роду інтервенцій безпосередньо залежить від величини валютних резервів задіяних в ній. Але немає жодних гарантій того, що така ВІ у результаті приведе до наміченої мети.

Двосторонні (спільні). Такі інтервенції проводяться по взаємній домовленості Центробанків двох країн і мають значно більше шансів на успіх[5].

Багатосторонні валютні інтервенції є найефективнішими зі всіх перерахованих. Прикладом, що став вже хрестоматійним, стали багатобічні валютні інтервенції, направлені на зміцнення курсу японської йени в 2011 році. Ці заходи були зроблені низкою найбільших країн для підтримки економіки Японії після сильного землетрусу події в ній 11 березня 2011 року.

Нарешті всі валютні інтервенції можна класифікувати по впливу на грошову базу держави:

Стерилізована валютна інтервенція супроводжується зворотною операцією на внутрішньому грошовому ринку країни. Наприклад, продаж Євро на зовнішньому ринку, супроводжується покупкою короткострокових державних облігацій країн Євросоюзу, на внутрішньому грошовому ринку.

Нестерилізована валютна інтервенція – це просто купівля або продаж, без супроводу зворотною операцією на внутрішньому грошовому ринку країни.

Реальна валютна інтервенція – здійснюється відкрито, банк самостійно або через своїх представників виходить на ринок і починає скуповувати лоти. Після проведення операції публікуються її результати з вказівкою конкретних об'ємів[6].

Фіктивна валютна інтервенція – відбувається, коли з різних джерел поступають повідомлення про можливу операцію, але сама операція не здійснюється. Такі повідомлення фабрикуються не чесними іграми біржі форекс або самими банками для зниження курсу потрібної ним валюти. Реальна валютна інтервенція – здійснюється відкрито, банк самостійно або через своїх представників виходить на ринок і починає скуповувати лоти. Фіктивна інтервенція носить короткостроковий характер і робить менший вплив на підвищення курсу, чим реальна. Але лише не в тому разі якщо чутки підкріплені збільшенням об'ємів здійснюваних операцій на валютному ринку[6].

Використовуючи велике кредитне плече крупні гравці можуть імітувати дії центру банку створюючи підвищений інтерес тієї або іншої валюти або навпаки збільшуючи її пропозицію.

Інтервенції на ринку форекс можуть здійснювати і великі фінансові групи, для задоволення своїх потреб в певній валюті. Головна відмінність цієї операції від звичайної торгівлі це те, що валютна інтервенція здійснюється в набагато більших масштабах, що обчислюються десятками, – сотнями мільярдів доларів.

З огляду на застосування режиму плаваючого обмінного курсу валютні інтервенції не мають на меті досягнення наперед визначених курсових орієнтирів. Завданнями проведення валютних інтервенцій є:

- нагромадження міжнародних резервів;
- згладжування функціонування валютного ринку;
- підтримання трансмісії ключової процентної ставки як основного інструменту грошово-кредитної політики[1, с. 48].

Валютні інтервенції для накопичення міжнародних резервів здійснюються з метою поступового досягнення ними оптимального рівня. Якщо у короткостроковому періоді ціль щодо досягнення цінової стабільності та завдання щодо накопичення міжнародних резервів є несумісними, пріоритетним є досягнення цінової стабільності. При проведенні інтервенцій для накопичення міжнародних резервів Національний банк мінімізує власний вплив на процес курсоутворення. Прозорість мотивів присутності Національного банку на валютному ринку забезпечується щоквартальним оголошенням обсягу інтервенцій з купівлі іноземної валюти для поповнення міжнародних резервів. Такий обсяг визначається, виходячи з прогнозу надлишкової пропозиції на валютному ринку, є незначним порівняно із загальним обсягом операцій на міжбанківському ринку. Відповідно такі операції не мають істотного впливу на ціноутворення на валютному ринку України.

Доцільність використання тих чи інших форм інтервенцій визначається Національним банком в залежності від ситуації на міжбанківському валютному ринку. Проте на сьогодні, з огляду на необхідність мінімізувати

вплив регулятора на напрям курсового тренду, при проведенні інтервенцій для накопичення резервів пріоритет надається тим формам інтервенцій, під час яких Національний банк не пропонує, а приймає запропоновану іншими учасниками валютного ринку ціну. Формами інтервенцій, в яких Національний банк виступає "прайс-тейкером", є валютний аукціон та інтервенції за найкращим курсом[8].

Окрім вказаних мотивів валютних інтервенцій при їх проведенні в розрахунок можуть прийматися і інші чинники, які лежать поза валютною системою. Центробанки можуть керуватися мотивами, що не мають прямого відношення до коливань валютного курсу; деякі власті обґрунтовують операції на валютному ринку політичними або міжнародними подіями. До них можна віднести військові конфлікти, політичні вбивства, вибори керівництва країни і інші події, які можуть відбитися на економічній політиці. Деякі центральні банки також вказують причиною інтервенцій бажання підсилити або скорегувати сигнал грошово-кредитної політики, а також провести координацію з іншими центральними банками. Не дивлячись на прийняті заходи по зниженню втручання Національного банку України у функціонування внутрішнього валютного ринку, він як і раніше використовує офіційні інтервенції як основний інструмент регулювання попиту і пропозиції і, як наслідок, валютного курсу.

Література

1. Груй А., Лепушинський В. Застосування валютних інтервенцій як додаткового інструменту за режиму таргетування інфляції: приклад України/ А.Груй, В.Лепушинський// Вісник Національного банку України. № 238.- 2018.- С. 41–59
2. <https://www.azbukatrejdera.ru/valyutnye-intervencii-centralnogo-banka.html>
3. <http://forexluck.ru/ponytiy/valutnye-intervensyi>
4. https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=85319
5. <https://index.minfin.com.ua/banks/nbu/intervention/>

Патерило С. Д.,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Наявність валютного регулювання з боку держави є не просто світовою практикою, а об'єктивною економічною необхідністю. Заходи щодо регулювання валютних операцій (передусім руху капіталу) використовуються не тільки державами, що розвиваються, стикаючись з серйозними економічними труднощами, а й високорозвиненими державами.

Як відомо, валютне регулювання – це діяльність держави, спрямована на регламентацію валютних операцій, міжнародних розрахунків і порядку здійснення угод з валютними цінностями, також можна стверджувати, що валютне регулювання є складовою валютної політики держави і виступає важливим інструментом механізму державного регулювання національної економіки.

Одним із головних завдань валютного регулювання є економічна стабільність суспільства і держави (захист публічного інтересу) і створення сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності її суб'єктів (захист приватного інтересу) шляхом застосування відповідно до законодавства економічних і адміністративних важелів впливу на валютний курс та валютні операції. Отже, можна сказати, що валютне регулювання – економічно обґрунтований компроміс між приватними інтересами суб'єктів валютних операцій та публічним інтересом, і тому проблема вдосконалення правового регулювання валютних операцій актуальна завжди.

Валютне регулювання впливає із загальнодержавної грошово-кредитної політики. Кожна країна намагається обмежити операції з іноземною валютою, обмежити притік капіталу, встановити контроль над валютними операціями, надання позик, лізингові, інвестиційні

операції, ввезення, вивезення, переказ, будь-яке переміщення іноземної валюти. Тим самим вона намагається підтримати рівновагу платіжного балансу та стабільність національної валюти, що є головним завданням центробанку кожної країни. Валютне регулювання спрямоване на процес курсоутворення, виконання платіжної функції іноземною валютою, діяльність комерційних банків та інших структур на валютному ринку, здійснення міжнародних платежів за поточними операціями платіжного балансу, здійснення міжнародних платежів за капітальними операціями платіжного балансу та розвиток іноземних інвестицій в економіку країни, ввезення та вивезення валютних цінностей через державний кордон, впорядкуванню кредитних відносин резидентів з нерезидентами, формування та використання золотовалютних резервів[3, с. 287]. Отже, дві головні функції, завдання, призначення, місії валютного регулювання: стабільність національної валюти і забезпечення платіжний баланс. У науковій літературі відзначається, що, по мірі поглиблення кризових явищ спостерігається тенденція розширення сфери валютного регулювання[1, с. 497].

Проблемам валютного регулювання приділялася увага з боку вчених-правників. Окремі питання правового регулювання валютних операцій розглядалися в роботах Є.Алісова, В.Богуна, І.Жукова, А.Золотова, В.Кротюка, В. Лагутіна, С.Макаренка, С.Макухи, Л.Петрашко, С. Половко, В.Самофалова, О.Северіна та інших авторів. Аналіз існуючих наукових джерел показує, що дослідження валютного регулювання, як правило, носять економічний характер, і тому потребують подальшого вдосконалення з господарсько-правової точки зору.

Якщо правове регулювання господарської діяльності можна охарактеризувати, як зазначає В.Мамутов, як інструмент (механізм, засіб) забезпечення організованості і порядку у народному господарстві[7, с. 19], то правове регулювання валютних операцій, О.Северин визначає, як інструмент забезпечення правопорядку у сфері здійснення цих операцій.

Законодавство України та наукові дослідження визначають складовою частиною господарської діяльності зовнішньоекономічну діяльність, тобто господарську діяльність, побудовану на взаємовідносинах суб'єктів господарювання, комерційні підприємства яких знаходяться в різних державах[7, с. 780]. Основою такої діяльності є відповідні зовнішньоекономічні угоди, на підставі яких здійснюється (крім бартерних угод) перехід права власності на валютні цінності. Крім того, невід'ємною частиною господарської діяльності є здійснення в Україні кредитних, депозитних та інших, в межах законодавства, угод з іноземною валютою. Відповідно, невід'ємною частиною господарської діяльності є валютні операції.

Очевидно, що насамперед суб'єктами валютних операцій є суб'єкти господарювання (юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку, фізичні особи, що здійснюють господарську діяльність та зареєстровані як підприємці та відокремлені підрозділи господарських організацій, утворені для здійснення господарської діяльності), які використовують інвалюту (або гривню – при розрахунках з іноземними контрагентами), а підставами здійснення більшості валютних операцій – укладені суб'єктами господарської діяльності угоди. Відповідно – в абсолютній більшості випадків валютні операції є операціями суб'єктів господарської діяльності в межах такої діяльності, господарських правовідносин як окремого виду суспільних відносин[7, с. 64].

У свою чергу, серед валютних операцій, що здійснюються з грошовими валютними коштами на підставі угод, можна, використовуючи класифікацію грошових зобов'язань В.Бєлова [2, с. 28], виокремити:

а) операції, що проводяться за зобов'язаннями щодо передачі валютних коштів як предмету договору (себто надання валютних коштів є метою зобов'язання, спрямоване на отримання зустрічного задоволення);

б) операції, що проводяться за зобов'язаннями щодо передачі валютних коштів як ціни договору (еквівалента, зустрічного задоволення, тобто надання коштів має зустрічний, додатковий характер).

Як зазначає О. Северин, правове регулювання валютних операцій в Україні де-юре має трьохступеневий рівень:

1. Законодавче регулювання Верховною Радою України.
2. Регулювання нормативно-правовими актами КМУ відповідно до законів України.
3. Регулювання нормативно-правовими актами НБУ згідно з законами України.

Жоден інший державний орган повноважень у сфері валютного регулювання і, відтак, правового регулювання валютних операцій як складової частини валютного регулювання, не має.

Іншим питанням, котре потребує законодавчого вирішення, є проблема, пов'язана з виконанням податковими органами функцій “фінансового контролю” за валютними операціями. Практика (як правозастосування, як і нормотворення) свідчить, що і самі податківці, і інші державні органи розуміють це надто широко, включно з повноваженнями податкових органів на втручання в процес купівлі іноземної валюти, застосування санкцій за порушення валютного законодавства та ін. Слід розуміти, що функції фінансового контролю полягають виключно в аналізі, опрацюванні і подальшому використанні інформації про валютні операції в межах виконання покладених законами України “фіскальних” функцій, тобто функцій збору податків, що і мусить бути чітко передбачено на законодавчому рівні.

Підводячи підсумки можна сказати, що валютні операції є невід'ємною частиною господарської діяльності суб'єктів господарювання, тобто діяльності, пов'язаної з виробництвом і реалізацією продукції, виконанням робіт і наданням послуг, а також із забезпеченням їх виробників необхідними ресурсами.

В той же час треба зауважити, що серед загальних питань, основними проблемами серед загальних питань правового регулювання валютних операцій суб'єктів господарювання є невизначеність статусу національної валюти у розрахунках з нерезидентами, питання ліцензування валютних операцій та недосконале регулювання основоположних аспектів здійснення валютного контролю.

По-друге, найбільш поширеними правопорушеннями в сфері валютного регулювання є: ухилення від надходження в Україну валютної виручки; здійснення валютних операцій, що потребують індивідуальної ліцензії НБУ, без наявності такої ліцензії (передусім відкриття і використання рахунків в іноземних банках, здійснення розрахунків між резидентами в інвалюті); порушення державними органами законодавчих актів при підзаконному нормотворенні, перевищення ними компетенції; протиправне переміщення за кордон валютних цінностей (повсякденним є також легальне, але економічно безпідставне переміщення валюти, через недосконалість законодавства).

Література

1. Гроші та кредит. Підручник / А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін.; За загальною редакцією М. І. Савлук. – К., 2001. – С. 287;
2. Лагутін В. Д. Гроші та грошовий обіг: Навч. посіб. – 5-те вид., стер. – К.: Т-во „Знання”, ККО, 2003.- С. 187;
3. <https://index.minfin.com.ua/banks/nbu/intervention/>

Подорожна Н. В.,

*студентка 3 курсу юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ВИТОКИ КОРУПЦІЇ: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

Крізь часи корупція існувала і розвивалась разом із владою та суспільством. Її коріння сягає ще у первісне суспільство. Люди залежали від сил природи, приносили жертви богам, а в їх особі шаманам, знахарям і будь-яким силам природи.

Процес формування цього явища завершився із появою держави. Прагнення до отримання вищого соціального статусу призвело до розшарування суспільства на різні ієрархічні верстви. Слід відмітити, що завжди у тих, хто знаходився при владі, виникало бажання отримувати більше, і як правило відбувалось це за рахунок інших.[2]

Витоки корупції варто розглядати у часі та просторі через певні історичні періоди. Суспільство сприймало корупцію по-різному і залежно від епохи у якій жили. Так, вже у Старому Завіті, Господь через Мойсея дав першу заповідь проти корупції: "Не бери дарів, бо дары сліпими роблять зрячих і перекручують справу правих". [4, с. 54] У мусульман було попередження пророка, що Аллах прокляне тих хто дає і бере хабарі, а також тих, хто цьому сприяє. А у древніх міфах Вавилону, попередником корупційних проявів, було принесення жертви богу Мардуку, щоб той, у свою чергу, відплатив наданням порядку в облаштування тогочасного суспільства. Схоже було і в Стародавній Індії, де приносили жертви, щоб наступне переродження життя було більш кращим.[6]

Саме у ті древні часи почали з'являтися і покарання за прояви корупції, в тому числі і жорстокі. В індійських Законах Ману, хабар у суддівських лавах карався конфіскацією, а деякі інші корупційні діяння могли мати наслідок покарання штрафом, або навіть вигнанням. Про покарання корупціонерів згадувалось також і в Законах Хаммурапі, у їх положеннях визначалось: "Якщо суддя буде судити судову справу, прийме рішення,

виготує документ з печаткою, а потім змінить своє рішення, то цього суддю потрібно викрити у незаконній зміні рішення, і він повинен виплатити суму прзову, що подано до судового розгляду, у 12-кратному розмірі...".

[2] Тут можна назвати і Стародавній Єгипет (у якому боротьба з корупцією почалась через здобуття посад жерців шляхом хабаря, за це фараон наказав карати відтинанням носа чи каторгою), Стародавній Китай(де чиновницькі посади отримували тільки багаті люди, бо мали гроші на освіту) та інші країни світу в яких започатковувалась і розвивалась боротьба з проявами корупції.

Поруч із організованою боротьбою з корупційними проявами розвивалось також і законодавство. Так, наприклад, у Римі через велике корупційне втручання у розподіл державних земель, у 367 р. до н.е., був виданий Закон Ліцинія-Секстія, який обмежив надання максимального розміру земельної ділянки одній особі.[2] Також, Юстиніан I, додав до Візантійського законодавства нові норми, що дозволяли забирати майно боржників на користь держави або інших приватних осіб, це дало збирачам податків оббирати тих, хто боргів не мав, звинувачуючи їх і погрожуючи новими зборами. [2, ст. 24–25]

До нових норм додавали відповідно і нові чітковизначені санкції за корупційні правопорушення. За хабарництво у Німеччині карали закиданням камінням правопорушника, якого спеціально клали у труну, в Іспанії стискали голову спеціальними приладами впродовж кількох днів, у Франції насаджували на піраміду, а у Швеції карали шляхом відсікання кінцівок. [2, с. 27]

У більш пізній час в Європі було проведено реформи, щоб чиновники служили народу і захищали права громадян. Таким чином люди не давали б хабаря владі аби жити краще, а чиновники б його не вимагали, бо знали б, що за це народ може змістити їх з посад. Шляхом цього рівень корупції почав зникати у країнах які запроваджувати подібні реформи.

Не можна оминати увагою і наукові підходи вчених щодо визначення корупції. Так, одні учені визначають корупцію через хабарі, продажність

посадових осіб, політичних діячів і все пов'язане з цим. А інші мислителі визначають корупцію через презирство до законів з етичної проблеми. Це можна побачити і у свідомості народу України, у якій корупційні діяння, знуцання "корумпованої влади", викликали неповагу до "чиновницького закону", який влада реалізовувала без права і бездуховно у своїх провласних та провладних корпоративних інтересах.[7]

Отже, розглянувши витoki корупції із найстародавніших часів, ми можемо побачити як розвивалась свідомість суспільства стосовно відношення до корупції як у релігійному, так і в державному плані, а також, як зародилась антикорупційна боротьба.

Література

1. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія / В. М. Гаращук, А. О. Мухатаєв; Нац акад. прав. наук України, Ін-т вивч. пробл. злочинності, Служба безпеки України, Ін-т дослідж. пробл. держ. безпеки. Х.: Право, 2010. 143 с.
2. Корупційна злочинність: витoki, сучасний стан, стратегія протидії: монографія/Т.В. Корнякова, О. Л. Соколенко, І. Г. Алексєєнко та ін.; За заг. ред. д-ра юр. наук., проф. Корнякової. – Дніпро: ЛІРА, 2017. – 276 с.
3. Михалкин Н. В. Философия права: учеб. пособие / Н. В. Михалкин, А. Н. Михалкин. – М.: Юрайт, 2011. – 393 с.
4. Омельченко С. В. Корупція з точки зору різних культур світу / С. В. Омельченко // Підприємництво, господарство і право. – 2000. – № 3. – С.
5. http://idpnan.org.ua/files/kushnarov-i.v.-politichna-koruptsiya-_porivnyalno-politologichna-kontseptualizatsiya_-_d_.pdf
6. Корупція як елемент державного управління [Режим доступу] <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1017>
7. Соціологія релігії [Режим доступу] http://maup-sevastopol.narod.ru/e_katalog/sociol_relig.pdf

Радченко Д. О.,

*студентка 3 курсу Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара*

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ТА ЇЇ КРИМІНОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ

Особа злочинця це дуже цікава тема для вивчення, адже в процесі детального дослідження можна дійти висновку, що мова йде саме про психологію людини. Ведеться багато дискусій про те, чи злочинна поведінка є наслідком набутих певних якостей людини чи навпаки – закладена генетично. Саме визначення «особи злочинця» має на увазі сукупність психологічних, біологічних, моральних якостей, які характеризують людину, що вчинила кримінальне правопорушення. Вивчення цього питання є важливим у кримінології, адже дозволяє досліджувати детермінанти злочинів, засобів боротьби з ними і попередження.

Особисто мені імпонує думка, що соціальне і біологічне в особі не виключають одне одного, а взаємопов'язані. Але доцільно розглянути дві причини виникнення «особи злочинця» над якими постійно ведуться дискусії. Це деформація світогляду внаслідок неправильної соціалізації та наявність біологічних факторів, які підштовхують людину до злочину на підсвідомості.

Більшість кримінологів вважають, що злочинна поведінка у будь-якому випадку має соціальний характер і обумовленість. Отже і боротьба з нею ведеться соціальними і правовими засобами, а не біологічними. Можна впевнено стверджувати, що злочинці мають свої певні особливості, які обумовлюють протиправну поведінку, адже як можна помітити в певних ситуаціях вона різниться зі звичайними людьми. Зазначають, що злочинцями не народжуються, а стають ними в наслідок неправильної соціалізації. Тобто на це впливає наше оточення, сім'я, друзі.

Принциповим є питання про роль біологічних факторів у злочинній поведінці. Адже людина може стати правопорушником незважаючи на

середовище в якому знаходиться. Тобто якщо особа з народження має схильність до вчинення злочинів, вона буде їх вчиняти незважаючи ні на що. Від біологічних особливостей залежить, що людина засвоїть від оточення в якому вона знаходиться. Це і є генетична закладка певних якостей, які схиляють нас до протизаконної поведінки.

Загалом, суспільно небезпечна поведінка особи формується ще до того, як вона вчинила злочин. Про це можуть свідчити аморальні вчинки чи дисциплінарні, адміністративні правопорушення. І сам момент здійснення злочину є моментом переходу від особи, з аморальними, небезпечними якостями до особи злочинця. Але важливо зазначити, що сама наявність небезпечних якостей не дає нам підстав вже вважати особу злочинцем чи відповідно з нею поводитись. Для того, щоб детально вивчити «особу злочинця» потрібно поринути в його життєдіяльність, зрозуміти що саме його спонукало до вчинення правопорушення.

Як я вже зазначала, особи, що вчиняють злочини мають певні особливості, які можуть нам дати розуміння яка категорія людей схильна до правопорушень. Виділяють соціально-демографічні, кримінально-правові, морально-психологічні ознаки, соціальні ролі і статус у суспільстві. Соціально-демографічні ознаки включають в себе вік, стать, місце проживання, громадянство, освіту. На перший погляд ці властивості притаманні будь-кому і самі по собі не мають кримінологічного значення. Але у статистиці злочинців вони дають важливу інформацію без якої неможлива повна характеристика особи злочинця. Кримінально-правові ознаки не менш важливі, адже розкривають нам склад скоєного злочину, мотивацію, спрямованість, форму співучасті, судимості. Ці властивості притаманні саме особі злочинцю, а не будь-кому іншому. Морально-психологічні якості розкривають нам світогляд, погляди і переконання людини. Також сюди відносять рівень розумового розвитку, обсяг знань, життєвий досвід.

Отже, можна зазначити, що «особа злочинця» поєднує в собі біологічну і соціальну складову. Вивчення та аналіз злочинців дає нам певну

статистику за допомогою якої ми можемо розкривати, виявляти причини та попереджувати злочини.

Література

1. Вісник Кримінологічної Асоціації України, «Особа злочинця у кримінологічній теорії України», Денисов С. Ф., 2020, номер 1, ст. 152–159. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6a60c927-1e87-4bed-b0f6-4c4704e2c7c5/content>
2. Підручник «Кримінологія», Сміяна Л. С., Нікітіна Ю. В., 2010, розділ 5 «Кримінологічна характеристика особи злочинця», ст. 77–91. <http://nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-31-7-pos-compressed.pdf>

Радченко Д. О.,

*студентка 3 курсу Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара*

ЯК НАЙМАТИ ПРАЦІВНИКІВ У БІЗНЕСІ, ЩОБ МІНІМІЗУВАТИ КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ?

Тема найму працівників які схильні до корупційних ризиків завжди є актуальною. Адже від вибору кандидата на посаду залежить чи буде компанія втрачати свої кошти чи ні. Щоб уникнути цього потрібно заздалегідь проводити ретельну перевірку кандидатів. Чому це так важливо? Тому що саме від цього залежить чи зазнає компанія шахрайства під час своєї роботи. Така перевірка може попередити призначення на посаду особи яка є недоброчесною, має схильність до вчинення правопорушення. Під найбільшим ризиком знаходяться керівні посади, так як корупційні правопорушення вчиняють саме ці особи. В половині випадків шахрайством займається одна особа, але також є невеликий відсоток коли до цього причетна вже група осіб. Досить часто такі люди працюють в компаніях довго, тому важлива саме робота антикорупційних уповноважених на попередження призначення таких працівників. Зазвичай, чим старша особа за віком, тим вищу посаду та зарплатню вона має і відповідно від цього може приносити більші втрати.

Основними завданнями антикорупційної перевірки кандидатів на посади є встановлення того, чи не викликає укладення трудового договору корупційних ризиків, чи не порушуватиме антикорупційне законодавство. Також для того, щоб переконатися, що кандидат зобов'язується дотримуватися умов програми та інших внутрішніх документів компанії з питань запобігання корупції. Це важливо розуміти під час розробки внутрішніх документів, оскільки саме це буде одним з важливих аспектів якісної роботи з перевіркою кандидатів на посади.

Для того щоб мінімізувати корупційні ризики потрібно дотримуватися порядку перевірки кандидатів на посади. По-перше, встановити перелік

посад які є вразливими до корупційних ризиків; налагодити алгоритм взаємодії уповноваженого зі службою управління персоналом; визначити строки щодо обміну інформацією. По-друге, прописати перелік інформації необхідної від кандидата на посаду, способи її отримання; мати певний перелік джерел інформації, які може використовувати уповноважений для здійснення перевірки. Важливо зазначити, що не можна використовувати заборонені законом заходи збору інформації. Потрібно також визначити фактори та рівні корупційних ризиків. В кінці перевірки уповноважений має підготувати висновки.

Перелік посад вразливих до корупційних ризиків можна формувати за результатами власної оцінки яка має відбуватися в кожній юридичній особі. Що дасть нам оцінка корупційних ризиків? Вона дозволить визначити процеси які мають вразливості до корупції. Це перший критерій який допоможе нам сформувавши перелік посад. Не можна на рівні методичних рекомендацій або на рівні держави визначити фіксований перелік таких посад, тому що кожна компанія є особливою, має свою специфіку діяльності. Основи переліку посад має два критерії: 1) рівень посади в ієрархічній структурі організації; 2) функціональне навантаження на посаду;

Варто зазначити, що існують рівні корупційного ризику. Їх можна поділити на високий, середній та низький. До високого корупційного ризику можна віднести кандидата по якому спрацьовують три чи більше факторів ризиків із тих які ви пропишете в своїх внутрішніх документах. Також при наявності певних конкретних факторів. Звісно ж є фактори які унеможливають за Законом призначення кандидата на посаду. До середнього рівня корупційного ризику можна віднести кандидата у разі виявлення інших типових факторів корупційних ризиків у сукупності не більше двох. Низький ризик встановлюємо у разі невиявлення жодного типового фактору ризику. Після перевірки кандидата потрібно визначитись з приводу того, чи виникають ризики при призначення на посаду, чи призведе це до порушення вимог закону України, після чого обов'язково скласти обґрунтований висновок для керівника.

Отже, як мінімізувати виявлені ризики? По-перше встановити додаткові механізми контролю за прийняттям особою рішень, звітування. По-друге вивести частину функціоналу з-під контролю цієї особи. По-третє включити до трудового договору додаткові підстави звільнення. Ретельна перевірка працівників на ваші підприємства значно скоротить ризики корупції у майбутньому. Це допоможе уникнути шахрайства та правопорушень в середині компанії.

Література

1. Офіційний сайт НАЗК <https://www.facebook.com/NAZKgov>
2. Закон України «Про запобігання корупції» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

Рафальський М. Ю.,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

КОРУПЦІЙНІ ЧИННИКИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Сьогодні корупція в органах місцевого самоврядування в Україні є однією з головних проблем нашої держави, яка підриває довіру громадян України до влади, заважає розвитку економіки та демократії в нашій країні, та порушує права та інтереси людей.

«Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [1].

Органи місцевого самоврядування здійснюють свої повноваження через територіальні громади сіл, селищ міст, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Керуючись положеннями ст. 19 Конституції України «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [2]. Зазначене в ст. 19 Конституції України стосується всіх посадових осіб без винятку, незалежно від їх службового становища, сфери діяльності, обсягу владних повноважень тощо.

Саме органи місцевого самоврядування є інструментом для розвитку місцевих громад, так як вони є найнижчим рівнем державного управління і тому мають кращу позицію для подолання проблем, котрі стосуються

їх жителів. Місцеве самоврядування повинно сприяти здійсненню демократичного самоврядування та заохочувати людей, добровільні об'єднання, підприємства та організації, для вирішення питань місцевого значення та розвитку. На жаль, реалізація цього обмежується корупцією в органах місцевого самоврядування.

Корупційні чинники ризику в органах місцевого самоврядування – це ті обставини, які збільшують ймовірність того, що посадові особи або громадяни будуть зловживати своїм становищем або публічними ресурсами для отримання особистої вигоди. До таких чинників можна віднести:

- Недосконале законодавство, яке містить прогалини, суперечності або неясності, що створюють можливості для розбіжностей у тлумаченні та застосуванні правил, завдяки яким посадові особи знаходять лазівки, завдяки яким є можливість оминати закон.
- Низький рівень професіоналізму та кваліфікації посадових осіб.
- Слабкий контроль та недостатня відповідальність посадових осіб, які порушують законодавство або етичні норми.
- Низька правова обізнаність як посадових осіб, так і громадян сприяє поширенню стереотипу “загальної корумпованості” суспільства та толерантності до корупційних дій.
- Висока концентрація повноважень та ресурсів у руках окремих посадових осіб, що дає можливості для зловживань, недотримання принципу поділу влади та контролю за її здійсненням;
- Також спостерігається проблема невиконання або формального виконання законодавства про запобігання корупції, зокрема щодо декларування доходів та майна.

Прикладами корупційних діянь посадових осіб, можуть бути:

- Вимагання або отримання хабара за надання певних послуг або пільг громадянам чи юридичним особам (наприклад, виділення земельної ділянки, надання ліцензії чи дозволу тощо).
- Призначення на посади або звільнення з посад за критеріями не кваліфікації чи професіоналізму, а особистої лояльності, родинних чи дружніх зв'язків партійної приналежності тощо.

- Передача державного майна в оренду або приватизацію за підозрілими умовами чи невігідними цінами в обмін на хабар або іншу вигоду.
- Зловживання бюджетними коштами або субвенціями на реалізацію соціальних чи інфраструктурних проектів шляхом їх розкрадання, використання для особистих потреб або перерахування на рахунки фіктивних фірм.
- Участь у корупційних схемах з податкової оптимізації, відмиванні грошей, контрабанді тощо.
- Фальсифікація документів або даних для отримання незаконної вигоди або приховування корупційних діянь (наприклад, підробка тендерної документації, фальсифікування виборчих результатів тощо).
- Використання службового становища для вирішення особистих чи політичних інтересів або для переслідування опонентів чи критиків (наприклад, зловживання адмінресурсом під час виборчих кампаній, вживання репресивних заходів проти активістів чи журналістів тощо).

Отже, підсумовуючи вище зазначене, хочу запропонувати декілька заходів для зменшення корупційних проявів серед посадових осіб. Дієвим заходом може виступати, забезпечення постійного підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування стосовно питань запобігання та виявлення корупції, яка полягає у проведенні навчальних заходів, семінарів, тренінгів, консультацій тощо. Головною метою цього заходу є поглиблення знань про антикорупційне законодавство, превентивні антикорупційні механізми, етику службової поведінки тощо.

При прийомі на посаду державного службовця, особа повинно проходити випробувальний термін, під час якого за особою буде спостерігати спеціальна комісія. Все це буде зроблено для того, щоб перевірити, навички майбутнього державного службовця, оцінити комунікативні та інтелектуальній здібності особи. Після проходження практики, комісія буде надавати свої висновки, чи може дана особа обіймати дану посаду, чи їй

краще піти помічником державного службовця, для отримання навичок, котрі у майбутньому дадуть змогу обіймати дану посаду.

На мою думку, одним з ефективних і важливих антикорупційних заходів може виступати використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій для надання адміністративних послуг, для зменшення бюрократії, також це забезпечить гласність та прозорість серед органів місцевого самоврядування, та покращиться якість послуг, які надають державні органи.

Так як, в самих документах вже закладена корупція, то використання інформаційно-комунікативних технологій зменшить застосування паперових носіїв інформації, вся інформація буде знаходити у віртуальному просторі в спеціальних реєстрах, де внесення змін та підробка документів буде більш проблематичною.

Це знизить відвідування державних органів, що спрощує процедуру надання адміністративних послуг, за рахунок цього зменшиться контактування з посадовими особами, і як наслідок зменшаються корупційні ризики. За допомогою онлайн ресурсів люди, зможуть оформлювати та подавати документи до державних установ, займати черги, створювати підприємства тощо, це забезпечить в першу чергу зручність для громадян, прискорить процеси надання послуг, а також зменшить навантаження на державних службовців.

Література:

1. Про місцеве самоврядування: Закон України від 31.03.2023 2849-IX //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст. 170.
2. Конституція України від 01.01.2020 № 27-IX //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 31.03.2023 № 2229-XII //Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст. 2056.
4. Тімашов В. О., Дзюбенко С. Д. Корупція в органах місцевого самоврядування //Юридичний науковий електронний журнал. 2021. С. 190–192.

Рябець Р. В.,

*аспірант, 3 року навчання,
заочна форма навчання спеціальність 081 «Право»
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ

Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Земельні відносини – це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею. Суб'єктами земельних відносин є громадяни, юридичні особи, органи місцевої влади та самоврядування, органи державної влади. Об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі на земельні частки (паї). Земельні відносини регулюються Конституцією України, Земельним Кодексом, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами.

Стан злочинності – це збірне, комплексне поняття, що виражає її кількісно-якісну характеристику: рівень, структуру, динаміку, ступінь латентності.

Рівень злочинності складається з трьох основних показників: зареєстрованих кримінальних правопорушень (розкритих та нерозкритих); судимості (кількість обвинувальних вироків, які набрали сили, і засуджених за ними осіб); латентної (тобто незареєстрованої) злочинності. Останню не можна поєднувати з нерозкритими злочинами, тому що вони зареєстровані.

Рівень, структура і динаміка злочинності визначається не тільки в абсолютному вираженні, а обов'язково в коефіцієнтах на 100 тис. осіб. За таких перепадів у динаміці злочинності доцільно давати пояснення їх джерелам – зміні законодавства чи соціально-економічним причинам і умовам [1].

Життєдіяльність суспільства тісно пов'язана з земельними відносинами. Це сфера охорони, раціонального використання та відтворення земельних ресурсів, яка на превеликий жаль постійно зазнає кримінальних правопорушень. Як українські так і зарубіжні вчені-кримінологи постійно звертаються до теми кримінальних правопорушень проти довкілля і втому числі і сфери земельних відносин. Земельні відносини охоплюють сферу земельних ресурсів. Кримінальні правопорушення проти земельних ресурсів становлять життєву небезпеку для суспільних відносин. Тобто кримінальні правопорушення у сфері земельних ресурсів – це суспільно небезпечне протиправне діяння [2].

Аналіз застосування відповідних кримінально-правових заборон засвідчує їх невисоку ефективність, що не в останню чергу пояснюється і відсутністю належних теоретичних розробок питань кримінальної відповідальності за земельні злочини.

Як відомо, Особлива частина КК України не передбачає виділення окремого розділу, присвяченого регламентації відповідальності за злочини у сфері земельних відносин. З урахуванням викладеного не має дивувати той факт, що зустрічаються різні, подекуди суттєво відмінні погляди щодо змісту наповненості відповідної групи кримінальних правопорушень.

Розрахунки дають підстави для твердження щодо невисокого рівня облікованості кримінальних правопорушень у сфері землекористування. За відомостями, що містяться у статистичних звітах – форма № 1 МВС «Про злочинність на території України», «Єдиний звіт про злочинність», та Єдиний звіт Офісу Генерального Прокурора «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» за період 2017–2022 роки протягом усього аналізованого періоду разом, було обліковано 24.920 кримінальних правопорушень проти довкілля, а серед них 5.142 у сфері землекористування.

Розрахунок середньої арифметичної простої величини дає можливість встановити середнє річне значення абсолютної кількості зареєстрованих (облікованих) кримінальних правопорушень у сфері землекористування і охарактеризувати типовий розмір досліджуваної ознаки, тобто узагальнюваний показник, який демонструє усереднене значення ознаки сукупності за конкретний період. Протягом 2017–2022 років ця величина становить 857 кримінальних правопорушень (при цьому питома вага складає 20,63 % від кримінальних правопорушень проти довкілля). Зауважимо, що фактична кількість навіть облікованих кримінальних правопорушень у сфері землекористування є більшою, з огляду на те, що вчинення кримінального правопорушення у сфері землекористування службовими особами, як правило, кваліфікується та обліковується за відповідними статтями Розділу XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК України.

Відповідальність за кримінальні правопорушення які посягають на відносини у сфері охорони, раціонального використання та відвернення земельних ресурсів передбачено статтями Кримінального кодексу, зокрема розділом VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля». Кримінальні правопорушення у сфері землекористування охоплені ще й VI розділом КК України «Кримінальні правопорушення проти власності» ст. 197–1 «Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво».

Одним із кількісних показників, які характеризують поширеність кримінальних правопорушень певної категорії, є їх **питома вага** (доля або частка) у структурі всіх облікованих кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. У публікації за 2022 рік Корнякова Т. В. зазначає, що доля злочинності у сфері землекористування в загальній структурі злочинності проти довкілля, становить від 17 до 25%.

Розглядаючи кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин робимо наголос на те що вони мають локальний об'єкт посягання – земельні правовідносини. За висновком Турлової Ю. А. ця категорія кримінальних правопорушень залежна від виду природного об'єкта, на який спрямовано посягання умовно розподілена на такі групи: екологічні кримінальні правопорушення у сфері охорони земель (ст. 239, ст. 239–1, ст. 239–2, 254 КК України) екологічні кримінальні правопорушення у сфері охорони надр (ст. 240 КК України) [3].

Впродовж періоду 2017–2022 років було виявлено 5.142 кримінальних правопорушень у сфері землекористування або близько 20% від усіх кримінальних правопорушень проти довкілля чи всього 0,2% від усієї кількості кримінальних правопорушень. З них найбільшу частку 52% становить порушення правил охорони або використання надр (ст. 240 КК України) від усіх кримінальних правопорушень проти довкілля. Найменшими у цій групі кримінальних правопорушень є частка невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК України) і незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239–2 КК України) 0,17% та 2,7% відповідно.

Необхідно звернути увагу на те, що за узагальненими даними протягом 2017–2022 років приблизно кожне друге зареєстроване в Україні кримінальне правопорушення проти довкілля є кримінальним правопорушенням у сфері надрокористування, передбачений статтею 240 КК України. За своєю поширеністю кримінальні правопорушення у сфері надрокористування у структурі злочинності посідає перше місце за проаналізовані роки. На думку Максименцева М. Г. можна вважати що

кримінальні правопорушення надкористування є одним з тих сегментів кримінальної активності, що визначає генеральні тренди у відтворенні екологічної злочинності в Україні в цілому. При цьому аналіз сукупних показників рівня злочинності у сфері надкористування (ст. 240, КК України) виявляє збереження вельми високого його значення із помірною тенденцією до зростання. За аналізований період протягом 2017–2022 років було зареєстровано 2676 кримінальних правопорушень та виявлено 555 осіб (2017 рік – 121; 2018 рік – 107; 2019 рік – 83; 2020 рік – 97; 2021 рік – 90; 2022 рік – 57). Натомість практично майже не зареєстровані випадки порушення законодавства про континентальний шельф України (ст. 244 КК України) [4].

Аналогічно (ч. 1,2 ст. 197–1 КК України) «Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво». Слід зазначити, що за період з 2017 по 2022 рік кримінальні правопорушення проти земельних ресурсів були скоєні 7.453 рази. У 2017 році – 1076 кримінальних правопорушень; 2018 році – 1.200 кримінальних правопорушень; 2019 році – 1.207 кримінальних правопорушень; 2020 році – 1.389 кримінальних правопорушень; 2021 році – 1.810 кримінальних правопорушень; 2022 році – 771 кримінальних правопорушень.

«Забруднення або псування земель» (ст. 239 КК України). Зазначу, що за проаналізований нами період з 2017 по 2022 рік кримінальних правопорушень із забрудненням або псуванням земель були скоєні 1.183 рази. У 2017 році – 167 кримінальних правопорушень; 2018 році – 140 кримінальних правопорушень; 2019 році – 160 кримінальних правопорушень; 2020 році – 194 злочини; 2021 році – 373 кримінальних правопорушень; 2022 році – 149 з кримінальних правопорушень.

«Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель» (ст. 239–1 КК України). За проаналізований період з 2017 по 2022 рік кримінальних правопорушень із незаконним заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель були скоєні 336 разів. У 2017 році – 45 кримінальних правопорушень; 2018 році – 55 кримінальних

правопорушень; 2019 році – 59 кримінальних правопорушень; 2020 році – 66 кримінальних правопорушень; 2021 році – 89 кримінальних правопорушень; 2022 році – 22 кримінальних правопорушень.

«Незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах» (ст. 239–2 КК України). За період з 2017 по 2022 рік кримінальних правопорушень із незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах були скоєні 141 раз. У 2017 році – 30 кримінальних правопорушень; 2018 році – 29 кримінальних правопорушень; 2019 році – 12 кримінальних правопорушень; 2020 році – 27 кримінальних правопорушень; 2021 році – 30 кримінальних правопорушень; 2022 році – 13 кримінальних правопорушень.

Аналіз чинного законодавства доводить, що кримінально-правове вивчення особи, яка вчинила певний злочин, має мету забезпечення обґрунтованості і законності під час кваліфікації злочинного посягання та призначення вини. Злочинні посягання на суспільні відносини, як у сфері охорони довкілля в цілому так і в сфері землекористування окремо є суто чоловічим заняттям. Питома вага осіб чоловічої статі у загальній кількості винних у вчиненні аналізованих злочинів становить 97,3%. Отже, лише 2,7% таких злочинів вчинено жінками. Ще вищим є цей показник у сфері забруднення або псування земель 100% (ст. 239 КК), незаконного заволодіння грантовим покривом (поверхневим шаром) земель 100% (239–1 КК), порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин 100% (240 КК).

Статева різниця серед аналізованої категорії злочинців є не їхніми біологічними особливостями, а факторами соціального характеру, особливостями соціальних ролей чоловіків та жінок, становищем яке займає жінка у суспільстві: у сім'ї, на роботі. Більш доступнішою жінкам є господарська діяльність чи службові посади, що є об'єктами посягання чи суб'єктами злочинів під час вчинення протиправних діянь у сфері охорони та відновлення природних ресурсів; винних у без господарському

використання земель 0,2%, умисному знищенні лісових масивів та об'єктів природно-заповідного фонду 0,1%, забруднення або псування земель 0,1%.

Під час кримінологічної характеристики цих кримінальних правопорушень встановлено що місцем вчинення таких злочинних посягань була сільська місцевість, а більшість винних проживали саме в ній. Загалом серед всіх злочинців 78% становлять сільські жителі, відповідно міські 22%.

Певні особливості притаманні і віковій характеристиці особи. Так, неповнолітні майже відсутні (1,1%), Це незаконний видобуток корисних копалин.

Невисокою також є питома вага осіб пенсійного віку (62 роки і старше). У загальній масі їх 2,7%, це порушення правил екологічної безпеки.

Особи віком від 30 до 40 років здійснили кримінальні правопорушення з питоною вагою 30,5%, а дещо меншою 24,3% особи віком від 40% до 50%. Такий розподіл зафіксований серед винних у без господарському використанні земель....

Таким чином специфіка вікової категорії правопорушників обумовлена змістом та цільовою спрямованістю злочинної діяльності, фізичним можливостями особи, наявним професійним та життєвим досвідом.

Література

1. Курс кримінолог: Особлива частина [Текст]: підручник: у 2 кн. / М. В. Корнієнко, Б. В. М. 1. Мета ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – С. 122 Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу [Текст]: монографія / О. М. Костенко К.: Атіка, 2008.-С. 161.
2. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Василевич В. В. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій з схемами (Загальна та Особлива частини) [Текст]: навч. посіб. / О. М. Джужа, Моїсєєв Є. М., Василевич В. В. – К.: Атіка, 2001. – С. ПЗ Іншаков С. М. Кримінологія [Текст]: учебник / С. М. Иншаков.- М.: Юриспруденция. 2000. – С. 269–270,
3. Турлова Ю. А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії: монографія. Київ: Знання України, 2018. С. 90.

4. Максименцев М. Г. Протидія злочинності у сфері надрокористування. Харків, 2019. С. 98–99.
5. Офіс Генерального прокурора «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» за період 2017–2023 рік. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за період 2017–2023 рік. <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2023> рік.

Самойленко. С. О.,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАХОДІВ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ НА 2023–2025 РОКИ

В нашій державі проблема корупції стоїть неймовірно гостро, корупцією просякнуті усі сфери суспільного життя [1]. Тим не менш, останніми роками до повномасштабної війни процес боротьби із корупцією значно прискорився [5]. Не дивлячись на те, що в умовах повномасштабної стадії російсько-української війни процес втілення у життя антикорупційної програми і боротьби із корупцією значно сповільнився [6], основні процеси і заходи виокремленні антикорупційною програмою продовжують впроваджувати, а робота антикорупційних органів не припинилася.

Державна антикорупційна програма [2] – важливий документ, на основі якого держава формує засади, мету та заходи державної політики у сфері боротьби із корупцією [4]. Досліджуючи державну антикорупційну програму на 2023–2025 роки [3] та ознайомлюючись із роботами науковців на цю тему, нами було помічено, що питання класифікації заходів Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки не отримує достатньо уваги серед науковців, на перший план виходить дослідження окремих заходів, їх ефективності та доцільності.

Основною метою нашої роботи в напрямку класифікації засобів, що лежать в основі Державної антикорупційної програми є спрощення та групування досить розгалуженої та складної системи заходів державної антикорупційної програми, що стане у нагоді при її дослідженні. В основі нашої класифікації лежить розподілення заходів Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки на дві основні групи заходів: заходи аналітичні та заходи практичні.

Спільною ознакою усіх аналітичних заходів Державної антикорупційної програми є використання наукових методів пізнання із залученням

допоміжних наук, таких як соціологія і кримінологія, задля збирання достовірної інформації і подальшого її аналізу, з метою дослідження існуючої дійсності у сфері боротьби з корупцією, отримання актуальної інформації про стан держави і суспільства, дослідження міжнародного та вітчизняного досвіду застосування заходів боротьби із корупцією, а також діяльність у напрямку дослідження і розвитку наукової бази у сфері боротьби із корупцією.

Конкретизуючи вищесказане, до аналітичних заходів, що зазначені у Державній антикорупційній програмі, можна віднести:

- збирання і дослідження інформації із державних органів/органів місцевого самоврядування;
- збирання даних соціологічних досліджень та аналіз отриманої інформації;
- дослідження досвіду інших країн у сфері боротьби із корупцією;
- проведення експертиз у сфері протидії корупції, тощо.

Таким чином, аналітичні заходи Державної антикорупційної програми, потрібні в першу чергу для збирання та дослідження інформації, що має на меті підвищення обізнаності державних органів про актуальний стан боротьби із корупцією в державі та поширеність її у суспільстві, що дозволяє більш ефективно застосовувати заходи державної антикорупційної програми та в майбутньому вдосконалювати її.

Поряд із аналітичними заходами Державної антикорупційної програми, існують також практичні заходи. Сутність практичних заходів не потребує додаткових роз'яснень – це безпосередньо ті заходи, що застосовуються державою для подолання корупції та зменшення корупційних ризиків. Натомість, ця група заходів потребує розширеної класифікації за підгрупами.

Пропонуємо застосовувати таку класифікацію практичних заходів державної антикорупційної програми:

- заходи із вдосконалення законодавства – це практичні заходи державної антикорупційної програми, що пов'язані із розробкою та впровадженням вдосконалених законів і підзаконних актів, що мають на

меті боротьбу із корупцією та корупційними ризиками, усуненням колізій у різних законах та підзаконних актах тощо;

- організаційно-економічні заходи – це практичні заходи державної антикорупційної програми, сутністю яких є ведення державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами відносин що виникають у процесі боротьби із корупцією, організаційно-розпорядчої діяльності, а також діяльності із забезпечення належного фінансування програм та заходів при боротьбі із корупцією. Сюди можна віднести створення, організацію роботи нових органів, програм, підтримка уже існуючих органів і програм по протидії корупції, їх фінансування тощо;

- контрольні заходи – це практичні заходи державної антикорупційної програми, сутність яких полягає у веденні державними органами та іншими суб'єктами діяльності із контролю за додержанням антикорупційного законодавства, станом впровадження державної антикорупційної програми, контролю за діяльністю правоохоронних та інших державних органів у сфері боротьби із корупцією, проведенні перевірок тощо;

- заходи із цифровізації державного управління і надання адміністративних послуг та підвищення прозорості державної служби. Хоча дані заходи і можна включити у перелік вищезазначених груп заходів, вважаємо доцільним виокремити їх у окрему групу, через їх особливу інноваційність та специфіку впровадження у практику;

- заходи із інформування населення та державних службовців про діяльність антикорупційних органів та заходи антикорупційної пропаганди – це такі заходи державної антикорупційної програми, що спрямовані на інформування населення про діяльність держави у сфері протидії корупції та проведення інформаційної роботи із суспільством з метою зменшення корупційних ризиків та кількості корупційних правопорушень як серед простого населення так і серед державних службовців.

Виходячи з цього, можна сказати, що практичні заходи – це такі заходи державної антикорупційної програми, які, застосовуючи інформацію отриману і проаналізовану за допомогою аналітичних заходів державної антикорупційної програми, втілюють у життя боротьбу із корупцією в державі як таку.

Загалом, метою нашою роботи було створити нову класифікацію заходів державної антикорупційної програми, розділити ці заходи на зрозумілі категорії і групи для спрощення дослідження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки. Нами було виокремлено дві основні групи заходів – аналітичні і практичні. Ці дві групи були розширені і розкриті протягом цієї роботи, а отже, вважаємо поставлене на початку завдання виконаним, втім, можливо, дана класифікація потребує розширення у подальших наукових роботах.

Література:

1. Transparency International. Corruption perception index <https://www.transparency.org/en/cpi/2022/index/ukr>
2. Постанова кабінету міністрів «Про затвердження державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки» від 4 березня 2022 року- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220–2023-%D0%BF>
3. Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки від 4 березня 2022 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220–2023-%D0%BF#n32>
4. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року в редакції від 31.03.2023 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700–18#Text>
5. НАЗК, соціологічна компанія InfoSapiens у складі Савчука Д., Шуренкової А., Яблоновської Т. КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ 2021: РОЗУМІННЯ, СПРИЙНЯТТЯ, ПОШИРЕНІСТЬ ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА БІЗНЕСУ. – Київ, 2022.
6. НАЗК, соціологічна компанія InfoSapiens у складі Савчука Д., Шуренкової А. КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ 2022: РОЗУМІННЯ, СПРИЙНЯТТЯ, ПОШИРЕНІСТЬ. ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА БІЗНЕСУ. – Київ, 2023.

Сачко О. В.,

*професор кафедри кримінального і адміністративного права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара*

ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ: ДОСВІД США

Стрімкий розвиток інформаційно – телекомунікаційних технологій, впровадження і використання дистанційних цифрових форм договірних та розрахунково – платіжних відносин потребує створення чітких правил регулювання середовища таких відносин із врахуванням їх особливостей.

Перші концепції «електронного бізнесу» та «електронної комерції» виникли в США у 1980 – х роках і стали результатом розвитку більш ранніх ідей глобальної інформаційної економіки, що були теоретичною основою створення внутрішньо фірмових і корпоративних інформаційних мереж та вбудовування інформаційних технологій у процес функціонування організацій[1].

Одне з перших визначень «електронної торгівлі» було запропоновано в 1996 році професором Колумбійського університету В. Звасом: «електронна торгівля – це розподіл ділової інформації, відносин оточення бізнесу і проведення ділових угод за допомогою телекомунікаційних мереж. У сьогоденнішньому бізнес – оточенні оперативні кордони між фірмами стали проникними, оскільки ці кордони стали заважати підприємництву і розділяти міжфірмові та внутрішньофірмові ділові процеси, тому електронна комерція тут включає відносини купівлі – продажу й угоди між компаніями, а також загальні процеси, які підтримують торгівлю в межах окремих фірм» [2].

В 1997 р. адміністрацією президента США Б. Клінтона було розроблено документ «Основи глобальної електронної торгівлі», в якому було закріплено основні засадничі установи правового регулювання електронної торгівлі у формі правових принципів.

Принцип (від. лат. *principium* – першооснова) – основоположне положення, першооснова, первісна ідея, основне правило поведінки, діяльності [3]. Принципи права – це первісні ідеї, об’єктивно властиві праву, відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов’язання), які ставлять до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів [4] та визначають зміст і спрямованість правового регулювання[5].

Доповідь президента США Б. Клінтона «Основи глобальної електронної комерції» окреслила такі п’ять принципів електронної торгівлі: принцип пріоритетності приватних суб’єктів, принцип мінімального втручання держави, принцип формування правового поля безпеки і спрощеного ведення електронної торгівлі, принцип врахування унікальної природи мережі Інтернет, принцип екстратериторіального регулювання мережі Інтернет[6].

Принцип «пріоритетності приватних суб’єктів» виражається в правилі – сторони комерційних відносин, які виникають в мережі Інтернет, повинні мати можливість вступати в передбачувані законом договірні відносини щодо купівлі – продажу товарів і послуг у всій мережі Інтернет за мінімальної участі держави в цих відносинах.

Принцип «мінімального втручання держави» полягає в утриманні держави від застосування надмірних заходів в регулюванні, бюрократичних процедур, встановлення податків і тарифів на комерційну діяльність, яка здійснюється на основі використання мережі Інтернет.

Принцип «формування правового поля безпеки і спрощеного ведення електронної торгівлі» розуміється як зобов’язання держави створити мінімальне правове поле, яке б дозволило забезпечити безпеку користувачів та спростити електронну комерцію. За такого підходу правотворення держави спрямоване на: забезпечення конкурентного середовища; захист прав на об’єкти інтелектуальної власності; захист основ приватного життя і персональних даних; попередження шахрайства; забезпечення прозорості

операцій; підтримка комерційних відносин і транзакцій; спрощення процедур вирішення спорів, що виникають в мережі Інтернет.

Принцип врахування унікальної природи мережі Інтернет передбачає врахування того, що мережа Інтернет надає можливість використання максимально простих способів і форм обміну інформацією, швидко поширювати дані. Звідси, нормативно – правові акти, які регулюють торговельну діяльність суб'єктів в мережі Інтернет повинні бути максимально простими та постійно переглядатися, змінюватися і доповнюватися із врахуванням викликів і можливостей сучасної цифрової епохи.

Принцип екстратериторіального регулювання мережі Інтернет за своєю сутністю є застосуванням єдиних підходів до регулювання національної і транскордонної електронної комерції незалежно від юрисдикції її суб'єктів.

Отже, принципи електронної торгівлі, які було визначено в «Основах глобальної електронної комерції» закріпили свободу торгових відносин в умовах дистанційного поширення інформації, товарів і послуг; саморегульовані основи ведення торгівлі; окреслили необхідність створення правового режиму «безпечного середовища для ведення торгівлі» в мережі Інтернет. Ці принципи також заклали підґрунття для створення системи міжнародного правового регулювання багатоманітних відносин в сфері електронної торгівлі.

Література

1. Міщенко В. І., Шаповалов А. В., Юрчук Г. В. Електронний бізнес на ринку фінансових послуг: практ. посіб. –К.: «Знання», КОО, 2003. – 278с.
2. Zwass V. Electronic Commerce: Structures and Issues// International Journal of Electronic Commerce. – 1996.- Vol. 1, № 1, Fall. – P. 3–23. // www.gvsu.edu/ssd/ijec/v1n1/p003full.htm.
3. Краткий словарь иностранных слов. Государственное издательство иностранных и национальных словарей. М.: 1952. 488 с.

4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права [Текст]: підручник/ О. Ф. Скакун; пер. з рос. – Х.: Консул, 2009. – С. 221.
5. Рабінович П. М. Принципи права// Юридична енциклопедія: в 6 т.; / Редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол) та ін.. – К.: «Укр. енцикл.», 2003. –Т.5: П – С. – 736с.
6. The Framework for Global ElectronicCommerce. URL: <http://clinton4nara.gov/WH/New/Commerce/read.html>

Сіньова Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ЩОДО НАДАННЯ ВІДПУСТКИ ПРИ НАРОДЖЕННІ ДИТИНИ БАТЬКУ ЧИ ІНШИМ РОДИЧАМ

Конституцією України передбачено право кожного громадянина на оплачувану щорічну відпустку. В ст. 45 вказано, що кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час. Також зазначена максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом.

Відповідно ст. 24 Загальної декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, вказано, що «Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку». Таким чином, право на відпустки гарантоване міжнародними та національними правовими актами.

Законом України «Про відпустки» № 504/96-ВР від 15 листопада 1996 року встановлені державні гарантії права на відпустки працівників, визначені умови, тривалість і порядок надання їх працівникам для відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, а також для виховання дітей, задоволення власних життєво важливих потреб та інтересів, всебічного розвитку особи.

Право на відпустки мають громадяни України, які перебувають у трудових відносинах з підприємствами, установами, організаціями

незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також працюють за трудовим договором у фізичної особи. Іноземці та особи без громадянства, які працюють в Україні, мають право на відпустки нарівні з громадянами України. Право на відпустки забезпечується: гарантованим наданням відпустки визначеної тривалості із збереженням на її період місця роботи (посади), заробітної плати (допомоги) у випадках, передбачених цим Законом; заборонаю заміни відпустки грошовою компенсацією, крім випадків, передбачених ст. 24 зазначеного Закону.

Трудова відпустка – це встановлене законом, колективними або трудовими договорами тимчасове вивільнення роботодавцем працівника від виконання трудових обов'язків (обов'язків члена виборного профспілкового органу), тобто щорічна та додаткова трудова відпустка встановленої тривалості, яка надається працівникові роботодавцем та обчислюється в календарних днях відпочинку, що здійснюється з гарантованою виплатою середньої заробітної плати, а також виплатою працівникові у випадках, передбачених законодавством, колективним чи трудовим договором, матеріальної допомоги на оздоровлення зі збереженням на період відпустки місця роботи (посади) й умов праці, порядок та умови надання якої передбачено законодавством [1, с. 132].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька у догляді за дитиною» № 1401-IX від 15 квітня 2021 року до Розділу IV Соціальні відпустки була додана ст. 19–1 про відпустку при народженні дитини, де зазначено, що одноразова оплачувана відпустка при народженні дитини тривалістю до 14 календарних днів (без урахування святкових і неробочих днів) надається не пізніше трьох місяців з дня народження дитини таким працівникам: 1) чоловіку, дружина якого народила дитину; 2) батьку дитини, який не перебуває у зареєстрованому шлюбі з матір'ю дитини, за умови що вони спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки; 3) бабі або діду, або іншому повнолітньому родичу дитини, які фактично здійснюють догляд за

дитиною, мати чи батько якої є одинокою матір'ю (одиноким батьком). Відпустка при народженні дитини надається лише одній з осіб, зазначених у частині першій цієї статті. Тривалість відпустки при народженні дитини визначається працівником у заяві про її надання з урахуванням вимог, встановлених абзацом першим частини першої цієї статті. Відпустка при народженні дитини надається власником або уповноваженим ним органом особам, зазначеним у пунктах 1–3 частини першої цієї статті, на підставі письмової заяви відповідної особи.

Особа, яка отримала відпустку при народженні дитини, зобов'язана надати власнику або уповноваженому ним органу копії документа, необхідного для державної реєстрації народження дитини, або свідоцтва про народження дитини протягом 30 календарних днів з дня виходу в таку відпустку. Порядок надання відпустки при народженні дитини встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Постановою КМ України № 693 від 7 липня 2021 р. «Про затвердження Порядку надання відпустки при народженні дитини» був визначений механізм та умови надання одноразової оплачуваної відпустки при народженні дитини. Наведені терміни вживаються стосовно дитини, у зв'язку з народженням якої надається така відпустка.

Одинока мати – мати, у актовому записі про народження дитини якої відомості про чоловіка як батька дитини внесені в установленому порядку за її вказівкою; мати дитини, батько якої помер, відповідно до рішення суду позбавлений батьківських прав, визнаний безвісно відсутнім або оголошений померлим, якщо ця дитина не була усиновлена іншим чоловіком.

Одинокий батько – батько дитини, матір якої померла, відповідно до рішення суду позбавлена батьківських прав, визнана безвісно відсутньою або оголошена померлою, якщо ця дитина не була усиновлена іншою жінкою.

Інший повнолітній родич дитини – повнолітній рідний брат або сестра.

Зазначена відпустка повинна бути використана працівником не пізніше 104-го дня з дня народження дитини і не підлягає грошовій компенсації та поділу на частини.

Таким чином, державою усунені законодавчі прогалини, які обмежували права батька та інших родичів на одноразову оплачувану відпустку при народженні дитини. Отже, трудове законодавство України спрямоване на захист прав працівників при народженні дитини.

Список використаних джерел:

1. Бойко І.В., Бойко О. І. *Поняття та види трудових відпусток в Україні* *Науковий вісник публічного та приватного права* Випуск 2, том 1, 2019 С. 126–133 URL: http://nvppp.in.ua/vip/2019/2/tom_1/22.pdf (дата звернення 20.05.2023)

Сіренко С. В.,

*Старший державний виконавець відділу примусового виконання рішень
Департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції
України, м. Київ, Україна*

ЗМІНИ В ПРОЦЕДУРІ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

11.04.2023 Верховною Радою України прийнято Закон України № 3048-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану» (далі – Закон № 3048-ІХ), який набрав чинності 06.05.2023.

Вказаним Законом, зокрема, викладено у новій редакції пункт 10–2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження».

Цією редакцією змінено порядок розпорядження фізичними особами-боржниками коштами, на які накладено арешт органами державної виконавчої служби чи приватними виконавцями, у період дії в Україні воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022.

Так, у зазначений період фізичні особи-боржники, на кошти яких накладено арешт виконавцями, можуть здійснювати видаткові операції з поточного рахунку на суму в розмірі, що протягом одного календарного місяця не перевищує 2-х розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом про Державний бюджет України на 1 січня поточного календарного року (13 400 грн.), а також сплачувати податки, збори без урахування такого арешту, за умови, що такий поточний рахунок визначений для здійснення видаткових операцій у порядку, встановленому цим підпунктом.

Звернення стягнення у межах зазначеної суми на такому рахунку не здійснюється.

У разі якщо арешт накладено на кошти на декількох поточних рахунках фізичної особи-боржника в одному банку або на поточних рахунках у різних банках, а також у разі наявності декількох виконавчих проваджень, для здійснення видаткових операцій має бути визначений лише один поточний рахунок фізичної особи-боржника в одному банку. Кількість виконавчих проваджень не впливає на розмір суми, яка не підлягає зверненню стягнення і на яку фізична особа-боржник може здійснювати видаткові операції.

Для визначення такого поточного рахунку у банку фізична особа-боржник має звернутись до органу державної виконавчої служби, приватного виконавця, який наклав арешт на кошти фізичної особи-боржника, із заявою про визначення поточного рахунку у банку для здійснення видаткових операцій.

Заява подається:

- в паперовій формі (нарочно або засобами поштового зв'язку);
- або в електронній формі з дотриманням вимог, встановлених Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг».

У заяві обов'язково зазначаються:

- номер поточного рахунку, який фізична особа-боржник просить визначити для здійснення видаткових операцій,
- найменування банку, в якому відкрито такий рахунок.

Фізична особа-боржник несе відповідальність за достовірність зазначеної у заяві інформації.

Державний, приватний виконавець протягом двох робочих днів з дня отримання відповідної заяви виносить постанову про визначення поточного рахунку фізичної особи-боржника у банку для здійснення видаткових операцій та невідкладно, не пізніше наступного робочого дня після винесення постанови:

- надає/надсилає відповідну постанову банку (обслуговуючому банку);
- перевіряє наявність інших виконавчих проваджень, відкритих стосовно фізичної особи-боржника, та, у разі якщо стосовно останнього відкриті інші виконавчі провадження, одночасно надає/надсилає відповідну

постанову до органів державної виконавчої служби або приватному виконавцю, які здійснюють примусове виконання у таких виконавчих провадженнях.

У такому разі поточний рахунок, зазначений у відповідній постанові, вважається визначеним для здійснення видаткових операцій і в межах таких виконавчих проваджень.

Зупинення вчинення виконавчих дій або зупинення виконавчого провадження не є підставою для відмови у визначенні поточного рахунку для здійснення видаткових операцій.

У разі надходження від державного, приватного виконавця постанови про визначення поточного рахунку фізичної особи-боржника для здійснення видаткових операцій банк за визначеним у постанові рахунком здійснює видаткові операції на суму коштів у розмірі, встановленому цим підпунктом.

Крім цього, змінами передбачено, що юридичні особи-боржники, самозайняті особи (які використовують найману працю фізичних осіб), на кошти яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, можуть здійснювати видаткові операції з поточних рахунків виключно для виплати заробітної плати в розмірі не більше п'яти розмірів мінімальної заробітної плати на місяць на одного працівника такої юридичної особи чи самозайнятої особи, а також для сплати податків, зборів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Контроль за дотриманням встановлених законом вимог під час здійснення виплат покладається на службових осіб юридичної особи-боржника, самозайняту особу відповідно.

Також варто звернути увагу, що новою редакцією пункту 10–2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» не передбачено:

- припинення звернення стягнення на заробітну плату у період дії в Україні воєнного стану (звернення стягнення припиняється виключно на пенсію та стипендію, крім рішень про стягнення аліментів, про

відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок кримінального правопорушення, та рішень, боржниками за якими є громадяни російської федерації);

- заборони примусового виконання виконавчих написів нотаріусів (крім відкриття виконавчих проваджень на підставі виконавчих написів нотаріусів, вчинених на кредитних договорах, які не посвідчені нотаріально).

Окрім цього слід зазначити, що Законом № 3048-IX внесені зміни до пункту 6–1 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», якими врегульовані питання діяльності приватних виконавців у період дії в Україні воєнного стану та, зокрема, передбачена можливість:

- зупинення Міністерством юстиції діяльності приватного виконавця, який не здійснює свою діяльність в офісі, перебуває за межами України або проходить військову службу відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та визначення приватного виконавця, який здійснюватиме його заміщення;

- зміни виконавчого округу приватним виконавцем, який має на виконанні незакінчені виконавчі провадження, та офіс якого розташований у територіальній громаді, що належить до територій, на яких ведуться активні бойові дії, або тимчасово окупованих територій, та продовження примусового виконання виконавчих документів, що перебували у нього на виконанні.

Література

1. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
2. Закон України № 3048-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3048-20#Text>

3. Закон України «Про виконавче провадження» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
4. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>
5. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

Соколенко О. Л.,

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
адміністративного і кримінального права, декан юридичного
факультету Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ АСПЕКТ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Правова держава є якісно новим соціальним феноменом порівно з державою взагалі, що проявляється у тому числі в аспекті захисту прав і свобод людини і громадянина. Відмітимо, що розглядаючи державу як історично мінливе явище, ознаки й функції якої змінюються із кожною новою соціально-економічною формацією (цивілізацією), про захист прав громадян не можна безумовно стверджувати як про цінність кожної держави взагалі.

Як відомо, відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави^{*}. Ключового значення у даному разі набуває саме реальність прав людини, що, на рівні з юридичним визнанням таких прав і дієвим механізмом їх реалізації, також передбачає ефективність судового і адміністративного захисту, під чим у науці розуміють те, що «судові і адміністративні рішення набули чинності і реалізовані, тобто обов'язково призвели до відновлення або компенсування порушених прав і свобод»^{**}.

У той же час, розглядаючи різні аспекти адміністративно-правового механізму захисту прав громадян як одного з елементів забезпечення їх реальності, що, у свою чергу, виступає своєрідним індикатором розбудови сучасної правової соціально орієнтованої держави, необхідно окремо

^{*} Конституція України: від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

^{**} Турута О. В. Юридичний механізм забезпечення реальності прав і свобод громадян / О. В. Турута // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 519–523 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10tovicg.pdf>.

звернути увагу на все ще існуючі суперечності теоретико-методологічного характеру в розумінні сутності прав і свобод громадянина.

Передусім, відмітимо, що права громадянина – це лише один із виявів їхнього правового статусу й окремо від останнього не можуть характеризувати специфіку зв'язків особистості з державою та громадським суспільством. Проте, безперечно, що правовий статус не може обмежуватись одними лише правами і обов'язками особистості, включаючи також інші елементи, що забезпечують реальність таких прав і обов'язків, належний рівень узгодження суспільних інтересів різних осіб й соціальних груп. У зв'язку із цим, К. Г. Волинка досить чітко відзначає, що «значення категорії правового статусу особи полягає в тому, що вона дозволяє розглядати її права, свободи і обов'язки в цілісній і системній єдності та з огляду на їх взаємообумовленість»^{*}.

Сутність і зміст принципів, як і гарантій правового статусу, зумовлюється, передусім, саме правами людини, потребами забезпечення їх ефективної реалізації.

Однією з найбільш доступних і швидких форм захисту прав громадян є саме адміністративно-правова форма. Так, її сутність зводиться до застосування заходів адміністративного примусу, спрямованих на відновлення, визнання прав та припинення порушень прав громадян, здійснюваних органами публічної влади за заявами громадян або з ініціативи компетентних органів. У той же час, в умовах сучасної демократичної правової держави особливого значення набуває саме плюралістичний характер захисту прав громадян як такий, що передбачає однакову функціональність й ефективність усіх форм і способів захисту прав і свобод людини і громадянина, свободу громадянина у виборі та застосуванні форм захисту своїх прав. При цьому, на думку Я. В. Лазура^{**} [95, с. 252], реальне і найбільш ефективне забезпечення захисту прав і свобод громадян в сфері

^{*} Волинка К. Забезпечення прав і свобод особи в Україні: теоретичні і практичні аспекти / К. Волинка // Право України. – 2000. – № 11. – С. 30–34.

^{**} Лазур Я. В. Форми адміністративно-правового захисту прав і свобод громадян у сфері державного управління / Я. В. Лазур // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 249–253 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10lvgdu.pdf>.

державного управління можливе саме при комплексному поєднанні форм такого захисту.

Повномасштабне вторгнення на територію України змусило державу перейти до оперативного функціонування в умовах правового режиму воєнного стану та обумовило виникнення питання захисту прав громадян в умовах воєнного стану.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Захист законних прав і свобод громадян є одним із ключових обов'язків держави. Проте, в умовах впровадження воєнного стану або надзвичайного стану, відповідно до статті 64 Конституції України встановлюються окремі обмеження прав і свобод людини та громадянина передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а саме: недоторканність житла; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; невтручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України; свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом; право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації; право володіти,

користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом; право на працю; право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; право на освіту.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та Постанови Кабінету Міністрів України № 753 «Про затвердження порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» від 13 липня 2011 року із урахуванням вимог законодавства визначаються відповідні обмеження прав: використання потужностей і трудових ресурсів підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, зміну режиму їхньої роботи; примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучення майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави; запровадження комендантської години (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень); перевірку документів у осіб, а в разі потреби – проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України; заборону проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів; встановлення для фізичних і юридичних осіб військово-квартирної повинності з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ.

Необхідно відмітити, що вказані заходи не можуть суттєво обмежувати основоположні права громадян. Крім цього, будь-які обмеження повинні бути співмірними з цілями, які вони переслідують.

В той же час, п. 3 статті 20 цього Закону, встановлює гарантії щодо захисту економічних і соціальних інтересів громадян України: у процесі трудової діяльності осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, забезпечується дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна

плата, мінімальний термін відпустки та час відпочинку між змінами, максимальний робочий час, врахування стану здоров'я особи тощо. На час залучення працюючої особи до виконання трудової повинності поза місцем її роботи за трудовим договором за нею після закінчення виконання таких робіт зберігається відповідне робоче місце (посада).

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості. Майно, що підлягає примусовому відчуженню обов'язково оцінюється у порядку, встановленому законодавством. Саме завдяки цій процедурі і можливе повне відшкодування його вартості власнику.

Одною із основоположних цінностей людської цивілізації є гідність людини. Застосування катувань і жорстоке поводження повністю нівелюють принцип людської гідності. Тому, засадничою основою захисту прав громадян в умовах воєнного стану є заборона катування. Вона знайшла своє закріплення в усіх основних міжнародних інструментах, починаючи від загальних принципів міжнародного права, міжнародних документів звичаєвого права до міжнародних договорів на універсальному та регіональному рівнях.

Отже, своєчасність розгляду звернень, запитів на публічну інформацію залежить від об'єкта, якому надіслані звернення або запит, режиму його роботи та наявності технічних можливостей опрацьовувати кореспонденцію (засобів комунікації, інтернету), наближення установи до місць проведення бойових дій, характеру запитуваної інформації та нагальної потреби у ній тощо. Тому, заходами щодо роботи в умовах воєнного стану в даному випадку можуть стати: використання засобів телефонного зв'язку (за можливості через телефони гарячої лінії) для надання громадянам відповіді на питання, вирішення яких належить до компетенції установи,

а також суспільно – важливої інформації; надання відповіді через офіційні веб-сайти, соцмережі забезпечення надання інформації, що стосується життя, здоров'я, свободи та безпеки (наприклад, про безпечні маршрути евакуації, надання медичної допомоги, забезпечення гуманітарною допомогою тощо); забезпечення своєчасного оприлюднення достовірної та точної іншої суспільно – важливої інформації (наприклад, про стан довкілля, аварії, катастрофи та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян) на офіційних веб – сторінках розпорядника та у соцмережах; при наданні інформації у відповідь на запит обирати найбільш прийнятний спосіб, наприклад через електронну пошту, а у випадку надання запитуваної інформації у друкованому вигляді розглянути питання щодо можливості в умовах воєнного стану звільнення запитувача від оплати відшкодування фактичних витрат на копіювання та друк; у разі неможливості надати відповідь на запит користуватись інструментом відстрочки у задоволенні запитів, що передбачено положеннями частини шостої статті 22 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Література

1. Волинка К. Забезпечення прав і свобод особи в Україні: теоретичні і практичні аспекти / К. Волинка // Право України. – 2000. – № 11. – С. 30–34.
2. Конституція України: від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Лазур Я. В. Форми адміністративно-правового захисту прав і свобод громадян у сфері державного управління / Я. В. Лазур // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 249–253 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10ljpgdu.pdf>.
4. Турута О. В. Юридичний механізм забезпечення реальності прав і свобод громадян / О. В. Турута // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 519–523 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10tovicg.pdf>.

Соломонович К. В.

*студентка 2 курсу Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара*

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У 2021–2025 РР.

Антикорупційна політика – це розробка і постійне здійснення різнобічних і послідовних заходів держави і суспільства в рамках прийнятих даними державою основ конституційного ладу з метою усунення причин і умов, що породжують і живлять корупцію в різних сферах життя.

Розробка антикорупційної політики починається зі з'ясування її основних напрямків. Ці напрямки властиві практично будь-якій державі, навіть такій, де рівень корупції в даний час не є загрозливим. Інша справа – зміст конкретних заходів, що укладаються в кожен з напрямків (блоків). Тут універсалізму бути не може. Більше того, зміст напрямків антикорупційної політики має коригуватися не тільки в міру здійснення окремих заходів, але і з урахуванням результатів глибоких досліджень корупції, заснованих на науковому підході, зокрема, після більш ретельного вивчення причин корупції; "ділянок" державного та суспільного організму, найбільш уражених корупцією; мотивації корупційної поведінки; більш точної оцінки прямих і непрямих економічних втрат і інш.

Щоб краще зрозуміти те чи інше явище, той чи інший процес, необхідно розглянути, з яких складових частин, елементів дане явище (процес) складається. Особливо це відноситься до нових категорій, що вводиться в науковий і практичний оборот, яким є антикорупційна політика.

Елементи антикорупційної політики можна розбити за кількома критеріями.

Тривалість антикорупційних заходів.

За даним критерієм антикорупційна політика розбивається на разові і постійні заходи.

Разові заходи можуть здійснюватися в різних сегментах державного і суспільного життя. Вони народжуються в залежності від конкретного стану політичної системи даної держави, масштабів корупції, стану законодавства, рівня ефективності поліцейської та іншої юрисдикційної діяльності і т. д. Іншими словами, разові заходи завжди індивідуальні по відношенню до конкретної країни. У той же час зрозуміло, що вивчення їх ефективності впливає і на визначення постійних заходів, і на пошук нових (наступних) разових заходів, і на збагачення досвіду антикорупційної політики в інших країнах.

До разових заходам в сучасній Україні можна віднести, наприклад, такі як: законодавче приведення допустимого розміру виборчих фондів у відповідність з реальними витратами на виборчі кампанії; прийняття закону про лобіювання з метою створення прозорої системи відстоювання інтересів у законодавчих органах; введення кодифікованої системи процедур підготовки та прийняття адміністративних рішень, іншої адміністративної діяльності, пов'язаної з відносинами між держслужбовцями та фізичними і юридичними особами (Адміністративний кодекс); завершення переведення обслуговування всіх ліквідація інституту "уповноважених банків".

Таким чином, конкретна разова міра зникає зі складу антикорупційної політики після того, як вона реалізована. Сам же факт реалізації разових заходів визначається за якимсь формальними підставами (зокрема, прийняття відповідного нормативного акта або завершення організаційного перебудови). Інша справа, якщо після прийняття, наприклад, якогось закону в якості разового заходу ситуація в даному сегменті корупції не змінюється.

У цьому випадку антикорупційна політика припускає, природно, аналіз причин неефективності і на цій основі – або корекцію відповідної міри, або відмова від неї і пошук іншої.

Постійні заходи включають в себе:

- а) розробку на певний період самої антикорупційної програми, тобто документа, що містить основні напрямки політики на даний період;
- б) розробку на певний період планів з протидії корупції, тобто документів, що конкретизують і структурують антикорупційну програму;

- в) контроль за реалізацією антикорупційної програми і планів з внесенням до них необхідних коректив і оцінка ступеня їх реалізованості;
- г) діяльність спеціалізованого антикорупційного органу з протидії корупції (якщо такий створений);
- д) діяльність правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та розслідування фактів корупції;
- е) судову практику в частині застосування відповідальності за корупційні діяння;
- ж) діяльність контролюючих інстанцій (контрольно-ревізійних комісій по парламентським розслідуванням і ін.);
- з) моніторинг стану корупції (в територіальному, галузевому і функціональному розрізах), у тому числі за допомогою статистичних, соціологічних та інших методів;
- і) моніторинг системи інститутів влади з точки зору їх ефективності в проти-водействія корупції;
- к) антикорупційне освіта і виховання.

Постійні заходи, як неважко помітити, є заходами, універсальними для різних держав, тобто не залежать від масштабів корупції, політичного та економічного устрою.

Концепція формування державної антикорупційної політики у 2021–2025 рр.

Метою цієї Антикорупційної стратегії є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У цій Антикорупційній стратегії корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних інститутів.

Попередня Антикорупційна стратегія зосереджувалася на пріоритетах, пов'язаних із створенням системи сучасних антикорупційних інструментів (правових інститутів), та розбудові системи антикорупційних органів, що мали забезпечити ефективну реалізацію цих інструментів. Водночас завдяки

реалізації інших програмних документів Урядом звужувалися можливості для корупції в окремих секторах через проведення галузевих реформ.

Концепція цієї Антикорупційної стратегії ґрунтується на поєднанні обох зазначених підходів: у розділах 2 і 4 визначено основні напрями подальшого удосконалення загальної системи запобігання та протидії корупції, а в розділі 3 – найбільш пріоритетні сфери з точки зору подолання корупції.

Збалансоване поєднання цих підходів дасть змогу не лише знизити рівень корупції, підвищити довіру громадян до органів влади, а й суттєво підвищити темпи соціально- економічного зростання України.

Визначення пріоритетних сфер у запобіганні та протидії корупції на 2021–2025 роки відбулося з огляду на підсумки стандартного опитування щодо рівня корупції в Україні, проведеного у 2020 році (включало опитування підприємців, експертів та населення в цілому), інших досліджень щодо стану, динаміки та поширеності корупції в Україні, а також за результатами аналізу ефективності реалізації антикорупційної політики.

Так, згідно з даними стандартного опитування щодо рівня корупції найбільш пріоритетним напрямом боротьби з корупцією і для бізнесу (57% респондентів), і для населення України (52% респондентів) є очищення від корупції судової системи. Для населення України наступними за пріоритетністю (у порядку спадання) є такі напрями: охорона здоров'я (38%), поліція і прокуратура (37%), державний сектор економіки (27%), податкова і митна сфери (25%), а також фінансування партій та виборчих кампаній (21%). На думку представників бізнесу, найбільш пріоритетними напрями у протидії корупції є: поліція і прокуратура (41%), податкова і митна сфери (32%), фінансування партій та виборчих кампаній (25%), охорона здоров'я (24%), оборона і безпека (23%).

Схожими за змістом є оцінки бізнесу та експертів щодо найбільш корумпованих сфер на поточний момент. Ними є митниця, земельні відносини, містобудування, будівництво великих інфраструктурних об'єктів, судочинство. Різні дослідження досвіду корупції свідчать про те,

що найчастіше громадяни мають його при отриманні медичних послуг, а бізнес – при взаємодії з органами правопорядку та прокуратури.

Результати аналізу стану корупції в Україні, ефективності антикорупційної політики попередніх періодів, міжнародних стандартів та найкращих світових практик у сфері запобігання та протидії корупції дали змогу сформулювати такі основні принципи антикорупційної політики на 2021–2025 роки:

1) оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування, реалізація чого передусім передбачає: усунення дублювання повноважень різними органами; тимчасове припинення реалізації малоефективних повноважень, що супроводжуються високим рівнем корупції, до запровадження належних процедур, які мінімізуватимуть відповідні корупційні ризики; усунення випадків реалізації одним і тим самим органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики;

2) цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності;

3) створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб;

4) забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин;

5) формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права.

Література

1. nazk.gov.ua
2. Посібник «Антикорупційна політика в Україні» (автори: Васильєв Анатолій Степанович, Чернявський Сергій Сергійович, Василичук Віктор Іванович)

Таран А. В.,

*аспірант Дніпровського національного університету імені Олеся
Гончара, місто Дніпро, Україна*

ІНСТИТУТ IN ABSENTIA В АНТИКОРУПЦІЙНОМУ СУДОЧИНСТВІ

In absentia – доволі новий інститут у системі кримінального процесу українського закону. Дана процедура запроваджена Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 07 жовтня 2014 року, сама назва закону, дає розуміння з якою метою було запроваджено даний інститут.

З латинського «In absentia» – при відсутності, заочно. Розглядаючи дане поняття в системі кримінально-процесуального закону – то це спеціальна процедура кримінального провадження, що проводиться за відсутності обвинуваченого, вона була запроваджена з метою дотримання одного з головних принципів кримінального процесу – невідворотності покарання. Як розпочати In absentia у кримінальному провадженні?

Відповідно до ч. 5 ст. 139 КПК України ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази) підозрюваним, обвинуваченим, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження [6].

Частина 3 ст. 323 КПК України визначає, що судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у ч. 2. ст. 297–1 цього Кодексу, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (in absentia), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства

та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та/або оголошений в міжнародний розшук.

Отже, вирішуючи питання про здійснення спеціального судового провадження, суд має з`ясувати одночасну наявність таких обставин:

– належність злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа, до переліку злочинів, щодо яких можливо здійснювати спеціальне судове провадження, передбаченого ч. 2. ст. 297–1 КПК України;

– перебування обвинуваченого на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або оголошення його у міжнародний розшук;

– ухилення обвинуваченого від явки на виклик суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази) обвинуваченого.

Вироки вищого антикорупційного суду, що включають *In absentia*

Аналізуючи Єдиний державний реєстр судових рішень, від початку свого існування, Вищим антикорупційним судом (надалі – ВАКС) було ухвалено п`ять вироків за процедурою *In absentia*, зокрема, перший вирок від 07 жовтня 2020 року у справі 385/619/16-к, яким обвинуваченого визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 368 КК України (в редакції Закону 18.04.2013 № 221-VII) та призначено покарання у вигляді виді 9 (дев`яти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади судді та права постійно чи тимчасово здійснювати функції представника влади строком на три роки та з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна [1]. Другий вирок ВАКС був ухвалений 20 квітня 2023 року у справі 4910/10/19, яким обвинуваченого визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України, та призначено покарання у вигляді 10 (десяти) років позбавлення волі, з позбавленням права обіймати посади, пов`язані з реалізацією адміністративно-господарських або адміністративно-розпорядчих функцій строком на 3 (три) роки, з конфіскацією всього майна,

яке є його власністю [2]. Третій вирок ВАКС було ухвалено 19 травня 2022 року у справі 369/3820/17, яким одного обвинуваченого визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України, і призначено йому покарання у виді позбавлення волі на строк 11 (одинадцять) років з позбавленням права обіймати посади на підприємствах, установах і організаціях незалежно від форми власності, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій на строк 3 (три) роки, з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна, а іншому обвинуваченому призначено покарання у виді позбавлення волі на строк 10 (десять) років шість місяців з позбавленням права обіймати посади на підприємствах, установах і організаціях незалежно від форми власності, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій на строк 3 (три) роки, з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна [3]. Четвертий вирок ВАКС ухвалив 02 листопада 2022 року у справі 991/6543/20, яким обвинуваченого визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України, та призначено покарання у вигляді 9 (дев'яти) років позбавлення волі, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з реалізацією адміністративно-господарських або адміністративно-розпорядчих функцій строком на 3 (три) роки, з конфіскацією всього майна, яке є його власністю, а іншому обвинуваченому за ч. 5 ст. 27 ч. 5 ст. 191 КК України призначено покарання у вигляді 8 (восьми) років позбавлення волі, з конфіскацією всього майна, яке є його власністю [4]. П'ятий вирок ВАКС ухвалив 08 листопада 2022 року у справі 760/11359/16, яким обвинуваченого було визнано винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 368, ч. 3 ст. 358, ч. 1 ст. 263 КК України та призначено покарання у виді позбавлення волі на строк 10 (десять) років з позбавленням права обіймати посаду судді строком на 3 (три) роки та з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна [5].

Не дивлячись на те, що In absentia новий інститут у системі кримінального процесу українського закону, однак вказаний інститут доволі ефективно виконує принцип невідворотності покарання.

Література

1. Рішення ВАКС у справі 385/619/16 від 07 жовтня 2020 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92065493>;
2. Рішення ВАКС у справі 4910/10/19 від 20 квітня 2023 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104026610>;
3. Рішення ВАКС у справі 369/3820/17 від 19 травня 2022 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104395397>;
4. Рішення ВАКС у справі 991/6543/20 від 02 листопада 2022 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107072163>;
5. Рішення ВАКС у справі 760/11359/16 від 08 листопада 2022 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107166501>;
6. Кримінальний процесуальний кодекс України редакція від 28 квітня 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Тронько О. О.

аспірант кафедри європейського та міжнародного права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА АФРИКАНСЬКОГО СОЮЗУ В СФЕРІ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ

На Ломейському саміті Організації Арабської Єдності 11 липня 2000 року було підписано Установчий акт Африканського союзу, а на саміті в Лусаці в 2001 році розроблена Дорожня карта імплементації цього документу. На саміті Організації Арабської Єдності, який пройшов в м. Дурбані в липні 2002 році відбулася прикінцева трансформація Організації Африканської Єдності в Африканський Союз (АС), який став її правонаступником. Саме цей саміт започаткував процес формування концепції Африканської архітектури миру та безпеки (ААМБ) [1].

Африканська архітектура миру та безпеки спирається на дві основні засади: по-перше, це Рада Африканського союзу з миру та безпеки (РМБ), яка базується на Протоколі про мир та безпеку від 2002 року, та по-друге, це схвалена 2004 року Спільна африканська політика миру та безпеки (САПМБ), ухвалена на позачерговому саміті Африканського Союзу в м. Сірт та яка визначила перелік ключових загроз державам континенту, механізми взаємодії та координації зусиль в сфері безпеки, а також створила базові рамки всіх інструментів, що можуть бути використані для підтримки миру та безпеки в Африці [2].

Рада з миру та безпеки є органом (базується в м. Аддіс-Абебі, Ефіопія), який безпосередньо підпорядковується Асамблеї Африканського Союзу та на який покладена місія реалізації її рішень (на кшталт Ради Безпеки ООН). РМБ складається з 15 членів, з яких 5 обираються на термін в 3 роки, а 10 учасників на дворічний термін. Відбір в члени РМБ відбувається за принципом збереження регіонального балансу між учасниками Африканського Союзу – виділяються 5 регіонів, окрім

того важливими критеріями членства виступають спроможність надати військову та фінансову допомогу Африканському Союзу, наявність політичної волі до цього, а також ефективна дипломатична присутність в міжнародних відносинах на континенті. РМБ приймає самосійне рішення щодо проведення інтервенцій до будь – якої країни континенту у випадках проявів актів геноциду, злочинів проти людяності, кримінальних злочинах, або застосовує силу за проханням держави – члена, у випадках спроб насильницької зміни влади або при проявах повстанських дій [3].

Таким чином за РМБ закріплені функції миротворчості, підтримання миру та миробудівництва. Всі держави АС декларують надання військової допомоги рішенням РМБ з метою мінімізації проявів конфліктних взаємодій

Рада миру та безпеки згідно положень «Протоколу про створення ради миру та безпеки Африканського союзу» від 9 липня 2002 року має групу допоміжних органів, які забезпечують їй більш ефективне функціонування. До цих структур належать: група 15 мудреців, Африканські резервні сили постійної готовності, Військово – штабний комітет, Континентальна система раннього попередження та Африканський фонд миру [4].

Група мудреців (ГМ) є консультативним органом РМБ АС та складається з п'яти членів, які обіймають посади протягом трьох років. ГМ надає РМБ АС своє бачення та рекомендації щодо вироблення оптимальних варіантів запобігання, управління та розв'язання конфліктних ситуацій. Окрім того, оскільки до складу ГМ обираються найбільш авторитетні представники політичної та військової сфери, то на групу покладена функція посередництва при проведенні переговорних процесів в різноманітних кризових ситуаціях. Представники до складу ГМ обираються від Північного, Східного, Південного, Західного та Центрального регіонів Африки, і вперше Група була сформована в грудні 2007 року.

Африканські резервні сили постійної готовності (АРСПГ) складаються з п'яти регіональних багатонаціональних бригад та мають виконувати роль континентальних збройних сил Африки з цивільним та поліцейським компонентами. Функцією АРСПГ є постійна готовність до проведення

операцій з ефективного підтримання миру та примушення до миру. На сьогоднішній день до складу АРСПГ входять наступні регіональні бригади високого рівня готовності: ECOBRIG (15 держав Західної Африки), SADCBRIG (13 держав Південної Африки), EASBRIG (8 держав Східної Африки), NASBRIG (6 держав Північної Африки) та Багатонаціональні сили Центральної Африки – FOMAC (10 держав Центральної Африки), які складаються з 3 бригад різного рівня готовності [5]. В даний час АРСПГ мають 6 типів мандатів *inter alia* на право використання військової сили: 1) місії спостереження та моніторингу; 2) інші типи миротворчих операцій; 3) військові інтервенції 4) превентивне врегулювання конфлікту; 5) операції з відновлення миру; 6) операції з надання гуманітарної допомоги.

Військово-штабний комітет (ВШК), який розміщується в м.Аддіс-Абебі та складається з військових аташе держав-членів АС, виконує консультативну функцію щодо військових питань, надаючи актуальну інформацію голові АС та РМБ АС, які пов'язані із сферою підтримання миру та безпеки. Континентальна система раннього попередження (КСРП) є підрозділом, на який покладається завдання виявлення ознак конфліктності та їх превентивного врегулювання. КСРП складається з двох елементів: 1) «the situation room», яка розміщується в Директораті з питань з управління конфліктами в м. Аддіс-Абебі та займається збором та аналізом інформації по індикаторам раннього попередження; 2) підрозділів спостереження та моніторингу регіонального рівня (ПСМРР), які збирають відомості на місцях та скеровують інформацію до «the situation room».

Африканський фонд миру (АФМ) є установою та автономним джерелом для фінансування операцій з підтримання миру та безпеки, та отримує фінансування безпосередньо з бюджету Африканського союзу за рахунок внесків держав – членів. Але при цьому треба відзначити, що АФМ переживає ті ж складності, що і фонд миру ООН, – внески держав до фонду є недостатніми та часто робляться не систематично, через труднощі з якими стикаються держави Африки [6].

Згідно з Установчим актом Африканського союзу принципами діяльності організації є: суверенна рівність і взаємозалежність між державами-членами Африканського союзу; повага державних кордонів, які існували на момент отримання державами незалежності; участь африканських народів у діяльності Африканського союзу; вироблення спільної оборонної політики для африканського континенту; мирне вирішення конфліктів між державами-членами Союзу допомогою відповідних заходів, схвалених Асамблеєю Африканського Союзу; заборона на застосування сили і погрози силою між державами-членами Союзу; невтручання держав-членів у внутрішні справи інших держав; право Союзу втручання в справи держави-союзу за рішенням Асамблеї організації в разі військових злочинів, геноциду і злочинів проти людяності; мирне співіснування держав-членів та їх право існувати у світі і безпеки; право держав-членів звернутися до організації з проханням про її втручання в справи держави з метою відновлення миру та безпеки; сприяння самодостатності в рамках Союзу; сприяння рівності статей; повага демократичних принципів, прав людини, верховенства закону та сумлінного державного управління; сприяння соціальній справедливості з метою забезпечення збалансованого економічного розвитку; повага недоторканності людського життя, засудження та відмова від безкарності і політичних вбивств, актів тероризму та підривної діяльності; осуд і відмова від неконституційної зміни урядів.

Отже, АС має чітку структуру, а також принципи своєї діяльності які спрямовані на безпековий вимір та миротворчу діяльність. Ефективність функціонування організаційної структури Африканського Союзу в сфері безпекової політики та забезпечення миру багато в чому залежить від наявних фінансових можливостей.

Література

1. Апараджита, Б. Африка: стремление к восстановлению в XXI веке: Афр. союз (АС) и «Новое партнерство для развития Африки» (НЕПАД) Азия и Африка сегодня. – 2004. – № 1. – С. 50–57.

2. Йордановски, С. Международное сотрудничество государств в сфере вынужденной миграции в рамках Африканского союза// Евраз. юрид. журн. – 2017. – № 2. – С. 76–78.
3. Диоманде, Д. Х. Субрегиональное сотрудничество африканских государств в области защиты и сохранения окружающей среды.// Евраз. юрид. журн. – 2014. – № 4. – С. 53–56.
4. Дробот, Г. А. Структура и основные направления деятельности Организации Африканского Единства/Г. А. Дробот//Международные отношения: теории, конфликты, организации: учеб. пособие / П. А. Цыганков [и др.]; под ред. П. А. Цыганкова. – М., 2004. – С. 141.
5. Вайнс, А. Брюссельская риторика и реальность: ЕС и безопасность в Африке: [реферат] Соц. и гуманитар. науки. Отечеств. и зарубеж. лит. Сер. 9, Востоковедение и африканистика. – 2011. – № 3. – С. 87–94.
6. Ананских И. А. Институт правосудия Африканского союза: история, структура и компетенция// Юрид. наука: история и современность. – 2016. – № 6. – С. 171–178.

Хандога А. В.,

*аспірант 2-го року навчання, Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара м. Дніпро, Україна*

ЗАХИСТ ПРАВ ІНВЕСТОРІВ З БОКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОМІСІЇ З ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ФОНДОВОГО РИНКУ ТА БОРОТЬБА З СУМНІВНИМИ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЕКТАМИ

Захист прав інвесторів є одним із основних завдань Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – Комісія) в Україні. Комісія відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного та прозорого функціонування ринку цінних паперів, а також захисту інтересів інвесторів.

Українці вже втратили сотні мільйонів гривень на квазі-фінансових проектах, заснованих шахраями в “сірих зонах” ринків капіталу, вільних від регулювання та будь-яких гарантій дотримання прав інвестора й відповідальності учасників. Такі зони виникли через затримки з удосконаленням фінансового законодавства, й включають у себе, зокрема, фореке трейдинг, криптоактиви, бінарні опціони, інвестування в фінансові інструменти, управління активами на ринках капіталу, тощо.

Одним зі засадничих принципів захисту прав інвесторів є доступ до достовірної та зрозумілої інформації про емітентів цінних паперів та фінансові інструменти. Комісія забезпечує регулювання та контроль за дотриманням вимог щодо розкриття інформації, зокрема, щодо фінансової звітності, ділової репутації емітентів та ризиків, пов'язаних з інвестуванням.

Крім того, Комісія здійснює регулювання діяльності учасників ринку цінних паперів, зокрема, брокерських та дилерських компаній, інвестиційних фондів та інших професійних учасників ринку. Вона встановлює вимоги до діяльності цих суб'єктів, контролює їх діяльність та захищає інтереси інвесторів від можливих зловживань.

Високий рівень захисту прав інвесторів сприяє розвитку фінансового ринку, залученню інвестицій та забезпечує довіру та стабільність в системі.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку відіграє важливу роль у цьому процесі, забезпечуючи ефективний захист прав інвесторів та розвиток інвестиційної сфери в країні.

Комісія також відповідає за розгляд скарг та звернень інвесторів, які стосуються порушень їх прав або незаконних дій з боку учасників ринку. Вона здійснює розслідування порушень, накладає штрафи та застосовує інші адміністративні санкції, що спрямовані на запобігання недобросовісної діяльності та захист інтересів інвесторів.

Крім того, Комісія активно співпрацює з іншими національними та міжнародними організаціями, зокрема, зі Світовим банком, Міжнародним валютним фондом та Європейським банком реконструкції та розвитку, для забезпечення ефективного регулювання та захисту прав інвесторів на національному та міжнародному рівнях.

Ознаки, які дають можливість ідентифікувати потенційно шахрайські проекти, наступні:

1) великий відсоток гарантованої дохідності;

Основною ознакою скам-проектів є пропозиція надприбутків, які часто в рази більші від середньої процентної ставки банків за депозитами. Деякі проекти пропонують дохідність у 100% й більше річних, в той час як алгоритм використання грошей та логіка заробітку є надзвичайно розпливчасто описаними.

2) відсутність відповідних дозволів та ліцензій;

Як правило, проект не має жодних офіційних регуляторних дозволів і ліцензій на здійснення діяльності, яка пов'язана з наданням фінансових послуг, управлінням активами чи іншими послугами на ринках капіталу в країні, де вона залучає гроші. Інколи інвестору пред'являють "ліцензії" закордонних сумнівних організацій, або екзотичних країн.

3) агресивний маркетинг;

Більшість скам-проектів потребують агресивної рекламної підтримки. Як правило, рекламні кампанії реалізується в мережі інтернет. Масштабна, яскрава, багатообіцяюча, зазвичай вона ґрунтується винятково на емоційних мотивах, а не раціональних доводах. Не повинна заспокоювати велика

кількість позитивних відгуків на сайті компанії, рекомендації відомих блогерів та медіа-персон, чи навіть мережа споріднених “партнерських” сайтів в інших юрисдикціях.

4) відсутність фізичного офісу;

Наявність виключно онлайн комунікації, відсутність фізичного офісу в місті або країні, де проект пропонує послуги. Відсутність ідентифікованих співробітників з професійною історією, які несуть відповідальність за управління коштами інвесторів. Укладання угод без фізичної присутності, особистого чи електронного підпису та звірки документів. Відсутність функціонального бек-офісу, як то юридичного відділу, бухгалтерії, суміжних служб.

5) відсутність реєстрації в країні залучення інвестицій;

Відсутність юридичної реєстрації особи чи проекту в країні залучення інвестицій. Контактні юридичні особи та бенефіціари, як правило, є резидентами таких країн як Сейшельські острови, ОАЕ, Британські Віргінські острови, Сент-Вінсент і Гренадини, республіка Вануату, країн з офшорними зонами, пільговими митними чи реєстраційними умовами.

6) відсутня акредитація інвестора;

Як правило, відсутність будь-якої перевірки фінансового стану інвестора, його кредитної історії. Проекти не цікавляться фінансовими можливостями інвестора, його ресурсами, готові працювати навіть з малозабезпеченими клієнтами, пропонуючи їм позики на кабальних умовах.

7) підозрілі або неперевірені біографії менеджерів;

Закритість інформації про фактичних керівників проекту, про відповідальних за юридичне, фінансове, бухгалтерське супроводження діяльності проекту. Розпливчасті та юридично нечіткі назви посад номінальних керівників, які фігурують в рекламних матеріалах. Відсутність підтвердженої професійної історії таких осіб. Наявність фактів чи реалізованих проектів, які неможливо підтвердити з попередньої діяльності топ менеджерів. Публічні особи, які можуть представлятися керівниками таких проектів, фактично можуть бути найманими акторами й жодним чином не залучатися в процес управління.

8) відсутність підписаних документів;

За українським законодавством, укладання фінансових договорів вимагає персоніфікації підписантів, особистого підпису паперів, наявності таких фізично підписаних обома сторонами угоди документів в кількох екземплярах або підписаних за допомогою електронного цифрового підпису.

9) настійлива пропозиція залучати друзів;

Пропозиція інвестору залучати до інвестицій друзів, родичів, знайомих є поширеною практикою скам-проектів. Сумнівні проекти розробляють та пропонують деталізовану програму отримання додаткових бонусів та доходів у разі залучення інвестором в проект нових осіб, через, приміром, підключення засобами свого реферального ключа.

10) приховування права власності.

Відсутність жодних документів, які можуть підтверджувати право власності особи на активи чи їхню частку, в які теоретично інвестує скам-проект. Відсутність систематичних звітів щодо операцій, діяльності, результатів в управлінні проектом активами інвестора.

НКЦПФР закликає інвесторів уже при наявності хоча б кількох таких ознак стати особливо уважним і обережним щодо інвестування в такий проект. Найкраще зробити додаткові перевірки з метою впевнитися в надійності проекту, або ж взагалі відмовитися від таких інвестицій.

Діяльність Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку в сфері захисту прав інвесторів відіграє важливу роль у створенні стабільного та привабливого інвестиційного середовища. Розвиток та вдосконалення сучасних підходів до захисту прав інвесторів відповідає наростаючим вимогам та викликам сучасного фінансового ринку, а також забезпечує взаємодію між різними учасниками ринку.

Важливим аспектом ефективного захисту прав інвесторів є постійне вдосконалення законодавства та нормативно-правової бази, що регулює діяльність фондового ринку. Комісія впроваджує нові правила та регулятивні вимоги, спрямовані на підвищення прозорості, надійності та ефективності функціонування ринку. Вона також активно співпрацює з іншими органами державної влади та регуляторами, залучаючи їх до процесу захисту прав інвесторів.

Для забезпечення ефективного захисту прав інвесторів необхідно розвивати інформаційну базу, включаючи публікацію регулярної інформації про ринок, емітентів та фінансові інструменти. Це дає можливість інвесторам отримувати достовірну та актуальну інформацію для прийняття раціональних рішень щодо інвестування.

Загалом, діяльність Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку спрямована на забезпечення стабільного та прозорого функціонування ринку цінних паперів, а також захист прав інвесторів шляхом встановлення відповідних нормативно-правових актів, контролю за дотриманням вимог та розгляду скарг і звернень. Це сприяє підвищенню довіри до ринку, стимулює розвиток інвестиційної діяльності та забезпечує захист інтересів інвесторів.

Література

1. Захист інвесторів. Офіційний веб-сайт Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/activity/insha-diialnist/zakhyst-investoriv/#tab-3>.

Хандога В. В.,

*аспірант 1-го курсу Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара м. Дніпро, Україна*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

У відповідності до частини першої стаття 21 Сімейного кодексу України шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану.

При цьому вказана стаття визначає, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.

Також релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану.

Таким чином, чинне законодавство України чітко визначає межі поняття шлюбу.

Очевидно, що в інших державах шлюб заснований на інших принципах. В ісламських країнах підґрунтям шлюбу є шаріат – ісламська законодавча система.

Інші країни також мають різні погляди на шлюб та взаємні права і обов'язки подружжя.

Західний світ в цілому і європейські країни зокрема мають подібні погляди на інститут шлюбу. Також законодавство європейських країн проходить певну взаємну гармонізацію, в основі якої лежать зокрема і питання внутрішньої свободи особи.

Українське законодавство, на мою думку, є більш орієнтованим на традиційні цінності, і деякі явища, які виходять за межі традиційних, у нашому суспільстві є неприйнятними.

Разом з тим, Україна стрімкими кроками рухається в напрямку Заходу, який надає нашій країні широку підтримку. Після закінчення війни та перемоги України інтеграція із країнами Заходу буде тільки посилюватись, а вплив росії та її псевдокультури буде зведений нанівець. За таких обставин Україна теж буде змушена вживати заходів для гармонізації свого національного законодавства із європейським.

Необхідно зазначити, що вже тривалий час Україна є учасником міжнародних конвенцій, присвячених захисту прав людини, охороні інтересів матері та дитини. Національні суди при винесенні рішень керуються правовими позиціями, наведеними у рішеннях Європейського суду з прав людини.

Вказані тенденції тільки поглиблюються. Очевидно, що в таких умовах значного впливу з боку європейського законодавства буде зазнавати також інститут шлюбу в Україні та інші норми національного законодавства у сфері шлюбу та сім'ї.

Очевидно, що шлюб, як передбачений законом спосіб створення сім'ї, може як створюватись, так і припинятись. Одним із шляхів припинення шлюбу є його розірвання.

Законодавство України передбачає два способи розірвання шлюбу. Перший це розлучення через органи державної реєстрації актів цивільного стану у випадку відсутності спору між подружжям та за умови відсутності від цього шлюбу неповнолітніх дітей.

Другий спосіб – розірвання шлюбу в судовому порядку.

Правовою підставою розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану є статті 106 та 107 Сімейного кодексу України. Подружжя, яке не має дітей, має право подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану заяву про розірвання шлюбу. Якщо один із подружжя через поважну причину не може особисто подати заяву про розірвання шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, нотаріально засвідчену або прирівняну до неї, від його імені може подати другий з подружжя. У такому випадку орган державної

реєстрації актів цивільного стану складає актовий запис про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання такої заяви, якщо вона не була відкликана. При цьому шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

Шлюб може розірвано органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя у випадку якщо другий із подружжя визнаний безвісно відсутнім або визнаний недієздатним. Шлюб також розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

Органами державної реєстрації актів цивільного стану, які проводять державну реєстрацію, є відділи державної реєстрації актів цивільного стану міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України (далі – відділи державної реєстрації актів цивільного стану), виконавчі органи сільських, селищних, міських рад.

Порядок проведення державної реєстрації розірвання шлюбу відповідно до статей 106 та 107 Сімейного кодексу України врегульований Розділом III Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 18 жовтня 2000 р. за № 719/4940.

Підставою для державної реєстрації розірвання шлюбу є спільна заява про розірвання шлюбу подружжя, яке не має дітей; або заява про розірвання шлюбу одного з подружжя та рішення суду про визнання другого з подружжя безвісно відсутнім, недієздатним.

Державна реєстрація розірвання шлюбу проводиться за місцем проживання подружжя або одного з них. При цьому відділ державної реєстрації актів цивільного стану не вправі відмовити в державній реєстрації розірвання шлюбу, якщо один із подружжя звернувся із заявою про державну реєстрацію розірвання шлюбу до відділу державної реєстрації актів цивільного стану не за своїм місцем проживання, а за місцем проживання другого з подружжя.

Разом з тим, якщо подружжя не з'явилося для проведення державної реєстрації розірвання шлюбу і не повідомило про причину неявки протягом трьох місяців з дня подання відповідної заяви, заява втрачає чинність.

До заяви про розірвання шлюбу подружжя, яке не має дітей, та про розірвання шлюбу відповідно до статті 107 Сімейного кодексу України має бути додане свідоцтво про шлюб. Якщо в подружжя такого свідоцтва немає, а актовий запис про шлюб в органі державної реєстрації актів цивільного стану не зберігся, то за наявності в паспортах або паспортних документах заявника відмітки (штампа) про шлюб вимагати поновлення актового запису не потрібно. Про відсутність свідоцтва робиться відмітка на заяві про розірвання шлюбу. За наявності свідоцтва про шлюб після складання актового запису про розірвання шлюбу воно повертається заявникам з відміткою про державну реєстрацію розірвання шлюбу. Якщо актовий запис про шлюб був складений в органах державної реєстрації актів цивільного стану України, але не зберігся, і в подружжя немає свідоцтва про шлюб, а також відсутні штампи (відмітки) про шлюб у паспортах, паспортних документах, то державна реєстрація розірвання шлюбу може бути проведена тільки після поновлення актового запису про шлюб у встановленому законодавством порядку.

Проте більш складним процесом є розірвання шлюбу в судовому порядку, яке також можливо провести кількома шляхами. Насамперед чоловік або дружина можуть подати до суду відповідну позовну заяву і за відсутності майнового спору або спору про визначення місця проживання спільних дітей подружжя суд вирішує справу у встановленому порядку.

Однак у разі наявності спору сторони мають подати до суду необхідні докази на підтвердження обставин, на які вони посилаються в обґрунтування позову.

В залежності від складності позову суд також буде вирішувати справу у порядку, передбаченому нормами Цивільного процесуального кодексу України.

Необхідно зазначити, що позов про розірвання шлюбу може бути пред'явлений одним із подружжя. Проте позов про розірвання шлюбу

не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини.

Разом з тим, чоловік, дружина мають право пред'явити позов про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини, якщо батьківство зачатої дитини визнане іншою особою.

Крім того, чоловік або дружина мають право пред'явити позов про розірвання шлюбу до досягнення дитиною одного року, якщо батьківство щодо неї визнане іншою особою або за рішенням суду відомості про чоловіка як батька дитини виключено із актового запису про народження дитини.

Опікун також має право пред'явити позов про розірвання шлюбу, якщо цього вимагають інтереси того з подружжя, хто визнаний недієздатним.

Процесуальною особливістю у питаннях розірвання шлюбу є передбачена статтею 11 Сімейного кодексу України можливість вжиття судом заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства. Частиною 7 статті 240 Цивільного процесуального кодексу України також передбачено, що у справі про розірвання шлюбу суд може зупинити розгляд справи і призначити подружжю строк для примирення, який не може перевищувати шести місяців. Вказана можливість не є обов'язком, а є правом суду, і можливість такого примирення залежить як від позиції подружжя, так і від міркувань суду.

При судовому розгляді справи про розлучення суд має з'ясувати фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, бере до уваги наявність малолітньої дитини, дитини з інвалідністю та інші обставини життя подружжя, а також постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення.

Однією з процесуальних особливостей наслідків розірвання шлюбу є право особи, яка змінила своє прізвище у зв'язку з реєстрацією шлюбу, після розірвання шлюбу надалі іменуватися цим прізвищем або відновити своє дошлюбне прізвище.

У разі розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану шлюб припиняється у день реєстрації розірвання шлюбу.

У разі ж розірвання шлюбу судом шлюб припиняється у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу.

Розірвання шлюбу підлягає державній реєстрації. Рішення суду про розірвання шлюбу після набрання ним законної сили надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для внесення відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану громадян та проставлення відмітки в актовому записі про шлюб.

Розірвання шлюбу, здійснене органами державної реєстрації актів цивільного стану, засвідчується Свідоцтвом про розірвання шлюбу, зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України. Документом, що засвідчує факт розірвання шлюбу судом, є рішення суду про розірвання шлюбу, яке набрало законної сили.

Слід зауважити, що дотримання всіх процедурних питань при розірвання шлюбу має істотне значення для членів колишнього подружжя, оскільки сам факт розірвання шлюбу може породжувати певні правові наслідки на майбутнє.

Література

1. Загальна декларація прав людини.
2. Декларація прав дитини
3. Конституція України
4. Сімейний кодекс України
5. Цивільний процесуальний кодекс України
6. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 18 жовтня 2000 р. за № 719/4940.

Хмеловський Борис Дмитрович

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
студент юридичного факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара м. Дніпро, Україна*

МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ВНУТРІШНІ АНТИКОРУПЦІЙНІ РЕФОРМИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Однією з проблем сучасної України, особливо в умовах збройної агресії РФ і воєнного стану є запобігання і подолання корупції, яка нині набула значного розмаху. Особливо гостро ця проблема стоїть в органах, які в сьогоднішній захищають державний суверенітет України, її конституційний лад, територіальну цілісність, законні інтереси держави та права громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб тощо [1, с.2], бо навіть поодинокі випадки корупції можуть нанести катастрофічної шкоди.

Служба безпеки України постійно працює над тим, щоб вкорінити нульову толерантність до корупції серед своїх працівників. При прийомі на роботу вони проходять перевірки на доброчесність і для отримання доступу до інформації, що охороняється законом[2].

Внутрішня політика Служби для запобігання та протидії корупції передбачає:

- реалізацію антикорупційних реформ
- прозорість та створення ефективних механізмів запобігання корупції
- врегулювання конфлікту інтересів
- контроль за дотриманням моральних і етичних норм, доброчесності та порядності посадовими особами Служби
- контроль використання державних коштів

Окрім безумовного дотримання закону «Про запобігання корупції» [3, с. 3], у Службі розроблений проект Антикорупційної програми Служби

безпеки України на 2021–2024 роки (далі – Програми), яку було розроблено відповідно до нього [3, с. 19].

Відповідно до Програми [3, п. I], Політика СБУ щодо запобігання та протидії корупції в підрозділах, органах, установах та закладах СБУ ґрунтується з урахуванням потреби у формуванні високого рівня довіри до СБУ; наявності умов для існування корупційного потенціалу в сфері правоохоронної діяльності, пов’язаного із управлінням значними державними ресурсами, підвищеним рівнем закритості та принципом єдиноначальності, який наділяє командирів (начальників, керівників) певними дискреційними повноваженнями, контактами співробітників із кримінальним середовищем, впливом правоохоронної діяльності на права та свободи громадян; постійного контролю з боку громадськості за діяльністю правоохоронних органів на принципах:

- верховенства права;
- доброчесності на публічній службі;
- формування негативного ставлення до корупції;
- невідворотності відповідальності за корупційні правопорушення;
- ефективності та законності використання бюджетних коштів;
- прозорості та відкритості антикорупційної діяльності;
- забезпечення безпеки інформації з обмеженим доступом;
- залучення громадськості до здійснення антикорупційних заходів.

Механізм запобігання корупції – це система заходів, політик і процедур, які призначені для уникнення, виявлення та протидії корупційним практикам в урядових, громадських та приватних секторах. Основна мета механізму запобігання корупції полягає в забезпеченні прозорості, етичності, відповідальності та законності в управлінні справами. Більшість механізмів боротьби з корупцією СБУ містяться у Програмі.

Програма визначає список заходів з реалізації відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у діяльності СБУ та відповідальних за них осіб [4, п. I]. З них постійно проводяться: контроль за дотриманням вимог антикорупційного законодавства та законодавства про військову,

державну службу, законодавства про працю в Службі безпеки України; вжиття заходів щодо виявлення конфлікту інтересів при виконанні повноважень співробітниками СБУ та його усунення, здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів; вжиття заходів навчального характеру щодо застосування і виконання положень антикорупційного законодавства співробітниками СБУ; забезпечення доступу до публічної інформації з метою забезпечення відкритості та прозорості впроваджених антикорупційних заходів у діяльності СБУ; здійснення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, що передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад із підвищеним корупційним ризиком; проведення заходів, передбачених Законом України “Про очищення влади” [5, с.4–8]. У разі виявлення дисциплінарного правопорушення використовується механізм проведення службових розслідувань та перевірок, створення умов невідворотності відповідальності осіб, які вчинили корупційні або пов’язані з корупцією правопорушення. Щороку протягом січня – квітня організовується проведення електронного декларування.

Конкретним прикладом антикорупційних заходів можна навести проведення семінарів в Академії СБУ за участі експертів Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) для співробітників ГУВБ СБУ. Участь у заході беруть кращі експерти Національного агентства з питань запобігання корупції та велика кількість співробітників ГУВБ СБУ, в тому числі уповноважених з питань запобігання та виявлення корупції з регіональних органів СБУ. Це представники кадрових, юридичних підрозділів та підрозділів внутрішньої безпеки.

На мою думку, одним з найважливіших антикорупційних заходів, вказаних в Програмі, є виявлення та оцінка корупційних ризиків у діяльності СБУ, встановлення причин і умов їх виникнення, визначення заходів щодо їх усунення (мінімізації). Воно проводиться під час підготовки антикорупційної програми СБУ, але має бути переглянуто не рідше ніж раз

на рік. Останній раз оцінення корупційних ризиків було проведено вже у цьому році [6], що робить цей механізм набагато більш дієвим, ніж якщо б він приводився в дію лише під час створення програми (яку створюють раз на чотири роки, хоч і з можливістю перегляду).

Оцінки ефективності, моніторингу та координації виконання Антикорупційної програми здійснюються спеціально уповноваженою особою, визначеною Головою СБУ, та Головним управлінням внутрішньої безпеки, які, серед іншого, мають право одержувати від функціональних підрозділів ЦУ, установ, закладів, регіональних органів СБУ відповідну інформацію та в разі необхідності інформують про хід виконання Антикорупційної програми Голову СБУ [4, п.IV].

Крім того Антикорупційна програма може переглядатися Комісією: у разі виявлення нових корупційних ризиків; протягом тридцяти календарних днів після внесення змін до Антикорупційної стратегії[7] на 2020–2024 роки та Державної програми з її реалізації; у разі внесення змін до законодавства у сфері запобігання корупції; надання Національним агентством з питань запобігання корупції обов’язкових для розгляду пропозицій; за результатами проведеної оцінки виконання Антикорупційної програми – не рідше ніж один раз на рік.

Проблема моніторингу і проведення антикорупційної діяльності є дуже важливою як для Служби безпеки України, так і для України в цілому сьогодні. Вона важлива як для збереження української державності та територіальної цілісності, так і для подальшої інтеграції України в НАТО та ЄС.

Література

1. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII // Відомості Верховної Ради України, 1992.
2. Веб-сайт Служби безпеки України. Нормативно-правова база/ Запобігання корупції (<https://ssu.gov.ua/zapobihannia-koruptsii>)

3. Про запобігання корупції: Закон України від 28.12.2014, р. від 31.03.2023 № 2229-ХІІ // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст. 2056.
4. Антикорупційна програма Служби безпеки України на 2021–2024рр
5. Про очищення влади: Закон України від 14.10.2014, р. від 31.03.2023 № 2229-ХІІ // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 44, ст. 2041.
6. Наказ Центрального управління Служби безпеки України № 131 “Про проведення оцінювання корупційних ризиків у діяльності Служби безпеки України” від 13.04.2023.
7. Антикорупційна стратегія НАЗК на 2020–2024 рр.

Хом'яченко С.І.,

к. ю. н., доцент, доцент кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ м. Вінниця, Україна

ПРОГРАМНІ ЗАХОДИ ТРИВАЛОГО ВТРУЧАННЯ У ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНІЙ ПРЕВЕНЦІЇ ФОНОВИХ ЯВИЩ

Злочинність як соціальний феномен є індикатором стану розвитку суспільства на певних історичних етапах його розвитку. Наразі в соціальній, політичній, економічній та інших сферах життя українського соціуму набули стійкого характеру негативні тенденції. Це стало наслідком того, що збільшилася верства населення, що знаходиться за межею бідності; відбулося розшарування суспільства за рівнем доходів, маргіналізація значної частини населення і її відчуження від правових і моральних цінностей; руйнування системи соціального контролю, що існувала раніше, і багато що інше.

Зокрема, згідно з нещодавнім звітом Світового банку, у 2022 році в Україні рівень бідності зріс з 5,5% до 24,2%, а за межею бідності опинилося ще 7,1 мільйона людей. Зазначається, що найбільший рівень зубожіння спостерігається у сільській місцевості. Україна станом на 2023 рік займає 57 місце у світі (зі 136) за рівнем злочинності [1]. Важливим аспектом при вивченні детермінації злочинності є комплексний аналіз так званих фонових явищ – негативних соціальних явищ, пов'язаних із злочинністю, її кримінально-криміногенних чинників, що обумовлюють криміногенну та віктимогенну ситуацію, мають певну суспільну небезпеку та можуть детермінувати вчинення кримінальних правопорушень. У науковій літературі до фонових явищ відносяться: жебракування, проституція, токсикоманія, наркоманія, алкоголізм та інші соціальні відхилення. Вони є супутниками злочинності та є виступають загальним фоном злочинного середовища.

Зокрема, жебракування часто пов'язане з втратою соціального статусу. Люди, які стикаються з фінансовими труднощами, бездомністю

або залежністю від наркотиків, можуть втрачати своє місце в суспільстві і бути виключеними з основних соціальних структур. Внаслідок цього, вони можуть відчувати відчуження, втрату самооцінки та надії на майбутнє. Втрата соціального статусу позбавляє їх доступу до робочих місць, освіти, медичних та інших соціальних послуг, що є важливими для їхньої реінтеграції в суспільство. Цей процес виключення може створювати сприятливі умови для залучення людей до злочинності. Відчуття безнадійності та безперспективності можуть спонукати індивідів до незаконних дій, включаючи крадіжки, розбої та інші форми злочинної поведінки. Таким чином, жебракування і пов'язані з ним соціальні відхилення створюють загальний фон злочинного середовища, що підтримує поширення злочинності у суспільстві.

Сьогодні правоохоронні органи зосереджені, головним чином, на реагуванні на вчинені кримінальні правопорушення. Однак, запобігання і протидія злочинності завжди передбачає ефективну адресну реакцію на конкретні протиправні відхилення та профілактику соціально неприйнятної активності частини населення.

За період незалежності були прийняті державні програми боротьби зі злочинністю: Державна програма боротьби зі злочинністю: затв. Постановою Верховної Ради України від 25 червня 1993 р. № 3325-ХІІ; Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996–2000 роки: затв. Указом Президента України від 17 вересня 1996 року № 837/96; Комплексна програма профілактики злочинності на 2001–2005 роки: затв. Указом Президента України від 25 грудня 2000 р. № 1376; Концепція Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року: схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 р. № 1911-р. Серед основних завдань цих програм було забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень шляхом розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на усунення причин та умов вчинення протиправних діянь, а також налагодження дієвої співпраці правоохоронних органів та

центральної і місцевих органів виконавчої влади. Однак, жодна з цих державних програм (концепцій) не була визнана повністю ефективною і такою, що досягла своєї мети. Окрім того, слід констатувати що в Україні наразі відсутня державна комплексна програма протидії злочинності.

Суспільству, незважаючи на численні стратегічні програми, правові інститути, правоохоронні заходи, не вдається позбутись від таких соціально неприйнятних форм поведінки як: пияцтво, наркоманія, проституція, бродяжництво та найбільш крайніх проявів – злочинності. Сучасна військова агресія РФ є детермінантою глибокої соціально-психологічної кризи в Україні й неодмінно призведе до зростання злочинності, а також активізації діяльності організованих злочинних груп й втягнення до їх діяльності неповнолітніх[2, с.73].

С. М. Іншаков на підставі теоретичних досліджень визначає три причини щодо проблеми чому суспільству не вдається позбавитись від злочинності. По перше, суспільство не знає усіх факторів злочинності, тому й не усуває їх, а ті відповідно продовжують генерувати злочинність; по-друге, суспільство не знайшло способів ефективного впливу на ці фактори (усунення чи блокування їх); і по-третє, у суспільства не має реальних можливостей усунути криміногенні фактори, незважаючи на те, що і самі фактори і засоби ефективного впливу на них відкриті наукою та знайшли підтвердження і перевірені практикою [3, с.5]. Це дає підстави визнати, що наука, у тому числі й правова, не змогла вирішити головне завдання – не сформульована та не запропонована ефективна та дієва стратегія і тактика, яка б дозволила з максимальною результативністю розподілити ресурси суспільства у протидії фоновим явищам та злочинності. Практика впливу на них, незважаючи на різноманітність способів кримінального покарання, також особливого успіху не досягла.

Програмні заходи тривалого втручання, пов'язані із мінімізацією наслідків дії фонових явищ, блокуванням детермінаційного зв'язку із кримінальним правопорушенням. Вони допомагають особі покращити

ставлення до закону і суспільної моралі, усвідомити відповідальність за кримінальні правопорушення тощо.

Розробка в Україні сучасних загально соціальних та спеціальних, адресних програм тривалого втручання та їх запровадження у діяльність органів поліції, місцевих органів влади й управління, навчальні установи, громадські організації сприятиме стабілізації криміногенної ситуації та зниження рівня злочинності в країні. Ці програми повинні орієнтуватись на вирішення причин, що лежать в основі соціальних відхилень, таких як економічна нерівність, безробіття та втрата соціального статусу. Вони мають передбачати комплексні підходи, які включають соціальну підтримку, реабілітацію, професійну підготовку та освіту, щоб забезпечити індивідуальну реінтеграцію та соціальну інклюзію.

Література

1. Названо країни світу з найвищим рівнем злочинності: на якому місці Україна. УНІАН. Інформаційне агенство. Режим доступу <https://www.unian.ua/tourism/news/krajini-svitu-z-nayvishchim-rivnem-zlochinnosti-u-2023-roci-na-yakomu-misci-ukrajina-12107013.html>.
2. Ковальчук А. Ю., Коцюбинська Ю. М. Війна як детермінанта зростання рівня злочинності серед неповнолітніх в Україні. Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів): матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 07 вересня 2022 р.) / [редкол.: Вербенський М. Г., Опришко І. В., Кулик О. Г. та ін.]. Київ: ДНДІ МВС України; Харків: Мачулін. – 2022. 214 с.
3. Иншаков С. М. Зарубежная криминология: Учеб.пособие для вузов. – 2-е изд. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, Закон и право, 2003. 383с.

Чепеленко А. К.,

студентка Дніпровського національного університету імені О. Гончара

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ЕКОЛОГІЧНІ ЗЛОЧИНИ

Вивчення особи злочинця посідає чільне місце в кримінології. Одним із нововведень у кримінології є вивчення особи злочинця шляхом складання кримінологічного портрета, який відображає основні характеристики особистості злочинця. Кримінологічний портрет злочинця – описовий процес створення штучного образу конкретної людини із застосуванням соціологічних, психологічних, кримінологічних прийомів і способів для встановлення об’єктивних індивідуальних рис злочинця, якого досліджують з метою розроблення конкретних індивідуальних, групових або загально соціальних запобіжних заходів.

На основі загальної теорії вчення про особу злочинця кримінологи провели низку досліджень щодо особистості окремих типів злочинців. Вивчення особи злочинця, яка вчиняє екологічний злочин, передбачає виявлення її специфічних рис. У кримінології існує декілька концепцій структури особи злочинця.

Згідно з ч. 1 ст. 18 КК України суб’єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до ст. 22 Кримінального кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Стосовно злочинів проти довкілля закон про кримінальну відповідальність не передбачає зниження віку кримінальної відповідальності. Відповідно, кримінальна відповідальність за вчинення злочинів проти довкілля, за загальним правилом, може бути реалізована з досягненням особою шістнадцятирічного віку

Особу злочинця, який вчиняє екологічні злочини можна охарактеризувати так:

Розпочнемо з аналізу соціально-демографічних параметрів досліджуваних категорій злочинців, а саме за статевою ознакою. Згідно з даними досліджень частка жінок у загальній структурі осіб, які вчинили екологічні злочини, становила 1,9% від усіх виявлених осіб та 1,7% – від засуджених.

Найбільше екологічних злочинів скоює населення у віці від 25 до 30 років. Слід зазначити, що переважання у структурі засуджених за екологічні злочини вікових категорій, що належать до найбільш соціально активних (18–50 років) – 85,4%, свідчить про соціальну зрілість осіб, які вчиняють посягання даної категорії, та достатню сформованість їх потреб і способів їх задоволення.

Майже всі екологічні злочини скоюють громадяни України. Характерним для екологічних злочинів є те, що злочинцями є переважно сільські жителі (73%) [3].

За рівнем освіти екологічні злочинці мають такі характеристики: вищу освіту мають 8,5%, частка осіб з професійно-технічною освітою становить 24,2%. Найчастіше такі злочини вчиняються особами, які мають повну загальну середню або базову загальну середню освіту. Їх питома вага становить 64,1%. На частку осіб, які мають початкову загальну або взагалі не мають освіти, приходиться 3,2%.

Найбільшу групу екологічних злочинців за видом зайнятості склали працездатні особи, які не працюють і не навчаються. У середньому їх частка становила 62,2%. Другою за розміром категорією є безробітні. Середній показник даної категорії становить 16,2%.

Характерною ознакою екологічних злочинів є їх груповий характер. Частка осіб, які вчинили екологічні злочини у складі групи, у структурі усіх виявлених осіб становить 26,5%. Злочинами, за якими найчастіше засуджуються особи за вчинення екологічних злочинів у складі групи, є незаконне полювання та незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (52,1%), незаконна порубка лісу (26,4%) та порушення правил охорони або використання надр (18,6%). Груповий

характер цих злочинів пояснюється специфікою обставин їх вчинення, які часто вимагають узгоджених колективних дій співучасників.

Однією зі складових повторної кримінальної активності у сфері екології є рецидивні злочини. Частка осіб, які раніше вчиняли злочини, у загальній кількості осіб, які вчиняли екологічні злочини, становить 17,0%.

Характерним є практична відсутність серед екологічних злочинців осіб, які під час вчинення злочину знаходились у стані алкогольного чи іншого сп'яніння, що пояснюється специфікою екологічних злочинів, які є насамперед умисними злочинами, в яких досягнення результату злочину залежить від свідомої, цілеспрямованої, заздалегідь підготовленої, вольової діяльності правопорушника. Так, п'яному злочинцю важко полювати на тварин, встановлювати та знімати сітки, валяти дерева, займатися видобутком корисних копалин тощо.

Суб'єктивна сторона злочинів проти довкілля визначається законодавцем по-різному. В одних складах злочину законодавець чітко не визначає форму вини, а у деяких, наприклад, ст. 238 КК («Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення») та ст. 252 КК («Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду») безпосередньо вказується форма вини – умисел. При цьому усі злочини проти довкілля це склади злочину зі змішаною формою вини, у яких ставлення винної особи до порушення вимог екологічної безпеки може виявлятися як в умислі так і в необережності, а ставлення до суспільно-небезпечних наслідків слідків може бути виключно необережним. У зв'язку з чим, якщо ставлення винного до суспільно небезпечних наслідків буде умисним, то зважаючи на спрямованість умислу, такі діяння слід кваліфікувати як злочини проти людини, проти власності, так і проти національної безпеки держави.

У формальних складах злочину специфіка визначення форми вини полягає у встановленні психічного ставлення винної особи виключно до

вчинюваного ним протиправного діяння, яке може бути як у виді прямого умислу, так і злочинної недбалості.

Окремо слід зупинитися на особі екологічного злочинця, який вчинив екологічний злочин з необережності. Можна з упевненістю сказати, що більша частина екологічних злочинів відбувається з необережності (наприклад, поодинокі факти забруднення вод, атмосфери, ґрунтів внаслідок аварії на виробництві або недбалості персоналу тощо). Особистість такого екологічного злочинця відрізняє менша суспільна небезпека, оскільки він не має усталених антигромадських поглядів і кримінальної спрямованості.

Однак при цьому необережний злочинець, який вчиняє екологічний злочин, байдужий до навколишнього природного середовища та його турботи спрямовані на вирішення проблем, які виникли несподівано і вирішити які потрібно терміново. Ю. А. Афіногенов зазначає, що на необережних злочинців кримінально-правові заходи попередження впливають меншою мірою, ніж на навмисних (корисливих, насильницьких), оскільки суб'єкт не повною мірою усвідомлює небезпеку своїх протиправних дій (бездіяльності), а отже, не завжди розуміє причину застосування ньому кримінально-правових заходів.

Мотивацією екологічних злочинів, скоєних з необережності, може бути:

- 1) криміногенна безвідповідальність;
- 2) самовпевнена чи легковажна зневага до правил безпеки на виробництві, на транспорті, у побуті.

Здійснене дослідження дало змогу виокремити окремі ознаки осіб, які вчинили екологічні злочини. Таким чином, типова модель екологічного злочинця – це людина, в основному чоловік, віком від 20 до 50 років, частіше за все з середньою освітою, мешканець села, зосереджений на вчиненні одного або кількох злочинів проти довкілля, який має можливість передбачати результати своєї діяльності, але ігнорує важливість охорони навколишнього природного середовища, відносячи це питання до розряду другорядних.

Взагалі, я вважаю, що конкретизація особистості екологічного злочинця, мотивації його діяльності та специфіки розвитку дозволить розробити механізми виявлення та викриття екозлочинців у майбутньому, створити серйозну методологічну базу для ефективної боротьби з екозлочинністю.

Література

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник/ В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодед та ін.; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. – Х.: Право, 2014. 513 с.
2. Гетьман А. Д. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють злочини шляхом незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. № 1 (19). 2020. С. 61–67 URL: <https://orcid.org/0000-0003-0546-0498>
3. Корнякова Т. В. Кримінологічна характеристика особи злочинця – суб'єкта злочинів проти довкілля (соціально-демографічний і кримінально-правовий аспекти). *Проблеми законності*. 2011. Вип. 115. С. 150–162. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2011_115_21
4. Погарченко Т. Кримінологічна характеристика осіб, що вчиняють злочини, пов'язані з порушеннями державних соціальних стандартів. *Підприємництво, господарство і право*. № 9. 2016. С. 149–152. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/09/29.pdf>

Ченіга Д. О.,

*студентка 6 курсу Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара*

КОРУПЦІЙНІ ДІЇ ЯК ДЕРЖЗРАДА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Корупційні дії завжди розглядались як безпосередня загроза національній безпеці, стабільності та економічному зростанню держави. Негативні наслідки цього явища полягають у тому, що воно руйнує такі важливі конституційні засади, як принципи соціальної справедливості та рівності всіх перед законом. Корупція підриває віру людей до влади, дискредитує ринкові механізми розвитку конкуренції та запобігання монополізму в економіці, сприяє лобіюванню законодавчих і нормативних актів, масштабним зловживанням та злочинності.

Питання як боротися з корупцією, вже десятиліттями задають собі наші люди, але ж в тому, що корупція процвітає є також і наша з вами вина. В суспільстві міцніють стереотипи толерантності по відношенню до корупції та організованої злочинності, пов'язаної з нею. В масовій свідомості основних соціальних груп формується думка, що корупційні злочини не наносять шкоди суспільству, тому певні верстви населення обирають корупційні шляхи вирішення тих чи інших повсякденних проблем (чесний чиновник часто не влаштовує ні населення в цілому, ні підприємців, як його найбільш активну частину). Розповсюдженість корупції, особливо в окремих сферах суспільного життя, діє на окрему особистість як культурна норма.

У зв'язку з воєнною агресією російської федерації проти України, питання корупції постало перед нами у іншому своєму вигляді, що несе не менш тяжкі наслідки. Зростання рівня корупції обумовлено новими шляхами збагачення, обману, що з'явилися через військову агресію російської федерації проти України. Найпоширенішими випадками корупції на сьогодні є: корупція під час перетину кордону на виїзд та на в'їзд,

отримання необхідних для ввезення товару документів, а також під час вручення повістки чи розподілу гуманітарної допомоги.

Тобто до наявних проблем з корупцією, які ще досі не були вирішені до війни, додалися ще нові види корупційних дій, які не менше шкодять державі. Корупція занадто дорого коштує нашій державі і народу як в матеріальному, так і в духовному вимірах. Не менш небезпечне те, що в суспільній свідомості вкорінюється стереотип про корупцію як етично прийнятну форму дій і «відновлення соціальної справедливості», розвивається розуміння суспільної небезпеки цього явища, особливо у воєнний час.

Корупційні дії – одна з найскладніших проблем, тому Верховна Рада України 05.05.2022 надала до ознайомлення проєкт Закону № 7348 від 04.05.2022 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану». [1]

Зміни стосуються статті Кримінального кодексу України щодо державної зради. Законопроектом запропоновано доповнити Кримінальний кодекс України, а саме статтю 111 «Державна зрада», п. 3 наступного змісту:

«У період дії воєнного стану та протягом одного року після його припинення чи скасування незаконне збагачення – набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, є державною зрадою, карається позбавленням волі на строк до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна та з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю».

Ідея кваліфікації незаконного збагачення в якості державної зради ненова та вже декларувалася в українському політикумі.

Пояснювальна записка до законопроекту № 7348 у цьому зв'язку містить досить емоційні та яскраві формулювання: «...Корупціонери на війні гірші за мародерів, адже обираючи свій гаманець, вони фактично працюють на боці агресора. Отже, є нагальна необхідність посилити боротьбу і на цьому фронті, тим більше, що на Україну після перемоги очікує мільярдне фінансування від партнерів на відродження економіки та інфраструктури. А при слові «фінансування» у найгіршої частини держaparату з'являються нездоровий блиск в очах та нові офшорні рахунки. ...Єдиний варіант не допустити «розпилу» міжнародної допомоги під час війни та після перемоги – це завдати превентивного удару, прирівнявши корупцію під час війни до співпраці з ворогом».[2]

В цілому з наведеним у пояснювальній записці до проєкту № 7348 обґрунтуванням необхідності прийняття законопроекту важко не погодитися, проте є деякі нюанси. Зокрема, ключове положення законопроекту – прирівняти незаконне збагачення до державної зради через його вчинення під час дії воєнного стану та у повоєнний період – викликає багато запитань з точки зору нормотворчої техніки, адже ці кримінальні правопорушення мають різні об'єкти (встановлений законодавством порядок оплати праці, розподілу матеріальних благ та фінансування службової діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за ст. 368–5 КК України, суспільні відносини у сфері охорони зовнішньої та внутрішньої безпеки України за ст. 111 КК України). [1]

Також розмежувальною ознакою кримінального правопорушення за ст. 111 КК України зазвичай визнається мета вчинення державної зради, зокрема спричинення шкоди суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, тоді як незаконне збагачення згідно зі ст. 368–5 КК України за своїм змістом обмежується виключно корисливою спрямованістю та характеризується метою набуття активів незаконного походження.

Наразі дані зміни знаходяться на ознайомленні.

Отже, корупційні дії завжди мали негативний характер, такі дії сприймалися як етично прийнятну форму дій і «відновлення соціальної справедливості». Однак після військової агресії російської федерації проти України, вона постала майже перед кожним із нас. Люди почали все частіше стикатися із корупцією. Помилкова думка про те, що державі зараз не до вирішення внутрішніх проблем, які стосуються корупції, а навпаки, будь-які дії, які негативно впливають на внутрішню економіку, взаємовідносини у самому суспільстві, а також і з державними органами, так само строго простежуються як і за подіями на фронті.

Список використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 03.12.2022).
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану: Проект Закону 7348 від 04.05.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39559> (дата звернення: 03.12.2022).

Чмух Ю. В.,

*аспірантка 2 року навчання юридичного факультету,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ФАЙЛІВ COOKIES: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Сьогодні новітні інформаційні технології, які спочатку мали конкретне функціонально-цільове призначення, в умовах цифрової трансформації інтегруються з іншими технологіями і можуть надавати не лише нову якість результатів їх сумісного (сумарного) використання, але й створювати нові загрози та більші можливості для несанкціонованого отримання й використання персональних даних людини. Проблеми розбудови та ефективності систем захисту персональних даних є предметом активних наукових розвідок та висвітлені у працях іноземних та українських вчених, але продовжують викликати багато правових та нормативних питань.

У травні 2016 року Європейський Парламент і Рада затвердили постанову про нові правила і порядок захисту персональних даних – General Data Protection Regulation (далі – GDPR, з англ. “Пакет захисту даних”), який передбачає умови забезпечення узгодженої нормативно-правової бази на європейському рівні. Головним документом, який визначає на території держав-членів ЄС застосування обов’язкових правил, є Регламент (ЄС) 2016/679 “Про захист фізичних осіб у зв’язку з обробкою персональних даних та про вільне переміщення таких даних, а також про скасування Директиви № 95/46/ЄС (Загальні Положення про захист даних)” від 27 квітня 2016 р. (див. [4, с. 2–103]). Регламент GDPR має понад 100 стор. тексту, з яких Преамбула-роз’яснення наступних приписів складає 44 стор. (173 роз’яснення), де йдеться про підходи до правового регулювання захисту персональних даних у контексті раніше прийнятих документів ЄС та намаганнями врахування проблем щодо нових технологічних досягнень.

Регламент замінює Директиву про захист даних і містить положення і вимоги щодо опрацювання особової інформації суб'єктів даних всередині Європейського Союзу. Бізнес-процеси, які опрацьовують персональні дані, повинні бути одразу побудовані за принципом «приватність за призначенням і за замовчуванням»^[2], що означає, що персональні дані необхідно зберігати з використанням псевдонімів чи повної анонімізації та використовувати налаштування найвищого рівня приватності за замовчуванням, так щоб дані не були доступні публічно без очевидної згоди та не могли бути використані для ідентифікації суб'єкта без додаткової інформації, що зберігається окремо. Ніякі особисті дані не можуть бути оброблені, якщо це не має під собою законних підстав, визначених регламентом, або якщо контролер чи оператор даних не отримав явної, очевидної згоди від власника даних. Підприємство повинне давати змогу відкликати такий дозвіл у будь-який час.

Контролер персональних даних має чітко заявити, які дані збирає і як, чому їх опрацьовує, як довго зберігає і чи ділиться ними з будь-якими третіми сторонами^[3]. Користувачі мають право запросити мобільну копію даних, зібраних оператором, у загальноприйнятому форматі, і право на вилучення їхніх даних за певних обставин. Державні органи, а також підприємства, чия основна діяльність стосується регулярного чи систематичного опрацювання персональних даних, зобов'язані мати посаду *співробітника з питань захисту даних* (англ. *data protection officer, DPO*), який стежить за дотриманням GDPR. Підприємства повинні повідомляти про будь-яке порушення захисту даних, яке має негативний вплив на конфіденційність користувачів, упродовж 72 годин.

Регламент було прийнято 14 квітня 2016 року¹, набрав чинності 24 травня 2016 року (на 20-й день після офіційного опублікування в «Офіційному віснику Європейського Союзу») і після дворічного перехідного періоду почав застосовуватися 25 травня 2018. Оскільки GDPR – це регламент, а не директива, він не вимагає від національних урядів прийняття законів, які уможливають його дію, і є безпосередньо зобов'язальним і застосовним.

«Cookie» виконують роль полегшення доступу та надання послуг, якими користується користувач Інтернету, таких як налаштування певних налаштувань (мова, країна, ціни, що відображаються в національній валюті). "Cookies» на основі інформації, яку вони збирають, про користувачів, вони допомагають власникам веб-сайтів оптимізувати свій продукт так, щоб користувачі мали доступ до нього якомога легше, вони також підвищують ефективність онлайн-реклами і, що не менш важливо, вони можуть дозволити використовувати мультимедійні та інші програми з інших сайтів включені на певний сайт, щоб зробити перегляд більш корисним.

Cookie («cookie браузера» або «HTTP cookie») – це невеликий файл, що складається з літер і цифр, який зберігається на будь-якому терміналі з доступом до Інтернету (комп'ютер, мобільний телефон, планшет тощо) і встановлюється за запитом, виданим веб-сервер у браузер (наприклад, Internet Explorer, Chrome). Примітка: «Cookies» не містять програмного забезпечення, вірусів або шпигунського ПЗ і не можуть отримати доступ до інформації на жорсткому диску користувача.

Файл cookie складається з назви та вмісту, його тривалість визначається, і веб-сервер може знову отримати доступ до нього, коли користувач повертається на веб-сайт, пов'язаний із цим веб-сервером.

Файли cookie не вимагають особистої інформації та не ідентифікують користувачів Інтернету.

Сеансові файли cookie – вони тимчасово зберігаються в історії браузера, який запам'ятовує їх, поки користувач не покине відповідний веб-сайт або не закриє вікно браузера.

Постійні файли cookie – вони зберігаються залежно від попередньо визначеної тривалості на жорсткому диску комп'ютера або обладнання. Постійні файли cookie також включають ті, що розміщуються веб-сайтом, відмінним від того, який користувач відвідує в цей час, відомі як «сторонні файли cookie», які можна використовувати анонімно для запам'ятовування інтересів користувача, таким чином, щоб забезпечити доставку найрелевантнішої реклами користувачів.

Файл cookie містить інформацію, яка з'єднує користувачів із певним веб-сайтом. Якщо браузер знову звертається до веб-сервера, він може прочитати вже збережену інформацію та відреагувати відповідно.

Є файли cookie, які використовуються виключно для одного сеансу – вони більше не зберігаються після того, як користувач залишає веб-сайт. Постійні файли cookie – вони зберігаються та повторно використовуються щоразу, коли користувач повертається на цей веб-сайт, але можуть бути видалені користувачем у будь-який час.

Частини вмісту або послуг можуть розміщуватися на веб-сайті, до якого ви отримуєте доступ, третіми сторонами через банери, вікна або посилання – і всі ці інструменти можуть містити файли cookie. Вони називаються «куки третьої сторони», оскільки вони не розміщуються власником відповідного веб-сайту, а сторонні постачальники підпадають під дію чинного законодавства та політики конфіденційності власника веб-сайту.

В Україні, як свідчить аналіз, здійснюються певні заходи щодо удосконалення законодавства у сфері захисту персональних даних. Сьогодні це стосується проектів змін до Закону України “Про захист персональних даних” щодо форм та умов надання згоди на обробку персональних даних в органах влади.

Реальні та потенційні ризики можливих порушень прав суб'єктів персональних даних (фізичної особи, людини і громадянина) залишаються вкрай актуальною прикладною проблемою в сучасних умовах розвитку інформаційних (цифрових) технологій, зокрема, впровадження “хмарних” технологій та технологій “великих даних” з їх конвергенцією, Інтернету речей, штучного інтелекту, розвитку ринку електронних комунікацій тощо. При цьому визначення та трактування терміну “персональні дані” є одним з головних аспектів, який безпосередньо пов'язаний з проблемами захисту прав та безпеки людини в умовах глобальних трансформаційних процесів та необхідності імплементації європейських правових стандартів в національне законодавство України. Сьогодні продовжує існувати проблема імплементації приписів європейських правових стандартів щодо сфери

захисту персональних даних у законодавство України. Це, поперед усього, стосується повної узгодженості законодавства з правовими приписами Регламенту GDPR, який є обов'язковим у виконанні для усіх держав-членів ЄС.

Література

1. Системна інформатизація правоохоронної діяльності: європейські нормативно-правові акти та підходи до упорядкування суспільних інформаційних відносин у зв'язку з автоматизованою обробкою даних у правоохоронній діяльності”: посібник. Кн. 2 / В. Брижко, М. Швець та ін. Київ: ТОВ “Пан Тот”, 2006 р. 509 с. ІНФОРМАЦІЯ І ПРАВО. № 1(36)/2021 28.
2. Пилипчук В.Г., Брижко В.М. Трансформація системи захисту персональних даних та приватності в контексті євроінтеграції України. Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. праць. № 3(90)/2017. С. 36–50;
3. Сенюта І.Я. Обробка персональних даних за новими правилами: захист чи порушення прав людини. – (Стосовно упорядкування відносин, пов'язаних з коронавірусною хворобою COVID-19). URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/obrobka-personalnyh-danyhv-umovah-covid-19-zahyst-chy-porushen-nya-prav-lyudyny>
4. Сучасні правові стандарти Євросоюзу у сфері захисту персональних даних / І. Майстренко – переклад з англ.; В. Брижко – редагування тексту. – (Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України). Київ: ТОВ “Видавничий дім “АртЕк”, 2018. 177 с.
5. The Directive on Security of Network and Information Systems (NIS Directive). URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_18_3651
6. ePrivacy Regulation. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/EPrivacy_Regulation;
7. Proposal for a Regulation on Privacy and Electronic Communications (2017). URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/proposal-regulation-privacy-and-electronic-communications>

Щербак В. М.,

*доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара*

ДО ПИТАННЯ ПЕРІОДИЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ

Періодизація (від грец. – колообірт, певний проміжок часу) – раціональний спосіб впорядкування масиву емпіричної та теоретичної інформації за часовою протяжністю з метою поглиблення пізнання й розуміння змінних станів об'єктів навколишнього світу [1].

Періодизація розвитку правового регулювання міжнародної електронної торгівлі дає можливість на майбутнє окреслити пріоритетні напрями регламентації суспільних відносин в сфері міжнародного обміну із використанням електронних (цифрових) технологій.

В науковій літературі сформувалося декілька точок зору щодо еволюції нормативно – правового забезпечення функціонування суб'єктів міжнародного ринку електронної торгівлі. Так, С. В. Моловичко вважає, що необхідно виділити шість етапів в розвитку електронної торгівлі в світовій економіці, які тісно пов'язані із змінами в правилах, які регламентують права та обов'язки сторін угоди, яка здійснена у режимі online. Такими етапами є: етап «становлення» (1950–1970pp.); етап «фрагментаризації» (1971–1980pp.); етап «розвитку» (1981–1990pp.); етап «костомізації» (1991–1995pp.); етап «стандартизації» (1996–1999pp.); етап «мультитрибутивності» (2000р.- дотепер)[2].

На думку Є. С. Курилової, можливо виділити три основних етапи в історії міжнародно – правового регулювання електронної торгівлі. Перший етап (кінець 1970 – х – 1991р.) охоплює період часу від зародження і початку розвитку електронної торгівлі. В цей час питання про електронну передачу даних вперше було включено до програми роботи низки міжнародних організацій, зокрема ЮНСІТРАЛ. Також на цьому

етапі вивчалися перешкоди електронній торгівлі і методи їх усунення, можливості із використання електронних записів в якості доказів в суді. В цей час проводилася робота із адаптації використання електронного обміну даними на міжнародному рівні, який розширювався. Другий етап (1991–2005рр.) пов'язаний із використанням Інтернету в комерційних цілях. В цей період міжнародні організації вирішували питання регламентації укладання договорів, визнання правочинності електронних договорів, атрибуції повідомлень даних, визначення часу і місця відправлення і отримання повідомлень даних. В цей період електронна форма визнається еквівалентною письмовій формі, робляться конкретні кроки по створенню сприятливого режиму електронної торгівлі, закріплюються основні принципи електронної торгівлі: принцип недискримінації, принцип технологічної нейтральності, принцип функціональної еквівалентності. Третій етап (розпочався в 2006р. і триває до сьогодні) характеризується постійним обговоренням питань електронної торгівлі в ЮНСІТРАЛ, ОЕСР та інших міжнародних організаціях. З 2007р. ОЕСР займається питаннями електронної торгівлі, яка реалізується за допомогою мереж мобільного зв'язку і мобільних телефонів. В 2009р. ЮНСІТРАЛ працює над правовим регулюванням електронних записів, що передаються, норми про електронні комунікації напряду інтегруються в текст Конвенції ООН про договори щодо морського міжнародного перевезення грузів[3].

Стрімкий прогрес «електронних» напрямів розвитку інформаційного суспільства вже зараз вимагає вносити корективи у концептуальне його бачення як у його регулювання в цілому, і міжнародної електронної торгівлі зокрема[4].

Ключовим моментом у початку нового періоду розвитку правового регулювання міжнародної електронної торгівлі, вважаємо, стала Доповідь Конференції ООН з торгівлі і розвитку в 2019р. «ЮНКТАД. Доповідь про цифрову економіку 2019. Створення вартості і отримання зисків: наслідки для країн, що розвиваються» [5]. Саме в цій Доповіді було зазначено, що доцільно використовувати сьогодні термін «цифрова економіка». Також

в 2019р.: 76 партнерів по СОТ почали переговори про введення в дію глобальних правил електронної торгівлі. Це сприятиме впровадженню надійних міжнародних правил[6]; Європейський Союз прийняв Закон про кібербезпеку, що набрав чинності 27.06.2019р.[7], його положення закріплюють індивідуальні схеми сертифікації для певних категорій продуктів, процесів та послуг з ІРсфери. У сертифікатах має позначатися рівень гарантії безпеки та довіри до продукту, процесу чи послуги. Зокрема, передбачається три рівні довіри, причому тільки найвищий відзначає успішне проходження всіх тестувань щодо кібербезпеки та повну гарантію для користувачів від виробника[7].

Отже, вважаємо, з 2019 р. розпочався новий етап розвитку правового регулювання розвитку міжнародної торгівлі – етап цифровізації. Цей період характеризується спробою закріпити загальні правила та принципи використання цифрових платформ та новітніх технологій, заснованих на системі штучного інтелекту в сфері електронної комерції.

Література

1. Зашкільняк Л. О. //Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. –К.: Наукова думка, 2011. – Т. 8: Па – Прик. – С. 152. – 520 с.
2. Маловичко С. В. Дослідження формування та розвитку електронної торгівлі в світовій та національній економіці // Агросвіт, № 11 2016. – С. 51–56
3. Курилова Е. С. История развития и международно – правового регулирования электронной торговли // Новое слово в науке и практике: гипотезы и апробация результатов исследований. 2015. № 19. – С. 163–168. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-razvitiya-i-mezhdunarodno-pravovogo-regulirovaniya-elektronnoy-torgovli>
4. Забара І. М. Електронна торгівля і цифрова економіка: нові орієнтири для міжнародно – правового регулювання / І Забара// Актуальні питання юриспруденціїб теоретичний і практичний виміри Четвертої Міжнарод. наук. – практич. конф. (Суми 22 квітня 2021р.)/ Сумський

нац. аграрн. Університет. – Суми: Сумський національний аграрний ун – т. 2021. –С.164–167].

5. ЮНКТАД Доклад о цифровой экономике 2019. Создание стоимости и получение выгод: последствия для развивающихся стран. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/der2019_overview_ru.pdf&ved=2ahUKEwjIvo6Dte7vAhXNHXcKHcsSDk4QFjAAegQIBBAC&usg=AOvVaw1ki0miECctbfIObDK6W-xC
6. Цифрова торгівля: досвід цифрових палат URL: <https://uccr.org.ua/press-center/uccr-news/tsifrova-torgivlia-dosvid-svitovikh-palat>
7. Аронович Ф. Интернет речей: нове поле для правового регулювання. Юридична газета online. 2019. № 45–46 (699–700). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/internet-recheynove-pole-dlya-pravovogo-regulyuvannya.html>

Наукове видання

НАЦІОНАЛЬНА ПАРАДИГМА ПРАВОВОГО
РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Збірник тез

Всеукраїнського науково-практичного форуму
(м. Дніпро, 18 травня 2023 р.)

Відповідальний за випуск Т. В. Корнякова
Коректор. О. О. Дриголь
Комп'ютерна верстка і дизайн І. В. Москалюк

Підписано до поширення
через мережу Інтернет 17.02.2023 р.

Видавництво і друкарня «ЛІРА»
49107, м. Дніпро, вул. Наукова, 5.
dnipro.lira@gmail.com | +38 (067) 561-57-05 | lira.dp.ua
Свідоцтво про внесення до Держреєстру
ДК № 6042 від 20.02.2018.

ЛІРА

ВИДАВНИЦТВО
ДРУКАРНЯ

— ДНІПРО —